بین المللي سیاست

ته یوه کتنه

لیکوالان

جان رورکي

مارک بویر

ژباړه او لنډیز

ډاکتر محمد صدیق ظهیر

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرّحمٰن الرّحیم

د کتاب ټول چاپي حقوق په خپروونکي اړه لري

* **بين المللي سياست ته يوه کتنه**
* ليکوالان: جان رورکي او مارک بوير
* ژباړه او لنډيز: ډاکټر محمدصديق ظهير

* خپروونکی: **علامه رشاد خپرندويه ټولنه**
* کندهار – افغانستان
* تليفون: ۰۷۰۰۳۲۶۰۱۱
* ايميل: mrohyal@yahoo.com

* کمپوز او ډيزاين: **روهيال نشراتي مؤسسه**
* کچه: ۱۳/۵۰ × ۲۱ سانتي متره
* لومړی چاپ: ۱۳۹۰ ش
* چاپ شمېر: زره ټوکه
* د مخونو شمېر: ۲۴۸
* د خپرونو لړ: ۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرووونکي خبري

په پښتو ژبه کي د سياسي علومو او علمي سياست پوهني په اړه د علمي کتابونو تشه له ډېره وخته موجوده ده، د دي تشي ډکول او پوره کول د ټولو پښتنو ليکوالو او څېړونکو دنده ده. له نېکه مرغه زموږ د تکړه ليکوال او خوږ ژبي مترجم ډاکټر محمدصديق ظهير دغي خلا ته له وخته پام سوی دئ، او په دې برخه کي ئې دا دوهم ترجمه کړی اثر دئ چي د سياست مينانو ته ئې وړاندي کوي.

د دوی مخکنۍ ترجمه (پوليټيکل ساينس ته يوه کتنه) په لومړي ځل په کال ۱۳۸۷ش خپره سوه، چي د علاقمندانو د خوښۍ وړ وګرځېده او د شايقينو د زياتو غوښتنو په سبب په ۱۳۸۸ش کال کي د دوهم ځل له پاره چاپ او خپره سوه. د ښاغلي ډاکټر ظهير صاحب مخکنۍ او دغه دواړي ترجمې په عمومي ډول د سياست پوهني د اصولو او نورمونو سره لوستونکي آشنا کوي، او په دې برخه کي سياست د يوه علم په توګه راپېژني. د دغو دواړو ترجمو څخه پر عامو خلکو سربېره د پوهنتونونو محصلين هم ښه استفاده کولای سي، په ځانګړې توګه د سياسي علومو د پوهنځي محصلينو ته ئې مطالعه کول يو مبرم ضرورت دئ.

موږ په خپل وار ښاغلي ظهير صاحب ته د دغه پرمحتوی اثر مبارکي ورکوو، او د لويه خدايه دوی ته د اوږده، سوکاله او نېکمرغه ژوند غوښتنه کوو.

مطيع الله روهيال
د علامه رشاد خپرندويه ټولني مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

۱. یادونه.. ۱۴
۲. یو څو خبرې................................... ۱۶

لومړی فصل

۳. نړیوال سیاست په پام کې نیول او د هغه په هکله فکر کول ۲۰
۴. زموږ له پاره د نړیوال سیاست اهمیت ۲۱
۵. مستقیم عمل کول ۲۳
۶. رایې ورکول ۲۳
۷. پالیسي جوړوونکي کېدل ۲۴
۸. تیوریکي فکر کول: پېښې په متن کې مطالعه کول ۲۵
۹. ریالیستي تیوري.. ۲۷
۱۰. لیبرال تیوري ۲۷

دوهم فصل

۱۱. د نړیوال سیاست تکامل.................................. ۲۹
۱۲. تکامل کوونکی نړیوال سیستم – لومړنی انکشاف................ ۲۹
۱۳. لرغونی یونان او روم.................................... ۳۰
۱۴. قلمروي دولت ۳۰
۱۵. حاکمیت... ۳۱
۱۶. نېشنلیزم ۳۱
۱۷. ډیموکراسي ۳۲
۱۸. د روم تر سقوط وروسته ۳۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹. په منځنیو پېړیو کي جهان شموله واک (قدرت) ۳۳
۲۰. مذهبي واک ۳۳
۲۱. غیر مذهبي واک ۳۴
۲۲. په منځنیو پېړیو کي سیمه ییز قدرت ۳۴
۲۳. د فیوډالي سیستم زوال ۳۵
۲۴. نظامي تکنالوجي ۳۵
۲۵. اقتصادي پراختیا ۳۶
۲۶. د جهان شموله قدرت زوال ۳۷
۲۷. د نړیوال سیستم ظهور – شلمه پېړۍ ۳۸
۲۸. د دوه قطبي سیستم صعود او نزول ۳۹
۲۹. د دوه قطبي سیستم پای ۴۱
۳۰. په شلمه پېړۍ کي د امنیت مسئله ۴۳
۳۱. په یوویشتمه پېړۍ کي جهاني اقتصاد ۴۴
۳۲. اقتصادي وابسته ګي ۴۴
۳۳. د شمال او جنوب تر منځ اقتصادي نابرابري ۴۵
۳۴. په یوویشتمه پېړۍ کي بشري حقوق ۴۷

دریم فصل

۳۵. خارجي پالیسۍ او د هغه تحلیل ۴۸
۳۶. له فردي زاوئې څخه تحلیل ۴۹
۳۷. انسان د یو نوع په توګه ۴۹
۳۸. ادراکي فکتورونه ۵۰
۳۹. د ادراکي تداوم لټول ۵۱
۴۰. غیرعملي هیله درلودل [خیال پلو] ۵۱
۴۱. احساساتي فکتورونه ۵۲
۴۲. جنسیت ۵۳
۴۳. سازماني سلوک ۵۵
۴۴. د رول سلوک ۵۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵. په سازمانونو کي دننه د تصميم نيولو سلوک ۵۷
۴۶. ليډران او د دوی انفرادي ځانګړي مشخصات ۵۸
۴۷. شخصيت ۵۹
۴۸. جسماني او دماغي روغتيا ٦۰
۴۹. خودخواهي او جاه طلبي........................ ٦۱
۵۰. سياسي سابقه او شخصي تجربې........................ ٦۲
۵۱. د دولت په سطحه کي (د دولتي زاوئې څخه) د پاليسۍ تحليل ٦۳
۵۲. د حکومت ډول (نوعيت) او د خارجي پاليسۍ پروسه ٦۳
۵۳. د حالت ډول (نوعيت) او د خارجي پاليسۍ پروسه ٦۴
۵۴. د پاليسۍ ډول (نوعيت) او د خارجي پاليسۍ پروسه........................ ٦۵
۵۵. د خارجي پاليسۍ جوړول: سياسي کلتور ٦٦
۵٦. خارجي پاليسي جوړوونکي اکټران........................ ٦۸
۵۷. د سيستم په سطحه کي د پاليسۍ تحليل ٦۸
۵۸. ساختماني [ساختاري] مشخصات ٦۹
۵۹. اقتصادي واقعيتونه ۷۱

څلرم فصل

٦۰. د ملت، نېشنليزم او يو ملتي دولت پېژندنه ۷۴
٦۱. د ملت، نېشنليزم او ملتي دولت تعريفونه........................ ۷۴
٦۲. ملتونه........................ ۷۴
٦۳. ډيموګرافيک او کلتوري مشابهتونه ۷۵
٦۴. ګډ ټولنيز احساس ۷۵
٦۵. د سياسي جلاوالي غوښتنه درلودل........................ ۷٦
٦٦. نېشنليزم........................ ۷٦
٦۷. يو ملتي دولتونه ۷۷
٦۸. د نېشنليزم پاڅون او مخ پر لوړتوب (صعود) ۷۸
٦۹. لرغونی نېشنليزم ۷۹
۷۰. د موډرن نېشنليزم مخ پر لوړتوب (صعود) ۷۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۱. د یو ملتي دولت د تشکیل موډلونه ۸۱
۷۲. ملت او نېشنلیزم تر یو ملتي دولت وړاندي ۸۱
۷۳. یو ملتي دولت تر ملت او نېشنلیزم وړاندي ۸۱
۷۴. ملت، نېشنلیزم او یو ملتي دولت یو ځای منځته راځي ۸۲
۷۵. نېشنلیزم په عمل کي ۸۳
۷۶. د یو ملتي دولت تخیل myth او واقعیت ۸۳
۷۷. یو ملت، یو دولت ۸۴
۷۸. یو دولت، څو ملتونه ۸۴
۷۹. یو ملت، څو دولتونه ۸٦
۸۰. بې دولته ملت ۸۷
۸۱. څو ملته، څو دولته ۸۷
۸۲. د نېشنلیزم مثبت او منفي اړخونه ۸۹
۸۳. مثبت نېشنلیزم ۸۹
۸۴. نېشنلیزم ډیموکراسي پر مخ بیایي ۸۹
۸۵. نېشنلیزم د امپریالیزم مخه نیسي ۹۰
۸٦. نېشنلیزم اقتصادي پرمختګ ته لاره خلاصوي ۹۰
۸۷. منفي نېشنلیزم ۹۱
۸۸. له نورو سره د مرستي کولو بې علاقه ګي ۹۲
۸۹. د نورو ردول ۹۳
۹۰. ځان بې ساري بلل او له پردیو څخه بېره (بېګانه هراسي) ۹۴
۹۱. کلتوري تبعیض او ظلم ۹۴
۹۲. خودمختاري ۹۵
۹۳. د خودمختارۍ مثبت اړخونه ۹۵
۹۴. د خودمختارۍ په هکله اندېښنې ۹٦
۹۵. نېشنلیزم او د هغه راتلونکې ۹۹
۹٦. د نېشنلیزم د له منځه تلو اټکل ۹۹
۹۷. د نېشنلیزم سرسخته پایښت ۱۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم فصل

۹۸. ګلوباليزم ۱۰۲
۹۹. ګلوبلايزېشن ۱۰۳
۱۰۰. د ګلوبلايزېشن د چټک پرمختګ فکتورونه ۱۰۴
۱۰۱. د ټرانسپورټېشن او کميونيکېشن ګلوبلايزېشن ۱۰۶
۱۰۲. نړيوال ټرانسپورټېشن [حمل و نقل] ۱۰۶
۱۰۳. نړيوال کميونيکېشن ۱۰۷
۱۰۴. اقتصادي ګلوبلايزېشن ۱۰۸
۱۰۵. کلتوري ګلوبلايزېشن ۱۰۹
۱۰۶. ژبه ۱۱۰
۱۰۷. استهلاکي توليدات ۱۱۱
۱۰۸. د اقتصادي ګلوبلايزېشن په باب اندېښنې ۱۱۲
۱۰۹. د کلتوري ګلوبلايزېشن په باب اندېښنې ۱۱۴
۱۱۰. ترانسنېشنليزم (مافوق ملتيت) ۱۱۵
۱۱۱. ترانسنېشنليستي سازمانونه ۱۱۶
۱۱۲. د NGO ګانو انکشاف ۱۱۷
۱۱۳. د NGO ګانو فعاليتونه ۱۱۷
۱۱۴. د NGO ګانو تأثير ۱۱۸
۱۱۵. منطقوي ټرانسنېشنليزم ۱۱۹
۱۱۶. کلتوري ټرانسنېشنليزم ۱۲۰
۱۱۷. ترانسنېشنل مذهب ۱۲۲
۱۱۸. مذهب او نړيوال سياست ۱۲۳
۱۱۹. د مذهبي بنسټ پالنې قوت ۱۲۳
۱۲۰. اسلام او نړۍ ۱۲۵
۱۲۱. اسلام او نېشنليزم ۱۲۵
۱۲۲. اسلام او غير اسلامي نړۍ ۱۲۶
۱۲۳. د ټرانسنېشنليزم راتلونکې به څه وي؟ ۱۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

۱۲۴. قدرت، دولتداري او ملي دولت ۱۲۹
۱۲۵. عنعنوي ساختمان ۱۲۹
۱۲۶. د دولت تعریف........................ ۱۳۰
۱۲۷. حاکمیت........................ ۱۳۰
۱۲۸. قلمرو........................ ۱۳۲
۱۲۹. نفوس ۱۳۲
۱۳۰. په رسمیت پېژندنه........................ ۱۳۳
۱۳۱. داخلي سازمان او اداره........................ ۱۳۶
۱۳۲. داخلي ملاتړ........................ ۱۳۷
۱۳۳. د دولت هدف ۱۳۷
۱۳۴. دولتونه څرنګه اداره کېږي؟........................ ۱۳۹
۱۳۵. استبدادي حکومت ۱۳۹
۱۳۶. ډیموکراټیک حکومت........................ ۱۴۲
۱۳۷. ډیموکراسي او امنیت........................ ۱۴۳
۱۳۸. د قدرت پرله پېچلی ماهیت........................ ۱۴۴
۱۳۹. مطلق او نسبي قدرت........................ ۱۴۵
۱۴۰. د قدرت توان او د قدرت اراده ۱۴۶
۱۴۱. د قدرت ډاینامک [محرکه قوه]........................ ۱۴۷
۱۴۲. ډیپلوماټیک وسایل ۱۴۸
۱۴۳. ډیپلوماسي د قدرت د اعمال په توګه ۱۴۹
۱۴۴. څو اړخیزه ډیپلوماسي ۱۵۰
۱۴۵. د لیډر او لیډر تر منځ ډیپلوماسي........................ ۱۵۱
۱۴۶. ډیموکراټیکه ډیپلوماسي ۱۵۲
۱۴۷. خلاصه [پرانستې] ډیپلوماسي........................ ۱۵۳
۱۴۸. د ډیپلوماسۍ سر ته رسول........................ ۱۵۴
۱۴۹. مستقیم یا غیر مستقیم مذاکرات........................ ۱۵۴
۱۵۰. لوړ رتبه یا کښته رتبه ډیپلوماسي ۱۵۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱. د تهدید یا بخشش [عوض] څخه کار اخیستل ۱۵۶
۱۵۲. صراحت او یا قصداً مبهم والی ۱۵۷
۱۵۳. د وینا او یا د عمل له لاري کمیونیکېشن ۱۵۷

اووم فصل

۱۵۴. بین الدولتي سازمانونه ۱۵۹
۱۵۵. بین الدولتي سازمانو ته یوه لنډه کتنه ۱۵۹
۱۵۶. د بین الدولتي سازمانو وده او انکشاف ۱۶۰
۱۵۷. د بین الدولتي سازمانو د انکشاف عوامل ۱۶۲
۱۵۸. د بین الدولتي سازمانو رول ۱۶۴
۱۵۹. د متقابل عمل میدان [زمینه] ۱۶۴
۱۶۰. د همکارۍ مرکز ۱۶۶
۱۶۱. ماورای ملتي سازمان ۱۶۶
۱۶۲. جهاني بین الدولتي سازمانونه ۱۶۷
۱۶۳. ملګري ملتونه ۱۶۷
۱۶۴. غړیتوب او رایه ورکول ۱۶۸
۱۶۵. د غړیتوب عمومي مسایل ۱۶۸
۱۶۶. د بین الدولتي سازمان په ساختار کي دننه د غړیتوب مسایل ۱۶۹
۱۶۷. د امنیت شورا د غړیتوب پر سر مناقشه ۱۷۰
۱۶۸. لیډرشیپ ۱۷۲
۱۶۹. د ملګرو ملتو د عمومي منشي ټاکل ۱۷۲
۱۷۰. د ملګرو ملتو اوسنی عمومي منشي ۱۷۳
۱۷۱. اداري او مالي چاري ۱۷۴
۱۷۲. اداره ۱۷۴
۱۷۳. اداري ریفورم ۱۷۵
۱۷۴. مالي چاري ۱۷۵
۱۷۵. د ملګرو ملتو او نورو بین الدولتي سازمانو فعالیتونه ۱۷۷
۱۷۶. د سولي او امنیت د پرمخ بېولو فعالیتونه ۱۷۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۷. د تشدد په مقابل کې د معیارونو منځته راوړل ۱۷۸
۱۷۸. ډیپلوماټیکي مداخله ۱۷۸
۱۷۹. د وسلو کنټرول ۱۷۹
۱۸۰. تعزیرات ۱۷۹
۱۸۱. سوله ساتنه ۱۷۹
۱۸۲. اجتماعي، اقتصادي، محیطي او نور فعالیتونه ۱۸۰
۱۸۳. منطقوي بین الدولتي سازمانونه ۱۸۲
۱۸۴. اروپایي اتحادیه ۱۸۲
۱۸۵. د اروپایي اتحادیې ریښې او تکامل ۱۸۳
۱۸۶. د اروپایي اتحادیې اداري طرز ۱۸۶
۱۸۷. سیاسي رهبري ۱۸۷
۱۸۸. اداري چارې ۱۸۸
۱۸۹. د نظارت سازمانونه ۱۸۹
۱۹۰. مقننه قوه ۱۸۹
۱۹۱. قضائیه قوه ۱۹۰

اتم فصل

۱۹۲. بین المللي قانون او بشري حقوق ۱۹۱
۱۹۳. د بین المللي قانون او عدالت اساسات ۱۹۲
۱۹۴. د بین المللي قانون انکشاف ۱۹۳
۱۹۵. بین المللي قانون په عمل کې ۱۹۳
۱۹۶. بین المللي قانون او سیاست ۱۹۴
۱۹۷. بین المللي حقوقي سیستم ۱۹۵
۱۹۸. د قانون فلسفي ریښې ۱۹۵
۱۹۹. بین المللي قانون څرنګه جوړیږي؟ ۱۹۷
۲۰۰. د قانون منابع ۱۹۸
۲۰۱. د قانون اطاعت کول ۱۹۹
۲۰۲. د قانون اجرا [عملي] کول ۲۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۳. د قانون په اړوند قضاوت کول [فتوا ورکول] ۲۰۱
۲۰۴. د بین المللي محاکمو صلاحیت ۲۰۲
۲۰۵. د بین المللي قانون او عدالت کارول ۲۰۳
۲۰۶. د عادلانه جنګ تیوري ۲۰۳
۲۰۷. د جنګ عادلانه علت ۲۰۴
۲۰۸. د جنګ عادلانه سلوک........................ ۲۰۵
۲۰۹. پر افرادو باندي د بین المللي قانون او عدالت اجرا کول........................ ۲۰٦
۲۱۰. تر دوهمي عمومي جګړې وروسته محکمې ۲۰٦
۲۱۱. اوسنۍ بین المللي محکمې ۲۰۷
۲۱۲. بین المللي جنایي محکمه ۲۰۸

نهم فصل

۲۱۳. د امنیت لټول ۲۱۰
۲۱۴. د جنګ علتونه........................ ۲۱۱
۲۱۵. د سیستم په سطحه کي د جنګ علتونه ۲۱۲
۲۱٦. د دولت په سطحه کي د جنګ علتونه........................ ۲۱۳
۲۱۷. په فردي سطحه کي د جنګ علتونه........................ ۲۱۳
۲۱۸. ټروریزم ۲۱۴
۲۱۹. د ټروریزم سرچینې ۲۱۷
۲۲۰. د ټروریزم علتونه........................ ۲۱۹

لسم فصل

۲۲۱. د ملي اقتصاد رقابت........................ ۲۲۲
۲۲۲. د بین المللي سیاسي اقتصاد تیوري ګاني........................ ۲۲۳
۲۲۳. اقتصادي نېشنلیزم ۲۲۳
۲۲۴. اقتصادي انټرنېشنلیزم ۲۲۵
۲۲۵. اقتصادي جوړښت ۲۲٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲۶. نړیوال اقتصاد : ګلوبلایزېشن او متقابل تړاو ۲۲۹
۲۲۷. تجارت ۲۳۰
۲۲۸. د تجارت پراختیا ۲۳۰
۲۲۹. د تجارت د پراختیا عوامل (فکتورونه) ۲۳۱
۲۳۰. بین المللي سرمایه ګذاري ۲۳۲
۲۳۱. بین المللي سرمایه ګذاري او څو ملتي شرکتونه ۲۳۳
۲۳۲. پولي روابط ۲۳۳
۲۳۳. د امریکایانو له پاره د قوي ډالر تاوانونه ۲۳۴
۲۳۴. د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر ګټې ۲۳۴
۲۳۵. د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر تاوانونه ۲۳۵
۲۳۶. عملي اقتصاد او نېشنلیزم ۲۳۶
۲۳۷. د اقتصادي اهدافو د لاسته راوړلو له پاره د اقتصادي ۲۳۷
۲۳۸. د ګمرکي تعرفاتو ممانعتونه ۲۳۷
۲۳۹. غیر ګمرکي ممانعتونه ۲۳۸
۲۴۰. پولي ممانعتونه ۲۳۸
۲۴۱. د سرمایه ګذارۍ ممانعتونه ۲۳۹
۲۴۲. د ملتپالي اقتصادي پالیسۍ راتلونکې ۲۳۹

یوولسم فصل

۲۴۳. بین المللي اقتصاد ۲۴۲
۲۴۴. د اقتصادي همکارۍ سرچینه ۲۴۲
۲۴۵. تجارتي همکاري او پرمختیا : د نړیوال تجارت سازمان ۲۴۴
۲۴۶. بین المللي وجهي صندوق ۲۴۵
۲۴۷. د نړیوال بانک ګروپ ۲۴۶
۲۴۸. د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک ۲۴۷
۲۴۹. د بین المللي پراختیا ټولنه ۲۴۷
۲۵۰. بین المللي مالي ټولنه ۲۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه

ما د ښاغلي ډاکټر محمدصدیق ظهیر مخکني کتاب (پولیټیکل ساینس) ته په مؤجزه لیکنه کي د پښتو یو متل راوړی وو، چي وایي: (خونه که مي وسوه دېوالونه ئې پاخه سوه). په دغه متل کي راتلونکي ته د هیلي او امید خورا غښتلی احساس پروت دئ. د یوه پښتانه کور لولپه سوی دئ خو دی دا مصیبت په دې هیله پر زړه اواروي چي د خوني دېوالونه ئې پاخه سوي دي. د نامېندیو پر ضد دي د هیلو ارمان همداسي پیاوړی اوسي.

پر افغانانو باندي د تېرو څلورو لسیزو بخولي (فاجعې) خورا درانه مصیبتونه دي. دې مصیبتو د افغانانو پر مېنه، پر ژوند او فرهنګ خورا ژوري اغېزې کړي دي. د دې اثراتو څېړنه هغه وخت ښه ترا کېدلای سي چي اوسني حالات له خپل څپاند ایشناوه ولوېږي او یو څه کښېني (ته نشین سي). د دې مصائبو تر اغېزې لاندي د منورو او تعلیم یافته افغانانو یوه ستره کتله له خپل پلرني ټاټوبي څخه بېځایه سوې ده او په نړۍ کي به اوس داسي هیواد نه وي چي له دغو افغانانو څخه دي یو مخ خالي وي. خو د نېکمرغۍ ځای دئ چي دغو افغانانو په دا دوهمه مېنه هم پر خپل پلرني ټاټوبي باندي راغلي مصیبتونه هېر کړي نه دي او د هغو د تلافۍ له پاره ئې تر خپل وس زیات تلاښونه پیل کړي او په ثمر ئې رسولي دي او زه چي ئې اوس په فرهنګي او ژبنۍ برخه کي کوم نتائج ګورم نو په جرئت سره ویلای سم چي هغه کار چي په تېرو څو لسیزو کي پښتو ژبي او فرهنګ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی دئ، په تېرو څو پېړیو کې ئې ساری نه لیدل کېږي. په دغه موده کې د یادوني وړ ګڼ‌ور او علمي کتابونه تالیف سوي او د چاپ په پساله سمبال سوي دي. د نړۍ له ژوندیو ژبو څخه د نني عصر و زمان علمي آثار ژباړل سوي دي او د دې علمي بریاوو ویاړنه د هغو متعهدو او پر وطن مینو افغانانو په برخه ده چې بې له کوم مادي امتیازه ئې خپله انرژي، خپل فوق العاده مصروف ژوند او خپل قلم و دغي ویاړلي چاري ته وقف کړی دئ. دغو هیوادپالو افغانانو ته د درناوۍ سر ټیټېدل بویه!

ښاغلی ډاکټر محمدصدیق ظهیر له همدغو ویاړلو افغانانو څخه دئ. د ده له نامه او کار سره اوس افغاني علمي ټولني اوموسسات پوره اشنا دي. ده پښتو فرهنګ ته څه موده وړاندي د (پولیټیکل ساینس) په نامه خورا درونډ اثر (ترجمه) وړاندي او دا دئ اوس ئې د هغه په تعقیب یوه بله اکاډمیکه ژباړه د چاپ له پاره تیاره کړه. د ژباړي په انتخاب کې د ډاکټر ظهیر علمي صلاحیت او سلیقه د ډېري پاملرني او ستایني وړ ده. دی وچ ولانده نه سره ګډوي. هغسی اثر د ژباړي له پاره ټاکي چې د نني عصر و زمان علمي غوښتنو ته جواب وویلای سي. زما بشپړ یقین دئ چې دا اثر به ئې هم لکه ها بل یو د پوهنتونو او علمي موسساتو له منسوبینو او نورو مینه والو سره د هغوی په اکاډمیکو مطالعاتو کې زیاته مرسته وکړي.

زه ډاکټر ظهیر صاحب ته د دې نوي اثر مبارکي وایم. همت دې غښتلی، قلم دې پیاوړی، ژوند دې اوږد او همداسي له بریاوو ډک اوسي.

د افغاني فرهنګ پر زېرمه باندي د لا زیاتو آثارو د زیاتېدلو په هیله!

محمدمعصوم هوتک
اوکویل – کاناډا

۱۶مه د جنوري ۲۰۱۱ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څو خبري

ما يو څه وخت په جاپان کي تېر کړی دئ او هورې مي د انجنيرۍ په ځانګه کي د تحصيل پر څنګ د جاپان د تاريخي او کلتوري جوړښت او همدارنګه د بېساري چټک اقتصادي او تخنيکي پرمختګ په هکله هم څه ناڅه لوستي دي. يوه موضوع چي ما ته ډېره په زړه پوري وه هغه د جاپان په دې بېساري پرمختګ کي د ژباړي رول وو. کله چي جاپانيان د نونسمي پېړۍ په وروستيو کلونو کي له تقريباً درې سوه کلني انزوا څخه راووتل او د نړۍ د پرمختللي او د جاپان د وروسته پاته ساينس او تخنيک څخه خبر سول، نو په دې فکر کي سول چي څه بايد وکړي.

پر وطن او قام مين جاپاني مشران له ډېرو سلاوو او مشورو وروسته دې نتيجي ته ورسېدل، چي په غرب پسې د رسېدلو او له دوی سره د رقابت کولو يوه لار دا ده چي د غرب ټول علوم ژر تر ژره جاپان ته د ترجمې له لاري راوړي. که څه هم چي د جاپان اقتصاد په هغه وخت کي د نن په شان قوي نه وو بيا ئې هم ډېر ځوانان خارجي هيوادونو ته د زده کړي له پاره ولېږل او هم ئې د امريکې، انګلستان، فرانسې، جرمني او نورو هيوادونو څخه په لوړو امتيازاتو استادان استخدام کړل، چي جاپاني زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو ته خارجي ژبي ور زده کړي. په ډېر لږ وخت کي جاپانيان په دې وتوانېدل چي د نړۍ په ژونديو ژبو کي ډېر زيات ليکل سوي کتابونه جاپاني ژبي ته راواړوي او له هغو څخه په ګټه اخيستلو سره خپل هيواد ډېر ژر د نړۍ د پرمختللو هيوادو په ډله کي ودروي.

زما په نظر، زموږ ګران هيواد افغانستان هم بايد د پرمختګ له پاره په دې لار کي جدي او هر اړخيزه ګامونه واخلي او چي په وس ئې کېږي د نړۍ له ژونديو ژبو څخه د هر ډول کتابو و ترجمه کولو ته زور ورکړي. په ملي سويه باندي خو په دې نېک کار کي پراخ ګامونه اخيستل او په دې لار کي پوره سرمايه ګذاري کول د دولت له مهمو کارو څخه دي، خو هغه افغانان چي په خارجي هيوادو کي اوسي هم په دې کار کي ډېره مرسته کولای سي.

د (پوليټيکل ساينس ته يوه کتنه) د کتاب تر ترجمې وروسته، چي په کال ۲۰۰۸ کي د علامه رشاد خپرندويي ټولني له خوا چاپ سو، دا دئ د پوليټيکل ساينس شاګردانو او علاقمندانو ته د (بين المللي سياست ته يوه کتنه) د کتاب ترجمه (لنډيز) وړاندي کوم. دا کتاب چي ستاسي په مخکي دئ د امريکن يونيورسيټۍ د پوليټکل ساينس د ماسټرۍ د پروګرام د تعليمي نصاب جز دئ. د دوو امريکايي پروفيسرانو جان رورکي Rourke John T. او مارک بوير Mark A. Boye له خوا په ګډه په کال ۱۹۹۶ کی ليکل سوی او هر دوه کاله د تجديدنظر سره دوباره چاپ سوی دئ. دا اوسنۍ ترجمه ئې د ۲۰۱۰ کال د چاپ څخه سر ته رسېدلې ده. ما دا کتاب تلخيص او ترجمه کړی دئ، په دې معنی چي هغه برخي مي ځني ايستلي دي، چي د امريکې په متحده ايالاتو پوري ډېري مختصي دي او زما په نظر به ئې ښائې د افغاني زده کوونکو له پاره مفهوم اخيستنه له ستونزو ډکه وي. سره له دې هم، څرنګه چي کتاب د امريکائې زده کوونکو له پاره ليکل سوی دئ، ځکه ئې نو ډېر مثالونه او مسايل د امريکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سياسي او اجتماعي سيستم پوري اړه لري خو زما يقين دئ چي د همدې مثالو او د امريکا د سياسي، اقتصادي، اجتماعي ، او کلتوري ساختمان زده کړه زموږ ځوان نسل ته هم ګټوره او هم لازمي ده.

د دې معنی هيڅکله دا نه ده، چي ګويا زده کوونکي بايد ټول هغه نظريات چي په کتاب کي راغلي دي په پټو سترګو ومني، او دا معنی هم نه لري چي زه ګويا له ټولو سره موافق يم. زما په نظر د دې کتاب د مفاهيمو، نظرياتو او مثالونو پوهه له زدکوونکو سره دا مرسته کولای سي، چي په افغاني ټولنه کي ئې د مثالونو څرک وباسي او د تطبيق ساحه ئې وپلټي.

د دې کتاب يوولس فصلونه ما ترجمه او تلخيص کړي دي. ځيني فصلونه اوږده او ځيني بيا لنډ ځکه دي، لکه مخکي چي مي وويل، موضوعات ئې يوازي د امريکا يانو لپاره مهم دي. ګرانو لوستونکو ته معلومه ده، چي و پښتو ژبي ته د مسلکي اثارو ترجمه کول ستونزمن کار دئ. ما ډېر زيار ايستلی دئ، چي ترجمه روانه او اسانه راسي، او ډېره هڅه مي کړې ده چي د هغو پرپېچلو مفاهيمو لپاره چي زه په دې ژباړه کي ورسره مخامخ سوی يم په پښتو ژبه کي مروج مفاهيم استعمال کړم. د وضاحت لپاره مي د ځينوسره انګرېزي لغات هم ليکلي دي. مګر بيا هم که چېري کومه جمله مبهمه وي، لطفاً ئې يو ځل بيا ولولئ ښائې معنی ئې روښانه سي. که بيا هم د جملې مفهوم روښانه نه سو نو دا زه د ځان نيمګړتيا بولم او له ګرانو لوستونکو څخه هيله لرم، چي د خپلي بزرګوارۍ له مخي عفوه راته وکړي.

زما وروڼو ډاکتر محمد رفيق ظهير او انجنير محمد نادر ظهير زموږ د هفته ييز قدم وهلو پر وخت د مناسبو لغاتو او اصطلاحاتو په برخه کي ډېره مرسته راسره کړېده، چي کور وداني ورته وايم. په پای کي بايد ووايم چي دا ترجمه، لږ ده که ډېره، ښه ده که بده، د محمد معصوم هوتک له مرستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته ئې تر تاسو ښاغلو لوستونکو پوري رسول ممکن نه وه. معصوم هوتک سربېره پر دې چې همېشه ئې و دې کار ته تشويق کړی يم، دا ترجمه ئې، د کلمې په واقعي معنی، ټکي په ټکي لوستلې او ايډيت کړې ده. عمر دي ئې ډېر، کور دې ودان او پرقلم دې برکت وي. زه تر حد زيات ځني ممنون يم، مګر نو د څه کم پنځوسو کالو اشنايۍ نتيجه بايد همداسي وي.

په درناوي

محمد صديق ظهير

ويرجينيا– امريکا

فبروري ۲۰۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

نړیوال سیاست په پام کې نیول او د هغه په هکله فکر کول
Thinking and Caring about World Politics

ویلیام شکسپیر (۱۵۶۴ – ۱۶۱۶ع) وایي: "ټوله نړۍ یو سټېج دئ او ټول نارینه او ښځې یوازې لوبغاړي دي". د دې سټېج ځنې کرکټرونه قهرمانان او ځیني بیا ناوړه اشخاص دي. هغه اعمال چې پر سټېج باندي سر ته رسېږي ځیني وخت له هیجانه ډک او کله بیا له غمونو ډک وي. ځیني وخت عدالت سرته رسېږي، خو خبره تل داسي نه وي. مګر د خپل ټول پرله پېچلي توب سره، نړیوال سټېج ته پاملرنه په کار ده.

کله چې تاسي یوه ډرامه، فلم او یا کوم ټلویزیوني پروګرام ګورئ، نو په هغوی باندي پوهېدل هغه وخت اسانه کېږي چې تاسي د ډرامې، فلم او یا ټلویزیوني پروګرام په هکله [مثلا د کره کتني له لاري] یو څه معلومات ولرئ. په همدې ډول، د دې کتاب پوهېدل هغه وخت اسانه کېږي چې د دې نړیوال سټېج کرکټرونه او د هغه په هکله ځیني مقدماتي معلومات ولرو.

د عادي ډرامي په خلاف، د نړیوال سټېج د ډرامي غړي اشخاص نه بلکي سازمانونه دي. دولتونه د دې سټېج سازماني اکټران دي، او دولتونه دي چې د دې سټېج اساسي لوبغاړي تشکیلوي اوتقریباً ۲۰۰ هیوادونه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ستړېج لوبغاړي دي. لکه په عادي ډرامه کي چي هر لوبغاړي په ډېر حسادت سره د خپل شهرت د ساتني له پاره هڅي کوي، پر نړيوال ستېج باندي هم هر لوبغاړی [دولت] د خپل ملي حاکميت د ساتني او دفاع له پاره هڅي کوي. همدا ملي حاکميت دولتونه د نورو لوبغاړو څخه بېلوي. ښکاره خبره ده چي ملي حاکميت دا معنی هم لري چي نړيواله ډرامه يو ډاير کتېر نه لري چي د لوبغاړو تر منځ نظم برقراره کړي. د مرکزي قدرت نسته والی د لوبغاړو تر مينځ د تشنج د منځته راتلو لامل ګرزي. همدارنګه، په داسي حال کي چي ټول دولتونه له حقوقي پلوه سره مساوي دي، مګر واقعيت دا دئ چي ځيني لوبغاړي تر نورو ستر رول لري. د امريکا متحده ايالات يقيناً د لوبغاړو د ليست په سر کي ځای لري، چين او ځني نور هيوادونه هم عمده لوبغاړي دي.

يو لړ بين المللي سازمانونه هم د دولتو سره پر ستېج باندي شريک دي. له دې جملې څخه تقريباً ۳۰۰ ئې بين الحکومتي سازمانونه intergovernmental organizations دي چي دولتونه ئې غړي دي. ځيني ئې (د ملګرو ملتو په شان) جهاني او ځيني ئې بيا (د اروپايي اتحاديې په شان) سيمه ييز بين الحکومتي سازمانونه دي. بله ډله بيا غيرحکومتي سازمانونه (NGO) دي چي انفرادي اشخاص ئې غړيتوب لري. د غيرحکومتي (NGO) سازمانو شمېر زرهاوو ته رسېږي او د بين المللي سياست تقريباً هره برخه ئې په بر کي نيولې ده. يو مثال ئې د ايډز بين المللي ټولنه the International AIDS Society ده.

زموږ له پاره د نړيوال سياست اهميت:

د امريکا په متحده ايالاتو کي، زيات خلګ په دې قانع نه دي چي دوی بايد په نړيواله ډرامه کي فعاله ونډه ولري. ډېر وړوکي اقليت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوال سیاست په هکله معلومات لري او په منظمه توګه خارجي خبرونه اوري. د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر د یوولسمي تروریستي حملې له نړیوال سیاست سره د امریکایانو علاقه یو لږ څه زیاته کړه. د سپتمبر تر یوولسمي مخکې، په سلو کې ۳۳ امریکایانو ویل چې دوی بین المللي خبرونه تعقیبوي، دا فیصدي په کال ۲۰۰۶ کې یوازې ۳۹ ته زیاته سوه. د ۱۸ څخه تر ۲۴ کلنې ځوانان خو بیا د نړیوالو چارو په هکله بیخي لږ معلومات لري. په ۲۰۰۶ کال کې د امریکا د نېشنل جیوګرافیک مجلې یوې سروې وښودله چې په امریکا کې د دغه عمر په سلو کې ۶۳ ځوانانو ونه کولای سوای چې د نړۍ په جغرافیائې نقشه کې پر عراق او په سلو کې ۷۰ ونه سوای کولای چې پر افغانستان باندې ګوته کښېږدي (پیدا ئې کړي)، دا په داسې حال کې دئ چې په دې دواړو هیوادو کې امریکائې عسکر جنګېږي.

دا مهمه خبره باید په پام کې ولرو چې له امریکا سره په مقایسه په نورو پرمختللو هیوادو کې د نړیوالو مسایلو په هکله د خلکو معلومات زیات دي. د هغې مطالعې له مخې چې مخکې ئې بیان وسو، په نهو(۹) هیوادو کې له ۱۸ څخه تر ۲۴ کلونو ځوانانو څخه د نړۍ د جغرافیې په هکله ۵۶ پوښتنې او د نړیوالو مسایلو په هکله ۸ پوښتنې وسولې. د امریکا مقام په اتو (۸) هیوادو کې د پای له خوا اول او تر مکسیکو، چې د تعلیم امکانات پکښې لږ دي، یو څه لوړ وو. د امریکا د متحده ایالاتو د نفوس په هکله پوښتنې ته یوازې په سلو کې ۲۵ ځوانانو صحیح جواب وړاندې کړی وو.

آیا د نړۍ د پېښو په هکله دومره بې علاقه ګی معقول کار دئ؟ نه، هیڅکله نه. په دې درسي کتاب کې په ندرت سره هڅه کوو تاسې ته ووایو چې څرنګه فکر وکړئ او یا څه وکړئ، مګر پر یوه پیغام چې موږ ټینګار کوو هغه دا دئ: د نړۍ ډرامه مهمه ده او زموږ جدي توجه ورته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار ده او تر دې لا مهمه خبره دا ده چې موږ باید د غیرفعال کتونکي په رول قناعت ونه کړو.

تر دې خبري وروسته منطقي پوښتنه دا ده چې: "آیا زه په یوازي سر څه تأثیر لرلای سم؟" بلې هو! تاسي په یوازي سر تأثیر درلودلای سی. دا واقعیت دئ چې موږ ټول نه سو کولای جمهور رئیسان او یا وزیران سو، مګر موږ کولای سو چې عمل وکو او خپل نظریات خلګو ته وروپېژنو.

مستقیم عمل کول:

پر نړیوالو روابطو باندي د تأثیر ښندلو یوه لار په بېلابېلو اشکالو سره مستقیم عمل کول دي. د امریکا په متحده ایالاتو کي، د ملیونو انفرادي محصلینو پراخو مظاهراتو، چي کله کله تشدد هم ورسره ملګری وو، د ویتنام د جګړې په ختمولو کي مرسته وکړه. د پوهنتونو شاګردانو په ۲۰۰۳ کال کي د امریکا له خوا د عراق د اشغال په طرفداري او همدارنګه پر ضد مظاهرې وکړې. محصلینو د خارجي مسایلو په اړوند هم مظاهرې کړي دي. په کال ۲۰۰۶ کي، د مثال په توګه، د ټکساس په پوهنتون کي په زرهاوو محصلینو د مهاجرینو د حقوقو په طرفداري مظاهرې وکړې.

رایي ور کول:

ډیموکراسي ګاني دا امکانات برابروي چي پر نړیوال سیاست باندي د رایي د صندوق له لاري تأثیر وښندل سي. لیډران د انتخاباتي مبارزو د دوران پر وعدو ډېر وخت وفا نه کوي، مګر انتخاب سوی لیډر پر پالیسي باندي تأثیر ښندلای سی. د امریکا د متحده ایالاتو د جمهوري ریاست د ۲۰۰۴ کال په انتخاباتو کي، جورج بوش او جان کېري پر یو شمېر بین

(c) ketabton.com: The Digital Library

المللي مسايلو، د مثال په توګه د عراق جنګ، سره مخالف وه. رايه ورکوونکو د امريکا د خارجي پاليسۍ د پر مخ بيولو له پاره جورج بوش انتخاب کړ. ځيني کسان چې د جورج په انتخابېدو خوابدي وه، د امريکا ځوانان ملامت وبلل. دا ځکه چې ډېر زيات ځوانان د جان کېري طرفداران وه او په امريکا کې، د نورو هيوادو په شان، ځوانان چندان په رايي ورکولو کې برخه نه اخلي.

مګر په ۲۰۰۶ کال کې د رايي ورکوونکو په افکارو کې ډېر تغيرات راغلل او ډيموکراټ ګوند په کانګرس کې چوکۍ لاسته راوړې. د يوه تحليل ګر په قول ډېرو کسانو به ويل چې: "زه ډيموکراټ کانديد ته رايه ورکوم، ځکه زما له جنګ څخه بد راځي، زما بوش خوښ نه دئ، زه غواړم خپل نظر اظهار کړم". په داسي حال کې چې د ځينو کسانو حتی د ډيموکراټ کانديد نوم هم زده نه وو.

په ځينو هيوادو کې د ريفرندم له لاري د بين المللي مسايلو په هکله مستقيمه رايي ګيري هم امکان لري. په کال ۲۰۰۵ کې، د مثال په توګه، په لکسمبورګ او هسپانيه کې ئې د اروپايي اتحادئې اساسي قانون د مستقيمي رائې ورکولو له لاري تصويب کړ، مګر د فرانسې او هالنډ رايه ورکوونکو هغه د مستقيمي رايي ورکولوله لاري رد کړ. دا چې خلګ د خارجي پاليسۍ په هکله مستقيم تصميم نيسي، چندان عموميت نه لري، مګر ورځ په ورځ د امريکا په متحده ايالاتو او اروپايي هيوادو کې د ريفرندم او مستقيمي ډيموکراسۍ direct democracy پلويان زياتېږي.

پاليسي جوړوونکي کېدل:

دا هم ممکنه ده چې تاسي د انتخابي مقاماتو له پاره ځانونه کانديد کړی او يا هم کولای سی په هغو ايجنسيو کې وظيفه پيدا کړی چې ستاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد د خارجي چارو سره سروکار لري. تاسي همدارنګه کولای سئ په ملګروملتونوUnited Nations او یا په نورو مهمو بین المللي سازمانو کي ځانته کار پیدا کړی. په دې سازمانو کي و یوه لوړ مقام ته رسېدل یو څه وخت غواړي، مګر امکان ئې وجود لري.

د پولیټکل ساینس مطالعه د پالیسۍ جوړوونکي مقام ته د رسېدلو په لار کي لومړی ګام ګڼل کېږي. د امریکا پخوانۍ خارجه وزیره کاندولیسا رایس، پخوانی جمهور رئیس بیل کلینټن او مېرمن ئې هیلري کلینټن، او د ملګروملتو سرمنشي بان کي مون خپل عالي تحصیلات په پولیټیکل ساینس کي سر ته رسولي دي.

مهم ټکی دا دئ چي ستاسي پر عمل باندي حساب کېږي، یعني ستاسي رایه ورکول، اعتراض کول، په سیاسي سازمانو کي برخه اخیستل او د هغوی سره مرسته کول، حتي په سیاسي نظر غوښتنه کي د خپل نظر اظهارول تأثیر لري. لږ انفرادي اعمال په یوازي سر اثر لرلای او یا په نړیوال سیاست کي تغیر راوستلای سي، مګر مجموعه د انفرادي اعمالو تأثیر لرلای سي. سیاست ته د یوه نندارچي په توګه مه ګورئ. په سیاست کي فعاله برخه واخلئ.

تیوریتیکي فکر کول: پېښي په متن کي مطالعه کول

Thinking Theoretically: Putting Events in Context

دا مهمه ده چي موږ د نړۍ د پېښو په هکله خپل نظریات سره تنظیم کړو. همدا نن ورځ چي دا ټکي لیکل کېږي، د نیویارک ټایمز د لومړي مخ خبرونه د لاندي مسایلوپه هکله دي: په افغانستان کي د ځان مرګي بمب، د اسرائیلو په وړاندي د امریکا د متحده ایالاتو خارجي پالیسي، د روسیې او ګرجستان مخالفت، د ایران په اصطلاح ذروي وسلو پروګرام او نړیوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي رکود او د امریکا پر متحده ایالاتو باندي د هغه تأثیرات. هر یو له دې خبرو څخه په یوه ټاکلې موضوع پوري اړه لري، مګر د یوه پراخ متن context اجزاء تشکیلوي. که تاسي د دې مسایلو سره آشنا نه یاست، نو دا ډېره مهمه ده چي په منظمه توګه د خبري میډیا له لاري ځانونه ورسره آشنا کړئ.

په دې ډول مسایلو باندي د ښه پوهېدلو له پاره دا لازمه ده چي په تاریخي او همدارنګه تیوریکي متن ئې ځانونه پوه کړو. په دوهم فصل کي، د نړیوال سیاست په اساساتو باندي د پوهېدلو له پاره، نړیوال سیستم ته یوه لنډه تاریخي کتنه سوې ده. تیوریکي فکر کول په یوه پراخ متن context کي د مسایلو د مطالعه کولو سره مرسته کوي. سیاسي تیوري political theory یوه نظریه یا د یو لړ سره تړلو نظریاتو مجموعه ده چي موږ ته دا ښیي چي شیان ولي پېښېږي او سیاسي پېښي څرنګه یو له بله سره ارتباط لري.

تیوریکي فکر کول ډېري ګټي لري. یوه ګټه ئې دا ده چي زموږ سره د پوهني knowledge په جوړېدلو کي مرسته کوي. که موږ هره پېښه بېسارې [بې جوړې unique] وبولو، بیا نو موږ د تصادفي او بې ارتباطه پېښو یوه مجموعه په لاس کي لرو. مګر که موږ تیوریکي فکر وکړو، بیا نو موږ په یو پاټرن [نمونه، فردي خصوصیات pattern] پسي ګرزو چي زموږ سره د پېښو په ښه ترا پېژندنه، او حتی د پېښو په پېش بیني کي مرسته وکي. بل دا چي تیوریکي فکر کول موږ ته د یوې مشخصي پالیسۍ د ارزیابي کولو چانس راکوي. د مثال په توګه، د امریکا په متحده ایالاتو او نورو ډیموکراسي ګانو کي دا بحث روان دئ چي ایا په منځني ختیځ، او نورو هیوادو کي ډیموکراسۍ ته پراختیا ورکړه سي کنه. د «ډیموکراټیکي سولې تیوري» وایي چي: ډېر لږ پېښېږي چي ډیموکراټیک دولتونه دي یو له بله سره جګړه وکړي. اوس نو که دا تیوري صحیح وي، نو په نړۍ کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سولي د راوستلو لار به دا وي چې په منځني ختيځ او نورو هيوادو کې د ډيموکراسۍ د منځته راوړلو او پراختيا له پاره هڅې وسي. په دې کتاب کې به تاسې له بېلابېلو سياسي تيوري ګانو سره مخامخ سئ چې عمده ئې د رياليزم او ليبراليزم تيوري ګانې دي.

رياليستي تيوري:

رياليزم هغه نظريه ده چې د هغې له مخې نړيوال سياست پر شخصي منافعو راڅرخي. رياليستان په دې باور دي چې هيوادونه د خپل نظامي او اقتصادي قدرت د ساتلو او هم د پراختيا له پاره رقابت او مبارزه کوي. سربېره پر دې، رياليستان د قدرت له پاره مبارزې ته د صفري مجموعې د بازۍ zero-sum game په سترګه ګوري، په دې معنی چې د يوه هيواد ګټه خامخا د نورو هيوادو تاوان دئ. رياليستان په دې عقيده دي چې د خپلو ملي منافعو د ساتلو له پاره د دولتونو تر منځ مبارزه د نړۍ وال ستهيج اساسي عمل تشکيلوي. د دې نظريې له مخې رياليستان په دې عقيده دي چې هيوادونه بايد د خپلې خارجي پاليسۍ په ټاکلو کې د قدرت انډول په نظر کې ونيسي. د رياليستانو په نظر ملي منافع هغه څه دي چې د يوه دولت امنيت، نفوذ، نظامي او اقتصادي قدرت تقويه کوي او يا ئې ساتي. د رياليستانو له پاره زور حق دئ ايا لږ تر لږه د برياليتوب لاره هواروي.

ليبرال تيوري:

ليبراليزم عقيده لري چې خلک او هيوادونه چې د دوی نمايندګي کوي کولای سي يو له بل سره د همکارۍ له لارې، د بين المللي سازمانو او بين المللي قوانينو پر اساس، متقابلي ګټې وپلټي. ليبرالان د رياليستانو دا نظريه چې سياست په خپل ذات کې د قدرت له پاره مبارزه ده په کلکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ردوي. ليبرالان قدرت د يوه فکتور په توګه بالکل نه ردوي، مګر دوی په دې عقيده دي چي اخلاقيات، انساني احساسات، او د همکارۍ احساس هم په نړيوال سياست کی پر ملي ليډرانو باندي تأثير درلودلای سي. ليبراليزم همدارنګه په دې عقيده دئ چي بين المللي سياست کېدلای سي غير صفري مجموعه وي، يعني داسي شرايط منځته راتلای سي چي په هغه کي دواړه خواوي ګټه وکړي. ليبرالان همدارنګه په دې فکر دي چي بشريت ټول اشتراک سره لري او کېدای سي چي انسانان د خپلو هيوادو تر سرحداتو په ها خوا د نورو خلګو او ګروپونو سره ښه روابط ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

د نړیوال سیاست تکامل

The Evolution of World Politics

دا فصل دوه هدفه لري. یو ئې دا دئ چې د هغو موضوعاتو او پېښنو لپاره تاریخي بنسټ کښېږدي چې تاسي به د بین المللي روابطو په تحلیل کې ډېر ځله ورسره مخامخ سئ. بل هدف ئې دا دئ چې د اوسني نړیوال سیاسي سیستم د تکاملي جریان یوه خاکه کښېږدي. د بین المللي سیستم مفهموم دا دئ چې: (۱) نړۍ یوازې د اجزاوو یعني هیوادونو مجموعه نه ده، (۲) نړیوال سیاست یوازې د هیوادونو تر منځ د انفرادي فعل او انفعال مجموعه نه ده او (۳) د سیستم د اجزاوو تر منځ د فعل او انفعال یو عمومي طریقه او اسلوب وجود لري. د بین المللي سیستم ماهیت او پر نړیوال سیاست باندي د بین المللي سیستم تاثیر په دریم فصل کې نور هم څېړل سوی دئ.

د دې فصل په لوستلو کې حوصله ولرئ. تاسي به ووینی چې یوه موضوع په لنډ ډول تشریح سوې ده او ډېر ژر بله موضوع رامیدان ته سوې ده. تاسي به ښائې ووایاست چې "لږ کرار سه، دا موضوع یو څه زیاته تشرېح غواړي". حوصله مند اوسئ! په نورو فصلونو کي به ئې جزئیات ولولئ.

تکامل کوونکی نړیوال سیستم – لومړنی انکشاف

The Evolving World System: Early Development

بې شمېره جهاني او سیمه ییز بین المللي سیستمونه له ډېر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

راهيسي وجود لري. ځيني پوهان ئې ريښه ۷۵۰۰ کاله پخوا د جنوبي بين النهرين د بابل (اوسني عراق) سيمي ته وراوړدوي. د نن ورځي سياست له پخوا څخه ډېر توپير لري، مګر د پخواني حالت څخه اوسني حالت ته دا تغير په تدريجي توګه تکامل راکړی دئ.

لرغونی يونان او روم:

موږ د بين المللي سيستم ځرک د يونان په ښار- دولت city-state (د ۷۰۰ قبل الميلاد څخه تر ۳۰۰ قبل الميلاد پوري) او همدارنګه د روم د امپراتورۍ په صعود او نزول (د ۵۰۰ قبلاالميلاد څخه تر ۴۷٦ بعدالميلاد پوري) کي موندلای سو. په دغه دوران کي موږ د نن ورځي څلور مهم سياسي مشخصات د لومړي ځل لپاره ليدلای سو. دا مشخصات په راوروسته کي تقريباً له منځه ولاړل، مګر زر کاله وروسته دوباره راښکاره سول. دا څلور مشخصات په لاندي ډول دي:

قلمروي دولت (يعني هغه دولت چي قلمرو ئې معلوم وي):

د يونان تر ښار- دولت مخکي، سياسي سازمان پر يوه حکمران يا پر يوه کلتوري ګروپ، لکه قبيله، ولاړ وو. حکمران يا قبيلې پر قلمرو باندي کنټرول درلود، مګر د هغو خلګو سياسي ارتباط چي د قلمرو په دننه کي ئې ژوند کاوه د حکمران يا د ګروپ سره وو، نه د قلمرو سره. قلمرو په حکمران اړه درلوده او د خلګو سره د قلمرو د ملکيت احساس وجود نه درلود. د يونان د ښار- دولت په منځته راتلو سره قلمرو هم د يو سياسي واقعيت په توګه رامنځته سو. د ښار- دولت په دننه کي خلګو د مځکي د ملکيت يو ډول دايمي احساس پيدا کړ، او د قلمرو سره دا ارتباط د دوی د سياسي هويت يو جز وګرزېدی. په نتيجه کي، د تابعيت citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفهوم وده وکړه او داسي قوانين رامنځته سول چي د هغو پر اساس د يو چا تابعيت او نه تابعيت ټاکل کېدی. تر ۴۵۰ قبل الميلاد وروسته د اتن قانون Athenian law د قلمرو پر اساس د تعريف سوي سياسي واحد په دننه کي خلګو ته تابعيت citizenship اعطا کړ. نوي کسانو ته تابعيت هغه وخت ممکن وو چي مور او پلار دواړه به ئې د اتن تبعه وه او يا به د قانوني لاري د تابعيت لپاره منل کېدل. په مجموع کي به ښايي اتباع citizens د نفوس يو پر دريمه برخه تشکيلول.

حاکميت (استقلال، خودمختاري):

ارسطو (۳۲۲-۳۸۴ قبل الميلاد)، په خپل مهم اثر چي سياست Politics نومېږي، داسي استدلال کوي چي نهائي اقتدار او صلاحيت authority نه يوازي د حکمرانانو څخه بلکي د يو سياسي واحد د قوانينو او حکومتي سيستم څخه سرچينه اخلي. ځکه نو، د يونان هر polis يا ښار- دولت د خپلو قوانينو تر سائې لاندي ځانونه مستقل او خودمختاره بلل. د دې معنی دا وه چي هيڅ يو بل عالي اقتدار، مذهبي او يا غير مذهبي، ئې په رسميت نه پېژندی.

نېشنليزم:

د يونان د ښار- دولت اتباعو خپل هويت په پوليس polis کي څرګنداوه او هغه ئې د خپل سياسي هويت او همدارنګه د اوسېدلو د ځای په توګه پېژندی. لکه ارسطو چي ويلي دي: "انسان د پوليس يو حيوان دئ". دا ډول فکري حالت د نېشنليزم مقدماتي ګامونه وه، چي نن ورځ د سياسي هويت ډېر مهم احساس دئ چي خلګ، حکومت او قلمرو يو له بله سره نښلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیموکراسي:

همدارنګه، د یونان په ښار- دولت کي، د بشر په تاریخ کي د لومړي ځل لپاره، اولس د سیاسي اقتدار سرچینه وګرزېدی. [یعني اولس، نه حکمران یا پاچا، د سیاسي اقتدارخاوند سو] د اتن خلګو "ځانونه د کوم پاچا رعیت نه بلل.... بلکي دوی تبعه citizens وه چي د خپل پولیس د اداري او لاربښودني مسئولیت ئې پر غاړه درلود" د پولیس په چارو کي د خلګو د برخي اخیستني مفکوره په اتن کي، چي تقریباً د ۱۵۰ کالو لپاره ډیموکراسي پکښې موجوده وه، خپل اوج ته ورسېدله. په همدې وخت کي روم لوېد يځ لوري ته ډېر پرمختګ وکړ. د اتن په شان، روم هم یو ښار- دولت وو چي لویه امپراتوري ځني جوړه سوه او بالاخره دا امپراتوري هم د زوال سره مخامخ سوه. همدارنګه، روم هم د اتن په شان یوه ډیموکراسي درلوده چي د قبل المیلاد په لومړۍ پېړۍ کي د نظامي دیکتاتورۍ له خوا تر پښو لاندي سوه. موږ نه سو کولای چي د اتن او روم سیاسي سیستمونه د اوسني موډرن سیستمونو سره مقایسه کړو. د مثال په توګه، د اتن ډیموکراسي د اتن په بالغ او نارینه اتباعو پوري محدوده وه، چي ښائي د ښاري اوسېدونکو په سل کي ۱۵ به ئې په بر کي نیول. ښځي، مریان، او اوسېدونکي خارجیان، چي میتیک metics بلل کېدل، د برخه اخیستني څخه محروم کړه سوي وه. خو سربېره پر دې هم، کولای سو د اوسني موډرن دولت د شکل بندۍ، لکه حاکمیت، نېشنلیزم او ډیموکراسۍ کرښپل و دې لرغوني دوران ته ورسوو.

د روم تر سقوط وروسته ، د ۴۷٦ څخه تر ۱۷۰۰ میلادي پوري:

د روم پنځه سوه کلني استبداد او امپراتورۍ د ډیموکراسۍ او نېشنلیزم ډېر مفاهیم او عقاید له منځه یووړل. مګر بیا هم دا افکار بالکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړه نه سول. دوی فقط د یوې زرکلنې دورې لپاره مړ ژواندي پاته سول او د بیرته راژوندي کېدلو لپاره ئې مناسبو تاریخي شرایطو ته انتظارایستی. په دې اوږده دوران کې، چې منځنۍ پېړۍ Middle Ages بلل کېږي او تقریباً تر ۱۵۰۰ میلادي پوري دوام لري، په لوېدیځ کې سیاسي قدرت په دوو لارو اعمالېدی چې یو ئې د واک جهان شموله universal شکل او بل ئې د واک محلي شکل وو.

په منځنیو پېړیو کې جهان شموله واک (قدرت):

په منځنیو پېړیو کې حکومت داري تر یو حده پر ډېر پراخ قدرت ولاړه وه چې قلمرو او خلګ ئې په کنټرول کې وه مګر دا ډول حکومتونه نه په قلمرو او نه هم په خلګو باندي مشخص کېدل. د دې ډول حکومتونو قدرت او واک مذهبي او غیر مذهبي جهان شموله universal اړخونه درلودل.

مذهبي واک

Religious Authority

د روم کاتولیکي کلیسا د دې ډول جهان شموله واک یوه منبع وه چې پر ټول لارو ئې په قلمرو کې د اتحاد سره مرسته کوله. کلیسا لاتیني ژبه ژوندۍ ساتلې وه او له دې لاري ئې د روشنفکرانو لپاره مشترکه ژبه وړاندي کړې وه. د حق، عدالت او داسي نورو سیاسي مفاهیمو تکامل د عیسویت پر دکتورین ولاړ وو. حتی پاچهانو هم په تیوري کې (او زیات وخت په عمل کې) د پاپ قدرت ته غاړه ایښووله. پاپ په خپل وار سره، د بېلابېلو زورورو پاچهانو په ملاتړ،د جهاني عیسوي دولت universal Roman-Christian state د پراختیا غوښتنه رامنځته کړل. و دې هدف ته د رسېدلو لپاره په کال ۸۰۰ میلادي کې پاپ دریم لیو Pope Leo III د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو جرمنی پاچا، شارلمیین Charlemagne، پر سر د روم د امپراتور "Emperor of Romans" تاج ورکښېښود.

غیرمذهبی واک

Secular Authority

د منځنیو پېړیو د مخ پر وړاندې تلو سره، د کاتولیکي کلیسا پراخ قدرت په سترو څو نژادي امپراتوریو تعویض سو. د استروهنګرین Austro-Hungarian، برتانیې، چین، هالنډ، فرانسې، جرمني، عثماني ترکیې، روسیې، هسپانیې او نورو امپراتوریو تر کنټرول لاندي خلګو په کلتوري لحاظ د امپراتورانو سره اړه نه درلوده او د دوی په وړاندی ئې د وفادارۍ احساس ډېر لږ وو. ډېرو پاچهانو بیا په خپل وار سره د عوامو په وړاندي د قوي سیاسي هویت احساس نه درلود او ادعا ئې درلوده چي د دوی قدرت د خدای له خوا راغلی دئ. دا امپراتورۍ تر شلمي پېړۍ پوري راورسېدلې، مګر په پای کي د نېشنلیزم په څپو کي له منځه ولاړې.

په منځنیو پېړیو کي سیمه ییز قدرت:

سیمه ییز (محلي) قدرت د فیوډالي سیسټم په نامه یادېدی. دا سیسټم د جاګیردارۍ پر شاوخوا سره تنظیم سوی وو چي په هغه کي اشرافو تقریباً مکمل حاکمیت درلود. په تیورۍ کي، دا اشراف د یوه پاچا یا امپراتور تابع بلل کېدل. مګر په حقیقت کي، دوی معمولاً خودمختاره وه او ځیني وختونه ئې قدرت تر هغه پاچا چي دوی ئې ګویا تابع وه، زیات وو.

په دې مهمه خبره باید پوه سو چي په منځنیو پېړیو کي د قلمرو او سیاسي قدرت مفاهیمو له اوسني دوران سره ډېر زیات توپیر درلود. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشتیا سره هم پاچهانو او اشرافو به یو ټاکلي قلمرو په کنټرول کې درلود، مګر په تیوریکي لحاظ دوی پر قلمرو باندي حاکمیت نه درلود. مګر، [د دوی په اصطلاح]، خدای تعالی او د خدای تعالی کلیسا پاچهانو ته پر ټاکلي قلمرو باندي د حاکمیت حق ورکاوه. پاچهانو بیا، په خپل وارسره، د خپل قلمرو ځیني برخي خپلو تابع اشرافو ته وربخښلې. د فیوډالي سیسټم ماهیت داسی وو چي متابعین (یعني فیوډالان) په تیوریکي لحاظ د پاچهانو تابع وه، او پاچهان بیا په تیوریکي لحاظ د امپراتورانو او پاپانو (د کلیسا مشر) تابع وه. د دې معنی دا وه چي حاکمیت په حقوقي لحاظ، او زیات وخت په حقیقت کي هم، وجود نه درلود. عوامو ډېر لږ او یا هیڅ قدرت نه درلود او رعیت subjects بلل کېدل، چي مقام ئې د مفهوم له مخي تر تبعه citizen و ملکیت ته نژدې وو. [یعني عوام تبعه نه بلکي ملکیت بلل کېدل].

د فیوډالي سیسټم زوال:

په منځنیو پېړیو کي ډېر داسي تغیرات راغلل چي د فیوډالي سیسټم د زوال لپاره ئې زمینه برابره کړه. د نظامي تکنالوجۍ منځته راتلل او اقتصادي پراختیا په دې کار کي تر ټولو عمده رول لوبولی دئ.

نظامي تکنالوجي:

د دیارلس سوه کلونو په نیمایي کي په اروپایي جنګونو کي د باروتو او نورو نظامي تکنالوجیو د په کار اچولو په نتیجه کي کوچنیو فیوډالي جاګیردارانو نور نه سوای کولای چي د ځان دفاع وکړي. کم تجربه عوامو ډېر باتجربه او دلاوره شوالیه ګان، چي نخبه فیوډالي جنګیالي وه، په توپک ویشتلای او له آسه راغورځولای سوای. ډېر لوی فیوډالي دفاعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصرونه په نسبتاً ارزانو توپونو تخريبېدلای سوای. د دې واقعيتونو معنی دا وه چې يو قوي دفاعي سيستم ته اړتيا وه چې هغه يوازي د پراخ قلمرو لرونکي واحد يعني دولت په وس پوره وه.

اقتصادي پراختيا:

د اروپا پرمختلونکي اقتصاد هم د فيوډالي سيستم بيخ وروکيښ. پرمختللي تجارت د اقتصادي پياوړتيا او پرمختګ سره ډېره مرسته وکړه. د ديارلسمي پېړي په وروستيو کلونو کي د اسيا او منځني ختيځ پر ډېرو برخو باندي د مغولي امپراتورۍ کنټرول داسي ثبات منځته راووست چي د تجارت د پراختيا له پاره ئې ډېره زمينه برابره کړه. د آسيا سره تجارت اروپايان دې ته وهڅول چي لويي ببړي جوړي کړي، چي دې کار په خپل وار سره د تجارت د پراختيا امکانات لا پسي زيات کړل. د ۱۲۷۱ او ۱۲۹۵ کلونو تر منځ و چين او نورو سيمو ته د مارکوپولو سفرونه د دې نويو تجارتي فعاليتونو سره تړاو درلود. د نويو تجارتي لارو همدا پلټني وې چي، د نورو شيانو تر څنګ ئې، په کال ۱۴۹۲ کي د کريستوفر کولمبوس Christopher Columbus د سفر (د امريکې لويي وچي کشف) لپاره لاره هواره کړه.

د پراخي پيمانې توليد mass production د اقتصادي پياوړتيا يو بل فکتور وو. د انفرادي کسب کارانو ځای ابتدايي فابريکو ونيو. پوره صنعتي کېدل industrialization تر ۵۰۰ نورو کالو پوري لا هم منځته رانغی، مګر د صنعتي انقلاب لومړني ګامونه په ۱۲۰۰ کلونو کي اخيستل سوي وه.

د تجارت او فابريکه يي توليد manufacturing انکشاف ډېر مهم سياسي نتايج رامنځته کړل. لومړی، يوه غني او زورروه تجارتي طبقه (آزاد ښاري اوسېدونکي) راپيدا سوه چي د توليد او تجارت ورځ تر بلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخېدونکي ښاري مرکزونه ئې په خپل کنټرول کي راوستل. دوهم، دا آزادښاري اوسېدونکي (چي برګر burgher بلل کېدل) د مسلط سياسي سيستم څخه ناراضه ځکه وه چي دوی د خپلو فابريکو له پاره په زياته پيمانه اومه مواد او د خپلو توليداتو لپاره بازارونو ته اړتيا درلوده. دريم، آزاد ښاري اوسېدونکو (برګر burghers) د خپلو تجارتي اسانتياوو له پاره د لويو سياسي واحدونو لپاره هلي ځلي کولې، نو پيسه داره طبقه (يعني هغه خلک چي پيسې ئې په لاس کي وې، نه مځکي) د پاچهانو، چي د فيوډالانو د کنټرول لپاره ئې هر وخت کوښښ کاوه، طبيعي ملګرې وه. د برګر طبقې هغه څه درلودل چي پاچهانو اړتيا ورته درلوده. پاچهانو کولای سوای په قانوني توګه فيوډالان له منځه يوسي؛ د برګر طبقې کولای سوای پاچهانو ته د عسکرو د استخدام او وسلو د رانيولو له پاره پيسې ورکړي څو پاچهان د اشرافو په ماتولو کي بريالي سي. د دې اتحاد په نتيجه کي اوسنی عصري دولت منځته راغی.

لنډه دا چي، په نظامي تکنالوجي کي تغيراتو د فيوډالي جاګيرداري سيستم د يو دفاعي واحد په توګه بې اهميته کړ، او په توليد او تجارت کی تغيراتو د فيوډالي جاګيردارۍ سيستم د يو اقتصادي واحد په توګه بې اهميته کړ.

د جهان شموله قدرت زوال:

په داسي وخت کي چي فيوډالي سيستم مخ پر زوال وو، د پاچهانو ورځ په ورځ زياتېدونکي قدرت بيا د پاپ او مقدس روم د امپراتور د جهان شموله قدرت ادعاګانو ته چلينج ورکړ. کلتوري او روښن فکري ريفورم چي رنسانس (تقريباً ۱۶۵۰-۱۳۵۰ پوري) بلل کېږي، د پاپ د قدرت زوال او د شاهي قدرت د پراختيا سره مرسته وکړه. په دغه دوران

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي د رامينځته سوو مفاهيمو، لکه علمي تحقيق او شخصي آزادي، د کليسا قدرت ته سختي ضربې ورکړې.

يوه مهمه پايله ئې د پروتستانت ريفورم Protestant Reformation وو. د رنسانس د افکارو تر اغېزي لاندي مارتين لوتر Martin Luther کاتوليک کليسا د خداى او خلګو تر منځ د لازمي منځګړي په توګه رد کړه. په کال ۱۵۱۷ کي لوتر خپله عقيده اعلان کړه چي هر څوک کولاى سي د خداى سره په انفرادي توګه اړيکى ولري (يعني د کليسا منځګړيتوب ته اړتيا نسته.) د څو لسيزو په دوران کي د لوېديځي اروپا څلورمه برخه پروتستانت سول. د ريفورم سره سياسي–مذهبي مبارزې هم د اروپا په نورو سيمو کي د مذهبي آزادۍ په نامه پيل سوې.

د نړيوال سيستم ظهور

(شلمه پېړۍ)

The Evolving World System: The Twentieth Century

په شلمه پېړۍ کي ډېر مهم او چټک جهاني تغيرات منځته راغلل چي تر نن ورځي پوري دوام لري. د شلمي پېړۍ په پيل کي د نړۍ په ډېرو هيوادو کي پاچهانو حکمروايي کوله؛ کوم مهم نړيوال سازمان وجود نه درلود؛ او په نړۍ کي ۱,۵ بيليونه خلګ اوسېدل. کله چي شلمه پېړۍ پاى ته ورسېدله، په ډېرو هيوادو کي انتخابي حکومتونه منځته راغلي وه؛ ملګري ملتونو UN او نورو بين المللي سازمانونو برجسته مقامونه درلودل؛ او د نړۍ نفوس و۶ بليونه يعني څلور واره ډېرسوي وو. دا ټول يوازي په يوه پېړۍ کي پېښ سول، چي د ۳۵۰۰ کالو ثبت سوي بشري تاريخ تقريباً په سل کي ۳ په بر کي نيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې تغیراتو ډېره برخه د تکنالوجیکي او علمي کشفیاتو د ورځ په ورځ زیاتېدونکي سرعت سره اړه لري. په شلمه پېړۍ کي تلویزیون، کمپیوټر، انټرنیټ، هستوی انرژي، هوائي او فضایي مسافرت او داسي نور په زړه پوري کشفیات منځته راغلل. تکنالوجي پرابلمونه هم حلوي او هم پرابلمونه منځته راوړي. د طب په برخه کي پېشرفتونه، د مثال په توګه، دا معنی لري چي ډېر کوچنیان ژوندي پاتېږي او خلک زیات ژوند کوي، مګر د دې تغیراتو په نتیجه کي د نړۍ نفوس په بېساري توګه پړسېدلی دئ. د نوي ټکنالوجي ګانو له برکته موږ اوس کولای سو نوې معدني مواد راوباسو، په تولید ئې واړوو او د پرمختللي وسایلو په وسیله ئې تر مصرف کوونکو پوري ورسوو. دلته بیا هم موږ وینو چي د دې اقتصادي پرمختګ له امله د خلکو د ژوند سطحه لوړه سوې ده، مګر د هوا چټلي، کروي تودوخه global warming او داسي نور پرابلمونه هم منځته راغلي دي.

د دوه قطبي سیسټم صعود او نزول:

دوهمه عمومي جګړه (۱۹۴۵-۱۹۳۹) د بشریت له پاره یوه بېساري تراژیدي وه. مګر دوهمي عمومي جګړې پر اروپایي بنیاد ولاړ څو قطبي ساختمان هم ړنګ کړ. په پایله کي ئې، ډېر ژر د شوروی اتحاد او امریکې د متحده ایالاتو تر کنټرول لاندي یو دوه قطبي سیسټم منځته راغی. هغو کسانو چي د دې سترو قدرتونو تر منځ شدید خصومت لیدلی دئ، د دوه قطبي سیسټم د له منځه تلو هیڅ پېش بیني ئې نه سوای کولای. مګر د دوه قطبي سیسټم دوران لنډ وو. تدریجي زوال ئې تر یوې لسیزې وروسته پیل او په ۱۹۹۲ کي تاریخ ته وسپارل سو.

دوهمي عمومي جګړې د هغه وخت موجود عمده لوبغاړي له منځه یووړل. پر ځای ئې د امریکې د متحده ایالاتو نظامي او اقتصادي ستر قدرت superpower د یوه قطب د لیډر په توګه منځته راغی. شوروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتحاد، که څه هم چې په دوهمه عمومي جګړه کې ئې ډېر تاوانونه ولیدل، د بل قطب د لیډر په توګه رامنځته سو. شوروي اتحاد له اقتصادي پلوه هیڅکله هم د امریکې د متحده ایالاتو سیال نه وو، مګر شوروي اتحاد یوه ډېره لویه نظامي قوه او همدارنګه یوه تهدیدوونکې آیډیالوجي درلوده چې په کال ۱۹۴۹ کې یې اټومي وسلې هم لاسته راوستلې. هغه ناآرامه اتحاد چې د دوهمې عمومي جګړې په دوران کې د واشنګټن او ماسکو تر منځ موجود وو، ډېر ژر خپل ځای و ښکاره خصومت ته ورپرېښود. د دوی تر منځ رقابت په رشتیا سره هم نړۍ پر دوو متخاصمو برخو ووېشله او د ساړه جنګ cold war دوران پیل سو.

تاریخ پوهان اوس هم د ساړه جنګ پر عواملو باندي بحث کوي، مګر موږ ویلای سو چې بېلابېلو اقتصادي او سیاسي مصلحتونو او همدارنګه د قواوو د توازن د پخواني ساختمان د ړنګېدلو په نتیجه کي د قدرت د خلا منځته راتلو یو دوه قطبي سیستم رامنځته کړ چې په هغه کي د نړۍ د سیاست زیاته برخه د دوو سترو قدرتو superpower تر منځ د مقابلې پر محور راڅرخېدله. د امریکې متحده ایالاتو د شوروي او کمونیزم د تهدید په وړاندي د محدودیت containment دکتورین په رامنځته کولو سره عکس العمل وښود. د دې پالیسۍ له مخي د امریکې متحده ایالاتو د شوروي اتحاد او نورو کمونیستي هیوادو په مقابل کي په نړیواله سطحه مخالفت کاوه. د دې کار لپاره واشنګټن یو شمېر سیمه ییز تړونونه حمایه او منځته راوړل. یو له دې مهمو تړونو څخه د شمالي اتلانتیک تړون North Atlantic Treaty Organization (NATO) دئ چې په کال ۱۹۴۹ کي تأسیس سو. شوروي اتحاد ئې په جواب کي په کال ۱۹۵۵ کي د وارسا تړون Warsaw Treaty Organization جوړ کړ. دواړو خواوو د پرمختلونکو هیوادو، چې د دریمي نړۍ په نوم شهرت لري، د ملاتړ د تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه کولو لپاره هلي ځلي کولې. په دې کمونیستي او ضد کمونیستي مسابقه کي د شوروي او امریکې وسلې او پیسې و بېلابېلو هیوادو او یاغي ګروپونو ته ورشېوه سولې. د دوی تر منځ د ډېر سخت رقابت سره سره، بیا هم د اټومي جګړې له بېري دواړو خواوو له مخامخ مقابلې څخه ډډه کوله. د ساړه جنګ په دوران کي تر ټولو ډاروونکې پېښه هغه وخت رامنځته سوه چي په کال ۱۹۶۲ کي شوروي اتحاد په کیوبا کي د زروي میزایلونو ځای پر ځای کول پیل کړل، او د امریکې متحده ایالاتو جمهور رئیس جان کینډي د اټومي جنګ د خطر په منلو سره شوروي اتحاد مجبور کړ چي خپل میزایلونه له کیوبا څخه وباسي.

د محدودیت د دکتورین یوه نتیجه په ویټنام کي د امریکې د متحده ایالاتو راګیرېدل وو. ویټنامي قواوو د نېشنلیست/کمونیست هوچي مین په مشري د فرانسې استعماري فوج ته په کال ۱۹۵۴ کي ماته ورکړه او استقلال ئې لاسته راووړ. مګر ویټنام په شمال کي د هوچي مین د قواوو او په جنوب کي د یو غیر ډیموکراټیک لوېدیځ پلوه حکومت تر منځ وېشل سوی وو. د یو واحد ویټنام له پاره مبارزه ډېر ژر پیل سوه، او د امریکې متحده ایالاتو په کال ۱۹۶۴ کي نظامي مداخله وکړه. جګړه ډېر ژر د امریکایانو لپاره یوه لویه روحي ضربه وګرزېدله او له جنګ څخه ستړیا د امریکې متحده ایالات دې ته وهڅول چي له ویټنام څخه ووزي. په نتیجه کي ډېر ژر په کال ۱۹۷۵ کي د هوچي مین بریالیو قواوو ویټنام سره متحد کړ.

د دوه قطبي سیستم پای:

د۱۹۷۰ او۱۹۸۰ کلونو په اوایلو کي د واشنګټن او ماسکو تر منځ روابط، په لومړي سر کي په کراره او په وروسته کي په چټکۍ سره تاوده سول. میخایل ګورباچوف په کال ۱۹۸۵ کي د شوروي جمهور رئیس سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او يو لړ داسي ريفورمونه ئې رامنځته کړل چي د شوروي اتحاد په سياسي ساختمان کي ئې اختناق اوپه اداري او اقتصادي ساختمان کي ئې ملاماتوونکې بيوروکراسي رالږ. کړه. که څه هم د ميخايل ګورباچوف اهداف محدود وه مګر د کمونيستي شوروي اتحاد له پاره نور نتايج پر بنا سول او داسي قواوي رااېله سوې چي د ده تر کنټرول وتلي وې.

د شوروي د ملاماتوونکو نظامي مصارفو د لږولو، د تجارت د پراختيا او نورو اقتصادي ګټو د په لاس راوړلو په منظور، ګورباچوف د لوېديځ سره د ښو مناسباتو د ټينګولو په لټه کي سو. د نورو کارونو تر څنګ ګورباچوف اعلان وکړ چي شوروي اتحاد به د ختيځي اروپا هيوادونه پرېږدي چي خپلي داخلي پاليسۍ تعقيب کړي. په جواب کي دې هيوادونو ډېر ژر دشوروي له مداره ځانونه خطا کړل. تر ټولو په زړه پوري دا وه چي د ختيځ المان کمونيستي دولت ډېر ژر سره وپاشل سو. د ختيځ المان محافظينو د برلين د ديوال، چي د برلين ښار ئې پر ختيځ او لوېديځ سره وېشلی او د ختيځي او لوېديځي نړۍ د وېش سمبول وو، د نظارت پوستې ايله کړې. مظاهره چيانو او نورو خلکو د دېوال زياته برخه په خپله ونړوله. ختيځ المان د کال ۱۹۹۰ د اکتوبر په مياشت کي خپل ځان ړنګ کړ، قلمرو ئې د لوېديځ المان په لاس کښېووت او يو نوی متحد المان منځته راغي. په سيمه کي نور کمونيستي دولتونه هم راونړېدل او په کال ۱۹۹۱ کي د وارسا پکټ (پيمان) هم ړنګ سو. که څه هم چي د چا زړه ته نه لوېدله، شوروي اتحاد هم ورپسې سو او د ۱۹۹۱ کال د ډسمبر د مياشتي پر ۲۵ مه ګورباچوف د هغه هيواد د جمهور رئيس په توګه چي نور ئې وجود نه درلود استعفی وکړه. په همدې مازديګر د شوروي اتحاد د سوټک او لور سور بيرغ د اخيري ځل له پاره د کرملين له څلي راکښته کړه سو او پر ځای ئې د روسيې سور، سپين او شين رنګه بيرغ پورته کړه سو. شوروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتحاد نور وجود نه لري.

په شلمه پېړۍ کي د امنیت مسئله:

په نړي کي اوس هم عنعنوي لار دا ده چي هر دولت د خپل ځان د ساتني مسئولیت پر غاړه لري او هڅه کوي دومره نظامي قوت ولري چي خپلي ملي ګټي په وساتلای سي. پر یوه هیواد د یرغل په صورت کي ښایي نور هیوادونه د هغو سره مرسته وکړي، مګر دا هغه وخت پېښېږي چي دا کار د مرسته کوونکي هیواد د ملي ګټو سره سمون وخوري. د مثال په توګه، د امریکې متحده ایالاتو په کال ۱۹۹۱ کي د کویټ سره مرسته وکړه، مګر دا کار ئې تر ډېره حده د تېلو له پاره وکړ. که چېري کویټ مېوه جات تولیدولای، نو دا امکان ډېر لږ دئ چي نیم ملیون امریکایي عسکرو به د عراقي یرغل څخه د کویټ د خلاصون له پاره وردانګلي وای.

د ځان ساتني مسئولیت پر خپله غاړه اخیستل ځانته ګټي لري، خو ځیني تاوانونه هم ورسره تړلي دي. یو له دې تاوانو څخه د نظامي قوې درلودلو زیات مصرف دئ. سره له دې چي سوړ جنګ پای ته رسېدلی دئ، بیا هم د کال ۱۹۹۲ او د ۲۰۰۵ تر منځ د نړي تجمعي نظامي مصارف نژدې ۱۱,۴ تریلیونه ډالرو ته ورسېدل. یوازي د امریکې د متحده ایالاتو برخه ۴,۴ تریلیونه ډالره ته ورسېدله. بل تاوان ئې دا دئ چي مؤثریت ئې مشکوک دئ. منقدین دا خبره کوي چي «ملي امنیت» په خپله یو تناقض دئ، ځکه چي په شلمه پېړۍ کي ۱۱۱ملیونه خلک په جګړو کي وژل سوي دي. دا ګڼګس کوونکي شمېره د هغو کسانو تر شمېرې چي په ۱۹ پېړۍ کي وژل سوي دي ۶ واره زیاته او د هغو کسانو تر شمېرې چي په ۱۸ پېړۍ کي وژل سوي دي ۱۶ واره زیاته ده. که د نړیوال نفوس زیاتوالی هم په حساب کي راولو، بیا هم په هره پېړۍ کي تر تېري پېړۍ زیات خلک په

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړو کې وژل سوي دي. سربېره پر دې، د ذروي وسلو د منځ ته راتلو معنی دا ده چې بله لويه جګړه به د ټول بشريت د تباهۍ سبب سي. د عامه تباهۍ وسلې weapon of mass destruction چې د بيالوجيکي، کيمياوي، راډيولوجيکي او ذروي وسلو په شکل رامنځته سوي دي، نور هم د راتلونکي لويې جګړې بېره زياتوي.

په يوويشتمه پېړۍ کې جهاني اقتصاد:

د دوهمې عمومي جګړې را په دېخوا يو لړ تمايلات رامنځته سوي دي چې پر بين المللي سيستم باندې ئې تأثيرات ښندلي دي. اقتصادي وابسته ګي او د څو محدودو ثروتمندو او زياتو غريبو هيوادو تر منځ نابرابري هغه دوه مهم تمايلات دي چې زياته توجه ئې جلب کړې ده.

اقتصادي وابسته ګي:

يو تمايل چې تر دوهمې عمومي جګړې راوروسته ئې ډېر زيات انکشاف موندلی دئ هغه اقتصادي وابسته ګي ده. په کال ۲۰۰۶ کې د مالونو او خدماتو تبادله تر ۱۴ ټريليونه ډالره زياته وه؛ يوازې د امريکې د متحده ايالتو دارائي ګاني assets (لکه شرکتونه، ملکيتونه، اسهام) په نورو هيوادونو کې ۱۱,۱ تريليونه ډالرو ته رسېږي او د امريکې په متحده ايالتو کې د خارجيانو دارايي ګاني تر ۱۳,۶ تريليونه ډالره زياتې دي؛ اوس هره ورځ تقريباً دوه تريليونه ډالره اسعار د هيوادونو تر منځ تبادله کېږي. د هيوادونو تر مينځ د تجارت، سرمايه ګذارۍ او اسعارو د دومره آزاد جريان نتيجه دا ده چې هيوادونه د خپل سعادت او برياليتوب له پاره دومره زيات يو له بله سره تړلي دي چې د يوه واحد يا ملي اقتصاد national economics په هکله خبري کول ښايي زموږ څخه لاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکه کړي.

د اقتصادي وابسته ګۍ سره د چلند کولو له پاره، په نړۍ کي يو لړ نړيوال او سيمه ييز اقتصادي سازمانونه رامنځته سوي او تقويه سوي دي. مهم نړيوال اقتصادي سازمانونه جهاني بانک World Bank، بين المللي وجهي صندوق International Monetary Fund او د تجارت نړيوال سازمان World Trade Organization (WTO) دي. د زياتو سيمه ييزو اقتصادي سازمانو په لړ کي د اروپا اتحاديه European Union (EU)، د جنوب ختيځي آسيا د ملتونو ټولنه Association of Southeast Asian Nations(ASEAN) او په جنوبي امريکا کي جنوبي مشترک بازار Southern Common Market مهم سازمانونه دي.

مخکي له دې چي د اقتصادي وابستګۍ بحث پای ته ورسوو، دې خبري ته بايد پام وکړو چي د اقتصادي ګلوبلايزېشن لاره هواره نه ده او آينده ئې هم روښانه نه برېښي. د هيوادونو تر منځ تجارتي او پولي تشنجات وجود لري. ډېر خلګ د دې مخالف دي چي د هيواد استقلال ئې ملګرو ملتونو، د تجارت نړيوال سازمان او نورو بين المللي سازمانو ته ورتسليم سي. د ځينو خلګو سره بيا دا تشويش موجود دئ چي آزاد تجارت لويو څو ملتي multinational شرکتونو ته لاره خلاصه کړې ده چي د کارګرو د حقوقو، د توليد د خوندي توب product safety او د سالم محيط د قوانينو څخه سرغړونه وکړي.

د شمال او جنوب تر منځ اقتصادي نابرابري:

اقتصادي شرايطو د نړۍ د نفوسو يو اقليت چي په يو څو محدودو ثروتمندو هيوادو کي اوسېږي او يو زيات شمېر خلګ چي د نړۍ په غريبو هيوادو کي اوسېږي، سره بېل کړي دي. د دې دوو اقتصادي ساحو د بېلولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پاره د شمال او جنوب اصطلاح په کار اچول کېږي. شمال د ثروتمندو او صنعتي هیوادو، چې د اقتصادي پلوه پرمختللي بلل کېږي او عموماً په شمالي نیمه کره کې پراته دي، نماینده ګي کوي. په مقابل کې بیا جنوب د غریبو هیوادو چې د اقتصادي پلوه لږ پرمختللي بلل کېږي او زیاتره ئې په جنوبي نیمه کره کې پراته دي، نماینده ګي کوي.

که څه هم چې دا تقسیم بندي ډېره دقیقه نه ده، مګر تریخ واقعیت دا دئ چې د شمال او جنوب تر منځ یوه پراخه اقتصادي نابرابري موجوده ده. په ۲۰۰۵ کال کې، د شمال د هیوادونو د سړي پر سر جي این پي per capita GNP ۳۵۱۳۱ ډالره وه، چې د جنوب د سړي پر سر د جي این پي، چې ۱۷۴۶ډالره وه، شل چنده (۱:۲۰) زیاته وه. ښکاره خبره ده چې په لږ پرمختللو هیوادونو کې د ډېرو شیانو بیه تر پرمختللو هیوادو کښته ده. مګر د خرید د قوې د په نظر کې نیولو سره بیا هم د شمال او جنوب تفاوت تر شپږ چنده زیات دئ(۱:٦).

دا وچې احصائیې ځکه مهمې دي چې د ثروت خلا که ۲۰ چنده او یا ٦ چنده وي، د لږ پرمختللو هیوادو له پاره ویرانوونکي نتایج په بر کې لري. په لږ پرمختللو هیوادو کې تر پنځه کلنۍ مخکې د کوچنیانو د مړینې امکان ۱۲ واره تر شمال زیات دئ. د شمال او جنوب خلګ لکه بالکل چې په جلا جهان کې ژوند کوي. په شمال کې تر زیاتې اندازې اقتصادي تضمین، سواد او صحي خدمات وجود لري. بالعکس، په جنوب کې د خلګو ژوند زیات وخت د غربت، بېسوادۍ او ناروغیو سره ملګری وي.

په جنوب کې ډېر خلګ د خپل غربت پړه پر پخواني استعماري فشار باندې اچوي او په دې عقیده دي چې پرمختللي هیوادونه اوس هم هڅه کوي لږ پرمختللي هیوادونه د اقتصادي او سیاسي پلوه کمزوري وساتي څو وکولای سي خپل استعماري تسلط ته دوام ورکړي. که څه هم چې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول احساسات د ترووریزم حقانیت نه سي ثابتولای، مګر دا مهمه خبره باید په نظر کي ولرو چي د امریکې پر متحده ایالاتو باندي د سپټمبر د یوولسمي د حملې د قهر تر شا له فکتورونو څخه یو هم په لږ پرمختللو هیوادو کي بېساری غربت دئ.

په یوویشتمه پېړۍ کي بشري حقوق:

پر بشري حقوقو باندي تجاوزونو د بشري تاریخ په اوږدو کي وجود درلود. کوم شی چي توپیر لري هغه دا دئ چي نړۍ اوس په پراخه توګه پر بشري حقوقوباندي د تجاوزونو په غندلو او د هغوی په هکله ئې په عمل کولو پیل کړي دئ. بین المللي محکمې international tribunals هڅه کوي هغه افراد چي په جنګي جرایمو او د بشریت په وړاندي جرایمو تورن دي په سیری لیون، راوندا او بالکان کي محاکمه کړي. تر ټولو مهمه دا ده چي د قانون لاسونه لوړو دولتي مقاماتو ته هم ورغزېدلي دي. د یوګوسلاویا پخواني جمهور رئیس، سلوبودان میلاسویچ، مخکي له دې چي په کال ۲۰۰۶ کي د زړه د ناروغۍ له امله په بندي خانه کي مړ سي، په بالکان کي د جنګي جرایمو په تور تر محاکمې لاندي وو. همدارنګه، د لایبریا پخواني جمهور رئیس، چارلز ټېلر، د ده دهیواد د داخلي جګړو په دوران کي په ۶۵۰ جنګي جرایمو تورن سوی او په بین المللی جنایي محکمه International Criminal Court کي، چي د هالنډ د هاګ په ښار کي موقعیت لري، تر محاکمې لاندي دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم فصل

خارجي پالیسۍ او د هغه تحلیل

Level of Analysis and Foreign Policy

په لومړي فصل کي تاسي ته نړیواله ډرامه او په دوهم فصل کي ئې لنډه تاریخچه دروپېژندل سوه. اوس دا وخت را رسېدلی دئ چي خپله توجه دې ته راواړوو چي د نړۍ پر سټېج باندي د عمل محرکه قوه څه شی ده. [یعنی دا نړیواله ډرامه کومي قواوي سره څرخوي او څرنګه ئې سره څرخوي]. څرنګه چي دولتونه، په اوس عصر کي او هم له ډېر پخوا راهیسي، د نړۍ د سټېج ډېر مهم او باقدرته اکټران [لوبغاړي] دي، نو موږ به دلته پر دې باندي زیات زور واچوو چي دولتونه خارجي پالیسۍ څرنګه جوړوي او په څه ډول ئې عملي کوي. د نړۍ په سیاسي ډګر کي، زیات وخت ځیني دولتونه یو عمل کوي او نور دولتونه بیا، په مستقیمه یا غیری مستقیمه توګه، د بین المللی سازمانونو له لاري عکس العمل ښکاره کوي. یقیني خبره ده چي یوازي دولتوته نړیوال لوبغاړي نه دي. د ولادیمیرپوتین Vladimir Putin په شان افرادو د تصمیم نیولو پروسې، د ملګرو ملتونو (UN) په شان بین المللي حکومتي سازمانونه (IGO)، او همدارنګه بین المللي غیرحکومتي سازمانونه (NGO) به په راتلونکي فصلونو کي تشریح سي.

لکه چي په راتلونکو صفحو کي به ئې تفصیل ووینو، د خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالېسۍ پروسه ډېره پرله پيچلې ده. تحليلګران د خارجي پاليسۍ د پروسې د باريکيو د روښانولو لپاره هغه د دې لاندي درو زاويو څخه مطالعه کوي:

۱. له فردي زاوئې څخه تحليل: چي پر پاليسۍ باندي د خلګو تأثير د انفرادي اشخاصو په حيث مطالعه کوي.

۲. له دولتي زاوئې څخه تحليل: چي پر پاليسۍ باندي د حکومت د سازمان او اجراآتو تأثير مطالعه کوي.

۳. د سيستم له زاوئې څخه تحليل: چي د يوه هيواد پر پاليسۍ باندي د خارجي فشارونو نفوذ مطالعه کوي.

له فردي زاوئې څخه تحليل:

د فردي زاوئې څخه تحليل له دې نظر څخه راپيل کېږي چي د پاليسي جوړولو ريښه په خلګو کي پرته ده، يعني خلګ دي چي پاليسي جوړوي. ځکه نو، د فردي زاوئې څخه تحليل د انسانانو د تصميم نيولو په پروسه باندي پوهېدل په بر کي نيسي. مثلاً په دې باندي ځان پوهول په کار دي چي انسانان د يونوع په توګه څرنګه تصميم نيسي.

انسان د يو نوع په توګه:

يوه مهمه پوښتنه دا ده چي د انسان ذاتي خصلتونه پر پاليسۍ باندي څومره نفوذ لري؟ د دې پوښتنی د جواب له پاره بايد لومړی په دې ځان پوه کړو چي انسانان ډېر لږ وخت معقول تصميم نيسي. د مثال په توګه، تاسي دا تصميم چي کوم کاليج ته بايد ولاړ سئ، څرنګه ونيوئ؟ ښکاره خبره ده چي تاسي دا تصميم د شېرخط له لاری نه دئ نيولی. مګر نو پوره او معقول تصميم مو هم نه دئ نيولی. آيا تاسي د هيواد ټول کاليجونه، کلنی مصرف ئې، موقعيت، اجتماعي محيط، د استادانو لياقت، درسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروګرامونه، او د فارغه کېدلو په صورت کې د کار د امکاناتو له پلوه مطالعه او تحلیل کړي دي؟ ډېر امکان لري چې ستاسي د کالیج د انتخاب تصمیم و کور او کورنۍ ته د نژدې والي او یا نورو دې ډول مسایلو تر تاثیر لاندي راغلی وي.

زموږ تصور دا دئ چې د خارجي پالیسۍ تصمیم نیول به کاملاً پر معقولیت بنا وي، مګر رشتیا خبره دا ده چې له ډېرو جهتونو څخه ئې ستاسي د کالج د انتخاب له پروسې او ځینو نورو تصمیمونو سره چې تاسي ئې په ورځني ژوند کې نیسی، چنداني توپیر نه لري. د خارجي پالیسۍ تصمیمونه هم د ادراکي، احساساتي او ځیني وخت حتی د بیولوژیکي فکتورونو تر اغیزې لاندي راځي.

ادراکي فکتورونه:

هغه څه چې تاسي د کالیج په انتخاب کې وکړل او هغه څه چې لیډران ئې د خارجي پالیسۍ په تصمیم کې کوي، ادراکي تصمیم نیول cognitive decision making بلل کېږي. معنی ئې دا ده چې تصمیمونه د «محدود معقولیت» په چوکاټ کې نیول کېږي. [یعنی د معقول او منطقي تصمیم نیولو له پاره محدودیت وجودلري]. ورک، غلط او بې مفهومه معلومات خارجي محدودیتونه دي. د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس بوش او د برتانیې صدراعظم بلېر د ۲۰۰۳ کال په مارچ کې دې تصمیم نیولوته اړ سول چې پر عراق یرغل وکړي مګر په دې نه پوهېدل چې ایا صدام حسین به په عکس العمل کې د امریکې او برتانیې پر قواوو باندي کیمیاوي یا بیولوجیکي حمله وکړي او کنه. د معقول تصمیم نیولو په اړه داخلي محدودیتونه بیا زموږ په انساني ضعفونو پوري اړه لري. مثلاً، ځیني وخت د ډېرو پرله پسې پېچلو موضوعاتو د مطالعې له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پوهه کفایت نه کوي. په ۲۰۰۳ کال کي د عراق د حملې پر وخت «واقعیتونه» چي هر څه وه، موجود معلومات دومره زیات وه چي د ټولو هضمول د جمهور رئیس بوش، صدراعظم بلېر، جمهور رئیس صدام حسین، یا هم د کوم بل انسان له پاره، ډېر ګران کار وو.

ښکاره خبره ده چي موږ نه غواړو داسي فکر وکو چي موږ نامعقول یو، نو د دې له پاره چي د خپلو ادراکي محدودیتونو سره مقابله وکولای سو، د لاندي دریو ستراتیژیو څخه کار اخلو.

د ادراکي تداوم لټول:

د ادراکي انسجام د لټولو په لار کي تصمیم نیوونکی هڅه کوي پر هغو معلوماتو سترګي پټي کړي چي د دوی د موجودو نظریاتو سره په تناقض کي وي. د عراق په هکله به د وړاندي سوو معلوماتو او ناسمو معلوماتو misinformation [یعني هغه معلومات چي قصداً غلط وړاندی سوي وي] مناقشه تر ډېرو کلونو پوري روانه وي. مګر دا پوښتنه بېځایه نه ده چي ولي په لندن او واشنګټن کي تصمیم نیوونکي دې ته لېوال وه چي د بر تانیې د استخباراتي ادارې دا ادعا ومني چي ګویا بغداد هڅه کوله د نایجیر Niger څخه یورانیوم وپلوري او د امریکې د خارجي استخباراتي ادارې CIA پر وړاندی سوو مستدلو شکونو ئې سترګي پټي کړې. یو علت ئې دا دئ چي د صدام حسین په هکله دبر تانیې د استخباراتو د ادارې ادعا د تصمیم نیوونکو له منفي ذهنیت سره سر خوړی. که چېري هغه معلومات منل سوي وای چي د عراق د اټومي پروګرام نستوالی ئې په ګوته کاوه، نو دې کار به د دوی له پاره ناوړه ادراکي تناقض او ناهم آهنګي منځ ته راوړې وای.

غیر عملي هیله درلودل [خیال پلو]:

د دې له پاره چي خپل تصمیمونه توجیه کړو، موږ انسانان زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

وختونه ځانونه په دې قانع کوو چې زموږ انتخابي تصميمونه به برياليي سي. د مثال په توګه، په دې خبره باندې پوهېدل ګران دي چې ولي صدام حسين، سره له دې چې د امريکې غوندي ستر نظامي قدرت سره مخامخ وو، بيا هم په خارج کي تر محفوظ تبعيد ئې له امريکې سره د جګړې لاره غوره کړه. دليل ئې، د ده د پخوانيو ملګرو او همکارانو په وينا، دا دئ چې صدام حسين په دې باور وو چې دی به بيا هم پر قدرت حاکم پاته سي. د عراقي ديکتاتور په فکر، په ۱۹۹۱ کال کي د ده ماته يوازي يو تاکتيکي شاتګ وو. د ده دا غير عملي هيله [خيال پلو] د ۲۰۰۳ کال تر جګړې لږ څه مخکي له يوه خبريال سره په خبرو کي ښه څرګندېږي. خبريال دې ټکي ته په اشاره کولو سره چې دا ځل عراقي قواوي تر پخوا لا هم له زيات زورور نظامي قوت سره مخامخ دي، دا پوښتنه رامنځته کړه چې: "تاسي ولي فکر کوئ چې دا ځل به تاسي په جګړه کي بريالي سئ؟" دعراقي مشر جواب دا وو چې: "په ۱۹۹۱ کال کی عراق مات سوی نه دئ. په حقيقت کي، موږ خپلي نظامي قواوي له کويټ څخه د خپل تصميم له مخي راوايستلې... موږ خپلي قواوي د عراق داخل ته رانته ايستلې څو د عراق په دننه کي جګړې ته دوام ور کړای سو". د خپل خيال پلو په دوام، صدام حسين خبريال ته ډاډ ورکوي: "که چيري جنګ پر موږ باندي تحميل سي، عراق به بيا هم پر خپل ځای پاته سي... حتی که ډېر ستر قدرت هم وغواړي چې موږ له منځه يوسي. [موږ] به په اسانی سره له منځه ولاړ نه سو".

احساساتي فکتورونه:

موږ داسي فکر کوو چې تصميم نيوونکي ليډران په سړه سينه معقول تصميمونه نيسي، مګر واقعيت دا دئ چې دوی هم خوابدي کېږي، درد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځي، غمجن کېږي او د نورو په شان د بېلابېلو بشري احساساتو سره مخامخ کېږي. د مثال په توګه، په ۱۹۸۰ میلادي کال کي په اېران کي د امریکې سفارت د ایراني ځوانانو له خوا اشغال او د سفارت مامورین یرغمل ونیول سول. د هغوی په ملاتړ، په امریکې کي اېراني زده کوونکو د سپیني ماڼۍ مخې ته په مظاهرو لاس پوري کړ نو د امریکې جمهور رئیس جیمي کارتر Jimmy Carter ډېر په قهر سو او وې ویل دی غواړي "چي جادو ته په خپله ور ووزي او دا... حرامیان وډبوي". کارتر نه سوای کولای چي د پنسلوانیا جادې ته، چي سپینه ماڼۍ پر پرته ده، ورووزي او مظاهره کوونکي په خپله وډبوي. مګر د ده قهر او نا امیدۍ ښایي پر هغه نامعقول تصمیم تأثیر کړی وي چي ده د یرغملو د نجات په هکله ونیو. همدارنګه، د امریکې جمهور رئیس بوش د سپټمبر د یوولسمي ټروریستي حملوسخت په قهر کړ. ده خپل مرستیال چیني Cheney ته وویل: "موږ به هغه کسان چي دا کار ئې کړی دئ پیدا کړو او [حیادي وي] کونه به ئې ورځیري کړو".

جنسیت:

ځیني پوهان په دې عقیده دي چي د یوه شخص جنس sex (ښځیتوب او نارینتوب) پر سیاست باندي مهم اثر لري. مګر، جنسیت gender بیا یو اجتماعي ساختمان دئ چي زموږ د اجتماعي معاشرت له لاري خلق سوی دئ. ښایي ډېر ټولنپوهان په دې عقیده وي چي جنسیت د اشخاصو پر سیاسي سلوک او کردار اثر لري، مګر دا چي جنس sex به هم په همدې اندازه اثر ولري چنداني باوري نه دئ. موږ له دې مفکورې سره موافق یو او وینو چي پر سیاست باندی د ښځو او نارینه وو اثر د هغو ارزښتونو نتیجه ده چي د کورنۍ او ټولني له خوا و دوی ته تلقین سوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پولیټیکل ساینټسټان همدا اوس غواړي دا معلومه کړي چي ایا د خلګو جنسیت د دوی په سیاسي طرز تفکر او طرزالعمل کي څه توپیر راولي او کنه. دا ښکاره خبره ده چي د بېلابېلو مسایلو په هکله د عمومي نظرغوښتني Polls پر وخت، د ښځو او نارینه وو د نظر تفاوت وجود لري. جنګ او سیاسي تشدد یو له هغو موضوعاتو څخه دئ، چي ښځي او نارینه د هغو په باب متفاوت نظریات لري. له دوهمي عمومي جګړې راهیسي، د امریکې په متحده ایالتو کي د عامه افکارو سروې polls دا ښیي چي هر وخت ښځي تر نارینه وو لږ د جنګ او د جنګ د دوام غوښتونکي دي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۳ ع کي، د امریکې دوه پر درې برخي نارینه وو او یو پر دوه برخو ښځو د عراق د جنګ ملاتړ وکړ. د جنسیت دا ډول خلا په بین المللي نظر غوښتنو کی هم وموندل سوله. د مثال په توګه، په آسترالیا، کاناډا، برتانیا او ایټالیا کي، د ښځو په تناسب د ۱۰ څخه تر ۱۵ فیصده زیات نارینه د جنګ پر خوا وه. د سیاسي تشدد د نورو اشکالو په هکله هم مشابه نتایج وجود لري. د یوې سروې له مخي چي څه وخت مخکي په یوولسو اسلامي هیوادونو کي د ځانمرګي بریدونو په هکله سر ته رسېدلې وه، دا ښیي چي په سلو کي ۳۵ نارینه وو او په سلو کي ۳۱ ښځو ځانمرګي بریدونه عادلانه عمل بللی وو.

د جنسیت خلا ولي موجوده ده؟ آیا علت ئې د ښځو او نارینه وو په بیالوجیکي ځانګړیتوب کي دئ، او که دا توپیر د ښځو او نارینه وو د اجتماعي معاشرت څخه رازېږېدلی دئ؟ د جنسیت مفکوره، چي د جنس سره توپیر لري، پر دې عقیده ولاړه ده چي د نارینه وو او ښځو تر منځ سلوکي behavioral تفاوتونه د دوی د ټولنیز رول څخه راپیدا سوي دي. په دې توګه ویلای سو چي جنس sex بیالوجي او جنسیت gender سلوک یا کردار دئ. ځیني پوهان بیا استدلال کوي چي بیالوجي په کلکه سلوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کردار کنټرولوي.

اوس دا پوښتنه رامنځته کېږي چي که د خارجي او دفاعي چارو په تصمیم نیولو کي ښځي او نارینه برابره (یا ښایي زیاته) برخه واخلي آیا دوی به په جهاني سیاست کي تغیر راوستلای سي؟ فرانسیس فوکویاما (۱۹۹۸) Francis Fukuyama دې نتیجې ته رسېدلی دئ چي نړۍ به د ښځو په رهبرۍ "د لږو ټکرونو سره مخامخ وي او پخلاینه او همکاري به تر اوسني حالت پکښې زیاته وي". د دې مفکورې په ملاتړ، په دې نژدې وختو کي یوې څېړني دا ښودله چي ښځي د مناقشاتو د حلولو له پاره د همکارۍ او مصالحې لاره غوره کوي او نارینه بیا د ټکر او تصادم خوا ته میلان لري.

تاسي څه فکر کوئ؟ که د جورج بوش ماندینه، لورا بوش، د امریکې جمهور رئیسه وای؛ ساجده خیرالله، د صدام حسین مېرمن، د عراق مشره وای او همدارنګه د عراق او امریکې ډیپلوماټیکي او د ملي امنیت چاري د ښځو په لاس کي وای، آیا امریکې به پر عراق حمله کړې وای؟

سازماني سلوک:

د انسانانو یوه بله عمومي مشخصه دا ده چي په ډله ییز حالت او انفرادي حالت کي د دوی فکر کول او عمل کول توپیر کوي. دا موضوع په لاندي دوو مفهومو کي ښه تشریح کېدای سي چي یو ئې د رول سلوک اوبل ئې د ګروپي تصمیم نیولو سلوک دئ.

د رول سلوک:

موږ ټول چي په هر حالت کي قرار لرو، د خپل تفکر پر اساس د هغه حالت په هکله یو رول لوبوو. د مثال په توګه، تاسی د پروفیسر، شاګرد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

آمر، کارګر او یا هم د مور او پلار په توګه بېلابېل رولونه لوبوئ. جمهور رئیسان او نور پالیسي جوړوونکي هم خپل رولونه لوبوي. د رول له پاره نسخه د دوو شیانو له ترکیب څخه جوړه سوې ده: یو ئې ځاني توقعات دي (یعني چې موږله خپل ځان څخه د څه ډول عمل توقع کوو)، بل ئې خارجي توقعات دي (یعني چې نور خلګ زموږ څخه د څه ډول عمل توقع کوي). د لیډرانو څخه د خلګو توقعات د مشاورینو، انتقاد کوونکو او عامه افکارو له لاری دوی ته انتقالیږي. یوه عامه توقع دا ده چې لیډران قاطعیت ولري. هغه لیډر ته چې د یوې ستونزي سره د مخامخ کېدلو پر وخت ووایي چې، "زه نه پوهېږم څه وکړم"، او یا "موږ هیڅ نه سو کولای"، د یو کمزوري لیډر په سترګه کتل کېږي.

د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس بوش د سپټمبر د یوولسمي د حملو پر وخت د امریکې د فلوریډا په ایالت کي وو، او د امریکې خفیه سرویس Secrete Service غوښتل چي جمهور رئیس تر واشنګټن دباندي په کوم بل ځای کي محفوظ وساتل سي. مګر ډېر ژر پر بوش باندي د جمهور رئیس په حیث د ده د رول احساس غالب سو، او په قهرجنه لهجه ئې خپل د دفتر رئیس ته وویل، "زه غواړم ژرتر ژره بیرته واشنګټن ته ولاړسم". په همدې مازدیګر پر اووه بجې دی بیرته په سپینه ماڼۍ کي حاضر وو او ۹۰ دقیقې وروسته ئې ملت ته خطابه ورکړه. جمهور رئیس دا احساس کړه چي په سپینه ماڼۍ کي د جمهوري ریاست پر چوکۍ دده وجود د خلګو د اطمینان له پاره ډېر اهمیت لري. په راوروسته کي جمهور رئیس بوش وویل: "یو له هغو شیانو څخه چي ما غوښتل په دغه ورځ ئې وکړم هغه د خلګو داعصابو ارامول وه. ما احساس کړه چي د اعلی قوماندان په حیث ما دا وظیفه درلودله چي خلګو ته ډاډ ورکړم چي زه، د جورج بوش په حیث نه بلکي د جمهور رئیس په حیث، محفوظ او سالم یم...".

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سازمانونو کې دننه د تصمیم نیولو سلوک:

کله چې خلک په یو سازمان کې دننه مشوره ورکوونکي کوي او یا تصمیم نیسي، دوی نه یوازې باید خپل نظر په پام کې ولري بلکې دا هم باید په نظر کې ونیسي چې د دوی نظریاتو او تصمیمونو ته د سازمان نور غړي، په تېره بیا لیډران، څرنګه ګوري. په دې جریان کې ګروپي فکر groupthink انکشاف مومي. د دې مفهوم معنی دا ده چې د سازمان په دننه کې غړي تر فشار لاندې وي څو د مسایلو په هکله د هماهنګۍ او همږغۍ د لاسته راوړلو له پاره د جاري او مسلط نظر، په تېره بیا د لیډر له نظر سره، موافقه وښیي.

که څوک د سازمان په دننه کې د جاري نظر سره جدي مخالفت وښیي، له سازمان څخه ایستل کېږي او یا د سازمان پرېښوولو ته مجبورېږي. د امریکې د دفاع وزیر رمسفیلډ Rumsfeld په ۲۰۰۳ کال کې غوښتل د عراق د اشغال له پاره په نسبي توګه وړه قوه ولېږي. د امریکې د ځمکنیو قواوو مشر جنرال ایریک شینسکي Eric Shinseki، د دفاع له وزیرسره په مخالفت کې دامریکې کانګرس ته وویل چې د دې کار له پاره څو سوه زره کسیزه قوه په کار ده. مګر د رمسفیلډ د "زما پر لار ولاړ سه یا ئې پرېږده" د روش له مخې جنرال شینسکي استعفی ته مجبور کړه سو. د رمسفیلډ دې ډول اعمالو ټول نظامي لیډرشیپ ته ډېر ښکاره اعلان وکړ چې خاموش اوسي او له انتقادونو څخه ډډه وکړي، په داسې حال کې چې امریکې تر هر وخت زیات و انتقادي قضاوت ته اړتیا لرله. تاریخ وښودل چې په وروسته کې هر څوک په دې پوه سول چې جنرال شینسکی پر حق وو.

په ځینو حالاتو کې، یوه لیډر ته بې خونده او نه خوشحالونکې مشوره ورکول د مشوره ورکوونکي په تاوان تمامېږي. یو د علتو څخه چې صدام

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسین خپل د بریالیتوب غلطه محاسبه وکړه دا وو چې د ده جنرالانو ده ته پر واقعیت بنا مشورې ور نه کړې او یا ئې نه سوای ورکولای. دا جنرالان په دې پوهېدل چې دوی د امریکې او برتانیې د حملو تاب نه لري دوی صدام حسین ته د رشتیا ویلو څخه بېرېدل. لکه یوه عراقي جنرال چې وروسته دا تشرېح کړه چې: "موږ هیڅکله رشتیني معلومات وړاندي نه کړل ... هر قوماندان چې به رشتیا وویل سر به ئې بایلوی".

حتی که یو لیډر روښانه مشوره وغواړي بیا هم ځیني وخت ډېره مشکله ده لاس ته ئې راوړي ځکه د دې امکان سته چې ګروپي فکر د دې کار مخه ونیسي. یوه مشاور د جمهوررئیس بوش د وخت سپیني ماڼۍ ته د معلوماتو د جریان په هکله تبصره کوله چې: "جمهور رئیس هغه څه چې غواړي په پوه سي، لاس ته راوړي، مګر حتمی نه ده هغه څه لاس ته راوړي چې دی ئې پوهېدو ته اړتیا لري". خراپ تصمیمونه زیات وخت د ګروپي فکر محصول وي. ځکه نو د داسي ستراتیژیو غوره کول په کار دي چې د غلطو تصمیمونو مخه ونیولای سي.

لیډران او د دوی انفرادي ځانګړي مشخصات:

د خارجی پالیسیو جوړول زیات وختونه د یوه هیواد د لیډرانو په لاس کي وي. ځکه نو له فردي زاوئې څخه تحلیل پر یو بل روش، چې د فردي خصوصیت تحلیل idiosyncratic analysis بلل کېږي، تمرکز کوي. دا د افرادو په حیث د انسانانو مطالعه ده چې د تصمیم نیولو پر پروسې باندي د هر یوه لیډر شخصي مشخصات (idiosyncratic) تر څېړني لاندي نیسي.

د فردي خصوصیت په تحلیل کي اساسي پوښتنه دا ده چې د لیډرانو شخصي مشخصات د دوی پر تصمیمونو څرنګه اثر ښندي. ولي، د مثال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه، د ځوانو لیډرانو په تناسب په عمر پاخه لیډران و نظامي تصادماتو ته زیات میلان لري. د ډیرو ممکنه فکتورونو په لړ کي ئې، دا څلور د پاملرني وړ دي: شخصیت personality، جسماني او د ماغي روغتیا، خودخواهي او جاه طلبي ego and ambition، سیاسي سابقه او شخصي تجربې.

شخصیت:

د انسان د شخصیت او پر پالیسي باندي د هغه د تأثیر په مطالعه کولو کي، پوهان د ځان او نوروخلکو په وړاندي د لیډرانو دریځ ټاکنه، د دوی عمومي سلوک او د سیاسي قدرت سره د دوی د برخورد طرز تر څېړني لاندي نیسي. د سیاسي شخصیت political personality ډېره مشهوره درجه بندي د فعال– غیرفعال او مثبت – منفي درجه بندي ده. فعال لیډران د پالیسۍ مبتکرین وي؛ غیرفعال لیډران د پالیسۍ په وړاندي عکس العمل ښیي. د مثبتي پرسونالیټۍ خاوندان دومره جاه طلبي ego لري چي د جنجالي سیاسي محیط څخه خوند اخلي. د منفي پرسونالیټۍ خاوندان سیاسي انتقادونه نه خوښوي او د ځان له پاره ئې یو درونددبار بولي. ډېر پوهان فعال او مثبت ولسمشران خوښوي، مګر څلور سره موډلونه خپل ځانته کمزوري اړخونه لري. د فعالي پرسونالیټۍ خاوندان، د مثال په توګه، ښایي په داسي یو حالت کي عملي ګام واخلي چي انتظار او یا هیڅ نه کول په ګټه وي. لکه د امریکې د متحده ایالاتو یو پخواني خارجه وزیر ډین رسک (۱۹۹۰) Dean Rusk چي ویلي دي: "موږ هر وخت د عملي ګام اخیستلو ته لېوال یو. په داسي حال کي چي که وخت ورکړه سي ځیني پرابلمونه په خپله ځان ته د حل لاره پیدا کوي او یا په خپله له منځه ځي".

هر ترکیب چي په نظر کي ونیسو، فعاله – منفي پرسونالیټي تر ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خرابه ده. هر څومره چې يو ليډر فعال وي، په هماغه اندازه د انتقادونو سره مخامخ کېږي. د مثبتې پرسوناليټۍ خاوند ليډر انتقادونه په سړه سينه اوري، مګر د منفي پرسوناليټۍ خاوندان خپلو مخاليفينو ته د دښمنانو په سترګه ګوري. په همدې علت د منفي پرسوناليټي خاوندان پر ځان داسي مشاورين او تر امر لاندي مامورين راټولوي چې د ده ملاتړ کوي او هغوی ده ته د ګروپي فکر پر اساس د داخلي او بين المللی پېښو په باب غير واقعي تصوير وړاندي کوي. د امريکې دوه جمهور رئيسان، ليندن جانسن Lyndon Johnson او ريچارډ نيکسن Richard Nixon دواړه د فعالي – منفي پرسوناليټۍ خاوندان وه. دوی پر خپلو مخالفينو حملې کولې او په عمومي توګه ئې د مخفي مورچل ذهنيت bunker mentality ته وده ورکړې وه [يعني هر وخت چې د دښمن څخه په يو پټ ځای کي ناست وي او پر دښمن باندي د حملې په انتظار کي وي.]

جسماني او دماغي روغتيا:

د يوه ليډر جسماني او دماغي روغتيا د تصميم نيولوپه پروسه کي مهم فکتورکېدای سي. د مثال په توګه، د امريکې جمهور رئيس فرانکلين روزويلت Franklin Roosevelt په ۱۹۴۵ کال کي د لوړ فشار لرلو له امله دومره ناروغه وو چي د يوه تاريخ پوه په قول، "د حکومت کولو وړتيا ئې نه درلودله". ځيني تحليل ګران په دې عقيده دي کله چي جمهور رئيس روزويلټ د ۱۹۴۵ کال دفبروري په مياشت کي د برتانيې د صدراعظم وينستن چرچيل او د شوروي اتحاد له مشر سټالين سره په ايالټا کي وکتل، په دې وخت کي جمهور رئيس روزويلټ دومره ناروغ او کمزوری وو چی پر ختيځی اروپا باندي د شوروي د تسلط په هکله ئې د سټالين د غوښتنو په وړاندي مقاومت ونه کولای سوای. دوې مياشتي وروسته جمهور رئيس

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزویلټ د یوې قوي دماغي حملې stroke له امله مړ سو.

ځیني وخت لیډران د سایکالوجیکي پرابلمونو څخه هم رنځ وړي. ډېر امکان لري چې آدولف هیټلر د یوې ناروغتیا له امله، چې ښایي د سفلیس د ناروغۍ پر مختللی حالت به وو، دماغي توازن نه درلود. ده د خپلې ناروغۍ له امله ډېرې دواوې استعمالولې او ښایي دا به د دوهمې عمومي جګړې په ورستیو شپېو کې د ده د احساساتي تصمیم نیولو یو علت وو.

الکهول هم کېدای سي چې پرابلمونه منځ ته راوړي. یو وخت د امریکې پخواني خارجه وزیر د امریکې جمهور رئیس ریچارډ نیکسن "زما نشه ملګری" بللی وو. ویل کېږي چې یو وخت جمهور رئیس نیکسن له شوروي اتحاد سره په یوه بین المللي بحراني حالت کې دومره نشه وو چې په ځان نه پوهېدی.

خودخواهي او جاه طلبي:

د یوه لیډر خودخواهي او شخصي جاه طلبي هم پر پالیسي باندي اغېزه ښندلای سي. یو شی چې ښایي صدام حسین ئې تشویق کړی وو هغه د خپل ځان په هکله د ستر توب تصور وو. د یوه استخباراتي رپورټ له مخې، صدام حسین ځان د نیبو کد نصر Nebuchadnezzar [چې تر میلاد مخکې ۵۶۳–۶۰۵ دبابل ستر پاچا وو]، او صلاح الدین سره [د مصر پاچا چې په ۱۱۸۹ کال ئې عیسویانو ته په دریم صلیبي جنګ کې ماته ورکړه] مقایسه کاوه.

د امریکې د جمهور رئیس لومړي بوش خودخواهي ego هم ښایي د امریکې پر پالیسۍ اثر ښندلی وي. کله چې دی په ۱۹۸۹ کال کې د جهموري ریاست پر چوکۍ کښېنوست، د یو بې ارادې جمهور رئیس په حیث ئې شهرت درلود او د نیوزویک مجلې د ده یوعکس د "د ضعیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

النفسه عنصر " له شعار سره يو ځای خپور کړ. داسي ويل کېدای سي چي د بوش خودخواهۍ ته صدمه ورسېدله ځکه نو ده هڅه وکړه چي ډير سخت دريځی واوسي. بوش ډېر ژر پر پاناما Panama حمله وکړه، او په دا بل کال ئې د فارس د خليج په بحران کي دومره سخت دريځ غوره کړ چي له عراق سره د مذاکرې له پاره ئې هيڅ ځای پرې نه ښود او عراق بايد يا جنګ کړی وای او يا تسليم سوی وای. يقيناً دا به ډېره درنه ادعا وي که موږ ووايو چي جمهور رئيس بوش پر عراق باندي د حملې تصميم د خپلي خودخواهۍ د ارضا له پاره ونيو. مګر دا به هم ساده ګي وي چي پر دې فکټور باندي سترګي پټی سي. په حقيقت کي، د پاناما او عراق تر ماتي وروسته، جمهور رئيس دې خبري ته اشاره وکړه او وې ويل چي: "هغه کسان دي خپله خبره بيرته واخلي چی پر ما ئې په يوه مشهوره مجله کي د بې ارادې تهمت لګولی وو".

سياسي سابقه او شخصي تجربې:

تصميم نيوونکي د دوی د شخصي تجربو تر اغېزي لاندي هم راځي. دا چي په ۲۰۰۳ کال کی د صدام حسين د ايسته کولو په تصميم کي د جمهور رئيس بوششخصي تجربو څومره اثر درلودلی وو، په فکر کولو ارزي. دا ښکاره خبره ده چي بوش پر خپله کورنۍ باندي ډېر ګران دئ. د دې فاميلي ګرانښت له امله، ، ځوان بوش د خپل پلار په باب د منتقدينو له انتقادونو سره، چي ګواکي ولي ئې عراقي ديکتاتور په ۱۹۹۱ کال کي له منځه يونه ووړ، ډېر حساس وو. ځيني کسان په دې باور دي چي ښايي دې انتقادونو ځوان بوش ته دا فکر ورپيدا کړی وي چي صدام حسين بايد په هرصورت له منځه يووړل سي. سربېره پر دې، زيات کسان په دې عقيده دي چي صدام حسين هڅه وکړه چي لومړی جمهور رئيس بوش، کله چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۹۳ کال کې د کويټ څخه ليدنه کوله، ووژني. نهه کاله وروسته، د ده زوی دوهم جمهوررئيس بوش په يوه غونډه کې وويل: "په دې کې شک نسته چې صدام حسين نه سي پاتېدلای. ځکه چې ده غوښتل چې زما بابا په کويټ کې مړ کړي". د سپيني ماڼۍ مقاماتو ډېر ژر اعلام وکړ چې د جمهور رئيس مطلب دا نه وو چې د عراقي ديکتاتورله منځه وړل يوه (شخصي) موضوع وګرځوي. مګر د يوه مخلص زوی ضديت له صدام حسين سره د نه منلو خبره نه ده.

د دولت په سطحه کې (د دولتي زاوئې څخه) د پاليسۍ تحليل:

سره له دې چې بشري فکتورونه ډېر اهميت لري، پاليسي جوړول د يو سياسي ساختمان په محدوده کې سرته رسېږي. هيواد يا مملکت يو له ډېرو مهمو سياسي ساختمانو څخه دئ. د پاليسۍ په جوړولو کې د سياسي ساختمانو په اغېزي باندي ځان پوهول زموږ سره د دولت په سطحه کې د پاليسۍ په تحليل کې مرسته کوي. دا ډول تحليل د دولتونو پر مشخصاتو او دا چې دولتونه خارجي پاليسۍ څرنګه جوړوي تأکيد کوي. دا خبره مهمه ده چې د يوه هيواد سياسي ساختمان او په هيواد کې دننه سياسي قواوي څرنګه د حکومت پر خارجي پاليسۍ باندي اثر ښندي.

د حکومت ډول (نوعيت) او د خارجي پاليسۍ پروسه:

يوشی چې د يوه هيواد د خارجي پاليسۍ جريان او پروسه متأثره کوي هغه په هيواد کې د حکومت ډول دئ. هر څومره چې حکومت استبدادي authoritarian وي، په هماغه اندازه ښايي خارجي پاليسي په حکومت کې د يوې محدودي ډلي او يا يوازي د ليډر په لاس کې متمرکزه وي. مهمه خبره دا ده چې هيڅ داسي حکومت وجود نه لري چې د يوه فرد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر مطلق کنټرول لاندي وي. دولت يوه ډېره پرله پسې پديده ده چي د يوه فرد په مطلق کنټرول کي نه سي راتلای، ځکه نو دوهمه درجه ليډران (لکه خارجه وزيران)، بيروکراټان او نور داخلي عناصر هم، حتی په ډېرو استبدادي سياسي سيستمونو کي، يو رول لوبوي.

له بلي خوا، په ډيموکراسي رژيمونو کي د خارجي پاليسۍ جوړول پرانيستې او ښکاره وي. د مقننه هيأت غړي [پارلمان]، ميډيا، عمومي افکار او مخاف ګوندونه د خارجي پاليسۍ په جوړولو کي اثر ښندلای سي. د امريکې پخواني جمهور رئيس بيل کلينټن د پراخو ازمايښتونو د منع کولو معاهده Comprehensive Test Ban Treaty د امريکې د متحده ايالاتو له خوا لاسليک کړه، مګر د امريکې سنا د ده له نظر سره موافقه نه درلوده او په ۱۹۹۹ کال کي ئې د هغې معاهدې له تصويب څخه ډډه وکړه. خو سربېره پر دې هم، په ډېرو ډيموکراټيکو دولتونو کي د خارجي پاليسۍ تعينول د مملکت د لوړ ليډرشيپ په لاس کي وي. په پارلماني سيستم کي، چي صدراعظم په پارلمان کي د اکثريت د ګوندغړی وي، د خارجي پاليسۍ په جوړولو او تصويبولو کي د بېلي پروسې څخه کار اخيستل کېږي. يوازي دا چي يو دولت ډيموکراټيک سيستم لری، د دې معنی نه لري چي د خارجي پاليسۍ جوړلو پروسه به ئې هم د نورو ډيموکراټيکو سيستمونو سره يو شان وي.

د حالت ډول (نوعيت) او د خارجي پاليسۍ پروسه:

د خارجي پاليسۍ د جوړوني پروسه د هيوادونو په دننه کي هم د حالاتو په تغير سره توپير کوي. د مثال په توګه، په بحراني او غيربحراني حالاتو کي پاليسي جوړونه فرق کوي. بحراني حالت crisis situation هغه وخت منځته راځي چي تصميم نيوونکي (۱) له يوې ناڅاپي پېښي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخامخ سي، (۲) د تهدید (په تېره بیا نظامي تهدید) احساس وکړي، او (۳) داسي فکر ورته پیدا سي چي د تصمیم نیولو له پاره لږ وخت لري. هر څومره چي یو له دغو فکتورنو څخه قوي وي، په هماغه اندازه بحران هم شدید وي.

په غیر بحراني حالاتو کي زیات وخت ډېر کسان د پالیسیو په تشکل کي برخه اخلي، مګر په بحراني حالت کي ښایي یوازي لیډر او د ده د مشاورینو یوه وړوکې حلقه د پالیسۍ جوړوني کنټرول په لاس کي واخلي. د دې کار یو دلیل دا دئ چي په بحراني حالاتو کي عامه خلګ او هم نور داخلي سیاسي عاملین د لیډر د ملاتړ کولو میلان لري. د مثال په توګه، د امریکې په متحده ایالاتو کي د سپټمبر د یوولسمي تر حملو وروسته د جمهور رئیس بوش ملاتړ ډېر زیات وو.

د پالیسۍ ډول (نوعیت) او د خارجي پالیسۍ پروسه:

د خارجي پالیسۍ په هکله تصمیم نیول په موضوع پوري هم اړه لري. هغه موضوعات چي پر خلګو باندي لږ اثر لري او یا ئې اثر روښانه نه وي، د سوچه او خالصي خارجي پالیسۍ اصطلاح ورته کارول کېږي. د اجرائیه قوې محدود کسان د دې ډول پالیسیو په هکله تصمیم نیسي چي داخلي مخالفت یا ډېر لږ وي او یا هم څوک په خبر نه وي. د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس بوش په ۲۰۰۴ کال کی د شمالي اتلانتیک سازمان (ناټو NATO) ته د نویو اوو غړو (بلغاریا، ایستونیا، لاتویا، لیتوانیا، رومانیا، سلوواکیا، اوسلووانیا) له ورداخلېدوسره موافقه وکړه. سره له دې چي د ناټو په تړون کي د دې هیوادو ورزیاتولو د امریکې د متحده ایالاتو دفاعي مسؤلیت نور هم ډېر کړ، د امریکې په دننه کي چنداني څوک په خبر هم نه سول. میډیا ډېره لږ توجه ورته وکړه، او نظر پوښتونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

pollsters هم ځانته دا تکلیف ورنه کړ چي د عامه خلګو نظریات په دې هکله وپوښتي. د امریکې د سنا مجلس هم چنداني دلچسپي ورسره ښکاره نه کړه او په ناټو کې دانوی زیاتوب د رایو په اتفاق تصویب کړ.

په مقابل کي بیا، هغه خارجي پالیسي چي د امریکې په داخل کي پر امریکایانو ښکاره او مستقیم اثر لري، د خلګو زیاته توجه جلبوي. د دې ډول پالیسیو په هکله د تصمیم نیولو پر وخت، د پارلمان غړي، ذینفع ګروپونه interest groups او د خارجي پالیسۍ جوړولو نور ګروپونه فعال کېږي. په نتیجه کي لیډران نه سي کولای د خپلي خوښي خارجي پالیسي جوړه کړي. خارجي تجارت یو له هغو موضوعاتو څخه دئ چي ډېره توجه جلبوي، ځکه چي د خارجي تجارت په هکله تصمیم پر بین المللي روابطو او هم پر داخلي اقتصاد تأثیر لري. د مثال په توګه، سره له دې چي جمهور رئیس بوش د ناټو د پراختیا تصویب له کانګرس څخه په اسانۍ تر لاسه کړ، د تجارتي معاهداتو په برخه کی ئې ډېري هلي ځلی وکړې چي له کانګرس څخه [د تجارتي معاهداتو په هکله] د مذاکراتو پر وخت زیات اختیارات تر لاسه کړي. سره له دې چي د ده ګوند [جمهوري غوښتونکي ګوند] په ګانګرس کي اکثریت درلود، جمهور رئیس بوش په خپله شخصاً کانګرس ته د قانون ګذارانو [legislators] د ملاتړ تر لاسه کولو له پاره ورغی. بیا ئې هم په ولسي جرګه کي د بېخي لږ و رایو په تفاوت (٢١٢-٢١٥) دا اختیارات تر لاسه کړل.

د خارجي پالیسۍ جوړول: سیاسي کلتور:

د هر هیواد خارجی پالیسي د هغه د سیاسي کلتور انعکاس دئ. دا مفهوم د یوې ټولني عنعنوي ارزښتونه او بنسټیز عادات او رواجونه تمثیلوي چي ډېر ورو او سوکه تغیر کوي. لیډران پالیسۍ داسی جوړوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د دوی د ټولني له سياسي کلتور سره متناسبي وي ځکه چي ليډران هم له خپلي ټولني سره په دې ارزښتونو کي شريک دي. حتی که دوی په يوه ټاکلي ارزښت کي له ټولني سره شريک هم نه وي، ليډران د داسي پاليسيو څخه ډډه کوي چي د ټولني د سياسي کلتور سره په ټکر کي راځي. د يوه هيواد د سياسي کلتور د تحليل له پاره، تاسي بايد دا پلټنه وکړئ چي د هيواد خلګ د ځان او هيواد په هکله څه ډول احساس لري، د نورو هيوادو خلګو ته په کومه سترګه ګوري، په نړۍ کي د خپل هيواد د رول په باب څه فکر کوي، او د دوی په نظر اخلاقي سلوک او عمل څه دئ.

دا چي امريکايان او چينايان د خپلوځانونو په هکله څرنګه احساس لري، او د نورو په وړاندي خپلو ارزښتونو ته څرنګه ګوري، ښه مثالونه برابروي. امريکايان او چينايان دواړه په دې قانع کړه سوي دي چي د دوی خپل کلتورونه تر نورو عالي دي. امريکايان دې ته American exceptionalism امريکايي بېساريتوب وايي. د همدې انګېرني له مخې، د مثال په توګه، يوې احصائې ښودلې ده چي په سلو کي ۸۱ امريکايان پر دې موافق وه چي و نوري نړۍ ته د دوی د ارزښتونو خپرېدل مثبت اثر لري. د ځان لوړ بللو superiority مشابه احساس په چينايانو کي هم وجود لري چي پر چين تمرکز Sino- centrism ئې بولي. چينايان خپل ځانونه او خپل هيواد د نړۍ سياسي او کلتوري مرکز بولي.

امريکايان او چينايان بيا پر نورو باندي د خپل سياسي کلتور د تحميلولو په برخه کي يو له بله توپير سره لري. امريکايان ځيني وخت پر نړۍ باندي د امريکايي ارزښتونو د تحميلولو په برخه کي د مذهبي مبلغينو په شان تعصبي لېوالتيا ښيي. د امريکې د سياسي کلتور د همدې اړخ له امله، د امريکې متحده ايالاتونه يوازي د افغانستان او عراق رژيمونه ړنګ کړل بلکي ډيموکراټيک حکومتونه ئې هم پکښې راوستل. داسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شواهد هم سته چي د امریکې د متحده ایالاتو حکومت د خارجي مرستو تصمیم هم د بشري حقوقو د امریکایي مفکورې پر اساس نیسي.

پر نورو باندي د خپلو ارزښتونو د تحمیلولو په برخه کي د چینایانو تفکر بیا بل ډول دئ. سره له دې چي چینایان په خپل کلتور باندي تر حد زیات افتخار کوي، داسي تاریخي شواهد وجود نه لري چي دوی دي پر نورو باندي د خپل کلتور د تحمیلولو هڅه کړې وي. دلیل ئې تر یوه حده د کانفیوشنیزم Confucianism پر اصولو ولاړ دئ چي په هغه کي باید څوک خپل عقاید پر نورو په زور او جبر تحمیل نه کړي. همدارنګه، له چینایانوسره داسي فکر هم سته چي د دوی کلتور دومره عالي دئ چي «وحشیانو barbarians» ته ئې درک کول ګران کار دئ. ځکه د دوی په فکر وحشیان باید خپل سر ته پرېښوول سي. [چینایان د غیرچینایي خلګو له پاره د وحشي کلمه استعمالوي].

خارجي پالیسي جوړوونکي اکټران:

د امریکې پخوانی خارجه وزیر هینري کیسنجر په ۱۹۸۲ کال کي لیکي: "واشنګټن د روم و یوه سټېډیوم [د مسابقې میدان] ته ورته دئ چي په هغه کي ګلادیاتوران جنګ سره کوي". د دې تشابه له مخي، خارجي پالیسي جوړول رشتیا هم یوه ارامه پروسه نه ده. د خارجي پالیسۍ په جوړولو کي بېلابېلي مفکورې تصادم سره کوي، او په جوړولو کی ئې سیاسي قدرت او سیاسي مهارت مهم رول لري.

د سیسټم په سطحه (له زاوئې څخه) کي د پالیسۍ تحلیل:

هیوادونه به ښایي په تیوریکي لحاظ آزاد وي چي د خارجي پالیسۍ په برخه کي د خپلي خوښي تصمیم ونیسي، مګر په عمل کي د یوې بریالۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خارجي پالیسۍ غوښتنه دا ده چې د بین المللي سیسټم واقعیتونه په نظر کې ونیول سي. د مثال په توګه، د مکسیکو جمهور رئیس ویسنټ فاکس Vicente Fox د امریکې د متحده ایالاتو هغه پلان چې غوښتل ئې د دواړوهیوادو پر سرحد دېوال جوړ کي، رد کړ او هغه ئې «سپک او شرم آوره » کار وباله. مکسیکو د یوه مستقل هیواد په توګه کولای سوای د دې مانع د مخنیوی له پاره له زوره کار واخلي. مګر دا کار به بې ځایه وای ځکه چې دا د اوسني بین المللي سیسټم یو واقعیت دئ چې د امریکې د متحده ایالاتو نظامي قدرت تر مکسیکو ډېر زیات دئ. ځکه نو د بین المللي سیسټم واقعیتونه دا حکم کوي چې مکسیکو و خپل هدف ته د رسېدلو له پاره د نورو نرمو لارو څخه کار واخلي او امریکا په دې قانع کړي چې د دیوال جوړول د دواړو هیوادو په ګټه نه دي.

د سیسټم په سطحه کې تحلیل System-level analysis پر خارجي پالیسیو باندي د خارجي ممانعتونو او محدودیتونو تحلیل ته توجه کوي. دا د نړیوال سیاست د تحلیل یو روش دئ چې د سیسټم [یعنی یو سیاسي سیسټم] اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او جغرافیوي مشخصات او پر هیوادونو او لیډرانو باندي د هغوی اغېزې تر څېړني لاندي نیسي.

ساختماني [ساختاري] مشخصات:

ټول سیسټمونه، لکه بین المللي سیسټم، د یوه مملکت سیسټم، او یا یو محلي سیسټم لکه په پوهنتون کې د بین المللي روابطو کلاس [ټولګی]، ځان لره د تخیص وړ مشخصات لري. د دې مشخصاتو له ډلي څخه دوه ئې زموږ د تحلیل له پاره زیات عملي اهمیت لري. یو دا دئ چې واک authority په بین المللي سیسټم کې څرنګه تنظیم سوی دئ او بل دا چې په سیسټم کې اکټران [عمل کوونکي] څرنګه عمل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بين المللي سيستم کي د واک په تنظيم او ساختمان کي تغيرات راروان دي او زيات تحليلګران په دې عقيده دي چي د هيوادونو استقلال مخ پر زوال دئ. حتی ډېر غښتلي هيوادونه لاهم د بين المللي سازمانونو له خوا وضع سوو قواعدو او بين المللي قوانينو ته غاړه ايږدي. هيوادونه د بين الحکومتي سازمانو(Intergovernmantal Organizations (IGO د حکمروايي سره مقاومت کوي او ځيني وخت ئې ردوي، مګر ورځ په ورځ ئې د منلو پله درنېږي او ډېر هيوادونه غاړه ورته ايږدي. د مثال په توګه، د نړی د تجارت سازمان the World Trade Organization (WTO) په ۲۰۰۶ کال کي، د امريکې د متحده ايالاتو په ګټه داسي فيصله وکړه چي ګواکی د اروپا اتحاديه (European Union (EU د روغتيايي دلايلو په پلمه و اورپا ته د امريکې د خوراکي موادو د وارداتو مخه نيسي. مګر په همدې کال ئې د اروپايي اتحادئې د هغه شکايت ملاتړ وکړ چي ګواکي د امريکې متحده ايالات د ماليا تو له لاري د بوينګ الوتکو جوړولوشرکت ته سبسدي ورکوي. دا کار د نړی د تجارت د سازمان WTO د اصولو له مخي د اروپا د ايربس الوتکو جوړولو شرکت په مقابل کي له بوينګ شرکت سره د امريکې د حکومت مرسته ده. [يعنی په دې صورت کي د ازاد رقابت په بازار کي د بوينګ شرکت تر ايربس مخته کېږي ځکه چي د بوينګ شرکت سره د امريکې د سبسيدئ له امله د دوی الوتکي ارزانه تماميږي.] په دواړو فيصلو کی بايللي اړخ غومبر (بوڼېزی) وکړ او داسي اشارې ئې وکړې چي ښايي دا فيصلې ونه مني. مګر تاريخ ښيي چي هيوادونه بالاخره د WTO د فيصلو سره ځانونه عياروي. امريکايان، لکه د نورو هيوادو خلګ، د خپل استقلال په برخه کي ډېر حساس دي، مګر بيا هم ورځ په ورځ په زياتېدونکې توګه دا مفکوره مني چي د IGO تصميمونو ته بايد غاړه کښېښوول سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي واقعيتونه:

د بين المللي سيستم د اقتصادي واقعيتونو په نظر کي نيول له هيوادونو سره په تصميم نيولو کي مرسته کوي. دا کار په نړيوال سيستم او سيمه ييز سيستم کي يو شان دئ. د مثال په توګه، کله چي تاسي خپل تحصيلات پای ته ورسوی نو ډېر امکان لري تاسي يو کار پيدا کړئ او د خپل پاته ژوند زياته برخه به کار وکړئ، نه دا چي هغه څه وکړئ چي ستاسی زړه درته وايي. تاسي به يقيناً دا کار ځکه وکړئ چي ستاسي د سيمه ييز سيستم اقتصادي واقعيتونه دا ايجابوي چي تاسي د ژوند د اړتياوو د پوره کولو له پاره پيسې وګټی. بين المللي سيستم هم په همدې شان بايد د ژوند اقتصادي حقايق په نظر کي ونيسي.

يو پر بل باندي تکيه کول interdependence يو له هغو اقتصادي واقعيتونو څخه دئ چي د دولتونو پر اعمالو باندی اغېزه ښندي. د مثال په توګه، ډېري څېړني دې نتيجې ته رسيدلي دي چي اقتصادي وابستګي د سولي په لاره کي ځکه مرسته کوي چي هيوادونه يو له بله سره پېژني او د خپلي نېکمرغی له پاره يو او بل ته سره اړ دي. د امريکې او چين تر منځ بې ساري لوړ تجارتي کسر (چي په کال ۲۰۰۷ کي ۲۵۶ بليونه ډالره وو) يو پر بل باندي د تکيه کولو موضوع روښانه کوي. د امريکې حکومت کولای سي چي پر چين باندي ګمرکي تعرفې لوړي کړي او ځيني اقتصادي بنديزونه پر ولګوي. دا کار به په يقين سره د چين اقتصاد ته تاوان ورسوي، مګر د امريکا اقتصاد ته به هم تاوان پېښ کړي. د چينايي توليداتو معادل امريکايي توليدات ډېر ګران تمامېږي. په بازار کي به د ماشومانو د بازيو شيان، برقي سامانونه او نور ډېر توليدات، چي امريکا ئې له چين څخه واردوي، له منځه ولاړ سي. ډېر امريکايي بزنيسونه او د هغوي اسهام stocks به تاوانونه ويني؛ ځکه ډېرو امريکايي شرکتونو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو چينايي کمپنيانو کي سرمايه ګذاري کړې ده چې د امريکې له پاره شيان توليدوي. لنډه دا چې، د امريکې متحده ايالات کولای سي پر چين باندي تعزيرات [د ګمرکي محصول لوړول او نور] وضع کړي، مګر دا کار به لږ ترلږه داسي معنی ولري لکه امريکا چي خپله اقتصادي پښه په خپله په تېشه ووهي.

د طبيعي منابعو توليد او مصرف هم د بين المللي سيسټم پر عملياتو اثر لري. له دې ليد perspective څخه ويلای سو چي په ۱۹۹۰ کال کي پر کويټ باندي د عراق د حملې په وړاندي د امريکې عکس العمل د منځني ختيځ د تېلو په خاطر وو. پر کويټ باندي د عراق حمله د فارس د خليج تېل لرونکي سيمی ته، او همدارنګه، د امريکې او د امريکې اقتصادي ملګرو ته ګواښ وو. لکه د امريکې پخواني خارجه وزير جېمز بېکر James Baker چي په هغه وخت کي خبريالانو ته وويل: "د صنعتي نړۍ اقتصادي ښارګ [د فارس] تر خليج تېرېږي، او موږ يو ديکټاتور ته اجازه نه سو ورکولای چي ... پر دې اقتصادي ښارګ باندي چارزانو کښېني".

له بلي خوا، امريکايي مقاماتو په تکرار سره دا خبره رد کړې ده چې د ۲۰۰۳ دعراق جګړه د تېلو له پاره وه. د امريکې د دفاع پخواني وزير رمسفيلډ Rumsfeld، د مثال په توګه وويل چي پر عراق باندي د امريکې حمله (له تېلو سره هيڅ ارتباط نه لری). سره له دې هم، ډېر تحليلګران په دې عقيده دي چي تېل د عراق د جګړې اساسي فکتور وو. ځيني په دې عقيده دي چي سعودي عربستان، کويټ، قطر او د سيمي ځيني نور تېل لرونکي هيوادونه دمخه لا د امريکې تر نفوذ لاندي وه. امريکې په ثابت قيمت و صنعتی هيوادو ته د تيلو د دوامداره جريان له پاره وغوښتل عراق هم تر خپل کنټرول لاندي راولي. نور تحليلګران بيا په دې باور دي چي د امريکې له پاره د عراق د جګړې محرک د قدرت لوبه وه. د يوه امريکايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارپوه په قول: "د عراق کنټرول د تېلو څخه د قدرت په توګه د کار اخیستلو په باب دئ، نه د تېلو څخه د سونګ د موادو په توګه د کار اخیستلو په باب. د فارس پر خلیج باندي کنټرول یعني پر اروپا، جاپان او چین باندي کنټرول درلودل دي. دا داسي معنی لري لکه موږ چي د تېلو د پایپ پر خوله لاس نیولی وي".

داسي ګومان هم کېږي چي، د امریکې له خوا د عراق د یرغل په وړاندي د فرانسې، روسیې او ځینو نورو هیوادونو مخالفت د تېلو سره ارتباط درلود. لانجه په دې کي وه چي د دې هیوادونو د تېلو شرکتونو په عراق کي د تېلو د پلټني او تولید د قرادادونو په هکله اندېښنه درلوده. د تېلو د یوه کارپوه په قول: "د دې هیوادونو مالي ګټې د عراق په موجوده حکومت کي وې. دا ګټې دومره جزیي هم نه وې ... که دا تېل تولید سوي وای نو به په ورځ کي ۲،۵ ملیونه بېلره وای [چي په ورځ کی ۷۰ ملیونه ډالره کېږي]".

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرم فصل

د ملت، نېشنليزم او يو ملتي دولت پېژندنه

Understanding Nations, Nationalism and Nation-States

په دې فصل کې نېشنليزم څېړل کېږي، چې د پنځو پېړيو راهيسې موږ خپل سياسي هويت په ځرګندوو. نېشنليزم چې د ډېرو ولسونو د سياسي هويت عمده جزء دئ، د عنعنوي جهاني سياست ډېره عمده برخه تشکيلوي. سره له دې هم، نيشنليزم د يو سياسي هويت په توګه اوس د پخوا په شان دومره مسلط نه دئ. ځيني خلک خو حتی په دې کې شک لري چې نېشنليزم به د يو سياسي هويت په توګه تر ډېره وخته دوام ومومي او د بېلابېلو ګډملتي transnational بديلونو پېش بينی کوي.

د ملت، نېشنليزم او ملتي دولت تعريفونه:

د نړۍ سياسي وېش تر ډېره حده پر درو مفاهيمو ولاړ دئ: ملت، نېشنليزم او ملتي دولت. د دې درو مفاهيمو تيوريکي او عملي پوهه او هم دا چې دوی يو له بله څرنګه سره تړلي دي، زموږ د بين المللي سياست په تحليل کې اساسي اهميت لري.

ملتونه:

ملت هغه ولس دئ چې: (الف) ګډ ډيموګرافيک او کلتوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشابهتونه ولري، (ب) ګډ نېشنلیز احساس ولري او (ج) په سیاسي لحاظ د ځان د کنټرول او اداره کولو غوښتنه ولري. په دې حساب، ملت غیرمادي (معنوي) شی دئ؛ یو ملت هغه وخت وجود لري چې غړي یې فکر وکړي چې وجود لري. دولت (مملکت) یوه جسماني [مادي] موسسه ده مګر ملت "یو روح او یو معنوي کیفیت دئ".

ډیموګرافیک او کلتوري مشابهتونه:

ګډ مشابهتونه له یوه ولس سره د ملت په جوړولو کې مرسته کوي. دا مشابهتونه کېدای سي چې ډیموګرافیک مشخصات (لکه ژبه، نژاد او مذهب) وي، یا مشترک کلتور او یا هم ګډې تاریخي تجربې وي. داسي ویل کېدای سي چې د امریکې ملت د دوهمي عمومي جګړې، د مارتین لوتر کینګ Martin Luther King، مک دونالد، MTV، د سپټمبر د یوولسمي تروریستي حملې او ډېرو نورو دا ډول پېښونتیجه ده چې د امریکې ګډې تجربې بلل کېږي. د امریکې بیرغ او د پک عقاب په شان سمبولونه د امریکایي نېشنلیزم په تقویه کې مرسته کوي.

ګډ نېشنلیز احساس:

نېشنلیز احساس هم د یو ملت په تشکُل کې مرسته کوي. د ملت والي درک او استنباط دلته ډېر مهم رول لري. که یو ګروپ هر څومره عیني objective مشابهتونه هم سره ولري، مګر که دوی په زړه کې د ملتوالي عندي subjective احساس ونه لري ملت نه سي بلل کېدلای. د ګروپ په دننه کې خلګ باید دا درک او استنباط ولري چې دوی ګډ مشابهتونه لري او یو له بله سره د دې ګډو مشابهتونو په وسیله تړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاسي جلاوالي غوښتنه درلودل:

د سیاسي جلاوالي غوښتنه [یعني په سیاسي لحاظ د ځان د کنټرول او اداره کولوغوښتنه] هم د یو ملت له تشکُل سره مرسته کوي. د ملت او ایتنیکي ګروپ تر منځ توپیر دا دئ چي، د ایتنیکي ګروپ په خلاف، یو ملت غواړي چي خپل حکومت ولري او یا لږ تر لږه [داخلي] خودمختاري ولري. د امریکې په متحده ایالاتو کي ډېر ګروپونه سته، لکه ایټالیایي امریکایان، چي مشترک کلتور او د هویت احساس لري. مګر دا ایتنیکي ګروپونه دي نه ملتونه، ځکه دوی له امریکې څخه د جلاوالي غوښتنه نه لري. په ملي لحاظ سره په وېشل سوو دولتونو کي (لکه قبرس، چي د یوناني اکثریت او ترکي اقلیت ډلو څخه جوړ دئ) اقلیت ډلي نه غواړي د اکثریت مشروعیت ته غاړه کښېږدي.

دا خبره باید په پام کي ولرو چي د ایتنیکي ګروپونو او ملتونو تر منځ تفاوت هر وخت روښانه نه دئ. په ډېرو هیوادو کي داسي ایتنکي ګروپونه سته چي نېشنلیستي (جلاغوښتني) احساسات لري، او یا دا چي ځیني غړي یې نېشنلستان (جلا غوښتونکي) وي. په کاناډا کي، د مثال په توګه، د کیوبیک Quebec په ایالت کي ډېر فرانسوي کاناډایان د کاناډا په دولت کي د خپل موقف څخه راضي نه دي. ځیني کیوبیکیان له کاناډا څخه د جلا کېدلو غوښتنه لري او ځیني یې بیا دا غوښتنه نه لري.

نېشنلیزم:

نېشنلیزم یو سیاسي احساس دئ چي په خلکو کي د خپل هیواد په هکله د وطنپالني فکر راپیدا کوي او خلک له (دوی-ګروپ) څخه راجلا او له (موږ- ګروپ) سره یې نښلوي. د نړۍ وال سیاست په جوړښت او اجراآتو کي د نېشنلیزم اهمیت ډېر زیات دئ. نېشنلیزم یوه ایډیالوجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. لکه ټولي ایډیالوجي ګاني، نېشنلیزم له یو لړ سره تړلو مفکورو څخه جوړ دئ چي (۱) د ښه او بد په باب ارزښتونه ټاکي، (۲) خپل پیروان وطن دوستۍ ته رهنمایي کوي، (۳) هغه کسان چي دې ایډیالوجۍ ته معتقد دي یو له بله سره نښلوي، او (۴) او له هغو کسانو څخه یي بېلوي چي دې ایډیالوجۍ ته معتقد نه دي.

د یوې ایډیالوجۍ په توګه، نېشنلیزم په دې باور لري چي ملت باید د افرادو ډېر مهم او لومړنی سیاسي هویت وي. سربیره پر دې، نېشنلیستي ایډیالوجي ټینګار کوي چي د افرادو عمده سیاسي وفاداري باید د وطن دوستۍ له مخي و ملتي دولت nation-state ته وروغځېږي. که څه هم ډېر خلګ نور هویتونه هم لرلای سي، مګر نېشنلیزم ډېر وخت د دوی عمده سیاسي هویت تشکیلوي. د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس لیندن جانسن Lyndon B. Johnson یو وخت ویلي وه چي، "زه، په ترتیب سره، یو امریکایي، ټکساسي او ډیموکراټ یم" د جانسن په شان، موږ هم د احساساتو له مخي خپل هویتونه درجه بندي کوو، او هم د جانسن په شان، موږ ته وطن تر ټولو مخکي دئ. په همدې ډول، ښایي تاسي به په سیاسي لحاظ خپل ځان تر ټولو مخکي او تر ټولو مهم د خپل هیواد تبعه وبولی. حتی تاسي به ښایي د خپل هیواد لپاره وجنګېږی. ایا تاسي به د خپل ښار او یا کلي لپاره هم وجنګېږی؟

یو ملتي دولتونه:

یو بل مفهوم چي زموږ سره د ځان په تعریف او پوهه کي په سیاسي لحاظ مرسته کوي یو ملتي دولت دئ، چي د ملت مفکوره د دولت سره یو ځاي کوي. دولت، چي په شپږم فصل کي به زیاتي خبري پر وسي، یو مملکت او یو مستقل سیاسي سازمان دئ چي د قلمرو، نفوس او حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شان د ټاکلو مشخصاتو او خصوصیاتو درلودونکی وي. کاناډا او چین، د مثال په توګه، دولتونه دي. ایډیالي او مطلوب یو ملتي دولت هغه دئ چې ټول ملت عملاً د خپل دولت د سرحداتو په دننه کې سره متحد وي، او د دولت اکثریت خلک خپل هویت په دغه ملت کې څرګندوي. لکه چې موږ به یې په وروسته کې ووینو، ډېر لږ دولتونه ودې ایډیال او مطلوب ته رسېدلي دي، مګر ټول ملتونه د خپل ځان دولتونه غواړي او ټول دولتونه د ملي وحدت په هیله دي.

د نېشنلیزم پاڅون او مخ پر لوړ توب (صعود):

په اوسنۍ نړۍ کې نېشنلیزم دومره زیات نفوذ لري چې څوک باور نه سي کولای چې دې مفکوري به له پخوا څخه وجود نه درلود. مګر نېشنلیزم همېشه وجود نه درلود او د ډېرو پوهانو په عقیده نېشنلیزم یوه نسبتاً نوې پدیده ده. یقیناً، هر وخت داسي کلتورونه موجود وه چې خلګو په هغو باندي خپل هویت څرګنداوه. دا هم حقیقت دئ چې خلګو د تاریخ په اوږدو کې په بېلا بېلو سیاسي واحدونو کې ژوند کړی دئ. مګر، لکه چې موږ به یې وروسته ووینو، د خلګو په منځ کې له یو سیاسي واحد، یعني هیواد، سره د دوی د شخصي پیوستون احساس نسبتاً نوې پدیده ده.

دا واقعیت چې نېشنلیزم همېشه وجود نه درلود، ډېر اهمیت ځکه لري چې که یو شي همېشه وجود نه درلود، نو حتمي نه ده چې د تل لپاره به په اینده کې دوام ولري. لکه چې د دې فصل په وروسته کې به یې ووینو، نېشنلیزم خپل مثبت او منفي اړخونه لري، او ډېر کتونکي په دې عقیده دي چې نېشنلیزم تر وخت تېر، او حتي خطرناکه مفکوره ده چې باید له نظره ولوېږي. په دي باندي پوهېدل چې نېشنلیزم مطلق نه دئ موږ دې بحث ته رهنمایي کوي چې څرنګه یې د تاریخ په اوږدو کې تکامل موندلی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی نېشنلیزم:

دا ناممکنه ده چي په دقیقه توګه د نېشنلیزم د تکامل پیل وټاکو. په لوېدیځ کي، د روم د امپراتورۍ Roman Empire زوال زمینه ورته برابره کړه. په روم کي، لږ تر لږه د امپراتورۍ په بېلابېلو برخو کي د نخبه ګانو تر منځ، یو راز مشترک کلتور، مشترکه ژبه (لاتیني ژبه) او مشترک قوانین جاري وه. د روم تر سقوط وروسته دا مشترک کلتور او سیاسي اړیکي سره ویجاړې سوې.

په نتیجه کي لاتیني ژبه، چي د اروپا ټولو نخبه ګانو خبري په کولې، په تدریجي توګه له استعماله ولوېده. محلي ژبو چي د لاتین ځای ونیو نو نخبه ګان یې سره ووېشل. دا د هغه پروسې په لار کي لومړي ګام وو چي بالاخره یې د اروپا په لوړو طبقاتو کي د بېلا بېلو ملي هویتونو احساس منځته راووړ. تر ۱۵۱۷ع راوروسته، د پروتسټانټ ریفورم غربي عیسویت سره ووېشه او اروپایي کلتور یې نور هم سره ټوټه ټوټه کړ.

د موډرن نېشنلیزم مخ پر لوړ توب (صعود):

موډرن نېشنلیزم په ۱۷۰۰ میلادي کلونو کي سره راپیدا سو. تر دې وخت دمخه، د دولت او د هغه د اوسېدونکو تر منځ اړیکي له اوسني عصر سره ډېر توپیر درلود. ډېر خلګ له هغه دولت سره چي دوی ژوند پکښي کاوه په ذهني او احساسي لحاظ تړلي نه وه. بلکي دوی یوازي د یوه پاچا رعیت وه چي د خدای په امر یې پر دوی حکومت کاوه. په وروسته کي دې حالت د ولسي حاکمیتpopular sovereignty د دکتورین تر اغېزې لاندي تغیر ومونده. د دې دکتورین له مخي، خلګ رعیت نه دي، بلکي تبعه citizens دي چي په دولت کي (که هر څومره لږ او سر سري هم وي) برخه لري. سربېره پر دې، حکمرانان د خلګو په رضایت حکومت کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(حتی که دا رضایت یوازې تیوریکي بڼه ولري او زیات وخت عملي جنبه ونه لري).

د د اووه لسمې میلادي پېړۍ تر وروستیو کلونو پورې، ولسي حاکمیت په سویتزرلینډ، انګلستان، او یو څو نورو ځایونو کې په تدریجي توګه تکامل کاوه. وروسته یې د امریکې له انقلاب (۱۷۷۶) او د فرانسې له انقلاب (۱۷۸۹) سره سرعت واخیست. دې هیوادونو ولسي حاکمیت ته ډېر انکشاف ورکړ؛ پاچهان یې په کلي توګه ایسته وغورځول او پر ځای یې، د امریکې د ازادۍ د اعلامیې American Declaration of Independence په قول، دا اعلام کړه چې د حکومتونو "عادلانه قدرت د هغو خلکو د رضایت څخه رازېږي چې حکومت باندې کېږي".

تر دې ډول پیل راوروسته، د ولسي حکومت مفکوره ټولې نړۍ ته پسې پراخه سوه. د امریکې او فرانسې د انقلاب په ۲۰۰ کلنۍ کې مطلقه شاهي رژیمونه، چې له ډېره پخوا څخه موجوده وه، تقریباً له منځه ولاړل. دا انکشافات په دې دلیل ښه استقبال سول چې د ملت په مفکوره کې د ټولو غړو لپاره د مساوات مفهوم نغښتی دئ. لیبرال فیلسوف تامس پېن Thomas Paine پخپل د انسان حقوق (۱۷۹۱) The Rights of Man نومي اثر کې لیکي: په هغه ملتي دولت nation-state کې چې ولسي حاکمیت ولري ملت او ډېموکراسي نه بېلېدونکي اړیکي لري. د ملګرو ملتونو د منشور ۵۵ ماده د نېشنلیزم په ملاتړ کې وایي: "د خلکو د خودمختارۍ اصل د ثبات او سعادت له هغو شرایطو څخه یو شرط دئ چې د ملتونو تر مینځ د سوله ییزو او دوستانه روابطو لپاره ضرور دئ". لکه چې د دې فصل په وروستیو برخو کې به ووینو، د خودمختارۍ مسئله دومره اسانه لاهم نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو ملتي دولت د تشکیل موډلونه:

لکه د نېشنلیزم تاریخ چي ښیي، ملت، نېشنلیزم او ملتي دولت په بېلابېلو اشکالو او موډلونو سره منځته راځي. ځیني وخت ملت او نېشنلیزم تر دولت مخکي تشکل مومي؛ کله بیا دولت تر ملت او نېشنلیزم مخکي راځي؛ او په ځینو حالاتو کي بیا ملت او نېشنلیزم د دولت سره یو ځاي تکامل کوي.

ملت او نېشنلیزم تر یو ملتي دولت وړاندي:

د دولت جوړوني اسانه شکل هغه وخت منځته راځي چي د یوه ولس په منځ کي د کلتوري او سیاسي هویت قوي احساس وجود ولري، او د ملت تشکل تر دولت مخکي منځته راسي. دا پروسه د "وحدت نېشنلیزم" بلل کېږي. یوروپ یو ل هغو ځایو څخه دئ چي لومړی ملتونه سره یو ځاي سول او وروسته په دولتو کي مدغم سول. د مثال په توګه، جرمنیان ډېر مخکي له دې چي په ۱۸۶۰ او ۱۸۷۰ کلونو کي جرمنی تاسیس کړي د یو کلتوري ولس په حیث موجود وه. په همدې ډول، د روم د امپراتورۍ تر زوال وروسته، ایټالیا تر هغه وخته ټوټې ټوټې پاته سوه چي د ایټالوي کلتوري وحدت احساس او ورسره مل سیاسي نهضت دوباره پکښي راپیدا سو او په کال ۱۸۶۱کي ایټالیا د یوه متحد مملکت په توګه رامنځته سوه. همدارنګه، په جاپان کي هم نېشنلیزم د جاپان د توکوګاوا شوګوني دوران (۱۶۰۳–۱۸۶۷) د فیوډالي اشرافو تفرقه پاي ته ورسوله او قدرت یې امپراتور ته ورانتقال کړ.

یو ملتي دولت تر ملت او نېشنلیزم وړاندي:

ځیني وختونه، لومړی دولت ایجاد سي او وروسته همدا دولت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلګو تر منځ او هم د خلګو او دولت تر منځ مشترک ملي هویت منځته راوړي. د دولت جوړوني state-building دا پروسه ډېره مشکله ده. یو علت چي دولتونه بې له یوې ملي هستئ شخه په وجود راځي هغه استعمار دئ. د مثال په توګه، اروپايي قدرتونو په مصنوعي ډول د بېلابېلو قبیلوي او ایتنیکي سوابقو خلګ د خپلو افریقایي مستعمرو په سرحداتو کي شامل کړل. په راوروسته کي، کله چي دا مستعمرې دولتونه سول اکثرو یي یو واحد او منسجم ملت نه درلود چي د استقلال د تر لاسه کولو پر وخت ملي وحدت پر بنا کړي. مثلاً رواندا Rwanda او بروندي Burundi دوه ګاونډي هیوادونه دي چي په هغو کي د هوتو Hutu او توتسی Tutsi قبیلې په استعماري سرحدونو کي واچول سوې. کله چي دوی استقلال ته ورسېدل هماغه استعماري سرحدونه د دې دواړو هیوادو سرحدونه وګرزېدل. ستونزه په دې کي ده چي د دې ولسونو عمده سیاسي هویت رواندایي یا بروندایي نه سو. دوی هماغسي هوتو او توتسي پاته سول، چي څو ځله خونړي تشدد ته سره ورسېدل.

په بالکان، سومالیه، افغانستان او عراق کي تر مداخلې وروسته، د ملي هویت او باثباته دولت جوړولو ستونزو د امریکې د متحده ایالات، ملګري ملتونه او نور سیمه ییز سازمانونه را ایسار کړي او لار یي ځني ورکه کړې ده.

ملت، نېشنلیزم او یو ملتي دولت یو ځاي منځته راځي:

زیات وخت، ملت جوړونه nation building او دولت جوړونه state building یو له بل سره تړلي نه وي [یعني حتمي نه ده چي ملت به تر دولت مخکي او یا دولت به تر ملت مخکي جوړېږي]. ځیني وخت دواړه یو ځاي تکامل سره کوي. دا تقریباً هغه جریان دئ چي د امریکي په متحده ایالاتو کي منځته راغی. د امریکاییت [ځان امریکایي بلل] او دولت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفکوره په ۱۷۰۰ کلونو کی راپیل سوه او په داسي حال کي يي پر مختګ او انکشاف وکړ چي يو اوږد داخلي جنګ پر تېر سو، د مهاجرو سېل پر راروان دئ، او نژادي او ايتنيکي توپيرونه پکښي موجود دي. خبره دا ده چي امريکايي نېشنليزم په کال ۱۷۷۶ کي، چي امريکې خپله ازادي اعلان کړه، نه دئ زېږېدلی، بلکي په يوه دولت کي د اوږدې زمانې ژوند کولو په جريان کي يي تکامل موندلی دئ.

نېشنليزم په عمل کي:

د خپل ځان د اداره کولو [خودمختاری] لپاره د مشترک هويت لرونکو خلګو له خوا د يو ملتي دولت جوړول ډېره په زړه پوري او ګلالۍ مفکوره ده. يقيناً چي نېشنليزم ګټې لرلي دي، مګر واقعيت دا دئ چي خپل ځانته تياره اړخ هم لري. د نېشنليزم د ګټې او تاوان په څېړلو کي لومړی او مهم ګام دا دئ چي په تيوري او عمل کي د نېشنليزم په توپير ځان پوه کړو.

د يو ملتي دولت تخيل myth او واقعيت:

د يو ملتي دولت ايډيال او ارمان هم لکه نور ايډيولوژيک تصويرونه، تر واقعيت زيات پر تخيل ولاړ دئ. دليل يې دا دئ چي د ملتونو او دولتونو مځکني [قلمرو] سرحدونه مطابقت نه سره کوي. ډېر دولتونه د نژادي پلوه سره متحد نه دي، او ډېر ملتونه بيا په يوه او يا زياتو ملي سرحدونو کي وېشل سوي دي. د ملتونو او دولتونو تر منځ دا ډول بې تناسبي هر وخت د تشنج او تصادم مورينه وي. پنځه اساسي موډلونه موجود دي چي لومړی يې (۱) د يو ملت، يو دولت ايډيال موډل دئ. څلور نور يې په اصطلاح بې تناسبه موډلونه دي: (۲) يو دولت، څو ملتونه؛ (۳) يو ملت، څو دولتونه؛ (۴) يو ملت، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت [یعني هغه ملت چې دولت ونه لري]؛ (۵) څو ملتونه، څو دولتونه.

یو ملت، یو دولت:

د نړۍ د ټولو هیوادونو له جملې څخه یوازې په سلو کې لس یې ایډیال یو ملتي دولت ته نژدې حالت لري چې په سلو کې تر۹۰ زیات خلک یې په یوه ملت پورې تړلي وي او په سلو کې تر۹۰ زیات ملت یې د دولت په سرحدونو کې دننه اوسېږي. د امریکې متحده ایالات یو له دغه شان هیوادونو څخه دئ. په سلو کې تر ۹۹ زیات امریکایان د امریکې په متحده ایالاتو کې اوسېږي، او کوم لوی ایتنیکي ګروپ چې استقلال یا خودمختاري غواړي د امریکې په متحده ایالاتو کې وجود نه لري. د ځینو بومي امریکایانو په منځ کې دا ډول یو احساس سته، مګر هغوی په مجموع کې د امریکې د متحده ایالاتو د نفوس په سلو کې یو تشکیلوي. بله خبره دا ده چې په امریکایانو کې ملي ویاړ، وطن پرستۍ او د نېشنلیزم نور احساسات ډېر غښتلي دي.

یو دولت، څو ملتونه:

ډېر زیات شمېر هیوادونه څو ملتي دولتونه multinational states دي، چې څو ملتونه په یوه دولت کې سره راغونډ وي. حقیقت دا دئ چې د نړۍ په سلو کې ۳۰ دولتونو کې یو واحد ملت اکثریت نه تشکیلوي. دا خبره باید په پام کې ونیسو چې په دې هیوادونو کې زیاتره اقلیتی ګروپونه د جلاوالي لپاره هڅې نه کوي، مګر ځیني اقلیتي ګروپونه جلاوالي ته میلان لري.

کاناډا یو له هغو هیوادونو څخه دئ چې ملي وېش او تفرقه پکښې موجوده ده. د کاناډا د ۳۲ میلیونه نفوس یوه څلورمه له نژادي پلوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسویان دي (فرانسوي کاناډایان) چي فرانسوي خپله مورنۍ او لومړۍ ژبه بولي. د دې ګروپ اکثریت خلګ د کیوبیک Quebec په ولایت کي اوسېږي چي د امریکې یو ایالت ته ورته دئ مګر په سیاسي لحاظ یې خودمختاري ډېره ده. کیوبیک بالکل یو فرانسوی ولایت دئ چي د ۷،۲ ملیونه نفوس په سلو کي ۸۰ یې له کلتوري پلوه فرانسویان دي.

له ډېرو فرانسوي کاناډایانو سره دا احساس پیدا سوی دئ چي د دوی ممیزه کلتور د کاناډا د مسلط انګرېزي کلتور له خوا سولول سوی دئ. داسي احساس هم پکښې راپیدا سوی دئ چي ګواکي له دوی سره په اقتصادي برخه کي هم تبعیض کېږي. د دې ډول احساساتو په نتیجه کي منځته راغلي نېشنلیزم د کیوبیک تجزیه غوښتونکی ګوند منځته راوړ چي په ۱۹۸۰ او ۱۹۹۰ کلونو کي یې د خودمختارۍ، او حتی استقلال، لپاره هلي ځلي وکړې. په کال ۱۹۹۵ کي له کاناډا څخه د کیوبیک د تجزیې په باره کي ریفرنډم سر ته ورسېد چي په هغه کي کیوبیکانو د کاناډا څخه استقلال په ډېر ډنګر اکثریت رد کړ؛ په سلو کي ۵۰،۶ رایي مخالفي او په سلو کي ۴۹،۴ رایي موافقي وې. موضوع یو څه ارامه غوندي سوه، مګر په ۲۰۰۶ کال کي بیا هغه وخت توده سوه چي د کاناډا د عوامو په مجلس [لکه د افغانستان ولسي جرګه] کي د کیوبیک تجزیه طلبه وکیلانو غوښتنه وکړه چي د کیوبیک د ملت تشکل دي په رسمیت وپېژندل سي. د کاناډا صدراعظم سټیفن هارپر په دې ډول سوال او جواب باندي د عکس العمل ښودلو پر وخت وویل: "که کیوبیکیان غواړي چي د کاناډا په دننه کي یو ملت جوړ کړي، جواب یې مثبت دئ، او که کیوبیکیان غواړي یو مستقل ملت تشکیل کړي، جواب منفي دئ". دا هم معلومه نه ده چي په راتلونکي کي به څه پېښه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ملت، څو دولتونه:

د ملت او دولت تر منځ دا ډول غیرمتجانس حالت هغه وخت منځته راځي چې یو ملت د دوو یا زیاتو دولتونو په سرحدونو کي سره غزېدلی پروت وي. د هغو دولتونو تر منځ چې مشترک ملت لري، ټکرونه او تصادمات معمولي کار دئ.

د څو دولتي ملت یو موډل هغه دئ چې یو ملت په دوو یا زیاتو دولتونو کي مسلط وي. د ساړه جنګ په دوران کي یو شمېر داسي حالتونه منځته راغلل، چې شمالي او جنوبي ویېټنام، شمالي او جنوبي کوریا، شرقي او غربي جرمني او شمالي او جنوبي یمن یې مثالونه دي. یو واحد ملت چې په دوو دولتونو کي مسلط وي تل دا غوښتنه لري چې دواړه دولتونه سره یو ځاي سي. په ویټنام، کوریا او یمن کي د وحدت پر سر تصادمات هم پېښ سوي دي. نن ورځ یوازي کوریا د دغه ډول تقسیم د نمونې په شکل پاته ده.

د څو دولتي ملت بل موډل هغه دئ چې یو ملت په یوه یا زیاتو دولتو کي اکثریت او په یوه یا زیاتو دولتو کي اقلیت وي. ۵،۷ ملیونه البانویان Albanians د دا ډول څو دولتي ملت ډېر ښه مثال کېداي سي. د دوی ۳،۶ ملیونه په البانیا کي اوسي، چې د هغه ځاي د نفوس په سلو کي ۹۵ تشکیلوي. ۱،۶ ملیونه البانویان د کوسوو Kosovo دنفوس په سلو کي ۹۰ جوړوي. جګړه هغه وخت رامنځته سول چې په کال ۱۹۹۷ کي د کوسوو البانویانو خودمختاري اعلان کړه. د سربیانو Serbs د ظالمانه انتقامي کمپاین له امله بالاخره، په کال ۱۹۹۹کي، د متحده ایالاتو په مشرۍ ناټو NATO مجبوره سوه چې پر سربستان Serbia باندي هوايي حمله وکړي، د ناټو امنیتي قواوي کوسوو ته ورننوتلې او تر اوسه همالته پاته دي. همدا رنګه، ۵۰۰۰۰۰ نور البانویان په مقدونیه Macedonia کي، د کوسوو او البانیا په سرحدي سیمو کي پراته دي چې د هغه ځای د نفوس په سلو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵ تشکیلوي. په کال ۲۰۰۰ او ۲۰۰۱ کې د دې البانویانو او مقدونیې د حکومت تر منځ شخړو بیا هم د ناټو مداخله ضروري کړه.

داسې څو دولتي ملتونه هم سته چې د ملت اکثریت په مربوطه دولت کې نه اوسېږي. د۲۶ ملیونو اذربایجانیانو (اذریان) له جملې څخه یوازې په سلو کې ۲۸ په اذربایجان کې، چې د کسپین د بحیرې په لوېدیځ ساحل کې پروت دئ، اوسېږي. تقریباً په سلو کې ۶۶ اذربایجانیان په ایران او پاته برخه یې په ګرجستان، روسیه او ترکیه کې اوسېږي. د دوی تر منځ هم د تاریخ په اوږدو کې شخړې رامنځته سوي دي.

بې دولته ملت:

بې دولته ملت stateless nation د ملت او دولت تر منځ موډل دئ. دا هغه وخت پېښېږي چې یو ملت په یوه یا زیاتو دولتو کې اقلیت وي او د خپل ځان دولت نه لري مګر غواړي چې خپل د ځان دولت ولري. دوه دا ډول بې دولته ملتونه چې په دې وروستیو وختوکې زیات په خبرو کې راوزي، کردان Kurds او فلسطینیان Palestinians دي.

څو ملته، څو دولته:

بل موډل چې د ایډال یو ملتي دولت څخه ډېر لیرې دئ، دا دئ چې یو شمېر دولتونه او یو شمېر ملتونه یو پر بل سره رااوړي. دا پرله پېچلی شکل عام دئ او د افغانستان او شاوخوا همسایه هیوادونو په مثال سره یې تشریح کولای سو.

افغانستان، پر هغه راچاپېر هیوادونه، او په هغوی کې میشته ایتنیکي ګروپونه د یو بې ثباته مخلوط بیان دئ چې په هغه کې د ملتونواو دولتونو سرحدونه یو پر بل سره رااوړي. افغانستان په قانوني لحاظ د یو دولت په حیث وجود لري، مګر د یو ډېوالي او ناکامه دولت failed state پر څوکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاړ دئ. [یعني چي هر ګړی یې د راچپه کېدو او د یو دولت په حیث یې د له منځه تللوامکان سته]. دا هیواد پر دومره زیاتو ټوټوسره وېشل سوی دئ چي د یوه متحد سیاسي یا ملي هستی په توګه یې شته والی په شک کي دئ. که څه هم چي د یرغلګرو په مقابل کي د لنډ وخت لپاره وحدت پکښي راغلی دئ، او یا هم ځیني وختونه غښتلو حکمرانانو سره متحد کړی دئ، مګر د هیواد د ډېرو خلګو لپاره بیا هم افغان والی اساسي سیاسي هویت نه دئ؛ بلکي د دوی لپاره ایتنیکي هویت اساسي دئ. د ایتنیکي ګروپو په حساب په افغانستان کي پښتانه د نفوس (۴۲٪)، تاجیک (۲۷٪)، هزاره (۹٪)، ازبک (۹٪) او نور واړه ګروپونه ۱۳٪ تشکیلوي.

که د افغانستان شاوخوا همسایه هیوادونو ته نظر واچوو نو خبره نوره هم پرله پیچلې کېږي. ۱۰ میلیونه پښتانه په افغانستان او ۱۸ میلیونه په پاکستان کي اوسېږي. په مجموع کي دا بې دولته پښتون ملت د خپل دولت، پښتونستان، د جوړولو څه ارمانونه هم لري. د افغانستان په شمال کي بیا تاجیکان، اوزبکان او یو لږ شمېر ترکمنان پراته دي چي په تاجیکستان، اوزبکستان او ترکمنستان کي د خپلو ایتنیکي وروڼو سره تړلي دي. نور بیا هزاره ګان دي چي ځانونه د چنګېزخان او منګول Mongol نژاد بقایا بولي، دوی هم د یو مستقل هزارستان خوبونهویني. دا ګروپونه په ۳۴ ژبو او لهجو خبري کوي.

همدا علت دئ چي په ۲۰۰۱ کال د امریکې د متحده ایالاتو لپاره دا اسانه وه چي افغانستان اشغال او د طالبانو رژیم نسکوره کړي، مګر د یو موفق او متحد افغاني دولت جوړول څه اسانه کار نه دئ. اصلي پرابلم، د یوه کارپوه په قول، دا دئ چي "[په افغانستان کي] یو عملي دولت نسته، او د ملت والي احساس وجود نه لري... په افغانستان کي د ویني شراکت او خپلوي ډېر اهمیت لري".

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نېشنلیزم مثبت او منفي اړخونه:

نېشنلیزم یو مثبت قوت دئ، مګر نړۍ ته یې خرابۍ او مایوسۍ هم راوړي دي. د ملګروملتونو په عمومي اسمبله کې د کاتولیکانو پخواني مشر پاپ جان پال Pope John Paul د دوه ډوله نېشنلیزم په باب خبرې کړي دي. یو مثبت نېشنلیزم دئ چې پاپ "له خپل وطن سره د مینې ... او نورو کلتورونو او ملتونو ته د احترام" په توګه تعریف کړی دئ. بل منفي نېشنلیزم دئ چې د نېشنلیزم یو کرغېړن شکل دئ چې خلکو ته د نورو کلتورونو او ملتونو په مقابل کې بې احترامي ورزده کوي او د خپل ملت نېکمرغي د نورو ملتونو د بدمرغۍ په بیه غواړي".

مثبت نېشنلیزم:

ډېر پوهان پر دې خبره اتفاق سره لري چې په خپل فلسفي او تاریخي تخلیق کې، نېشنلیزم یو مثبت قوت وو. اوس هم ځیني ګټور اړخونه او ډېر پلویان لري.

نېشنلیزم ډیموکراسي پر مخ بیایي:

د یوه محقق په نظر، "په اوسنۍ نړۍ کې نېشنلیزم یو هغه عمده نظم دئ چې ډیموکراټیک شعور ځان پکښې ځرګندوي". دلیل یې دا دئ چې نېشنلیزم دا مفکوره پر مخ بیایي چې سیاسي قدرت په ولس کې پروت دئ او حکومت د دې قدرت څخه یوازې د ولس په نمایندګۍ کار اخلي. ډیموکراټیک نېشنلیزم چې د امریکې د انقلاب محرک هم وو ټولې نړۍ ته، په تېره بیا تر دوهمې عمومي جګړې وروسته پراخ سوی دئ. د نړۍ د ډیموکراټیکو هېوادو تناسب چې په کال ۱۹۵۰ کې ٪۲۸ وو، په کال ۲۰۰۵ کې ٪۴۶ ته زیات سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېشنليزم د امپرياليزم مخه نيسي:

د تېرو سلو کالو په جريان کي، نېشنليزم د اطريش – مجارستان، عثماني ترکيې او روسيې د امپراتوريو په له منځه وړلو کي عمده رول لوبولی دئ. همدارنګه نېشنليزم تقريباً د ټولو استعماري امپراتوريو کمبله ورټوله کړه، چي د اروپايي هيوادو او د امريکې د متحده ايالاتو په کنټرول کي وه. د دې مستعمراتو په ډله کي شرقي تيمور East Timor په دې اواخرو کي استقلال تر لاسه کړ. شرقي تيمور د مړژواندي پرتګالي امپراتورۍ وروستۍ بقايا وه چي خلګو يې په کال ۱۹۷۵ کي استقلال اعلان کړ. ازادي لا زېږېدلې نه وه چي اندونيزيا شرقي تيمور په ځان پوري ملحق کړ. د شرقي تيمور د خلګو لپاره اندونيزيايي باداران هم د پرتګالي بادارانو په شان د منلو وړ نه وه. د خودمختارۍ self-determination لپاره د دوی دوامداره مبارزې او بين المللي فشارونو بالاخره اندونيزيا مجبوره کړه چي په کال ۱۹۹۸ کي يوه ريفرندم ته غاړه کښېږدي. د شرقي تيمور په سلو کي ۷۹ خلګو د استقلال په ګټه رايي ورکړې. د اندونيزيا نظاميانو هڅه وکړه چي د جنايتکارانو د يوې ډلي پر لاس شرقي تيمور کنټرول کړي. دې جنايتکارانو د شرقي تيمور په زرهاوو خلګ ووژل، څو بالاخره د استراليا او ملګرو ملتونو د نظامي مداخلې په نتيجه کي امنيت په وجود راغی. ملګرو ملتونو United Nations د شرقي تيمور لپاره لومړی يوه انتقالي اداره منځته راوړه، او وروسته يې په کال ۲۰۰۲ کي د حکومت واګي يو کاملاً مستقل شرقي تيمور ته وروسپارلې.

نېشنليزم اقتصادي پرمختګ ته لاره خلاصوي:

مستعمرې او د دولتو په دننه کي اقليتي ملتونه اکثر وخت له اقتصادي پلوه استعمار سوي دي. په افريقا کي او هم د نړۍ په نورو برخو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي ډېر هیوادونه تر اوسه هم له استعماري میراث څخه د ځان خلاصولو لپاره سختي هلي ځلي کوي. استعماري قدرتونو د مستعمرو منابع د خپلو ګټو لپاره ځني وړي دي او د دوی د اقتصادي زېربنا لپاره یې ډېر لږ څه سر ته رسولي دي. دا کار د شوروي اتحاد په شان څو نژادي امپراتوریو کي، چي په تیوریکي لحاظ یو لاس او متحد ګڼل کېدل، هم سر ته رسېدلی دئ. د پخواني شوروي اتحاد شپږ جمهوریتونه (اذربایجان، قزاقستان، قیرغیزستان، تاجیکستان، ترکمنستان، او اوزبکستان) چي کله د روسیې/ شوروي تر کنټرول لاندي وه، له نظره لوېدلي وه. همدا اوس هم د دوی د سړي پر سر متوسط ناخالص داخلي تولید (یعنيGDP) د روسیې یو پر دریمه تشکیلوي، او د کوچنیانو د مړیني اندازه د روسیې څلورچنده ده. ښکاره خبره ده چي دا نوي هیوادونه به د ډېرو کلونو لپاره د اقتصادي ستونزو سره لاس و ګرېوان وي، مګر د دوی له نظره، لږ تر لږه به د دوی هڅي د خپلو هیوادو هوسایني او نېکمرغۍ ته متوجه وي.

منفي نېشنلیزم:

د خپلو ټولو ښېګڼو سره، نېشنلیزم تاریک اړخ هم لري. د نېشنلیزم بدمخي د ملتونو تر مینځ له روابطو څخه راپیل کېږي. د تعریف له مخي، نېشنلیزم د نورو هغو مشابه خلګو سره، چي یو ملت جوړوي، د خپلوۍ یو احساس دئ. له نورو څخه د ځانو بېلول په اصل کي کوم بد شی نه دئ، مګر دا کار د موږ – ګروپ we-group په ښه بللو سره د منفي نېشنلیزم په لار کي لومړی ګام دئ. څرنګه چي موږ د خپل ځان هویت په موږ – ګروپ سره څرګندوو، نو د دوی – ګروپ څخه د ځان بېلولو خوا ته میلان لرو. کله چي موږ ځانونه له نورو څخه بېل وګڼو، نو لاندي منفي تمایلات راته پیدا کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو سره د مرستي کولو بې علاقه ګي، د نورو ردول exclusionism**، ځان بې ساری [استثنايي] بلل** exeptionalism **او له بېګانه وو څخه بېره** xenophobia**، داخلي ظلم او خارجي تعرض.**

له نورو سره د مرستي کولو بې علاقه ګي:

زموږ د توپير او جلاوالي نېشنلستي احساس د نورو په وړاندي زموږ د مسئوليت احساس محدودوي. ډېر خلک نه يوازي دا چي د خپل ګروپ په دننه کي له نورو سره مرسته کول غواړي، بلکي، د عامه اجتماعي خدماتو د بودجې له لاري، له نورو سره مرسته کول خپل مسئوليت ګڼي. مګر په بين المللي سويه ډېر لږ خلک د مسئوليت احساس کوي. د نورو هيوادو وحشتناکي پېښي زموږ ډېره لږ توجه ځانته جلبوي، مګر که دا ډول حوادث زموږ په وطن کي پېښ سي نو بيا موږ ډېر جدي عکس العمل ښکاره کوو. د افريقا د لويي صحرا Sub-Saharan Africa په سيمه کي، يوازي په سلو کي ۴۱ خلک تر ۵۵ کلنۍ پوري ژوند کوي، چي په مقايسه يي په سلو کي ۸۰ امريکايان تر ۵۵ کلنۍ پوري ژوند کوي. د افريقا په لويه صحرا کي د کوچنيانو د مړيني چانس يو کلنۍ ته تر رسېدلو مخکي له امريکې سره په مقايسه ۱۵ واره زيات دئ.

که چېري دا تراژيدي په امريکا کي پېښه واى، ډېر زيات مالي او بشري منابع به يې د له منځه وړلو لپاره په کار لوېدلي واى. مګر، د امريکې د حکومت غبرګون د افريقا د لويي صحرا د دې انساني تراژيدۍ په وړاندي يوازي په ۴ بليونه ډالره اقتصادي او بشري مرستي پوري محدود دئ. دا مقدار پيسې د افريقا د لويي صحرا د نفر پر سر يوازي ۵ ډالره کېږي او هر امريکايي ګواکي يوازي ۱۳ ډالره ور کوي. آيا دا پيسې کفايت کوي؟ ډېر امريکايان فکر کوي چي کافي دي. يوې احصايې ښودلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي په سلو کي ۶۴ امریکایان فکر کوي چي د دوی هیواد بیخي زیاتي پیسې پر خارجي مرستو لګوي. یوازي په سلو کي ۸ امریکایان فکر کوي چي د دوی هیواد بیخي لږ پیسې پر خارجي مرستو لګوي. یو علت یې دا دئ چي، د همدې احصایې له مخي، په اوسط ډول امریکایان فکر کوي چي د دوی د فدرالي بودجې په سلو کي ۳۱ پر خارجي مرستو لګېږي. واقعیت دا دئ چي د امریکې ټولي خارجي مرستي د فدرالي بودجي یوازي په سلو کي یو تشکیلوي. د دې معنی دا نه ده چي امریکایان خیر غوښتونکي خلک نه دي. بلکي معنی یې دا ده چي امریکایان، د نوري نړۍ د خلکو په شان، تر نورو هیوادو د خپل هیواد د خلکو په وړاندي د زیات مسئولیت احساس کوي.

د نورو ردول:

هر کال، په میلیونو خلک د سیاسي خشونت، فقر او نورو مجبوریتونو له امله خپل کورونه پرېږدي. مهاجرین اوس یو جهاني پرابلم ګرزېدلی دئ. د مهاجرینو په مقابل کي د نېشنلیزم د (موږ - دوی) نظر تقریباً نړیوال مقاومت منځته راوړی دئ. په ۴۰ هیوادو کي د خلکو د یوې سروې له مخي، په اوسط ډول په سلو کي ۷۶ خلکو غوښتل چي د دوی هیواد ته د مهاجرینو پر راتګ محدودیتونه نور هم پسي زیات سي. د امریکایانو یو لوی اکثریت (۸۱٪) او د کاناډایانو (۶۹٪) دا ډول احساس لري، په داسي حال کي چي د دې هیوادو اکثریت خلک په خپله مهاجرین دي. دوه هیوادونه چي پر مهاجرینو د لږ محدودیت غوښتونکي دي، جاپان (۴۳٪) او جنوبي کوریا (۳۷٪) دي. مګر خبره دا ده چي دوی همدا اوس د مهاجرینو ډېر سخت قوانین او په نتیجه کي ډېر لږ مهاجرین لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان بې ساري بلل او له پرديو څخه بېره (بېګانه هراسي):

خپل ملت ته ارزښت ورکول د نېشنليزم مثبت اړخ دئ، مګر تر نورو د ځان لوړ بللو احساس او حتی له نورو څخه بېره او کرکه هم منځته راوړي. بېګانه هراسي xenophobia د نورو ملتونو څخه د بېري او کرکي احساس دئ. ځان بې ساري بلل exceptionalism چي خپل ملت تر نورو ملتو ښه بللوعقيده ده، لږ څه زهرجنه ده مګر بيا هم دردونکې ده. د ۴۳ هيوادو يوې نړيوالي سروې ښودلې ده چي په ۳۹ هيوادو کي اکثريت خلګ "بالکل" يا "تر ډېره حده" له دې څرګندوني سره چي "زموږ خلګ بې عيبه او مکمل نه دي، مګر زموږ کلتور تر نورو عالي دئ" موافق وه. په مجموع کي په سلو کي ۶۸ سروې سوو خلګو دا ډول فکر کاوه. په دې سروې کي هينديانو تر ټولو زيات ځانونه بې ساري بللي او، د عامه ذهنيت په خلاف، لږو فرانسويانو ځانونه بې ساري بللي دي.

کلتوري تبعيض او ظلم:

په هغو دولتونو کي چي يو مسلط ايتنيکي ګروپ او يو يا زيات اقليتي ګروپونه وجود ولري، مسلط ګروپ تقريباً هر وخت د سياسي، اقتصادي او اجتماعي امتيازاتو خاوند وي. په ډېر افراطي حالت کي، ځيني وختونه مسلط ګروپونه پر اقليتي ګروپونو ظلم کوي او حتی د نسل د له منځه وړلو لپاره يې هڅې کوي. په بوسنيا Bosnia او کوسوو Kosovo کي د سربيانو د نژادي لېونتوب، په رواندا کي د هوتو Hutus له خوا د توتسي Tutsis قتل عامونه، او په دې نژدې وختو کي په سوډان کي د عربو مسلمانانو له خوا د عيسوي تورپوستانو او مسلمانو تورپوستانو ډله ييزي وژني يې مثالونه دي. تر ټولو وحشتناک مثال د نازي جرمني دئ چي اډولف هټلر په خپل مشهور کتاب مين کمپف Mein Kampf کي جرمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژاد یو خالص " ارین نژاد" او د انساني تکامل مظهر بللی دئ. په مقابل کي يې بيا روسان او نور سلاويک خلک يې پر څنډه ولاړ انسانان [یعنی لړ انسانان] بللي دي چي د مريانو په توګه بايد کار ځني واخيستل سي. يهوديان او جتان Gypsies د ده په نظر "غيرانسانان" وه چي د لېونيانو او همجنس بازه homosexuals خلکو سره بايد محوه سي.

خودمختاري

Self-Determination

يوه بله خلا چي د نېشنليزم په ايډيال او واقعيت کي رامنځته سوې ده هغه د خودمختارۍ موضوع ده. خودمختاري په خپله هم مثبت او منفي اړخونه لري.

د خود مختارۍ مثبت اړخونه:

ډېرو کتونکو د خودمختارۍ پر نسيپ ستايلی دئ. د ډېرملتي دولتونو nation-states ريښې د دوی د خودمختارۍ لپاره په غوښتنه او مبارزه کي پرتې دي. د مثال په توګه، د امريکې د ازادۍ اعلاميه Declaration of Independence له برتانيې څخه د خودمختارۍ په اعلام سره پيل کېږي.

د خودمختارۍ د ملاتړ لپاره ډېر دلايل وجود لري. د نېشنليزم پر ګټو سربېره، چي مخکي يې بيان وسو، خودمختاري له ايتنيکي ستم څخه ډېرو راولاړو سوو ظلمونو ته خاتمه ورکوي. که چېري ټولو ايتنيکي ګروپونو اجازه درلوداى چي په سوله ييز ډول استقلال لاسته راوړي او يا يې هم کولای سوای چي له خپلو ايتنيکي ورونو سره يو ځای سي، نو به د بوسنيا، چيچنيا، کوسوو، شرقي تيمور، رواندا، سوډان تراژيدي ګاني او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې شان نوري ويرجني پېښي منځته نه واى راغلي.

د خودمختارۍ په هکله اندېښني:

د خودمختارۍ پرنسيب په عمل کي له ډېرو ستونزو سره مخامخ دئ. لويه ستونزه يې دا ده چي په نړۍ کي په زرهاوو ايتنيکي ګروپونه وجود لري. له هر ايتنيکي ګروپ سره بالقوه دا امکان سته چي ملي شعور پکښي راپيدا سي او د استقلال يا خودمختارۍ لپاره هڅي پيل کړي. كه د خودمختارۍ پرنسيب ومنل سي او هر ايتنيکي ګروپ خپل ځانته يو مستقل دولت ولرلاى سي نو به نړۍ د دې دومره زياتو دولتو سره څه حالت ولري؟

د خودمختارۍ يوه ستونزه د سره جاروتلي ګروپونو بېلول دي. ډېر ملتونه په ډېرو ځايونو کي يو له بله سره جاروتلي دي. بوسنيا Bosnia يې يو مثال دئ؛ د بوسنيا مسلمانان، کروټيان Croats او سربيان Serbs په يوه ښار، يوه جاده او يوه بلډينګ کي يو ځاى سره اوسېدل. كه چېري دوى هر يو ځانته استقلال اعلان کړي نو څوک څرنګه کولاى سي دا ګروپونه سره بېل او قلمرو ورته وټاکي؟

د خودمختارۍ بل پرابلم دا دئ چي اوسني دولتونه له کاناډا (کيوبيک) څخه رانيولې بيا تر برتانيې (سکاټلنډ او ويلس) او هسپانيې (باسک او کاتالونيا) پوري بايد منحل سي. امريکايان هم بايد په دې پرابلم کي چرت ووهي. ځکه چي دوى له ډېر پخوا څخه د خودمختارۍ د حق پلوي کړې ده نو د امريکې په متحده ايالاتو کي دننه به د خودمختارۍ پرنسيپ څرنګه عملي کېږي؟ که چيري، د مثال په توګه، د هاوايي اصلي اوسېدونکي native Hawaiians د خودارادیت د پرنسيپ له مخي وغواړي چي ځانته مستقل دولت جوړ کړي، آيا ټول امريکايان يې بايد ملاتړ وکړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوروځايوکي بيا د ايتنيکي پلوه متجانس دولت جوړول هم خپل ځانته ستونزي لري. په افغانستان کي د بېلابېلو ايتنيکي ګروپونو شخه د يو ملتي دولت nation-state جوړول په ډېرو سيمو کي د دې ګروپونو [چي يو په بل کي سره جاروتلي دي] سره بېلول غواړي. له بلي خوا، تاجيکان او ازبکان به شايي وغواړي چي د تاجکستان او ازبکستان سره يو ځای سي. او همدارنګه، د پښتنو لپاره د پښتونستان په جوړولو کي بايد د پاکستان، ايران (؟) او افغانستان ټوټې سره ومښلول سي.

د خودمختارۍ بله ستونزه دا ده چي د داسي مستقلو هېوادونو شمېر مخ پر زياتېدو دئ چي په خپله د خپل پايښت لپاره ډېره لږ توانمندي لري. آيا معقوله ده چي د ميکرو [ډېر واړه] دولتونو منځته راتلو ته، چي ډېر لږ نفوس، کوچنی قلمرو، او محدود اقتصاد ولري، اجازه ورکړه سي؟ ځيني دا ډول دولتونه، لکه اندوررا Andorra ، موناکو Monaco او سان مارينوSan Marino له ډېر پخوا راهيسي وجود لري. مګر د کلونياليزم تر بې اعتباره کېدلو وروسته د ميکرو دولتونو شمېر مخ پر زياتېدو دئ. د ميکرو دولتونو ستونزي به وروسته په تفصيل سره وڅيړل سي. مګر دومره بايد ووايو چي، د نړۍ د هيوادونو په سلو کي ۳۳ د امريکې د لاس انجلس تر ايالت لږ نفوس لري. دا ډول هيوادونه زيات وخت د خپل ځان دفاع نه سي کولای او له اقتصادي پلوه د ځان تکيه کولو توان نه لري. دا ډول هيوادونه به له يوې خوا له اقتصادي پلوه د نوري نړۍ د اوږو بار وي، او له بلي خوا د دې امکان وجود لري چي د قدرت خلا په وجود راوړي او بې ثباته هيوادونه ځني جوړ سي.

که د خودمختارۍ او د دولتونو د تجزيې اوسنی حالت دوام وکړي، پر سيمه ييز او حتی نړيوال ثبات باندي اثر ښندلای سي. بين المللي ثبات ته د خودمختارۍ او ميکرو دولتونو يو بل تهديد د امريکې د متحده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایالاتو له خوا په کال ۲۰۰۳ کي د عراق له يرغل سره منځته راغی. د نورو پايلو تر څنګ، د صدام حسين راچپه کېدلو د عراق د تجزيې چانس زيات کړ. عراق اوس د شيعه، سني او کردي مسلمانانو تر منځ وېشل سوی دئ. لکه مخکي چي وويل سول، د کردانو نهايي هدف د يوه مستقل کردستان منځته راوړل دي. د کردانو و دې هدف ته د رسېدلو هڅي به يقيناً د عراق له شديد مقاومت سره مخامخ سي. همدا رنګه، عراق به ښايي له ترکيې سره، چي هلته هم په کردي سيمو کي د کردستان جوړولو هلي ځلي رواني دي، لاس يو کړي. د عراق د تجزيې بله مسئله دا ده چي ښايي د ختيځ عراق شيعه ګان د شيعه ايران پر خوا ورولغړي. پر دې سربېره، يو کمزوری عراق به نور د دې توان ونه لري چي د ايران او سعودي عربستان تر منځ، چي دواړه تېل لرونکي غني هيوادونه دي، يو مؤثر حايل وګرزي. د صدام تر راچپه کېدلو وروسته امريکې او نورو خارجي قواوو د عراق د تجزيه کېدلو مخه نيولې ده؛ مګر کله چي دوی له عراقه ووزي، لکه چي ښکاري ډېر ژر به ووزي، نو د يوه رښتيني او متحد عراق راتلونکې تاريکه ښکاري.

د موجودو هيوادونو لپاره د نوي هيوادونو د په رسميت پېژندلو موضوع ډېره پېچلې او مهمه ده. کله چي نوي هيوادونه منځته راځي، نو موجوده هيوادونه، له ملګرو ملتونو سره د دوی د تعهداتو له امله، مجبور دي چي پر دوی باندي د خارجي تعرض پر وخت د دوی دفاع وکړي. نوي غريب هيوادونه د اقتصادي مرستو اوسني سازمانونه، چي همدا اوس هم کافي منابع نه لري، نور هم سره کنبېکاږي. بله خبره دا ده چي د نوو بېلتون غوښتونکو نهضتونو په رسميت پېژندنه نور تجزيه غوښتونکي نهضتونه تشويقوي.

څرنګه چي ډېر ايتنيکي ګروپونه د خودمختارۍ لپاره تلاښ کوي نو دا سوال راپيداکېږي چي آيا دوی بايد حمايه سي او که يې مخه ونيول

(c) ketabton.com: The Digital Library

سي. که حمایه کېږي نو کوم ایتنیک ګروپ باید حمایه سي او ولي باید حمایه سي. که يې مخه نیول کېږي نو هم دا سوال راپیدا کېږي چي ولي باید حمایه نه سي. دا ښکاره خبره ده چي په دې اوسنۍ پرله پېچلې نړۍ کي د خودمختارۍ د پرنسیپ عملي کول ډېر مشکل کار دئ.

نېشنلیزم اود هغه راتلونکې

خلګ هر وخت خپل هویت په یوه یا بل ګروپ کي څرګندوي. دا ګروپ کېدای سي چي کورنۍ، قوم، مذهب او یا کوم بل شی وي. مګر نېشنلیزم چي د سیاسي هویت یو مشخص شکل دئ او د مشترک هویت خلګ، د دوی قلمرو او حکومت سره منښلوي د اوسني وخت شی دئ. ځیني پوهان د نېشنلیزم ریښې ډېر لرغوني عصر ته رسوي، مګر پر دې خبره پوره اتفاق موجود دئ چي نېشنلیزم د یوې مهمي سیاسي مفکورې په توګه یوازي له تقریباً ۵۰۰ کالو راهیسي وجود لري او د یو عمده سیاسي هویت د منبع په توګه تر نونسمي او شلمي پېړۍ پوري لا خپل اوج ته نه وو رسېدلی.

د نېشنلیزم راتلونکې به څرنګه وي؟ څرنګه چي نېشنلیزم هر وخت موجود نه وو، نو نه بدلېدونکی هم نه دئ. کېدای سي چي زموږ د یو عمده سیاسي هویت په توګه کمزوری او حتی ښایي له منځه ولاړ سي. د دې امکان په نظر کي نیولو سره، موږ باید دا پوښتنه ارزیابي کړو چي ایا د نېشنلیزم سرسختي [یعني دوامداره موجودیت] او یا له منځه تلل به مثبت که منفي کار وي.

د نېشنلیزم د له منځه تلو اټکل:

دوهمي عمومي جګړې د نېشنلیزم په باب د ډېرو خلګو فکر ته تغیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړ. دوی د جنګ او د جنګ د وخت د وحشتونو ملامتیا پر فاشیزم او متعرض نېشنلیزم اچوله. کتونکي په دې عقیده وه چې د ۳۰ کالو په دوران کې د دوو عمومي جګړو پېښېدلو دا وښودله چې پر ملي خصومت او ضدیت باندي ولاړ دولتي سیستم نه یوازي دا چې تر وخت تېر دئ بلکي خطرناکه هم دئ. د عمومي تباهۍ د وسلو منځته راتللو بیا دا خطر نورهم جدي کړ. په کال ۱۹۴۵ کې د ملګرو ملتونو په منځته راتلو سره د هیوادو تر منځ د رقابتي نېشنلیزم پر ځای د تعاوني ګلوبالیزم د انکشاف افکار را پیدا سول.

له دې ډول افکارو سره ډېرو پوهانو د نېشنلیزم او ملي دولت د له منځه تللواو یا لږ تر لږه د تدریجي زوال پېش بینۍ وکړې. مګر داسي څه پېښ نه سول او نېشنلیزم د یو جهاني قوت په توګه نور هم زور واخیستی.

د نېشنلیزم سرسخته پایښت:

د نېشنلیزم په دوامداره قوت کي شک نسته. د دوهمي عمومي جګړې راهیسي هغه دولتونه چې پر ملي خودمختارۍ باندي د ټینګار کولو له لاري منځته راغلي دي درې چنده سوي دي. د نېشنلیزم د زیات پرمختګ عمده محرکه قوه په افریقا، اسیا او نورو سیمو کي امپریالیستي ضد ازادي غوښتونکي نهضتونه وه. په دې وروستنیو کلونو کي نیشنلیزم په اروپا کي هم دوباره ځان را ښکاره کړ. د لوېدیځ او ختیځ جرمني له اتحاد څخه جرمنی جوړ سو. هغه دولتونه چې له پخوا څخه موجود وه سره تجزیه سول. د چکسلواکي څخه د چک او سلواک په نوم دوه هیوادونه جوړ سول او یوګوسلاویا پر ۷ هیوادو تجزیه سوه. بل دا چې، د روسیې او په وروسته کي د شوروي د څو نژادي امپراتوري د سره پاشل کېدلو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵ نوي هیوادونه منځته راغلل. د ۱۹۸۹ کال راهیسي، د شرقي تیمور، ایریتیریا، نامیبیا او پالاو څخه ماسېوا، ټول ازادۍ ته رسېدلي هیوادونه په شرقي اروپا یا روسیې پوري اړه لري. (FRS). همدارنګه، په برتانیه کي د سکاټیانو، ایرشیانو او وېلشیانو تر منځ هم ځیني نېشنلیستي غوښتني را پیداسوي دي؛ په هسپانیه کي باسکیان او کاتلان، او د یوروپ په نورو سیمو کي هم دا ډول ګونګوسې وجود لري.

یو نظر دا دئ چي نېشنلیزم به د سیاسي هویت په توګه تر ډېره وخته دوام ومومي او موږ به په سیاسي، عملي او تیوریکي لحاظ په ملت پوري تړلي یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم فصل

ګلوبالیزم
Globalism

که څه هم چي د ګلوبالیزم مفهوم ورځ تر بلي موږ ته اشنا کېږي او په دې وروستیو لسیزو کي په پراخه پیمانه منل سوی دئ، مګر بیا هم نوی مفهوم نه دئ. په حقیقت کي د ګلوبالیزم مفکوره لرغوني ریښې لري. په غربي کلتور کي د ګلوبالیستي افکارو سرچینه و رواقیونوStoicism ته رسېږي. دا فلسفه په لرغوني یونان او روم کي د ۳۰۰ قبل المیلاد څخه بیا تر ۲۰۰ بعدالمیلاد پوري وده کړې وه. رواقیونو ځانونه دبشریت جزء باله، نه د یوه یا بل واړه سیاسي ګروپ غړي.

رواقیونو ته ورته نوري لرغوني غیرغربي عنعنوي فلسفې د بودیزم او هندویزم مذهبونه او د کانفیوشنیزم Confucianism فلسفه ده. د مثال په توګه، سیدارتا ګواتاما چي په بودا سره شهرت لري، ټینګار کاوه چي موږ باید یو جهاني [عالم شموله] لید او نظر ولرو.

که څه هم چي د رواقیونو فلسفه مخ د انحطاط پر خواورولغښته، مګر مفهوم ئې بیا هم تر پېړیو پوري ژوندی پاته سو. د منځنیو پېړیو Middle Ages په دوران کي، د روم کاتولیک کلیسا یو ګلوبالیستي قدرت وو. ګلوباليستي افکار د Thomas Pine توماس پېن او د اتلسمي پېړی د نورو انقلابیونو په فلسفه کي ښکاره دي. امریکایان توماس پېن د یوه وطن پرسته انقلابي په توګه په یاد لري، مګر ده خپل سیاسي هویت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکایي توب کي نه څرګنداوه او ځان ئې د (نړۍ تبعه) باله.

یو بل فیلسوف، ایمانویل کانټ Immanuel Kant، د سولي له پاره د بین المللي همکارۍ مفکوره نوره هم پسې پراخه کړه. دی په خپل یوه اثر کي لیکي چي: "هیوادونه باید د وحشي ګرۍ د بې قانونه حالت څخه راووزي او په یوه داسي ولسي اتحادیه federation کي داخل سي چي په هغه کي هر دولت خپل امنیت ... د یوه متحد قدرت او قانوني تصمیمونو څخه لاسته راوړي". د نونسمي پېړۍ د جرمني فیلسوفانو فریدریک انګلز او کارل مارکس په نظریاتو کي هم ډېر قوي مافوق ملتي transnational [ترانس نېشنل] عناصر وجود لري. دوی په دې عقیده وه چي ټول بشري وېش او تقسیم پر اقتصادي طبقه ولاړ دئ او دولت د بډایي بورژوازي طبقې په لاس کي یوه وسیله ده چي پر پرولتاریا طبقې باندي د ظلم له پاره کار څني اخیستل کېږي. کمونیسټ مانیفست (۱۸۴۸) اعلان کوي چي «کاریګران وطن نه لری». مارکسیستي افکار له زوال سره مخامخ سول مګر ګلوبالیستي افکارو په دې وروستیو لسیزو کي نور هم زور پسي اخیستی دئ.

ګلوبلایزېشن

د ګلوبلایزېشن له لاري د ګلوبلیزم پر مختګ ښایي مجرد abstract مفاهیم ښکاره سي، مګر په واقعیت کي زموږ له پاره د هري ورځي پدیدې دي. هغه کیبورډ keyboard چي د دې کتاب په ټایپولو کي کار څني اخیستل سوی دئ، په تایلینډ کی جوړ سوی وو، ماوس ئې له چین څخه او مانیټور ئې له جنوبي کوریا څخه راغلی دئ. د ورځي په جریان کي ښایي موږ د بېلابېلو هیوادونو د ویب سایټو سره سروکار لرو. [د امریکې] په پوهنتونو کي د نړۍ د بېلابېلو هیوادونو زده کوونکي زده کړه کوي. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي په دې هکله فکر وکړئ، ګلوبلايزېشن تر هغه اندازې چي موږ فکر کوو لا زيات ستاسي په ورځني ژوند کي نغښتی دئ.

د ګلوبلايزېشن د چټک پرمختګ فکتورونه:

تر يوه حده ويلای سو چي ګلوبلايزېشن لرغونی تاريخ لري او له هغه وخت راهيسي وجود لري چي لومړنيو منزوي قبيلو يو له بله سره تجارت او راکړه ورکړه پيل کړه. مګر له بلي خوا، ګلوبلايزېشن د اوسني عصر يوه پديده ده چي په تېرو۲۰۰ کلونو کی، په تېره بيا تر دوهمي عمومي جګړې وروسته ئې په بېساري چټکتيا سره پرمختګ کړی دئ. د ګلوبلايزېشن موډرن سرعت د دوو فکتورنو محصول دئ: تکنالوجيکي پرمختګونه او حکومتی پاليسی.

تکنالوجيکي پرمختګ د تجارتي مالونو، پيسو، معلوماتو، خلګو او مفکورو د انتقال سرعت ډېر زيات کړی دئ. ښکاره خبره ده چي خلګ، پيسې، کلتور او علم له ډېر لرغوني وخته تر سياسي سرحدو تېر سوي دي، خو له پخوا سره ئې توپير د ګلوبلايزېشن د پرمختګ په چټکتيا کي دئ. د تاريخ تقريباً په سلو کي ۹۰ مهم تکنالوجيکي پرمختګونه د ۱۸۰۰ع کال راهيسي منځته راغلي دي. انترنټ، جټ الوتکي او نورتکنالوجيکي پرمختګونه دي چي نړۍ په ډېري چټکۍ سره ګلوبلايزېشن ته ورپوري وهي.

حکومتي پاليسيو هم، په تېره بيا په اقتصادي برخه کي، د ګلوبلايزېشن په پر مخ بېولو کي مرسته کړې ده. تر لومړۍ عمومي جګړې وروسته، هيوادونو ډېره هڅه وکړه چي د خارجي رقابت څخه خپل اقتصاد پر وارداتو باندي د لوړو ګمرګي تعرفو [ګمرکي محصول] د وضع کولواو د اسعارو د ازادي تبادلې د مخنيوي له لاري وساتي. په پس منظر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې، پالیسي جوړوونکي دې نتیجې ته رسېدلي دي چې دا یو فاجعه آمېزه روش وو. په۱۹۲۰ع کلونو کې، د یوروپ زیاته برخه په اقتصادي اخ و ډب اخته وه، او د لسیزي په پای کې ئې اقتصاد راونړېدی. د ۱۹۲۹ او ۱۹۳۲ ع کلونو په منځ کې د اروپا صنعتي تولید په سلو کې ۵۰ راولوېدی او بېکاري په سلو کي ۲۲ ته جګه سوه. په ۱۹۲۹ ع کال کې د امریکې د متحده ایالاتو د اسهامو بازار راونړېدی او ورپسې د امریکې او همدارنګه د جاپان او نورو هیوادو اقتصاد سره وچاودی. نړیوال تجارت له مځکي ووهل سو او نړۍ و ستر اقتصادي رکود Great Depression ته ورارتا وسوه. د ۱۹۲۰ کلونو په دوران کي فاشیست ډیکتاتور بنیتومیوسولیني Benito Mussolini په ربړېدلې ایټالیا کې قدرت ته ورسېد او د ستر اقتصادي رکود په دوران کي آدولف هیټلر او نور فاشیستي ډیکتاتوران په جرمني، جاپان او هسپانیا کی قدرت ته ورسېدل. دوهمه عمومي جګړه د خپل ټولو ویجاړیو او فجایعو سره ورپسې پېښه سوه. ډېرو تحلیلګرانو دا استدلال کاوه چې تر لومړۍ عمومي جګړې وروسته بندیز لګوونکي اقتصادي پالیسیو اقتصادي رکود منځته راووست چې فاشیزم ته ئې لار خلاصه کړه، فاشیزم په خپل وار دوهمه عمومي جګړه منځته راوړله .

د دوهمي عمومي جګړې د علتونو د تحلیل پر اساس، تر جنګ وروسته پالیسي جوړوونکو داسي پلانونه رامنځته کړل چې د راتلونکو نړیوالو ټکرونو او تصادماتو مخه ونیسي. په اقتصادي برخه کې، د امریکې د متحده ایالاتو په مخکښې، د تعرفاتو او تجارت عمومي موافقت نامه General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) او په همدې نامه یو پیمان او سازمان هم منځته راغی چې وروستی هدف ئې د هغو تجارتي ممانعتونو او بندیزونو له منځه وړل وه چې د دوهم عمومي جنګ ملامتیا ورپه غاړه وه. (وروسته دا سازمان د نړۍ د تجارت سازمان the

(c) ketabton.com: The Digital Library

World Trade Organization, WTO په نوم ونومول سو). پالیسي جوړوونکو همدارنګه بین المللي وجهي صندوق International Monetary Fund (IMF) تأسیس کړ.

د ټرانسپورټېشن او کمیونیکېشن ګلوبلایزېشن:

د ګلوبلایزېشن اوسنی پرمختللی حالت د هغه تکنالوجیکي پېشرفت نتیجه ده چي په پراخه پیمانه تولیدات او خلګ تر ډېرو لیري فاصلو پوري په ډېر سرعت سره انتقالولای سي. همدارنګه، ګلوبلایزېشن پر هغه تکنالوجۍ تکیه دئ چي موږ په دې توانوي چي د ټولي نړۍ هر ګوټ ته په ډېري چټکۍ او اسانۍ سره ډېټا، تصویر، لیکلي توري او اواز [صوت] ولېږو.

نړیوال ټرانسپورټېشن [حمل ونقل]:

موډرن ټرانسپورټېشن انسانان او د هغوي تولیدات په دومره زیات حجم او په دومره زیات سرعت له یوه هیواد څخه تر بل هیواد پوري انتقالوي چي ډېر لږ وخت مخکي ئې تصور نه سوای کېدای. بحري ټرانسپورټېشن ئې ښه مثال دئ. د ۱۸۰۰ ع په نیمایي کلونو کي د نړۍ مشهوره تجارتي بېړۍ فلایینګ کلاوډ Flying Cloud وه چي ۲۲۹ فوټه اوږدوالی ئې درلود. اوس په بحر کي د جاهری وایکنګ Jahre Viking په شان د تېلو انتقالوونکې بېړۍ چلېږي چي اوږدواله ئې ۱۵۰۴ فوټه ته رسېږي. دا بېړۍ دومره لویه ده چي کارګران ئې له یوه ځایه څخه تر بله ځایه پر بایسکلانو ځي. تقریباً ۲۸۰۰۰ تجارتي بېړۍاو د تېلو ټانکرونه څه دپاسه ۷۳۳ ملیونه ټنه مالونه انتقالوي. دا لویي هیولاوي (اشاوي) نه یوازي دا چي زیات تجارتي مالونه له یوه ځایه بل ته انتقالوي، بلکي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمل ونقل د قیمت په راکښته کولو سره ئې نړیوال تجارت نور هم پسې پراخ کړی دئ. په ۲۰۰۶ کال کې، د مثال په توګه، د منځني ختیځ څخه د امریکې تر متحده ایالاتو پوری د یوه ګیلن تېلو د انتقال بیه یوازې درې سنټه وه.

په حمل و نقل کې تکنالوجیکي پرمختګ له یوه ځایه څخه بل ته د انسانانو په چټک انتقال کې هم مهم رول لوبولی دئ. بین المللي مسافرت نن ورځ بالکل یو عادي کار ګرزېدلی دئ. هر کال په سلهاوو میلیونه مسافرین له یوه هیواد څخه بل ته په څو ساعته کې رسېږي.

نړیوال کمیونیکېشن:

پر بین المللي روابطو باندي د موډرن کمونیکېشن تأثیرات ډېر زیات دي او په تېره بیا د یوې نیمي پېړۍ په جریان کې ډېر خارق العاده پرمختګ پکښې راغلی دئ. ټلیګراف، عکاسي، راډیو، د پېښو فیلم اخیستل، ټلیفون، ټلویزیون، فاکس، انټرنیټي اړیکي او ایمېل ئې یوازي یو څو مثالونه دي. د کمیونیکېشن د پراخوالي محاسبه کول ډېر ګران کار دئ. مګر که د بین المللي تلیفون له لاري یو له بله سره اړیکي نیول د مثال په توګه وګورو، نو به د کمیونیکېشن په پرمختګ باندي پوه سو. د۱۹۹۱ع څخه بیا تر ۲۰۰۵ ع کال پوري د بین المللي ټلیفون دقیقې له ۴۰ بلیونو څخه ۱۴۰ بلیونو ته زیاتي سوي دي. [یعنی په ۲۰۰۵ کال کي خلګو د بین المللي ټلیفون له لاري ۱۴۰ بلیونه دقیقې یو له بله سره تماس نیولی دئ].

د کمیونیکېشن په برخه کي د تکنالوجیکي انقلاب له برکته، اوس د نړۍ په هر ګوټ کي ډېر خلګ خپل خبرونه له یوې واحدي منبع څخه لاسته راوړي. ښکاره مثال ئې سي این این CNN دئ چي تقریباً د نړۍ هر ګوټ ته رسېدلی دئ او په نهو ژبو خپروني کوي. که سي این این و نړۍ ته د پېښو او شیانو امریکایي لید perspective وړاندي کوي، غیر امریکایی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټلويزيوني شبکې بيا خارجي ليد د امريکې ټولني ته وړاندي کوي. د الجزيرې ټلويزيوني شبکه، چي په ۱۹۹۶ کال کي ئې له قطر څخه په عربي ژبه خپروني پيل کړې اوس ئې، د نورو شيانو تر څنګ، د اوسامه بن لادين د صوتي او ويديويي کسټونو په خپرولو سره ډېر شهرت لاسته راوړی دئ. په ۲۰۰۶ کال کی د الجزيرې ټلويزيون د امريکې د متحده ايالاتو له پاره په انګرېزي ژبه خپروني پيل کړې. د الجزيرې خبري ايجنسي په انګرېزي او عربي ژبو انټرنيټي پاڼه هم په نړۍ کي ډېره مشهوره ده.

د انټرنيټ له لاري نه يوازي تقريباً آني خبرونو ته لاس رسی سته، بلکي د هغو کسانو شمېر چی له انټرنيټ څخه استفاده کوي په بېساري سرعت مخ پر زياتېدو دئ. د ۱۹۹۰ کال څخه بيا تر ۲۰۰۴ کال پوري د هغو کسانو شمېر چي له انټرنيټ څخه کار اخلي، د نړۍ د نفوسو له ۵٪ څخه ۱۴٪ ته لوړ سو او مجموعي شمېر ئې يو بليون کسانو ته ورسېدی. سربېره پر دې اوس خلک له انټرنيټ څخه په کار اخيستلو سره د اې- مېل له لاري په نړيواله سويه يوله بله اړيکي ټينګولای سي.

اقتصادي ګلوبلايزېشن:

د هيوادونو تر مينځ اقتصادي تبادلې نړۍ سره نژدې کړې او هيوادونه ئې په اقتصادي لحاظ يو پر بل متکي کړي دي. مهمه خبره دا ده چي د نړيوال تجارت د زياتوالي له برکته د بېلابېلو هيوادونو خلک هم سره نژدې کېږي؛ ځکه چي دوی د تماس او هم د توليداتو له لاري يو له بله سره بلدېږي. ځيني دا ډول تماسونه شخصي بڼه لري؛ بين المللي اقتصاد د دوی د کلتوري تفاوتونو په سره نژدې کولو کي رول لوبوي. د جاپان د خارجي تجارت تر نيمايي زيات د غربي صنعتي هيوادونو سره سر ته رسېږي. د دې دومره پراخ تجارت تأثير و غرب ته د جاپانيانو د نژدېوالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په احساس کي ښکاره دئ. د یوې څېړني له مخې، کله چي له جاپانیانو څخه وپوښتل سوه چي آیا دوی و آسیایي او که غربي هیوادونو ته ځانونه نژدې احساسوي، په سلو کی ۵۴ هغو کسانو چي دې پوښتني ته ئې جواب ورکړ، وویل چي دوی ځانونه «غربي هیوادونو» ته نژدې بولي. د دې پوښتني په جواب کي چي ولي دوی ځانونه غربي هیوادونو ته نژدې بولي، په سلو کي ۸۹ جواب ورکوونکو «اقتصادي فعل او انفعال interaction» د دې کار دلیل وباله.

کلتوري ګلوبلایزېشن:

د نړۍ د مختلفو ژبو، عنعناتو او بېلابېلو کلتورونو انکشاف ځکه منځته راغلی دئ چي انساني ګروپونه یو له بله جلا سره پراته وه. دا عجبه نه ده چي د حمل و نقل او کمیونیکېشن انکشاف یوه اندازه کلتوري امتزاج هم منځته راوړی دئ.

سره له دې چي د جهاني کلتور د مینځته راتلو خبري تر وخت دمخه دي، او ښایي جهاني کلتور اصلا منځته راهم نه سي، مګر همدا اوس په نړۍ کي د کلتوري امتزاج ډېر شواهد وجود لري. د چین لیډرانو یو وخت د «ماوو دریشي» اغوستله؛ اوس غربي طرز دریشي اغوندي. په غیر رسمي وخت کي، دشانګهای، لاګوس او مکسیکوسیټي خلګ، د خپل عنعنوي لباس پر ځای، کاوبای پتلون، ټي شرټ [بې لستوڼي او بې کالره کمیس] او کرمیچ بوټونه اغوندي. تقریباً هر ځای، ځوان نسل و غربي په تېره بیا امریکایي موسیقۍ ته غوږ نیسي.

دمخه تر دې چي د کلتوري امتزاج پر نورو شواهدو وږغېږو، دا یوه خبره باید په پام کي ولرو چي ډېر هغه څه چي موږ د نړیوال کلتور په سترګه ورته ګورو، غربي په تېره بیا امریکایي ریښې لري. د دې معنی دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ده چې غربي کلتور ګواکې تر نورو لوړ دئ؛ بلکې تأثير ئې د لوېديځې اروپا او امريکې د سياسي او اقتصادي قوت له امله دئ. همدارنګه، د امتزاج په پروسه کې د غربي کلتور زياتوالی دا معنی هم نه لري چې دا جريان يو طرفه دئ. امريکايي کلتور هم د ډېرو خارجي وارداتو څخه متأثر سوی دئ. د مکسيکو فهيتا [يو ډول غذا ده]، جاپاني سوشي [جاپانۍ غذا ده]، اروپايي ساکر [چې موږ يې فوټبال بولو] يو څومثالونه دي.

ژبه:

د کلتوري تقارب يو مهم اړخ انګرېزي ژبه ده چې نن ورځ د بزنيس، ډيپلوماسۍ، مفاهمې او حتی د کلتور مشترکه ژبه ګرزېدلې ده. د افغانستان جمهور رئيس حامد کرزی او هم د ډېرو هيوادو ليډران او د بين المللي سازمانو مشران په انګرېزي ژبه خبري کوي. په رشتيا سره هم، د ملګرو ملتونو د عمومي منشي بان کي موون، چې د جنوبي کوريا تبعه دئ، په شمول، ډېرو ليډرانو انګرېزي ژبه په امريکايي پوهنتونو کې زده کړې يا پراخه کړې ده. يو څه په کرارۍ سره، په تدريجي توګه انګرېزي ژبه د نړۍ و عامو خلګو ته ورغزېږي. په اروپا کې، د مثال په توګه، د ښوونځيو د شاګردانو په سلو کې ۸۹ انګرېزي ژبه زده کوي.

موډرن کميونيکېشن په نړۍ کې د انګرېزي ژبې د پراختيا يو بل فکتور دئ. سره له دې چې ګوګل Google په نژدې سلو ژبو باندي، و هغو کسانو ته چې انګرېزي ئې مورنۍ ژبه نه ده، د پلټنې زمينه برابره کړې ده، مګر بيا هم په انټرنيت کې ډېر زيات موجود مواد په انګرېزي ژبه دي. لکه د يوه روسي ويب سايټ اداره کوونکی چې وايي: «د يوه روسي له پاره دا ډېره اسانه ده چې د روسي پرځای د داستايوفسکي د يوه اثر انګرېزي ترجمه له انټرنيټ څخه ډاون لوډ او په انګرېزي ژبه ئې ولولي». بزنيس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت هم دې ته اړتیا لري چې د انګرېزي ژبې د نړیوالي پراختیا له پاره کار وکړي. د نړۍ د اقتصادي قدرت په حیث د امریکې د متحده ایالاتو د موقف له امله په نړۍ کي دا ډېره عامه ده چي د بزنیس او تجارت ډېر زیات کسان انګرېزي ژبه زده کړي. د جاپان د حکومت په یوه خپاره سوي رپورټ کي ویل سوي دي چې: "په جهاني سویه لوړتیا او تفوق دا ایجابوي چي ټول جاپانیان د انګرېزي ژبي کاري پوهه لاسته راوړي". انګرېزي ژبه به نوره هم په نړۍ کي پسې پراخه ځکه سي چي د نړۍ په هر ګوټ کي زیات خلګ په دې عقیده دي چي د انګرېزي ژبې زده کړه د دوی د ماشومانو په آینده کي ګټوره اغېزه لري.

استهلاکي تولیدات:

د مشهورو مصرفي مالونو تبادله د کلتورونو په نژدېوالي کی یو بل فکتور دئ. امریکایي فلمونه د نړۍ په ډېرو برخوکي شهرت لري. د امریکې د متحده ایالاتو د فلم جوړولو د صنعت له پاره په خارجي هیوادو کي د هغوی توزیع ډېره مهمه ده، ځکه چي د امریکې د فلم جوړوونکو شرکتونو د عاید په سلو۶۱ له خارجي هیوادو څخه راځي. په مقابل کي، خارجي فلمونه د امریکې د فلم د مارکېټ یوازي په سلو کي ۳ تشکیلوي. امریکایي ټلویزیوني پروګرامونه هم په خارجي هیوادو کي ډېر شهرت لري، مګر دا شهرت پر لږېدو روان دئ. کاوبای پتلون، همبرګر او کوکا کولا هم د نړۍ په ډېرو برخوکي ډېر عام سوي دي.

عمده او د ټینګار ټکی دا دئ چي، د کلتورونو په برخه کي یو ډېر مهم امتزاج منځ ته راغلی دئ. ښه دئ که بد، غربي، په تېره بیا امریکایي کلتور د دې جریان په مخ کي روان دئ. ډېره مهمه خبره دا ده چي د مشترک کلتور منبع دومره مهمه نه ده، بلکي د کلتوري امتزاج بالقوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتایج ډېر اهمیت لري. ځیني تحلیلګران دې کلتوري امتزاج ته د یو مثبت قوت په توګه ښه راغلې وایي او په دې باور دي چې دا کار به خلګ، او بالاخره، سیاسي واحدونه سره نژدې کړي. نور تحلیلګران بیا ټرانسنېشنل transnational کلتور د مطلوب تنوع له پاره یو خطر بولي. [د دې خبري معنی دا ده چې ځیني خلګ غواړي خپل کلتور وساتي او کلتوري امتزاج د دوی کلتورته خطر پېښوي.]

د اقتصادي ګلوبلایزېشن په باب اندېښنې:

د اقتصادي ګلوبلایزېشن د تأثیراتو تحلیل ډېر پرله پېچلی کار دئ چې په ۱۱ فصل کي به په تفصیل خبري پر وسي، مګر یو څه بیان ئې دلته هم لازم دئ. یوه اندېښنه له دې استدلال سره تړاو لري چې د ملتونو نېکمرغي prosperity په مستقیمه توګه د سولي سره تړي او یا ئې هم په غیر مستقیمه توګه د ډیموکراسۍ له لاري له سولي سره تړي. که څه هم چې د دې استدلال د ملاتړ له پاره ډېر شواهد وجود لري، مګر داسي تحلیلګران سته چې و دې استدلال ته د شک په ستر ګه ګوري.

بله اندېښنه د اقتصادي ګلوبلایزېشن په باب دا ده چې لاسته راغلي ګټې څرنګه وېشل کېږي. د انتقاد کوونکو اساسي استدلال دا دئ چې د اقتصادي ګلوبلایزېشن د ګټو توزیع مساویانه څه چې مساویانه ته نژدې هم نه ده. بډایان ډېره ګټه ځني اخلي او غریبانو ته لږ او یا هیڅ ګټه نه رسېږي، حتی ځیني وخت په نسبي توګه تاوان هم وررسېږي. د ۱۹۴۵ کال راهیسي د نړۍ نېکمرغي په مجموع کي لوړه سوې ده. د امریکې د متحده ایالاتو په مخکښي له اقتصادي پلوه د پرمختللو هیوادونو اقتصادي حالت په بېساري توګه ښه سوی دئ. له اقتصادي پلوه لږ پرمختللي هیوادونو کي هم اقتصادي حالت په عمومي صورت ښه سوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ. د دې هیوادونو په ډله کې ځینو ئې لوړ ګامونه اخیستي دي او د ځینو چې اقتصادي حالت ښه هم نه دئ بیا هم په عمومي توګه د پخوا په تناسب دومره غریبان نه دي. سره له دې، اوس هم په نړۍ کې یو بلیون خلک په بېساري غربت کې ژوند کوي. سربېره پر دې، د اقتصادي پلوه پرمختللو او لږ پرمختللو هیوادونو تر منځ د سړي پر سر د ثروت per capita wealth خلا زیاته سوې ده. په ۱۹۸۰ع کال کې، په لږ پرمختللو هیوادونو کې د سړي پر سر د یوه ډالر تولید سوي ثروت په مقابل کې پرمختللو هیوادونو د سړي پر سر ۱۴ ډالره ثروت تولید کړی وو (۱:۱۴ خلا). په ۲۰۰۷ کال کې دا خلا ۱:۲۴ ته لوړه سوه. [یعنی په لږ پرمختللو هیوادونو کې د سړي پر سر د یوه ډالر تولید سوي ثروت په مقابل کې پرمختللو هیوادونو د سړي پر سر ۲۴ ډالره ثروت تولید کړي وو].

په افراطي اړخ کې، ځیني په دې عقیده دي چې غربت ځکه وجود لري او د ثروت خلا ځکه ډېره سوې ده چې ګلوبلایزېشن د اقتصادي پلوه د پرمختللو هیوادونو په لاس کې یوه وسیله ده چې لږ پرمختللي هیوادونه په استثماروي. د اقتصادي پلوه پرمختللي هیوادونه پر لږ پرمختللو هیوادونو زور اچوي چې خپل اقتصاد د پرمختللو هیوادونو د نفوذ او کنټرول له پاره پرانیزي. بله مناقشه دا ده چې حتی د اقتصادي پلوه پرمختللو هیوادونو په دننه کې هم ثروتمندان د ګلوبلایزېشن څخه په استفاده کولو سره خپل ثروت نور هم پسي زیاتوی. هغه کسان چې ګلوبلایزېشن ته د غریبو هیوادونو او په غریبو هیوادونو کې دننه د غریبانو د استثمارله لاري د بډایانو د لا بډای کېدلو د یوې پروسې په سترګه ګوري، په نړیوال اقتصاد او پالیسۍ کې د بنیادي تغیر غوښتونکي دی. یو لږ څه بې ازاره نظر بیا دا دئ چې د ثروت د خلا د زیاتېدلو علتونه په لږ پرمختللو هیوادونو کې په نړیوال بازار کې د رقابت کولو له پاره کافي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي شرایط وجود نه لري. د دې نظرئې له مخې، د حل لار دا ده چې د ګلوبلایزېشن په پروسه کې داسې ریفورم راسي چې د لږ پرمختللو هیوادونو سره اقتصادي مرستې وسي.

د کلتوري ګلوبلایزېشن په باب اندېښنې:

د نړۍ د بېلابېلو سیمو خلګ د کلتوري امتزاج په هکله څه فکر کوي؟ د دې پوښتنې جواب څو برخې لري. زیات خلګ د خارجي کلتور موجودیت ته ښه راغلې وایي. یوې نړیوالې سروې ښودلې ده چې په ۴۵ هیوادو کې په سلو کې ۷۷ خلګو د خارجي تولیداتو موجودیت ښه بللی وو، او په سلو کې ۶۱ کسانو خارجي فلمونه او د ساعت تیري میډیا ښه بللې وه. مګر لږ خلګ د خارجي کلتور واردولو ته مثبت نظر لري او ډېر خلګ د دې مسئلې په هکله متضاد افکار څرګندوي. د نړۍ اکثریت خلګ په عین وخت کې له یوې خوا کلتوري واردات ښه بولي، او له بلې خوا بیا وایي چې د دوی د ژوند لار [طرز] تر تهدید لاندې دئ چې باید د خارجي نفوذ څخه وساتل سي. د کلتوري وارداتو په هکله د خلګو عمومي عکس العمل تر یوه حده ډیموګرافیک [د ټولنپوهنې هغه مشخصات چې خلګ د سن، جنس، عاید او نورو شیانو پر اساس طبقه بندي کوي] دئ. سن ډېر رول لوبوي، په عمر پاخه خلګ عموماً تر ځوانانو د کلتوري وارداتو څخه کرکه څرګندوي. د لوېدیځې افریقا د سینګال په هیواد کې، د مثال په توګه، په سلو کې ۷۶ ځوانانو (د ۱۸ څخه تر ۲۹ کلن پوري) کلتوري واردات ښه وبلل.

د کلتوري وارداتو په باب بله خبره دا ده چې ځیني وخت حکومتونه د نېشنلیستي احساساتو د تحریک او یا د نېشنلیستي ګروپونو د فشار له امله پر کلتوري وارداتو بندیزونه لګوي. فرانسه او چین دوه ښه مثالونه دي. لږ تر لږه د فرانسې په سلو کې ۹۰ خلګ مشهورو کلتوري وارداتو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښه سترګه ګوري او په دې عقیده دي چې د دوی ماشومان باید انګرېزي ژبه زده کړي. مګر بیا هم د فرانسې حکومت د خارجي کلتور د تجاوز په مقابل کې کلک مقاومت کوي. د فرانسې پخواني جمهور رئیس ژاک شیراک اخطار ورکړ چې د انګرېزي ژبې پراختیا "د بشریت له پاره لوی خطر دئ". د فرانسې حکومت ټینګار کوي چې د زده کړې په مؤسساتو، بزنیس او حکومتي ادارو کې دې یوازې د فرانسوي ژبې څخه کار اخیستل کېږي. همدارنګه حکومت پر تفریحي صنعت زور اچوي چې د فرانسوي ژبې فلمونه او موسیقي خلکو ته وړاندې کړي. مګر دې کارو چنداني ګټه نه ده کړې او خلک اوس هم د انګرېزی ژبې له فلمونو سره علاقه ښیي.

د فرانسویانو په شان، په سلو کې ۹۰ چینایان هم کلتوري وارداتو ته په ښه سترګه ګوري. مګر د کلتوري وارداتو مخالفین د عنعنوي چینایي کلتور د له منځه تللو په هکله ډېر اندېښمن دي. د ۲۰۰۶ کال په پای کې د چین یوه حکومتي ویب سایټ په چین کې د کریسمیس د مشهوره کېدلو په باب خبرداری ورکړ او له خلکو څخه ئې وغوښتل چې د کلتوري درانه خوبه راویښ سي او پر خپل عنعنوي چینایي کلتور لاسونه ټینګ کړي. مګر ټول خلک ورسره موافق نه وه. په یوه چینایي بلاګ کې یو چا لیکلي وه چې: "د عنعنوی چینایي کلتور له پاره به ښایي دا بده نه وي چې د غربي کلتور تر نفوذ لاندې یو څه تغیر پکښې راسي. د بېلابېلو کلتورونو تر منځ باید رقابت موجود وي".

ترانسنېشنلیزم (مافوق ملتیت)

Transnationalism

یو په بل سره تړلي اقتصاد، پراخ او عام کمیونیکېشن، چټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسافرت او نورو مډرنو فکتورونو په نړۍ کې د خلکو ژوند سره مښلولې او یو بل راز پروسه ئې منځ ته راوړې ده چې ترانسنېشنلیزم transnationalism ئې بولي چې د هغه په نتیجه کې په لوړه کچه مافوق ملتي تماسونو پرمختګ کړی دئ.

ټرانسنیشنلیزم هم د عمل او هم د هوویت عناصر په ځان کې لري. د عمل په برخه کې، ټرانسنیشنلیزم یوه پروسه ده چې افراد د خپلو دولتي سرحداتو په هاخوا د نورو افرادو سره یو ځای د یوه ګډ هدف له پاره کار کوي او د هویت په برخه کې، د نېشنلیزم پر ځای د سیاسي هویت بدیل alternative وړاندې کوي. د دې مفهوم معنی دا ده چې موږ ځرنګه خپل ځانونه د کمونیزم په شان آیډیالوجۍ سره، د اسلام په شان مذهب سره، او یا د یوروپ په شان سیمې سره مښلوو. د ټرانسنیشنلیزم د آینده په باب به وروسته وړغېږو، مګر دا یوه مهمه خبره باید وکو چې ډېر خلک به تر نژدې راتلونکې پورې د نېشنلیزم څخه لاس وانخلي. دا هم باید په پام کې ولرو چې تغیر راروان دئ، او لږ.ترلږه ځینو خلکو خپل سیاسي هویت د نېشنلیستي هویت څخه بېل کړی دئ او ځانو ته ئې نور هویتونه انتخاب کړې دي. د مثال په توګه، د اروپایي اتحادئې ځینې تبعه ځانونه د فرانسوي یا جرمني پر ځای اروپایان بولي.

ترانسنېشنلیستي سازمانونه:

د ټرانسنیشنلیزم د زیاتېدونکي قوت یوه نښانه د ترانسنېشنلیستي سازمانونو، چې غیر دولتي سازمانونه nongovernmental organizations (NGO) بلل کېږي، د شمېر او فعالیتونو زیاتوالی دئ. دا سازمانونه تر ملي سرحداتو په هاخوا فعالیت کوي، غړي ئې خصوصي افراد وي، او هیڅ یوه دولت ته په جواب ورکولو مکلف نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دNGO ګانو انکشاف:

د ۱۹۰۰ او ۲۰۰۵ کلونو تر منځ، د NGO ګانو شمېر د ۶۹ ځخه و۱۱۴۰۰ ته ورسېدئ. دې ته مو باید پام وي چې د انکشاف ډېره زیاته برخه د ۱۹۷۵ کال راوروسته، یعني د ګلوبلا یزېشن د چټک انکشاف سره موازي، سر ته رسېدلې ده. د دې NGO ګانوله جملې ځخه ۲۰۰۰ئې د ملګرو ملتونو سره مشاورتي موقف لري. دا ګروپونه بېلابېل مسایل په بر کې نیسي؛ سوله، بشري حقوق او چاپېریال environment ئې یوازې ځومثالونه دي.

د NGO ګانو زیاتېدونکی شمېر او د فعالیتونو تنوع په ځو لارو باندې د ګلوبلا یزېشن اثر ښیي. لومړی، له ډېرو خلګو سره دا مفکوره پیدا سوې ده چې ډېر مسایل په کلي یا جزئي توګه ترانسنېشنلیستي بڼه لري. د مثال په توګه، که یو هیواد اتموسفېر[د مځکې ګردچاپېره فضا] ته داسې ګازونه ورایله کوي چې اتموسفېر د اوزون طبقې ته ضرر رسوي، نو دا کار نه یوازې په هماغه هیواد کې بلکې په ټوله نړۍ کې د پوست د سرطان د زیاتېدلو سبب ګرزي. دوهم، NGO ګانو ځکه وده کړې او شمېر ئې زیات سوی دئ چې د حمل ونقل او کمیونیکېشن په برخه کې بېساري پرمختګ ترانسنېشنلtransnational تماسونه اسانه، چټک او ارزانه کړي دي. دریم، د NGO ګانو وده او پرمختګ د اوسني سیاسي سازمانونو سره، چې د یوه ټاکلی دولت په کنټرول کې وي، د خلګو دلسردي او بې علاقه ګي ښیي. په نتیجه کې، خلګ نوي لارې چارې پلټي چې تر سرحدونو په هاخوا یو له بله سره یو ځای کار او فعالیت وکړي.

د NGO ګانو فعالیتونه:

په اصل کې NGO ګاني داسی سازمان سوي ګروپونه دي چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازي سر او يا د نورو ګروپونو سره په ګډه خپل اهداف مخې ته بيايي. د چاپېريالي سياست environmental politics په برخه کې، د مثال په توګه، د مځکې د کرې بين المللي ملګري Friends of the Earth International په شان يو سازمان وجود لري. دا سازمان ، چې مرکز ئې په هالنډ کې دئ، د چاپېريال د ساتنې لپاره د ترانسنېشنليستي هڅو د انسجام چارې پر غاړه لري، او همدارنګه د دې سازمان د ۵۰۰۰ غړو تر منځ چې په ۷۰ هيوادونو کې سره تيت دي ارتباط ټينګوي. د نورو داخلي مشترک المنافع ګروپونو interest groups په شان، NGO ګانې هم خپل اهداف خلکو ته د معلوماتو او استدلال د وړاندې کولو، او په ملي او بين الدولتي سازمانونو کې د فعاليت له لارې مخ ته بيايي. (بين الدولتي سازمانونه intergovernmental organizations (IGO) هغه بين المللي سازمانونه دي چې غړي يې دولتونه تشکيلوي).

NGO ګانې د ملګرو ملتونو او نورو بين الدولتي سازمانونو د پاليسي جوړولو په پروسه کې مهم رول لوبوي چې د وخت په تېرېدو سره ئې اړيکې نورې هم پسې پراخې سوې دي. په ۱۹۴۸ کال کې ۴۰ دانې NGO ګانې، چې د ملګروملتونو د مؤسسې سره ئې مشاورتي موقف درلود، موجودې وې. دا شمېره په ۱۹۹۶ کې تر ۱۰۰۰واوښتل او په ۲۰۰۸ کې ۳۱۸۷ ته ورسېده. NGO ګانې همدارنګه په هغو بين المللي کنفرانسونو کې چې د ملګرو ملتونو او نورو بين الدولتي سازمانونو له خوا جوړېږي هم فعاله ونډه لري.

د NGO ګانو تأثير:

پر پاليسي جوړولو باندې د NGO ګانو د تأثير اندازه کول او معلومول ګران کار دئ، خو داسې نښې نښانې موجودې دي چې NGO

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاني ورځ په ورځ د مشروع سازمانونو په توګه په رسمیت پېژندل کېږي او د پالیسي جوړولو په پروسه کې ئې رول مخ پر زیاتېدو دئ. یوه نښه ئې دا ده چې مالي منابع ئې مخ پر زیاتېدو دي. هغه مرستي چې د NGO ګانوله لاري و لږ پرمختللو هیوادو ته ورکول کېږی په ۱۹۷۰کال کي یو بلیون ډالره وې، اوس دا ډول مرستي ۱۰ بلیونه ډالرو ته رسېږي. NGO ګاني زیات مالي منابع د خپلو غړو څخه لاسته راوړي. په دې وروستیو کلونو کي ډېر حکومتونه او بین الدولتي سازمانونه خپلي مرستي د NGO ګانوله لاري سرته رسوي. د مثال په توګه، د امریکې د متحده ایالاتو د بین المللي انکشاف ایجنسي (USAID) د خپلو مرستو یوه برخه د NGO ګانوله لاري و لږ پرمختللو هیوادو ته ورکوي.

منطقوي ټرانسنیشنلیزم:

اروپایی اتحادیه (EU) د منطقوي سازمان یو مثال ګڼل کېږي. اروپایي اتحادیه چې تر دوهمي عمومي جګړې وروسته راوزېږېدل اوس ئې د یو پرمختللي اقتصادي اتحاد په توګه تکامل موندلی دئ. په دې پسې سیاسي اتحاد، که څه هم سوکه او کرار دئ، ورته را روان دئ. دې تغیراتو د سیاسي هویت د ځرګندولو په برخه کی هم پر اروپایانو اثر ښندلی دئ. که څه هم په دې کي شک نسته چې نېشنلیزم اوس هم په اروپا کي مسلط دئ، د نورو هویتونو احساس هم په ځینو خلکو کي راپیدا سوی دئ. په سلو کي ۴۰ اروپایان ځانونه د خپل هیواد تبعه بولي. په سلو کي ۴۴ اروپایان ځانونه لومړی د خپل هیواد تبعه او دوهم اروپایان بولي. په سلو کي د ۸ کسانو سره تر ملت د اروپایي والي احساس ډېر دئ او په سلو کي ۴ تنه ځانونه په ځانګړې توګه اروپایان بولي. په دې توګه، سره له دې چې نېشنلیزم پوره مسلط دئ، د اروپایي اتحادئې په سلو کي ۱۲ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنعنوي نېشنليستي هويت څخه اروپايي هويت ته تغير موندلی دئ. د نړۍ په هيڅ برخه کي د اروپا اتحادئې ته ورته د اقتصادي او سياسي اتحاد سازمان وجود نه لري. ځکه نو، نن ورځ د منطقوي سياسي هويت احساس يوازي په اروپائې اتحاديه کي ليدل کېږي. مګر په ۱۹۵۰ کلونو کي، د اروپا مشترک بازار Europe's Common Market نوی پيل سوی او يوازي په تجارت پوري محدود وو. همدا مشترک بازار وو چي اروپايي اتحادئې ته ئې تکامل ومونډ.

کلتوري ټرانسنيشنليزم:

زياتو څېړنو دا ښودلې ده چي ګډ کلتوري بلديت [يعني چي خلک يو د بل له کلتور سره اشنا سي] د خلګو تر منځ د بېري او شک په لږولو کي مرسته کوي. ځکه نو د بېلابېلو کلتورونو تماس چي د ګلوبلايزېشن په نتيجه کي منځ ته راځي، په نړۍ کي د تصادماتو د لږېدلو اميدواري رامنځ ته کوي.

يو تاريک نظر دا دئ چي کلتوري ټرانسنيشنليزم د تمدنونو تصادم clash of civilization منځته راوړي. د دې تيورۍ مشهور ملاتړ کوونکی ساموېل هنتينګټن Samuel Huntington دئ [چي د «تمدنونو تصادم» په نوم اثر ئې ليکلی دئ.] د ډېرو تحليلګرانو په شان، هنټينګټن په دې عقيده دئ چي نېشنليزم به «د هويت د يوې منبع په توګه ... کمزوری سي.» د ده پېشبيني دا ده چي نوي کلتوري هويتونه به رامنځته سي چي «دا خلا به ډکه کړي.» او هيوادونه به ځانونه په اوو يا اتو کلتوري بلاکونو کي سره تنظيم کړي. دا به «غربي، کانفيوشسي Confucian، جاپاني، اسلامي، هيندويي، ارتودوکس سلاويکي، لاتين امريکايي، او ښايي افريقايي» بلاکونه په بر کي ونيسي. هنټينګټن پېشبيني کوي چي دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلاکونه به «د تصادماتو اساسي سرچينه» وګرزي.

اکثره غربي پوهان د هنتيګټن تيوري ردوي. مګر بيا هم، داسي ښکاري لکه د نړۍ په نورو برخو کي چي د منلو وړ وي. په مسلمانانو کي پوره اندازه داسي بدګوماني موجوده ده چي د دوی د دين او کلتور د له منځه وړلوله پاره منظمي هڅي رواني دي. دې مهم ټکي ته بايد توجه وکړو چي يوازي مسلمانان نه بلکي نور کسان هم سته چي د اسلام پر ضد اعمالو ته ئې پام اووښتی دئ. تر مړيني لږ څه مخکي د امريکې پخواني جمهور رئيس، ريچارډ نيکسن Richard Nixon د بوسنيا د مسلمانانو د قتل عام د مخنيوی له پاره د غرب د اوږده ځنډ په باب ليکی: «دا يو بدخونده مګر انکارناپذيره حقيقت دئ چي که د سراجيوو Sarajevo [د بوسنيا پايتخت] زيات اکثريت مسلمانان نه بلکي عيسويان يا يهوديان وای، نو متمدني نړۍ به دې ډول وحشت ته اجازه نه وای ورکړې».

د عيسويت او اسلام تر منځ اختلافات او ټکرونه تر زرو کالو زيات تاريخ لري او د ځينو مسلمانانو له پاره د امريکې په مشري د غرب اوسنۍ پاليسي د همدې ټکرونو ادامه ده. مسلمانان، د نورو مسايلو تر څنګ، د امريکې او يوروپ د پاليسيو لاندي ټکو ته ګوته نيولای سي.

- د سربيا د عيسويانو له خوا د بوسنيا د مسلمانانو د قتل عام پر وخت هيڅ نه کول.
- په اروپايي اتحاديه کي، چي اکثريت ئې عيسويان دي، د اسلامي ترکيې نه شاملول.
- د عراق او ايران د هستوی وسلو د لاسته راوړلو سره ضديت کول او د اسرائيلو پر هغې ستر ګي پټول.
- پر عراق او افغانستان يرغل او په دواړوهيوادو کي د غربي نظامي قواوو موجوديت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پر روسیې باندي، چي اکثریت ئې عیسویان دي او د چیچنیا پر مسلمانو باندي ظلم کوي مګر اقتصادي تعزیرات نه پر وضع کېږي.
- د اسرائیلو ملاتړ.

دا چې دا ډول اعمال د اسلام پر ضد د تعصب او یالړ ترلږه د کلتوری بې تفاوتۍ انعکاس دئ کنه بله خبره ده، خو دا ډېره مهمه ده چي د ډېرو مسلمانانو په نظر پورته بیان سوي اعمال حقیقت لري. یوه سروې، چي د اسیا، افریقا او منځني ختیځ په ۱۴ اسلامي هیوادو کي سر ته رسېدلې ده، دا ښودلې ده چي تر نیمایي زیات خلګ داسي احساس کوي چي د دوی مذهب له خطر سره مخامخ دئ.

ترانسنېشنل مذهب:

د نړۍ اکثره لوی مذهبونه یو ډېر قوي ترانسنېشنلیستي [مافوق ملتي] عنصر له ځان سره لري. دا عنصر په خاصه توګه هغه وخت قوت مومي چي مذهب، کوم چي د روحاني هویت اساس تشکیلوي، د سیاسي هویت سرچینه وګرزي. کوم وخت چي مذهبي او سیاسي هویت یو له بله سره ونغښتل سي، د هغه مذهب پېروان ښایي یو لړ سیاسي اعمال سر ته ورسوي. یو له هغو اعمالو څخه به دا وي چي د هیواد قوانین او خارجي پالیسي له خپلو مذهبي ارزښتونو سره برابره کړي. بل دا چي په نورو هیوادونو کي د خپلو هم مذهبه خلګو د غوښتنو سیاسي ملاتړ وکړي. د ملاتړ د دې احساس له امله، د مثال په توګه، د ټولي نړۍ یهودیان ښایي د اسرائیلو دفاع وکړي او مسلمانان بیا ښایي هر چیرته چي وي د فلسطین دفاع وکړي. همدا د مذهب دلیل دئ چي اسامه بن لادن، چي د سعوي عرب دئ، وکولای سوای د امریکې د متحده ایالاتو او یورپ په شمول، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصر، پاکستان، چیچنیا او نورو هیوادونو مسلمانان د القاعدې له پاره جلب او استخدام کړي.

مذهب او نړیوال سیاست:

د بین المللي روابطو یو محقق موږ ته خبرداری راکوي چي: "که تاسي داسي فکر کوئ چي مذهب په نړیوال سیاست کي بې طرفانه رول لوبوي، نو تاسي په سترګو سم نه وینئ". دا ډېره هوښیاره مشوره ده، ځکه چي مذهب په نړیوال سیاست کي زیات رول لري. زیات وخت، مذهب د سولي، عدالت او بشریت یو قوت دئ. مګر دا خبره هم رشتیا ده چي مذهب له ډېر وخت راهیسي د خونړیو جګړو، ټکرونو او سیاسي تشدد یو فکتور وو او دئ. د مثال په توګه، مذهب د اسرائیلو او عربو د اوږدې شخړي یو عنصر تشکیلوي. همدارنګه د پاکستان او هندوستان وېش پر مذهب ولاړ دئ. دواړه هیوادونه زروي وسلې لري چي د ځینو کسانوپه عقیده د نړۍ ډېر خطرناک حالت پکښې راتلای سي.

مذهب د یوه هیواد په دننه کي هم د شخړو د علت او یا د شخړو د تشدید رول لوبولای سي. یوګوسلاویه تر یوه حده پر مذهبي اساس، پر کروټانو، مسلمانانو او سربیانو ووېشل سوه. په دې نژدې کلونو کي، مذهب په کوسوو کي د سربي او البانوي مسلمانانو په خونړي کلتوري وېش کي هم رول لوبولی دئ. د یوه مذهب په دننه کي هم تصادم منځته راتلای سي، چي په عراق کي د سنیانو او شیعه ګانو، او حتی په خپله د شیعه ګانو، تر منځ خونړۍ جګړې ئې مثالونه دي.

د مذهبي بنسټ پالني قوت:

د مذهب یو اړخ چي د نړۍ په ډېرو برخو کي ئې زور اخیستی دئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه بنسټ پالنه [fundamentalism] ده. رشتیا هم، یوې څېړنې ښودلې ده چې: "نړۍ په مجموع کې تر پخوا زیات د عنعنوي مذهبي افکارو لرونکي خلک لري او لا نور هم د نړۍ د نفوسو په تناسب مخ پر زیاتېدو دي". په دې ځای کې، بنسټ پال/عنعنه پال هغه چا ته ویل کېږي چې محافظه کاره مذهبي ارزښتونه لري او غواړي چې خپل دغه ارزښتونه د هیواد په ملي قانون کې ځای کړي. [د دې معنی دا ده چې هر مذهبي سړی بنسټ پال نه دئ.] ځیني بنسټ پال خپل سیاسي هویت هم په مذهب سره څرګندوي نه په خپل وطن یا دولت سره. دا ډول لید perspective تر ملي سرحداتو په هاخوا د هم مذهبو خلکو تر منځ همکاري منځ ته راوړي؛ او داسي معنی هم لري چې بنسټ پالونکي د سرحداتو په دننه کې هم د نورو مذهبونو د پیروانو د آزادۍ مخه نیسي.

پر دې خبره ډېر بحثونه روان دي چې آیا په نړۍ کې د بنسټ پالنې ډېرښت د مجردو پېښو یوه سلسله ده او که یو پراخ جهاني تمایل دئ. هغه کسان چې د بنسټ پالنې پراختیا یو جهاني تمایل بولي په دې عقیده دي چې، تر یوه حده پورې، د مذهبي سیاسي جنجالونو زیاتوب د کلتوري امتزاج په مقابل کې پر مقاومت ولاړ دئ. یعني بنسټ پال/عنعنه پال په دې فکر دي چې کلتوري امتزاج هغه ارزښتونه چې د دوی د مذهب اساس پر ولاړ دئ له منځه وړي. دا ډول احساس په خلکو کې د دوی مذهبي هویت ته پاملرنه او د خپلو هم مذهبو خلکو سره تر ملي سرحدونو په هاخوا د همکارۍ روحیه زیاتوي. دا احساس په غریبو هیوادو کې زیات دئ مګر په بډایو هیوادو کې ئې هم اغېزې ښکاره دي. په نړیوال سیاست کې د بنسټ پالنې د پراختیا موضوع ځکه د اهمیت وړ ده چې سیاسي محافظه کاري political conservatism، مذهبي بنسټ پالنه او جدي نېشنلیزم په بېلابېلو لارو یو په بل کې سره ګډېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام او نړۍ:

اسلام د وحدانیت یو مذهب دئ چي محمد صلی الله علیه وسلم ئې اساس کښېښود. د اسلام لغت و خدای (الله) ته د «تسلیم» معنی لري او مسلمان یعني «هغه څوک چي تسلیم وي».

زموږ دلچسپي دلته په سیاست کي د مسلمانانو لخوا د اسلام د په کار اچولو سره ده. د اسلام یو عنعنوي مفهموم د امت ummah مفکوره ده چي مطلب ئې یوه داسي ټولنه ده چي معنوي، کلتوري او سیاسي وحدت ولري. محمد صلی الله علیه وسلم د امت لومړنی لیډر وو.

د اسلام سیاسي عواقب ځکه مهم دي چي په نړۍ کي تر یو بیلیون زیات مسلمانان اوسېږي او په ډېرو هیوادونو کي اکثریت تشکیلوي. سربېره پر دې، مسلمانان د فیلیپین په شان هیوادو کي چي اقلیت هم دي د یو مهم سیاسي قوت رول لوبوي. په مجموعي توګه، د هرو څلورو مسلمانانو څخه یو عرب دئ او په نړۍ کي تر ټولو لویه اسلامي کمیونیټي (۲۰۴میلیونه) په اندونیزیا کي پر ته ده چي د دې هیواد د نفوسو په سلو کي ۸۸ جوړوي. [د اسلام او اسلامي امت په باب څرګندوني او نظریات د کتاب د لیکوال دي او ژباړونکی ئې یوازي د ترجمې مسئولیت پر غاړه لري].

اسلام او نېشنلیزم:

د معاصر اسلام ځیني عناصر د واقعي امت له لاري د ټولو مسلمانانو وحدت غواړي. تر پېړیو خارجي استعمار وروسته، په اسلامي نړۍ کي، د ګابون Gabon څخه رانیولې بیا تر اندونیزیا پوري، د «اسلامي ویاړ» نهضت راپیل سو. د فلسطین د آزادۍ سازمان ملاتړ، د اسلامي مقدسو ځایونو د ساتني له پاره د هڅو انسجام او د پاکستان د زروي وسلو درلودلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملاتړ ددې نهضت یو ځو مثالونه دي. د عربي مسلمانانو تر منځ، د اسلام اشتراک په دوی کې د پان – عرب Pan-Arab احساسات راوزېږول. د پان – عرب احساس د منطقوي همکارۍ ځینی سازمانونه (لکه عرب لیګ (Arab Leage) منځته راوړل او حتی د عربي هیوادونو د یو ځای کېدلو هڅې هم رامنځته سولې. له دې امله، په اسلامي هیوادو کې اکثریت مسلمانان خپل هویت د خپل هیواد په پر تله په مذهب سره څرګندوي.

سره له دې هم، د دې امکان ډېر لږ دئ چې په نژدې راتلونکي کې به مسلمانان د یوه واحد امت په توګه سره متحد سي. د دې کار د مخنیوي یو فکتور نېشنلیزم دئ. ډېر اسلامي هیوادونه یو له بله جدي اختلافونه سره لري او د منطقوي نفوذ له پاره یو له بله سره په رقابت کې دي. د مثال په توګه، په ۱۹۸۰ کلونو کې عراق او ایران اته کاله سره وجنګېدل چې لږ تر لږه یو میلیون خلک پکښې مړه سول. د اسلامي هیوادونو تر منځ عمده ایتنیکي تفاوتونه وجود لري چې دا هم په خپل وار د نېشنلیزم په تقویه کې رول لري. د مثال په توګه، له کلتوري پلوه د اندونیزیا خلک د سورئې له خلګو سره ډېر تفاوت لري. حتی همسایه اسلامي هیوادونه هم ډېر سره بېل دي. اکثریت ایرانیان له ایتنیکي پلوه فارسیان Persian دي چې په فارسي ژبه خبري کوي. له بلي خوا، عراقیان بیا له ایتینیکي پلوه عرب دي او په عربي ژبه خبري کوي. سربېره پر دې، په ډېرو اسلامي هیوادو کې د وطن پرستۍ ویاړ ډېر قوت لري. دا نېشنلیزم هغه وخت ډېر زور اخلي چې له خارجي نفوذ سره مخامخ سي، لکه د امریکې متحده ایالاتو چې په عراق کې تر جنګ وروسته دا شی ولیدی.

اسلام او غیر اسلامي نړۍ:

د مسلمانانو سیاسي تاریخ د خارجي نړۍ، په تېره بیا د غرب، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي د دوی پر تفکر اثر کړی دئ. ډېر مسلمانان د امریکې متحده ایالاتوته د اروپایي – عیسویت د وارث په سترګه ګوري. [یعني هغه څه چي اروپایانو پخوا د اسلامي نړۍ سره کول اوس امریکا هغه کارونه کوي.] همدارنګه، مسلمانان فکر کوي چي د امریکې د متحده ایالاتو له خوا د اسرائیلو یو اړخیز ملاتړ د منځني ختیځ د کنټرول له پاره د غرب د تاریخي هڅو یوه برخه ده. یوه مصري تحلیلګر دا ټکی داسي په ګوته کړی دئ: "داسي یو ژور احساس [د مسلمانانو سره] موجود دئ چي د عربو سره زیږ او د اسرائیلوسره نرم چلند روان دئ".

د نظر غوښتني احصائیې opinion polls هم د مسلمانانو تر منځ په پراخه پیمانه د دې ډول احساساتو موجودیت تصدیقوي. حتی د امریکې په رهبرۍ د عراق تر یرغل مخکي، د نهو اسلامي هیوادونو د یوې سروې له مخي، په سلو کي یوازي ۲۲ جواب ورکوونکو کسانو د امریکې متحده ایالاتو ته ښه نظر ښودلی وو. په سلو کي یوازي ۱۲ مسلمانانو فکر کاوه چي غربیان اسلامي ارښتونو ته احترام کوي. د اسرائیل او فلسطین د پوښتني په هکله، په سلو کي ۸۴ کسانو ویل چي د امریکې متحده ایالات اسرائیلو ته تر فلسطین ترجیح ورکوي. ښکاره خبره ده چي د عراق د ۲۰۰۳ کال تر یرغل وروسته د مسلمانانو نظر د غرب، په تېره بیا د متحده ایالاتو، په وړاندي نور هم منفي سو.

امریکایان هم د مسلمانانو په هکله منفي تصویر له ځان سره لري. د سروې له مخي، په سلو کي یوازي ۲۴ امریکایان د اسلامي هیوادونو په هکله ښه نظر لري، په داسي حال کي چي په سلو کی ۴۱ امریکایانو منفي نظر ښودلي دئ. سروې دا هم ښودلې ده چي زیات امریکایان اسلامي کلتور ته لږ احترام لري. په سلو کي ۶۶ امریکایان په دې نظر دي چي که مسلمانان غربي او امریکایي ارزښتونه ومني ژوند به ئې ښه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه، زيات امريکايان احساس کوي چې د مسلمانانو له خوا تر تهديد لاندې دي او زيات مسلمانان بيا احساس کوي چې د امريکايانو له خوا تر تهديد لاندې دي.

د ټرانسنيشنليزم راتلونکې به څه وي؟

د دې اټکل چې ټرانسنيشنليزم به څومره پرمختګ وکړي، ناممکن کار دئ. دا له تصوره ليرې نه ده چې تر نن يوه پېړۍ وروسته به انسانان يو مشترک کلتور او حتی يو مشترک حکومت ولري. مګر، بيا هم، دا خبره يقيني نه ده. ځيني کسان په دې کې شک لري چې د نن ورځې مافوق کلتوري تمايلات به آينده ته هم وراوړده سي. مثلاً ځيني تحليلګران په دې عقيده دي چې انګرېزي به د انټرنيټ د مشترکې ژبې په توګه خپل ځاي پرېږدي ځکه چې د نورو ژبو خلګ په زياتېدونکې توګه له انترنيټ څخه کار اخلي.

سربېره پر دې، نېشنليزم د ګلوبلايزېشن او ټرانسنيشنليزم په وړاندې نه ماتېدونکی خنډ دئ. د مثال په توګه، دا خبره تر يوه ځايه رشتيا ده چې د اروپايي اتحاديې په اړه د اروپايانو تر منځ ترانسنېشنليستي هويت رامنځته سوی دئ. مګر د دې نوي سياسي هويت خلګ يو کوچنی اقليت تشکيلوي او د هغو کسانو فيصدي ډېره زياته ده چې په اروپايي اتحاديه کې ژوند کوي او خپله عنعنوي وفاداري ئې اوس هم د خپل هيواد سره ساتلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

قدرت، دولتداري او ملي دولت

عنعنوي ساختمان

Power, Statecraft, and the National State: The Traditional Structure

د خپل ټول اهميت سره، بيا هم دولتونه هر وخت موجود نه وه. د تاريخ په بېلو مراحلو کي، انسانانو ځانونه په ښارو، ډلو، امپراطوريو او نورو سياسی ساختارو کي سره منظم کړي دي. په حقيقت کي، د دولت مؤسسه په نسبي ډول يوه نوې سازماني اختراع ده او په منځنيو پېړيو کي سره راپيداسوې ده. د تکامل يوه مرحله يې هغه وخت منځته راغله چي اروپايي حکمرانانو د روم د امپراطورۍ او د پاپ د مذهبي واک څخه ځانونه رابېل کړل. دوهمه مرحله يې هغه وخت رامنځته سوله چي پاچهانو د خپلي حکمروايي په سيمه کي فيوډالي او نور واړه ملکيتونه تر خپل واک لاندي راوستل. زياتره اوسني دولتونه تر ۱۰۰ کالو لږ عمر لري. دا خبره، چي دولت د اداري د يوه شکل په توګه له يو ځايه راپيل سوی دئ او زياتره دولتونه نوي دي، ډېره مهمه ځکه ده چي د دې امکان رامنځته کېدای سي چي ښايي دولت د يو اداري سازمان په توګه د تل له پاره په آينده کي وجود ونه لري. که څه هم تصور يې ډېر ګران دئ، د سياسي سازمان نور اشکال هم وجود لرلای سي. ملګري ملتونه او اروپايي اتحاديه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ډول سازمانو مثالونه کېدای سي، چي په راتلونکي فصل کي به پر ورېغېږو.

د دولت تعريف:

دولت د حکومت داری يو واحد دئ، چي پر يوه ټاکلي قلمرو او د هغه پر اوسېدونکو قانوني او حقوقي واک چلوي او کوم بل [تر ځان] لوړ مشروع خارجي واک په رسميت نه پېژني. لکه په څلرم فصل کي چي د نېشنليزم په بيان کي وويل سول، دولت همدارنګه د ډېرو خلګو د سياسي هويت اساسي عنصر تشکيلوي. کله چي د المپيک قهرمانان د خپلو مډالونو د لاسته راوړلو له پاره ستېج ته پورته سي، د دوی د هيواد بيرغ پورته کېږی او د دوی ملي سرود ږغول کېږي. همدارنګه، دولت تر ټولو زورور سياسي قدرت دئ. د ځينو شرکتونو ثروت د ځينو غريبو هيوادونو تر ثروت زيات وي، مګر هيڅ فرد، شرکت، ګروپ يا بين المللی سازمان د دولت په شان د فشار او تهديد قدرت نه لري. دولتونه که هر څومره يو له بله تفاوت سره ولري، بيا هم د لاندي شپږو مشخصاتو څخه ټول يا زيات مشترک سره لري: حاکميت sovereignty، قلمرو territory، نفوس population، سياسي په رسميت پېژندنه diplomatic recognition، داخلي سازمان internal organization، او کورني ملاتړ domestic support.

حاکميت:

د يوه دولت تر ټولو مهمه سياسي مشخصه حاکميت دئ، چي معنی يې د لوړترين قانوني واک درلودل دي. د دولت په برخه کي يې مفهوم دا دئ چي [دولت] د خپل قلمرو او د هغه په دننه سرحداتو کي د اوسېدونکو د اداره کولو انحصاري حق لري او پر خپل ځان باندي د هيڅ خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت مشروعيت په رسميت نه پېژني. حاکميت د دولتونو تر منځ د قانوني مساوات څرګندوی هم دئ. د دې مهم پرنسيپ د عملې کېدلو نخښه دا ده چې د ملګرو ملتونو په عمومي اسامبله او هم په نورو بين المللی غونډو کې ټول غړي دولتونه يوازې يوه رايه لري. ايا ټول دولتونه په رشتيا سره هم مساوي دي؟ راسئ چې سان مارينو San Marino او چين سره مقايسه کړو. سان مارينو ټوله د ايټاليې په دننه کې پرته ده او د نړۍ ډېر پخواني جمهوريت دئ چې تاريخ يې څلرمې ميلادي پېړۍ ته رسېږي. تر ډېرو کلونو پوري سان مارينو د نړۍ د سياست څخه ځان ګوښه ساتلی وو، مګر په ۱۹۹۲ کال ع کې يې د ملګروملتونو غړيتوب ومانه او په عمومي اسامبله کې يې د چين او نورو مستقلو هيوادونو سره مساوی نماينده ګي لاسته راوړه. په ملګروملتونو کې د يوه غړي هيواد خارجه وزير وويل: "دا حقيقت چې د يوه وړوکي هيواد استازی د نړۍ د ډېرو مهمو دولتونو د استازو سره پر يوه مېز کښېني، پخپله د حاکميت ښکارندوی دئ".

دې مهم ټکي ته بايد پام وکړو، چې حاکميت، چې يوه حقوقي او تيوريکي اصطلاح ده، د استقلال سره، چې يوه سياسي او عملي اصطلاح ده، توپير لري. استقلال د بېګانه وو د کنټرول څخه د ازادۍ په معنی دئ. په يوه ايډيال او د قانون پر لار برابره نړۍ کې به د حاکميت او استقلال معنی يو شی وي، مګر چيري چې قدرت مهم وي، استقلال مطلق نه دئ. ځيني وختونه يو وړوکی هيواد دومره د خپل زورور همسايه هيواد تر نفوذ او کنټرول لاندي وي چې استقلال يې په شک کې وي. په خاصه توګه د خارجي او دفاعي پاليسيو په برخه کې ويلای سو، چې په حقوقي لحاظ حاکم sovereign دولتونه لکه بوتان Bhutan (چې د هندوستان تر کنټرول لاندي دئ)، د مارشال جزيرې (چې د امريکې د متحده ايالاتو تر کنټرول لاندي دي) او موناکو Monaco (چې د فرانسې تر کنټرول لاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده) یوازي محدود استقلال لري.

قلمرو:

د دولت بله مشخصه قلمرو دئ. دا ښکاره خبره ښکاري چې یو دولت باید فزیکي سرحدات ولري او ډېر دولتونه رشتیا هم سرحدات لري. مګر، که ښه په غور ورته ګورو د قلمرو مسئله پېچلې او مغلقه ده. د سرحداتو پر سر ډېري بین المللي مناقشې موجودي دي؛ قلمروي سرحدات سره پراخېدلای، کوچنی [منقبض] کېدلای او تغیر موندلای سي؛ حتی دا هم ممکنه ده چې یو دولت قلمرو ونه لري. ډېر هیوادونه فلسطین د مستقل دولت په توګه په رسمیت پېژني، او فلسطینیان هم تر یوه حده پوري پر غزه (چې د اسراییل او مصر تر منځ پرته سیمه ده) او غربي ساحل West Bank (چې د اسراییل او اردن تر مینځ پرته سیمه ده) باندي خودمختاري چلوي [یعنی محدود کنټرول پر لري]. سره له دې هم، دا سیمې په اسانۍ سره د فلسطین قلمرو، چې په هغه کي فلسطینیان خپل مستقل حاکمیت چلوي، نه سي بلل کېدای. پاکستان پر دولتي قلمرو باندي د واک چلولو د محدودیت یو بل مثال دئ. شمال غربي پاکستان د پښتنو، چې په افغانستان کي هم اکثریت قوم دئ، په کنټرول کي دئ. د پاکستان حکومت، چې د پنجابیانو په کنټرول کي دئ، د سرحدي سیمو پر مسلحو پښتنو باندي محدود واک چلولای سي. یو دلیل چې اسامه بن لادن وتوانېدي چې د ۲۰۰۱ کال راهیسی په دې سیمه کي پټ سي پر دې سیمه د پاکستان محدود کنټرول دئ.

نفوس:

ولس د هر دولت ښکاره لازمي شرط دئ، مګر د نفوس شمېره هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونو تر منځ ډېر زیات توپیر لري؛ د واتیکان نفوس ۹۳۲ او د چین نفوس بیا تقریباً ۱,۳ بلیونو ته رسېږي. دا هم ښکاره نه ده چي د بین المللي سیستم د تکامل سره د یوه هیواد د خلګو وفاداري څرنګه تغیر مومي. تابعیت هم د پخوا سره په مقایسه په تغیر کي دئ. د مثال په توګه، د اروپایي اتحادیې (EU) د یوه هیواد تبعه چي د اروپایي اتحادیې په کوم بل هیواد کي اوسېږي، اوس کولای سي چي د هغه هیواد په محلي انتخاباتو کي رایه ورکړي او حتی کولای سي یو محلي مقام لاسته راوړي. همدارنګه، زیاتېدونکي شمېر هیوادونه (چي اوس تر۹۰ زیات دي) دوه ګون تابعیت dual citizenship، یعنی د دوو هیوادو تابعیت، په رسمیت پېژني. د مثال په توګه، په دې نژدې وختونو کي مکسیکو پخپلو قوانینو کي داسي اصلاحات راوستل چي د هغو پر اساس اوس هغه مکسیکویان چي د امریکې متحده ایالاتو ته یې مهاجرت کړی دئ کولای سي خپل د مکسیکو تابعیت وساتي. دوی کولای سي د مکسیکو د جمهوري ریاست په انتخاباتو کي رایه ورکړي، حتی د دوی اولادونه چي د امریکې په متحده ایالاتو کي زېږېدلي وي هم کولای سي دوه ګون تابعیت لاسته راوړي.

په رسمیت پېژندنه:

دولت والی پر دوو شیانو ولاړ دئ؛ یو دا چي یو دولت پخپله د دولت والي ادعا وکړي او بل دا چي موجود دولتونه یې په رسمیت وپېژني. دا چي د دولت والي د لاسته راوړلو له پاره باید څومره دولتونه هغه په رسمیت وپېژني یوه ډېره پرله پېچلې موضوع ده. کله چي اسراییل په ۱۹۴۸ کي خپله آزادي اعلان کړه، د امریکې متحده ایالاتو او شوروي اتحاد ډېر ژر هغه په رسمیت وپېژاند. د هغه عرب ګاوندیانو نه یوازي اسراییل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسمیت ونه پېژندی، بلکي حمله یې پر وکړه؛ ځکه چي دوی اسراییلو ته د یو صیهوني یرغلګر په سترګه کتل. ایا اسراییل په دغه مقطع کي یو دولت وو؟ یقیناً داسي ښکاري، ځکه مهمه دا ده چي کوم هیوادونه او څومره هیوادونه یې په رسمیت پېژني. دې ته ورته حالت اوس کوسوو Kosovo لري چي یو آزاد دولت دئ او پخوا د یوګوسلاویې یو ولایت وو. همدا اوس، د دې لیکنی تر لیکلو پوري، ۵۲ هیوادونو د کوسوو دولت والی په رسمیت پېژندلی دئ.

همدارنګه، په رسمیت نه پېژندنه، حتی که د اکثریت هیوادونو له خوا هم وي، د دې معنی نه لري چي یو دولت ګواکي وجود نه لري. کله چي په ۱۹۴۹ کال کي د ماؤتسې تونګ کمونستي حکومت په چین کي قدرت ته ورسېدی، د نورو هیوادونو له خوا یې سیاسی په رسمیت پېژندنه سوکه او سسته وه. د امریکې متحده ایالاتو د چین په رسمیت پېژندنه تر کال ۱۹۷۹ پوري وځنډوله . ایا د دې معنی دا وه چي د چین د خلګو جمهوریت People’s Republic of China په دغه دوران کي وجود نه درلود؟ د دې سوال جواب معلومداره منفي دئ. د ځینو هیوادونو سیاسي موقف، چي د چین مات سوی او تایوان ته تښتېدلی نېشنلیستي حکومت یې مشروع باله، له لومړی سره یوه ښکاره افسانه وه.

د په رسمیت پېژندلو موضوع تر اوسه هم یوه جدي بین المللی اندېښنه پاته سوې ده. تایوان په عمل کي له هره درکه یو آزاد هیواد دئ چي تر دوو درزنو زیاتو هیوادونو په رسمیت هم پېژندلی دئ. سره له دې هم، تایوان پخپله د چین څخه د جلا والي او آزادۍ ادعا نه لري. ځکه نو تایوان په حقیقت کی یو de facto دولت دئ مګر د قانون له مخي یو de jure دولت نه دئ. کله چي د امریکې متحده ایالاتو په کال ۱۹۷۹ د چین سره ډیپلوماټیک روابط قایم کړل، د امریکې متحده ایالاتو هر وخت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چین او تایوان په هکله یو حساس توازن ساتلی دئ. له یوې خوا له چین څخه د تایوان د بېل هویت ملاتړ کوي او له بلي خوا نه غواړي د چین سره خپل مناسبات (په تېره بیا اقتصادی مناسبات) خراب کړي. د دې فصل په پای کي به ځیني نور تایوان ته ورته حالتونه تشریح سي.

د په رسمیت پېژندلو په برخه کي یوه بله ستونزه د فلسطین ده. د چین او هندوستان په شمول تقریباً سلو هیوادو د فلسطین ملي اداره Palestinian National Authority (PNA) د فلسطین د حکومت په توګه په رسمیت پېژندلې ده. PNA د ملګرو ملتونو په شمول د یو شمېر بین المللي سازمانونو مکمل یا د مبصر په توګه غړیتوب لري. په کال ۲۰۰۲ کي د ملګروملتونو د امنیت شورا د یو بېل فلسطیني دولت د جوړېدو پرېکړه صادره کړه. د امریکې متحده ایالات او زیات شمېر نور هیوادونه د یوه فلسطیني دولت د جوړېدلو ملاتړ کوي. سربېره پر دې هم، ښکاره خبره ده چي یومستقل فلسطین وجود نه لري.

که څه هم د دولت والي statehood او سیاسي په رسمیت پېژندني تر منځ رابطه وضاحت نه لري، بیا هم دولت والی ډېر مهم فکتور تشکیلوي. د مثال په توګه، د فلسطین ملي اداره د ملګرو ملتونو په عمومي اسامبله کي چوکۍ لري، مګر رایه نه سي ورکولای. د دولت په رسمیت پېژندنه له دې امله هم مهمه ده چي یوازي دولت کولای سي په قانوني توګه دولتي اسهام خرڅ کړي [ځیني وختونه د دولتي بودجې د کسر د رفع کولو له پاره دولت دولتي اسهام bond پر خلګو خرڅوی چي په اصل کي د خلګو څخه پیسې په پور اخلي]. همدارنګه یوازي دولت کولای سي په بین المللي بازار کي درنې وسلې وپلوري. په کال ۱۹۴۸ کی سیاسي په رسمیت پېژندني د اسراییلو د بقا سره مرسته وکړه؛ ځکه د دو لت په حیث اسراییلو وکولای سوای پیسې راغونډې کړي او په امریکا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپا کي درنې وسلې وپلوري.

داخلي سازمان او اداره:

دولتونه باید په نورمال حالت کي یو ډول سیاسي او اقتصادي ساختمان structure ولري. دولت والی په ډېر بحراني دوران کي، حتی په انارشي کي، دوام درلودلای سي. د تېري لسیزي په دوران کي افغانستان، لایبیریا، سومالیه، او ځیني نور موجود دولتونه بشپړي بې نظمۍ ته ورښوېدلي دي. مګر بیاهم دا بې نظمه دولتونه په حقوقي او قانوني توګه وجود لري. هر یو له دې دولتونو څخه د ملګروملتونو په عمومي اسامبله کي د یو مستقل او مساوي دولت په شان چوکۍ او رایه لري.

د مثال په توګه، سومالیې د ۱۹۹۰ کلونو راهیسي یو کاري حکومت [یعني چي د حکومت په شان وظیفه سر ته رسوي] نه دئ درلودلی. تر ډېره وخته پوري د سومالیا انتقالي فډرال حکومت Transitional Federal Government (TGF) په کینیا کي موقعیت درلود، ځکه دومره زور یې نه درلود چي په موګه دیشو [د سومالیې پایتخت] کي په خوندي او محفوظه توګه غونډې وکړي. په عین حال کي، د سومالیې اصلي کنټرول د بېلابېلو قبیلو د جنګسالارانو تر منځ وېشل سوی وو. دا جنګسالاران په کال ۲۰۰۶ ع کي د افراطي مسلمانانو د یوې ډلي له خوا، چي د اسلامي عدالت Islamic Courts په نامه یادېدل، مات سول. وروسته په کال ۲۰۰۷ ع کي بېوزلي او نا امیده انتقالي فډرال حکومت (TGF) دوباره هغه وخت سومالیې ته راستون سو، چي یوتوپیا یي قواوو، د امریکې د هوایي حملو په ملاتړ، افراطیون [د اسلامي عدالت ډله] له قدرته لیري کړل. سره له دې هم، د افراطیونو ماتي دا معنی نه درلوده چي انتقالي فدرالي حکومت ګواکي قدرت ته ورسېدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخلي ملاتړ:

د دولت یوه بله لازمي مشخصه داخلي ملاتړ دئ. ډېر مثبت شکل یې هغه دئ چي خلګ پخپله خوښه د دولت واک ته غاړه ایږدي، دولت ته وفاداره وي او هغه ته مشروعیت وربخښي. منفي او غیرفعال شکل یې هغه دئ چي ولس په ناخوښۍ سره د حکومت واقعیت مني او د هغه و قدرت ته غاړه ایږدي. د زور او قدرت د ټولو هغو وسایلو سره چي دولتونه یې په اختیار کي لري، بیا هم که د ولس لږ تر لږه غیرفعال رضائیت موجود نه وي، د دولت پایښت ډېر مشکل دئ. د چکوسلواکیې، شوروي اتحاد او یوګوسلاویې انحلال د څو ملتي دولتونو د ړنګېدلو مثالونه دي. د تر جنګ وروسته عراق یوه لویه ستونزه دا ده چي ایا پر شیعه، سني او کرد باندي سره وېشل سوی ولس به د حکومت ملاتړ وکړي او کنه.

د دولت هدف:

ایا تاسی یو وخت په دې کي فکر کړی دئ چي دا موږ انسانان ولي ځانونه په سیاسي واحدونو کي د حکومت سره په تنظیم کښېباسو؟ ځکه په حکومت باندي ډېري پیسې لګېږي، او له بلي خوا حکومت موږ ته وایي چي دا کار وکړئ او ها کار مه کوئ. سره له دې هم، انسانانو د تاریخ په اوږدو کي خپل ځانونه د حکومت تابع ګرځولي دي.

که څه هم د سیاست فلاسفه پر دې موضوع باندي موافقې ته نه دي رسېدلي چي ولي انسانانو ټولني جوړي کړي او حکومتونه یې منځته راوړي دي، مګر په دې هکله د انفرادي [شخصي] بهبود او ترقۍ پر موضوع سره جوړ دي. [یعنی د سیاست فلاسفه پر دې موضوع سره جوړ دي چي انسانانو د خپل ځان د بهبود او پرمختګ له پاره ټولني جوړي کړي او حکومتونه یې منځته راوړي دي]. دا موضوع د توماس هابس Thomas

(c) ketabton.com: The Digital Library

Hobbs (۱۶۷۹-۱۵۸۸) او جان لاک John Locke (۱۷۰۴-۱۶۳۲) غوندي کلاسیک تیوریسنانو په لیکنو کي ښکاره ده. دوی دواړه په دې عقیده دي چي انسانانو یو وخت د افرادو په شکل او یا هم د فامیلي ګروپونو په شکل په طبیعي حالت state of nature کي ژوند کاوه. د بې اړیکو افرادو ټولني موجودي نه وې او خلګ د انفرادي حاکمیت sovereignty خاوندان وه. د دې معنی دا ده چي دوی تر خپلي کورنۍ دباندي هیڅ چا او هیڅ شي ته د دوی او د دوی د چارو د اداره کولو واک نه وو سپارلی. هابس او لاک همدارنګه په دې عقیده دي چي خلګو ته بالاخره دا ډول غیر متمرکز ژوند د قناعت وړ نه وو. ځکه نو، د خپل د ژوند د سمون غوښتني افراد او کورنۍ دې ته اړایستلې چي ټولني جوړي کړي، د خپل حاکمیت تر زیاتي برخي تېر سي، او د ټولني د چارو د اداره کولو له پاره حکومتونه تشکیل کړي. دا ټول شیان پر یوه ضمني تفاهم چی اجتماعي قرارداد social contract نومېږي ولاړ دي چي [دا اجتماعی قرارداد] د حکومتونو اهداف او محدودیتونه ټاکي.

هابس او لاک بیا پر دې سره موافق نه وه چي کوم شي خلګ دې ته اړ ایستل چي طبیعي حالت پرېږدي او ټولني جوړي کړي. هابس ادعا درلوده چي ببري [وېره fear] خلګ دې کار ته اړ ایستل. بې له حکومته ژوند ډېر بېروونکي او خطرناکه وو، ځکه نو خلګو د خپل ځان د ساتني له پاره قوي حکومتونه منځته راوړل. لاک بیا یو مثبت نظر درلود او ادعا یی درلوده چي خلګ یو له بله ځکه سره یو ځای او ټولني یې جوړي کړې چي دا ورته څرګنده سوه چي دوی خپل ژوند یو له بل سره د همکارۍ له لاري، نه د انفرادي هڅو له لاري، ښه کولای سي.

د هابس او لاک په هکله مهم ټکی دا دئ چي دوی دواړه پر دې سره موافق وه چي حکومتونه د عملي او مفیدو اهدافو له پاره منځته راوړل سوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي او تر هغه وخته مشروعيت لري چي خپل عملي رسالت سر ته رسوي او د اجتماعي قراداد له مخي له خپل واک څخه ناوړه استفاده و نه کړي. دې ته د حکومت د مفیدیت تیوري instrumental theory of government وايي. د امريکې د پخواني جمهور رئيس په قول، «حکومت پخپله باید نهایي هدف ونه ګرځول سي؛ حکومت یوه وسیله ده ... دولت د ټولني له پاره وجود لري، نه ټولنه د دولت له پاره».

دولتونه څرنګه اداره کېږي؟

دا چي دولتونه څرنګه اداره کېږي، په نړیوال سیاست کي یو لړ نتایج پر بنا دي. دا نتایج له دې پوښتنو سره اړه لري چي ولي ځيني حکومتونه د نورو په تناسب جګړه مار دي، ايا ځيني حکومتونه پخپلو خارجي پالیسیو کي تر نورو موفق دي، او ايا دا معقوله ده چي د حکومت کولو یو مشخص ډول [شکل] د پر مخ بېولو له پاره کار وسي. د مثال په توګه لکه د امريکې متحده ايالات چي په نړۍ کي د ډیموکراسۍ د ودي او ملاتړ لوز کړی دئ.

د دې پوښتنو په ارتباط موږ کولای سو، چي د حکومت کولو governance تیوري ګاني پر دوو پراخو کټه ګوریو ووېشو. یو استبدادي حکومتونه authoritarian دي چي د حکومت د لوړپوړو مقاماتو ماسوا نورو افرادو او ګروپونو ته په تصمیم نیولو کي هیڅ یا ډېره لږ برخه ورکوي. بل بیا ډیموکراټیک حکومتونه دي چي خلکو ته اجازه ورکوي چي په سیاسي پروسه کي پراخ او له معنی ډک ګډون وکړي.

استبدادي حکومت:

د تاریخ په اوږدو کي، د حکومت دارۍ ډېر عام شکل دا وو، چي یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرد يا يوه ګروپ پر خلکو کنټرول چلاوه. له دوی سره دا اندېښنه ډېره لږ او يا هيڅ موجوده نه وه چي خلکو د دوی او يا د دوی له پاليسيو سره موافقه درلوده او کنه. د ديکتاتورۍ بېلابېل اشکال د يوه فرد يا يوه ګروپ له خوا د قدرت د لاسته راوړلو له لاري رامنځته سوي دي. سره له دې بيا هم، د استبدادي رژيم د ملاتړ له پاره يو شمېر منطقي دلايل وجود لري.

د اداري يو له ډېرو پخوانيو اشکالو څخه تيوکراسي theocracy، يعني د روحاني ليډرانو حکومت دئ. نن ورځ، د حکومت داری دا شکل تقريباً له منځه تللی دئ، او واتيکان په اوسنۍ نړۍ کي يوازنی خالص روحاني حکومت دئ. ځيني روحاني عناصر، که څه هم چي قانوني شکل نه لري، بيا هم په ځينو ځايونو کي پاته دي؛ د جاپان د امپراطور موقف، د تايلينډ پاچا او (تر ټولو قوي) د تبت د لای لاما يې مثالونه دي. دايران حکومت هم تر يوه حده روحاني دئ. سربېره پر دې، اسلامي مذهبي قانون (شريعت) په ډېرو اسلامي هيوادونو کي ډېر قوي رول لوبوي. همدارنګه، په ډېرو ځايو کي د مذهبي بنسټ پالني د زياتېدونکی قوت سره د تيوکراسۍ بيا راژوندي کېدل د امکان څخه ليري خبره نه ده.

غيرمذهبي secular استبداد هم لرغوني ريښې لري. د مثال په توګه، يوناني فيلسوف افلاطون پخپل مشهور اثر، جمهوريت، کي ډيموکراسي رد کړه. د ده په عقيده ډيموکراسي «د ګډوډۍ... ډکه ده چي په هغه کي ګويا مساوي او غيرمساوي ته په يوه سترګه کتل کېږي. [دلته اشاره د هغه وخت طبقاتي سيستم ته ده]» د ده په عقيده، د عامو خلکو له خوا د دولت اداره به داسي معنی ولری لکه د يوې بېړۍ ماڼوګان چي «د بېړۍ پر چلولو جګړه سره کوي؛ هر يو فکر کوي چي بايد د بېړۍ کنټرول په لاس کي واخلي، که څه هم چي د ده به د بېړۍ چلول navigation هيڅ زده هم نه وي...» د افلاطون نتيجه ګيري دا وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي«هغه کسان چي غواړي اداره سي باید په هغه سړي پسې چي دوی اداره کړای سي وګرځي او پیدا یې کړي».

سلطنت Monarchism د سکیولر استبداد یو بل شکل دئ. که څه هم، دا تیوري چي خدای تعالی پاچهانو ته د فرمانروایي مقدس حق وربخښلی دئ، یو مذهبي اړخ لري. د حکومت دارۍ دا ډول میراثي سیستم اوس چندان پاته نه دئ. یوازي یو څو زورور پاچهان (لکه د سعودي عربستان پاچا) پر ځای پاته دي، مګر نور یې مشروطه شاهي constitutional monarchy رژیمونه دي چي قدرت یې ډېر محدود دئ.

کمونیزم چي ولادیمیر لنین په شوروي اتحاد، ماؤتسه تونګ په چین او نورو کمونستي لیډرانو په نورو ځایونو کي پیاده کړ، د استبدادي رژیمونو په ډله کي راځي. کارل مارکس توقع درلوده چي د سرمایه دارۍ او کمونیزم تر منځ سوسیالیستي انتقالي دوره کي به پر بورژوازي باندی د «پرولتاریا دیکتاتوري» چلېږي. لنین دې نظریې ته رسمیت ورکړ او قدرت یې د کمونیست ګوند په لاس کی متمرکز کړ، چي ګوند بیا پخپل وار سره د پولیټ بورو Politburo او د هغه د مشر په تسلط کي وو. کمونیزم د شلمي پیړۍ په وروستۍ برخه خپل عظمت ته هغه وخت ورسېدئ چي کمونیستي حکومتونه په شوروي اتحاد، چین، شرقی اروپا او ځیني نورو هیوادونو کي، چي د نړۍ د نفوسو په سلو کي ۳۰ یې تشکیلول، مسلط وه. تر هغه راوروسته کمونیزم ډیر بد سره ولړزېدی، او د حکومت د سیستم په توګه یوازی په چین، کیوبا، شمالي کوریا او ویتنام کي لا تر اوسه پاته دئ. سره له دې هم، کمونیست ګوندونه په ډېرو هیوادو کي فعال دي. د مثال په توګه، کمونیستانو د نیپال د ۲۰۰۸ کال په انتخاباتو کي اکثریت وګټه او اوس د یوه ایتلافی حکومت رهبری په لاس کي لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه بله استبدادي سياسی فلسفه فاشيزم fascism دئ. دا اصطلاح زياتره وخت په غلط شکل د هغو کسانو له پاره کارول کېږي چي په سياسي لحاظ ډېر راست [محافظه کار] وي. د فاشيزم هغه اصول چي د ايټاليې بينيتو موسيوليني او د جرمني آدولف هيټلر يې ملاتړ کاوه په لاندي ډول بيانېدلای سي:

۱. د معقوليت ردول او د حکومت کولو له پاره د خلګو پر احساساتو تکيه کول.
۲. د ځينو ګروپونو پرتفوق [ښه والي] او د ځينو پر حقيروالي [کښته والي] عقيده درلود.
۳. د «حقيرو» هيوادو د خلګو تر لاس لاندي کول.
۴. د انفرادي حقوقو ردول (د جمعي حقوقو له پاره).
۵. اقتصادي فعاليتونه بايد د دولت د ملاتړ له پاره وي.
٦. عقيده درلودل چي د فرد عاليترينه ځرګندونه په خلګو کی ده. [يعني ټولنه تر فرد مهمه ده].
۷. عقيده درلودل چی د خلګو عاليترينه ځرګندونه د هغوی په ليډر کي ده.

ډيموکراټيک حکومت :

ډيموکراسي تر ميلاد ۵۰۰ کاله مخکي د لرغوني يونان په ښار – دولتونو city-states کي منځته راغله او د ۲۰۰۰ کالو راهيسي، وخت ناوخته دلته هلته وجود لري. په انګليستان کی د ډيموکراسۍ تدريجي پاڅون او د اتلسمي پېړۍ په پای کي د امريکې او فرانسې انقلابونو ډيموکراسي په يوې مهمي سياسی نظريې تبديله کړه. سربېره پر دې هم، د ډيموکراسۍ خپرېدل په کرار او بطي شکل جريان درلود. وروسته، په تېرو څو لسيزو کي د ډيموکراسۍ د پراختيا جريان ډېر زيات چټک سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیموکراسي، لږ تر لږه، د حکومت یو داسې سیسټم دئ چې دوه ډوله حقوق خلکو ته وړاندې کوي. لومړی ډول یې یو لړ سیاسي حقوق دي چې خلک په آزاده توګه و خپلو کاندیدانو ته د رایی ورکولو حق ولري. کاندیدان چې د مختلفو نظریاتو لرونکي وي، د انتخاب په صورت کی به د حکومت د پالیسۍ په جوړولو کی مهم اثر ولري. دوهم ډول یې بیا یو لړ مدني ازادي ګاني دي؛ لکه د بیان آزادي، د اجتماعاتو آزادي،او د قانون په وړاندي مساوات چې د یو آزاد حکومت له پاره مهم دي. دې خبري ته پام وکړئ چې زموږ د ډیموکراسۍ په تعریف کې د «لږ تر لږه» کلمه موجوده وه. دا ټکی د دې حقیقت څرګندوی دئ چې ډیموکراسۍ ته منسوب خصوصیاتو په هکله، او هم دا چې کوم هیوادونه ډیموکراټیک او کوم ډیموکراټیک نه دي، بحثونه او مناقشې رواني دي. دا خبره په خاصه توګه مهمه ده چې ٪۱۰۰ آیډیال ډیموکراسي وجود نه لري.

ډیموکراسي او امنیت:

د ډیموکراټیکي سولي تیوري د ډیموکراسۍ او نړیوال سیاست تر منځ یو په زړه پوري تړاو تشکیلوي. دا تیوري جرمني فیلسوف ایمانویل کانټ Immanuel Kant په خپل یو اثر کي چی ابدی سوله Perpetual Peace (۱۷۹۵) نومېږي رامینځته کړې ده. ده عقیده درلوده چې د نړۍ ټولو هیوادو ته د ډیموکراسي پراخېدل به جنګ له منځه یوسي. کانټ استدلال کاوه چې ډیموکراټیکه سوله به ځکه رامنځته سي چې «که د جنګ د اعلانولو په تصمیم کي د خلکو رضائیت لازم سي...، نو دا ډېره طبیعي خبره ده چې دوی به د جنګ د اعلان په برخه کي محتاط واوسي». اوسنۍ څېړني هم د دې نظریې د تایید پر خوا تمایل لري چې ډیموکراټیک هیوادونه ډېر لږ یو د بل په مقابل کي وسلې ته لاس اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډیموکراټیکي سولي د تیورۍ په هکله باید څو ټکو ته پام وسي. لومړی دا چي ډیموکراسي هم جنګ کوي. ښکاره مثال يې د امریکې متحده ایالات دي چي یوه مخکښه ډیموکراسي ده او هم د ۱۹۴۵ راهیسي زیات وخت په جنګ کي اخته ده. دوهم دا چي، ټول څېړونکي د ډموکراټیکي سولي د تیورۍ سره موافق نه دي. د مثال په توګه، ځیني تحلیلګران په دې باور دي چي د ډیموکراسیو تر منځ د جنګ نستوالی یو تاریخي بې قاعده توب دئ چي ښایي په آینده کي دوام ونه کړي. راتلونکی تاریخ ښایي د ډیموکراټیکي سولي تیوري غلطه ثابته کړي. مګر همدا اوس د سکالرانو تر منځ پر دې خبره یو ډول توافق سته چي ډیموکراسۍ [ډیموکراټیک دولتونه] خپل تر منځ، د استبدادي دولتو په تناسب، ښه روابط سره لري.

د قدرت پرله پېچلی ماهیت

د یوه لوړ رتبه امریکایي مامور په قول، «تر څو چي د انسانانو طبیعت تغیر نه وي موندلی، قدرت او زور به د بین المللي اړیکو زړه تشکیلوي». هر څوک به ښایي د دې ډول تاریک عملي سیاست realpolitik سره موافق نه وي، مګر د ډیپلوماسۍ په ساحه کي د قدرت رول او اهمیت په ښه توګه بیانوي. کله چي د دولتونو اهداف او منافع سره په ټکر کي سي، عموماً د هغه اړخ په ګټه تصمیم نیول کېږي چي زیات قدرت ولري.

د قدرت power اصطلاح به موږ دلته د یوه هیواد د مجموعي توانایي [یعني هغه څه چي یو هیواد يې د کولو قدرت ولري] په توګه استعمالوو. په عادي محاوره کي قدرت د «پر سر ټکولو» او یا په چا باندي په زوره د یو کار د کولو په معنی کارول کېږي. دا خبره ډېره مهمه ده چي موږ دلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت په بله معنی استعمالوو. لکه چي وروسته به وڅېړل سي، قدرت کېدای سي پر مثبت قناعت ورکولو او یا هم پر منفي تهدید تکیه ولري. په رشتیا سره هم، قدرت ډېر اشکال لري. نظامی زور، ثروت او ځیني نور اشکال یې ډېر ښکاره او محسوس دي. نور بیا لکه ټینګه ملي اراده او ډیپلوماټیک مهارت دومره ښکاره او محسوس نه دي.

مطلق او نسبي قدرت:

هغه قدرت چي بې له شکه وجود لري او د استعمال امکان یې موجود وي مطلقه قدرت بلل کېږي. یو مثال یې هغه تقریباً ۵۰۰۰ ذروي ګولۍ دي چي د امریکې متحده ایالاتو په تقریباً ۱۰۰۰ میزایلونو او جنګي الوتکو کي ځای پر ځای کړي دي. دا ګولۍ بې له کوم شک او شبهې وجود لري او که کار ځني واخیستل سي ډېر تاثیر به وښندي. په تیوریکي لحاظ یې د کارولو اختیار د جمهور رئیس په لاس کي دئ.

په تیوري کي چي هر څه وي، قدرت په خلا کي وجود نه سي لرلای. څرنګه چي قدرت په یو چا باندي په زور د یوه کار د کولو او یا نه کولو توان درلودل دي، نو یوازي د مقابل طرف سره په مقایسه کي اندازه کېدای سي. له دې امله نو نسبي یا مقایسوي قدرت هم باید په نظر کی ونیول سي. د مثال په توګه، موږ بې له دې چي د کوم هیواد سره یې مقایسه کړو نه سو ویلای چي چین یو پیاوړی هیواد دئ. د چین د قدرت منابع چي هر څه وي، د جاپان سره په مقایسه یې قدرت لږ او د ویتنام سره په مقایسه یې قدرت ډېر دئ. کله چي د چین اسیایي رقیب هندوستان په کال ۱۹۹۸ کي د هستوي وسلو ازموینه سر ته ورسوله، د چین قدرت د هندوستان په تناسب رالږ سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قدرت توان او د قدرت اراده:

د هر هیواد قدرت په عمده توګه د هغه د قدرت په شتمنی سره ځرګندیږي. نظامي او اقتصادي قوت، لیډرشپ، نفوس، د خلکو استعدادونه او ځیني نور داسی فکتورونه د یوه هیواد د قدرت ظرفیت [یعنی په بین المللی ساحه کي قدرت د استعمال توانمندي] تشکیلوي. مګر یوازي د دې عمده قدرتونو په درلودلو سره د یو هیواد څخه نړۍ وال قدرت نه جوړیږي. دا شیان و یوه هیواد ته د قدرت څخه د کار اخیستلو توان او ظرفیت ور په برخه کوي. مګر د دې له پاره چي یو هیواد په نړۍ وال ډګر کي مؤثر وګرځي، د قدرت اراده will to power هم ورته په کار ده. یعني دا چي یو هیواد باید د قدرت د استعمال اراده هم ولري.

جاپان په دې برخه کی یو ډېر ښه مثال وړاندي کوي. له اقتصادي پلوه جاپان د نړۍ دوهم قوي هیواد دئ. د جاپان ناخالص ملي تولید GNP یوازي د امریکې د متحده ایالاتو په وړاندي دوهم مقام لري، مګر بیا هم د چین، فرانسې او برتانیې تر مجموعي ناخالص ملی تولید زیات دئ. د جاپان ۱۲۷ ملیونه په لوړه سویه تربیه سوی نفوس هم د دې هیواد یو بله عمده شتمني ده. همدا رنګه، بې له دې چي د چا توجه دي جلب کړي، جاپان یوه ډېره مجهزه نظامی قوه جوړه کړې ده چي کالنۍ بودجه یې تر ۴۱ بلیونو ډالرو زیاته ده. پر دې ټولو سربېره، د جاپان جهاني نفوذ تر دوهمي عمومي جګړې وروسته ځکه محدود پاته سوی دئ چي پخپله نه غواړي میدان ته راووزي. په سیمبولیک شکل، د جاپان اساسي قانون «د زور له لاري د بین المللي شخړو حل کول منع کړي دي». بله مهمه خبره دا ده چي جاپان نه یوازي د قوې د استعمال مخالف دئ، دوی د خپلو نظریاتو د ترویج په برخه کي هم د جدي موقف نیولو څخه ډډه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې طرز تفکر اوس تغیر موندلی دئ. احصائیې ښیي چي د جاپان په خلګو کي د ملي غرور احساس ورځ تر بلي زیاتېږي. جاپان په ډېره تدریجي توګه خارجی هیوادو ته د نظامي واحدونو په لېږلو پیل کړی دئ. جاپان همدارنګه د ملګروملتو د سولي ساتني په ماموریت کي برخه اخلي او په کال ۲۰۰۳ کي یې ۶۰۰ غیر محاربوي عسکر (انجینري اوطبي واحدونه) په عراق کي ځای پر ځای کړي دي. پر دې سربېره، د جاپان بحري قوه د خپلي لومړنۍ هلیکوپتر وړونکي بېړۍ له پاره تیاری نیسي او د کوماندو واحدونو ټرېنینګ یې چټک کړی دئ. دې کار د جاپان ګاونډي هیوادونه په تشویش کي اچولي دي. همدارنګه، جاپان د ملګروملتو د امنیت په شورا کي د دایمي چوکۍ د په لاس راوړلو له پاره هلي ځلي پیل کړي دي. د امنیت په شورا کي د امریکې د متحده ایالاتو سفیر په دې وروستیو کي داسي تبصره کوي چي «جاپان په تغیر کي دئ او وایي چي موږ یو ستر هیواد یو، د نړۍ دوهم اقتصاد لرو او د الکاهل په بحر کي دوهمه بحریه لرو. موږ د امنیت په شورا کي دایمی چوکۍ غواړو. موږ غواړو په بین المللي ډګر کي رول ولوبوو». له دې امله د دې اټکل کېدای سي چي جاپان به خپل د قدرت ظرفیت په عملی قدرت واړوي او په بین المللی ډګر کي به په قوي رول ولوبوي.

د قدرت ډاینامک [محر که قوه]:

د قدرت اندازه کول هم ځکه مشکل دئ چي هر وخت په تغیر کي وي. د هیوادو اقتصاد مخته یا شا ته ځي، نظامي قواوي موډرني کېږي یا له موډه لوېږي، نوي طبیعي منابع کشفېږی یا لږېږي، خلګ د حکومتو ملاتړ کوي یا پر بې اعتماده کېږي. د روم څخه رانیولې بیا د برتانیې تر امپراطورۍ او شوروي اتحاد پوري، هیڅ سوپر پاور تر پایه دوام نه دئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلی. هر یو له دغو څخه له زوال سره مخامخ سو او شوروي اتحاد خو بالکل له منځه ولاړ. د دوی پر ځای نوي هیوادونه، لکه د امریکې متحده ایالات، د لویو قدرتو په قطار کی ودرېدل. چین هم هڅه کوي چي خپل پخوانی برم بیرته لاس ته راوړي.

د یوه هیواد قدرت ته رسېدل یا له قدرته رالوېدل په یو شمېر فکتورونو پوري اړه لري چي د قدرت منابع په هغو کي مهم رول لوبوي. تقریباً ۶۰ کاله مخکي د هستوي وسلې منځته راتلو د هغو هیوادو د مقام په لوړېدلو کي چي هستوي وسلې یې لرلې ډېر رول ولوباوه. داخلي شرایط هم د هیوادونو پر قدرت اغېزه ښندي. شوروي اتحاد ځکه راچپه سو، چي نور یې د اکثریت خلکو وفاداري له ځانه سره نه درلوده. اکثریت امریکایان وطن پرسته دي، مګر که د امریکې خلک ونه غواړي په بین المللي سیستم کي د لیډر پاته کېدلو مصارف پر ځان ومني، نو دوی هم د سوپرپاور په توکه دوام نه سي موندلای. د دې معنی دا نه ده چي د امریکې متحده ایالات دي باید دنړۍ رهبري پر غاړه واخلي، بلکي خبره دا ده چي که امریکا غواړي سوپرپاور پاته سي باید د رهبرۍ درond بار پر اوږو واخلي.

ډیپلوماټیک وسایل

The Diplomatic Instrument

ډیپلوماسي په عمل کي د قدرت کارول دي، چي موږ به وروسته پر وږغېږو. ځکه نو، ملي ډیپلوماسي یوه پرله پېچلې لوبه ده چي په هغه کي یو هیواد هڅه کوي چي نور هیوادونه یا بین المللی سازمانونه په خپله خوښه وڅرخوي. که څه هم موږ ته زیات وخت داسي تصویر وړاندي کېږي چي ډیپلوماسي ګواکي په ډېره سړه سینه په ښایسته دفترونو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر ته رسېږي، مګر په واقعیت کی خبره هر وخت داسي نه ده. د اوسني عصر ډیپلوماسي پر سفیرانو او نورو ډیپلوماټانو سربېره د کمیونیکېشن ډېري نوري پروسې په بر کي نیسي. که څه هم چي، ډیپلوماسي د خارجي پالیسۍ د یوازنۍ وسېلې په توګه وړاندي کېږي، مګر واقعیت دا دئ چي د ډیپلوماټانو د ماهرانه مذاکراتو پر وخت د اقتصادي او نظامي قوت څخه هم په غیر مستقیمه توګه کار اخیستل کېږي.

ډیپلوماسی د قدرت د اعمال په توګه:

د ملي ګټو د پر مخ بېولو له پاره د یوه هیواد د قدرت په کار اچول ملي ډیپلوماسي تشکیلوي. که څه هم چي د قدرت په کار اچول موږ ته د نظامي قوې یا د اقتصادي بندیزونو فکر راپیدا کوي، مګر د قدرت په کار اچول ډېره پرله پېچلې موضوع ده. د یوه هیواد اقتصادي او نظامي زور د هغه هیواد په زېربنا کي پروت دئ او قوي زېربنا د یو هیواد په ډیپلوماټیک قوت کي زیاتوب راولي.

تر ۱۹۰۰ مخکي، د ډیپلوماټیکو مذاکراتو نورمال شکل د دوو هیوادو تر منځ مستقیم مذاکرات وه چي دوه اړخیزه ډیپلوماسی bilateral diplomacy بلل کېږي. په راوروسته کي څو اړخیزي ډیپلوماسۍ، چي یو شمېر هیوادونه برخه پکښي اخلي، انکشاف وموند. په کال ۱۹۲۰ کي د ملتونو د اتحادیې League of Nations منځته راتلل د څو اړخیزي ډیپلوماسۍ د انکشاف مثال دئ. اوس ۲۵۰ نړۍ وال او سیمه ییز دایمي بین الدولتي سازمانونه (IGO) وجود لري. د امریکې متحده ایالات د ډېرو بین المللي سازمانو غړیتوب لري، او امریکایي ډیپلوماټان هره ورځ په څو اړخیزو مذاکراتو کي برخه اخلي. د مثال په توګه، د امریکې متحده ایالات د دې له پاره چي شمالي کوریا دې ته وهڅوي چي د اټومي وسلو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروګرام تېره سي، په شپږ اړخيزو مذاکراتو کي، چي مشرتوب يې د چين پر غاړه دئ، برخه اخلي. د دې مذاکراتو نور غړي شمالي کوريا، روسيه، جنوبي کوريا او د امريکې متحده ايالات تشکيلوي.

څو اړخيزه ډيپلوماسي:

که څه هم ځيني استثناآت وجود لري، تر ۱۹۰۰ مخکي د مذاکراتو نورمال شکل دوه اړخيزه ډيپلوماسي bilateral diplomacy، يعنی د دوو هيوادو تر منځ مستقيم مذاکرات وه. په راوروسته کي، څو اړخيزه ډيپلوماسي multilateral diplomacy، يعني د څو هيوادو ګډو کنفرانسونو، زيات پرمختګ کړی دئ. په کال ۱۹۲۰ کي د ملتونو اتحادېې the League of Nations منځته راتلل په دې لار کي يو مهم ګام وو. اوس تقريباً ۲۵۰ دايمی نړيوال او سيمه ايز بين الدولتي سازمانونه وجود لري. تر کال ۱۹۰۰ مخکي، د امريکې متحده ايالاتو په اوسط ډول په کال کي يو ځل په څو اړخيزو کنفرانسونو کي برخه اخيستله. اوس د امريکې متحده ايالات د ډېر شمېر بين المللي سازمانو غړيتوب لري، او امريکايي ډيپلوماټان هره ورځ په څو اړخيزو مذاکراتو کي برخه اخلي.

د اوسنۍ موډرني تکنالوجۍ له برکته، چي د هيوادونو تر منځ يې تماس اسانه کړی دئ، د څو اړخيزي ډيپلوماسۍ له پاره زياته زمينه برابره سوې ده. بل دا چي، ډېر نړيوال موضوعات، لکه د محيط [چاپيريال] پرابلمونه، د يوه هيواد يا دوه اړخيزي ډيپلوماسۍ له لاري نه سي حل کيدای. د دې ډول پرابلمونو حل نړيوالي همکارۍ ته اړتيا لري. او همدارنګه، په اوسنۍ نړۍ کي د مهمو بين المللي اعمالو له پاره، په تېره بيا هغه چي د نظامي قوې کارول غواړي، د ملګرو ملتونو په چوکاټ کي د څو اړخيزي ډيپلوماسۍ زياته توقع کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مقابل کې بيا يو اړخيزه ډيپلوماسي unilateralism قرار لري. دا هغه وخت پيښيږي چې يو ځانګړی هيواد، بې له دې چې د کم بين الدولتي سازمان موافقه له ځانه سره ولري، په ځانګړې توګه عمل کوي. د عراق معاصره جګړه دا موضوع ښه تشريح کولای سي. د فارس د خليج تر جګړې مخکې (۱۹۹۱)، د امريکې د هغه وخت جمهور رئيس جورج ايچ بوش له کويټ څخه د عراق د ايستلو له پاره د ملګرو ملتو اجازه تر لاسه کړه، او د امريکې په مشري يرغل د ۳۳ هيوادو ملاتړ درلود. په کال ۲۰۰۳ کې، د امريکې جمهور رئيس جورج ډبليو بوش د ملګرو ملتو د تصويب او اجازې پرته پر عراق حمله وکړه، چې يوازې د برتانيې عمده او د درو نورو هيوادو تش په نامه ملاتړ ورسره وو.

دليډر اوليډر ترمينځ ډيپلوماسي:

په پخوا وختونو کې ډېر لږ پيښيدل چې پاچهان او يا نور ليډران دې يو له بله سره ووينې او يا مخامخ مذاکرات سره وکړي. اوس موډرن ټرانسپورټيشن او کميونيکيشن مخامخ ليدنې کتنې يو عادي کار ګرځولی دئ. د امريکې جمهور رئيس بوش پخپل لومړيو شپږو کلونو کې ۳۶ سفرونه وکړل او په همدې وخت کې يې د خارجي هيوادونو له۲۱۹۰ ليډرانو او خارجه وزيرانو سره وکتل. همدارنګه، د جمهور رئيس او خارجي ليډرانو تر منځ ټيلفوني خبرې يوه عادي پيښه ده.

د ليډرانو تر منځ مخامخ ليدنې کتنې ځينې ګټې لري. ځينې وخت دا ډول ليدنې کتنې زيات سيمبوليک ارزښت لري. په کال ۱۹۷۲ کې د چين د مشر ماؤتسه تونګ سره د امريکې د پخواني جمهور رئيس ريچارډ نکسن ملاقات د امريکې د متحده ايالاتو په پاليسۍ کې د يو عمده تغير څرګندوی وو. ځينې وخت ليډران په دې توانيږي چې د مخامخ ليدنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنو له لاري د څرګندو تغیراتو له پاره لاره هواره کړي. د ۱۹۷۸ کال د کیمپ ډېویډ معاهدات Camp David Accords، چې د مصر او اسراییلو تر مینځ یې تر ډېرو کلونو خصومت او درې واره جنګ وروسته د روابطو د نورمال کېدلو پروسه راپیل کړه، هغه وخت منځته راغلل چې د امریکې جمهور رئیس جیمي کارټر، د مصر جمهور رئیس انورسادات او د اسراییلو صدراعظم میناخیم بیګین د امریکې د میریلنډ ایالت په کیمپ ډېویډ کې سره وکتل.

د لیډر او لیډر تر منځ ډیپلوماسي ځیني وخت ځینی مشکلات هم لري. ډېر داسې وختونه راغلي دي چې دوه لیډران په مخامخ خبرو کې یوې موافقې ته سره رسېدلي وي، مګر وروسته ښکاره سي چې دوی یو له بله سم نه وي سره پوهېدلي. بل مشکل دا دئ چې لیډران کولای سي د کښته رتبه مقاماتو غلطۍ رد کړي، مګر د یوه لیډر تعهد، که معقول هم نه وي، په اساني سره بیرته نه سي اخیستل کېدای. د امریکې پخواني خارجه وزیر، هینري کیسنجر وایی: "کله چې جمهور رئیسان مذاکرات کوي، نو د تېښتي لاره پر ځان تړي".

ډیموکراټیکه ډیپلوماسي:

تر شلمي پېړۍ مخکې په لږو هیوادو کې ډیموکراسي موجوده وه. له دې امله نو د ډیپلوماسۍ کارول او د نورو هیوادو سره د معاهدو امضا کول د پاچا په واک کې وه. ځکه نو شپاړسم لویي ویل چې «زه دولت یم». د اجرائیه قوې مشران اوس هم د خارجي پالیسیو په هکله د تصمیم نیولو په پروسه کې ډېر کنټرول لري، مګر نن ورځ دا کار د دوی په انحصار کې نه دئ. اوس ډیموکراټیکه ډیپلوماسي معیار ده چې په هغه کې مقننه قوه، ذینفع ګروپونه interest groups او عامه افکار هم عمده رول لوبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په رشتیا سره هم، د خارجي پالیسۍ په جوړولو کي د داخلي سیاست اهمیت زیات دئ. د یوې پالیسۍ د بریالیتوب له پاره باید ډیپلوماټان هڅه وکړي د حل داسي لار غوره کړي چي هم په بین المللي او هم په داخلي سطحه کي د منلو وړ وي. د تایوان د راتلونکي په باب څو ځله د چین او د امریکې متحده ایالاتو لیډرانو هڅه کړې ده چي نه یوازي خپل تر منځ د توافق ټکي پیاده کړي، بلکي دواړو خواوو ډېره هڅه کړې ده چي د خپلو هیوادو په دننه کي هم هغه داخلي قواوي دفع کړي چي د بحران و عمیق کېدلو ته یې لمن وهله. د چین جمهور رئیس دا خبره وکړه چي «هر لیډر که د تایوان آزادي ومني له قدرته به ایسته کړه سي».

خلاصه [پرانستې] ډیپلوماسي:

پټوالی یو وخت دډیپلوماسۍ معیاري شکل وو، چي مذاکرات او ځیني وخت حتی معاهدې او قراردادونه په پټه سر ته رسېدل. د امریکې پخواني جمهور رئیس وډرووویلسن د خلاصي ډیپلوماسۍ ږغ پورته کړ او له هغه وخت راهیسي پرانستې ډیپلوماسي معیار ګرځېدلې ده. اوس د مذاکراتو او بین المللي تړونو او توافقاتو رپوټونه ثبتیږي او په ډاګه اعلانیږي. دا تغیر که څه هم چي د ډیموکراټیکي ادارې د پرنسیپ له پاره مهم دئ، ځیني تاوانونه هم لري. سرخلاصي مذاکرات مشکلات لري. که ستاسي د چنې وهلو ستراتیژي خلګو ته ښکاره سي نو بیا ستاسي د امتیازاتو د لاسته راوړلو وړتیا له منځه ځي. د عامه انتقادونو په صورت کي امتیاز لاسته راوړل ګران کار دئ. ښایي په ټول تاریخ کي ډېر مهم او مخفي مذاکرات په کال ۱۹۶۲ کی د کیوبا د بحران پر وخت د امریکې د متحده ایالاتو او شوروي اتحاد تر مینځ مذاکرات وه. په دې پټو مذاکراتو کي د امریکې متحده ایالاتو ژمنه وکړه چي د کیوبا څخه د شوروي اتحاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ذروي وسلو د بیرته ایستلو په صورت کي به د امریکې متحده ایالات د فیډل کاسټرو د له منځه وړلوهڅې نه کوي.

د ډیپلوماسۍ سر ته رسول:

د ډیپلوماسي تر ساینس د هنر برخه ډېره ده. پاخه ډیپلوماټان، د دې له پاره چې مؤثریت ولري، باید خپل روش د شرایطو سره عیار کړي. مګر سربېره پر دې هم، د ښه ډیپلوماسۍ له پاره ځیني مقررات وجود لري چې باید ځانونه په پوه کړو.

مستقیم یا غیر مستقیم مذاکرات:

یوه موضوع چې ډیپلوماټان ورسره مخامخ کېږي هغه دا ده چې یو له بله سره مستقیمي خبري وکړي او که د میانځګړي پر لاس غیر مستتقیم مذاکرات سر ته ورسوي. مستقیم مذاکرات دا ګټه لري چې په هغه کي د غلط فهمۍ او غلط تفسیر مخه نیول کېدای سي. همدارنکه، مستقیم مذاکرات ژر سر ته رسېدلای سي.

غیر مستقیم مذاکرات هم خپل ځانته ګټي لري. مستقیم تماس تر یو حده د مشروعیت سمبول کېدای سي چې یو هیواد ښایي ونه غواړي یو بل هیواد ته یې ورکړي. د مثال په توګه، د جمهور رئیس بوش [د امریکې پخواني جمهور رئیس] اداري د ایران سره د مستقیمو او دوه اړخیزو مذاکراتو په هکله مقاومت کاوه، ځکه چې دې کار به و یوه داسی هیواد ته چې د امریکې حکومت یې په رسمیت نه پېژني ډیپلوماټیک بریالیتوب ور په برخه کړی وای. د امریکې متحده ایالات د ۱۹۸۰ کال راهیسي ایران په رسمیت ځکه نه پېژني چې د ایران حکومت مظاهره کوونکو ته اجازه ورکړه چې په تهران کي د امریکې سفارت اشغال او ۵۲ امریکایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیپلوماټان د ۴۴۴ ورځو له پاره یرغمل ونیسي. سربېره پر دې هم، واشنګټن د ډیپلوماسۍ دروازه په مکمله توګه تړلې نه ده او د ایران سره یې یو لړ غیر رسمي تماسونه اوس هم ژوندي ساتلي دي.

لوړ رتبه یا کښته رتبه ډیپلوماسي:

د ډیپلوماسۍ یو بل مهم اړخ دا دئ چې څوک باید ډیپلوماټیک مذاکرات سر ته ورسوي. و کوم کنفرانس ته باید لوړ او یا کښته رتبه ډیپلوماټان ولېږل سي، د یوه هیواد موقف باید د یوه لوړ رتبه مقام، لکه د دولت مشر، او یا که د کوم کښته رتبه مقام له خوا اعلان سي؟

لوړرتبه ډیپلوماسي خپل ځانته ګټې لری. د حکومت د رئیسانو له خوا تقریري او تحریري بیانیې په نورو پایتختونو کي جدي ګڼل کېږي. د امریکې د پخواني جمهور رئیس بوش دا خبره چې «ما په ډاګه ویلي دي چې موږ پر شمالي کوریا د یرغل خیال نه لرو،» د شمالي کوریا په موقف کي تغیر راوستی. پخوا شمالي کوریا د امریکې سره د رسمي معاهدې غوښتنه کوله، مګر وروسته یي موقف نرم سو او د امریکې د متحده ایالاتو او نورو هیوادو سره د خبرو له پاره تیاری وښود.

کښته رتبه ډیپلوماسي بیا هم په ځینو حالاتو کي په کار ده. په کښته رتبه کمیونیکېشن کي د انعطاف زمینه موجوده وي. د کابینې د یوه غړي له خوا په امتحاني توګه یو زورور تهدید اعلانېږي، مګر کله چې په وروسته کي نامعقول ثابت سي، د یو لوړ رتبه مقام له خوا ردېږي. د تایوان په تشنج کي، عمده مشرانو د نظامي تهدید په هکله د کښته رتبه مقاماتو څخه کار واخیست. د مثال په توګه، د چین نظامي ورځپاڼې (د آزادۍ د اردو ورځپاڼه)، چې د رسمي پالیسي جوړوونکو څخه ډېره لیري ده، په عصباني کوونکې لهجه تهدید وکړ، چې که تایوان آزادي اعلان کړي چین

(c) ketabton.com: The Digital Library

به «له هیڅ ډول خونړۍ جګړې څخه مخ ونه ګرځوي». همدارنګه، په واشنګټن کې له قدرت څخه ډېر لیري د دفاع د وزارت یوه کښته رتبه مامور، د همدې موضوع په ارتباط، په ډېر قهر وغږومبېدی چې که چین پر تایوان حمله وکړي «له بې حسابه نتایجو سره به مخامخ سي».

د تهدید یا بخشش [عوض] څخه کار اخستل:

یو بل ډیپلوماټیک انتخاب دا دئ چې د سوټې او که د زردکې [یعني د تهدید که بخښښ] څخه کار واخیستل سي. د تهدید ډیپلوماسي هغه وخت مؤثره واقع کېدای سي چې ستاسي سره د تهدید د عملي کولو قدرت، تصمیم او اعتبار وجود ولري. یو وخت کله چې چین د تایوان د خاصو مقاصدو څخه خبر سو، نو یې تایوان ته نژدې نظامي «ټرېنینګ» پیل کړ. د خپل نظامي قدرت د اظهارولو په منظور یې، د نورو کارونو تر څنګ، شپږ په اټومي کوپړۍ warhead سمبال کېدونکي میزایلونه د تایوان سواحلو ته وروتوغول. په مقابل کې بیا د امریکې متحده ایالاتو هم، د چین د غیر مستقیم تهدید په وړاندې، ډېره لویه بحري قوه د تایوان اوبو ته ولېږله. د تهدید ډیپلوماسي نیمګړتیاوي هم لري. که تهدید کار ونه کړي او یا تهدید عملي نه سي، نو ستاسي کمزوري ښیي چې ستاسي اوسني او هم ښایي راتلونکي مخالفینو ته به نور هم جرئت ورکړي. مګر خبره دا ده چې د نظامي تهدید څخه کار اخیستل او عملي کول ډېري پیسې او بشري قوه غواړي.

ځیني وختونه د بخښښ یا عوض ورکول تر تهدید زیات اثر درلودلای سي. د مرستو زیاتول، تجارتي امتیازات او یا ځیني نور محسوس او یا هم سیمبولیک بخښښونه ښایي ډیپلوماټیک موافقتونه منځته راوړي. په کال ۲۰۰۷ کې د شمالي کوریا د ذروي وسلو د پروګرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله د مذاکراتو پیل ځکه ممکن سو، چې د امریکې متحده ایالاتو شمالي کوریا ته د سوو ملیونو ډالرو اقتصادي مرستو وعده وکړه.

صراحت او یا قصداً مبهم والی:

د ډیپلوماسۍ ډېر کارپوهان په ډیپلوماټیک کمیونیکېشن کې صراحت ډېر مهم بولي. مګر داسې وختونه راځي چې قصدي ابهام ته هم اړتیا پیدا کېږي. په تحریري او تقریري کمیونیکېشن کې صراحت ځکه ګټور وي چې د غلط فهمۍ مخه نیسي. صراحت، په تېره بیا چې د یو ملي لیډر له خوا رامنځته سي، د رښتیاني او واقعي تعهد ثرګندوی وي.

ابهام هم کېدای سي ځیني وخت ښه ستراتیژي واوسي. د صراحت نستوالی یو هیواد په دې توانوي چې د لزوم په صورت کې خپل تعهد بیرته واخلي. په کال ۲۰۰۵ کې د چین پارلمان حکومت ته د تایوان په مقابل کې د قوې د استعمال واک په دې شرط ورکړ، چې که تایوان د آزادۍ غوښتني په لار کې «مهم ګامونه» واخلي، او یا «د سوله ییزې لارې [د چین سره د تایوان] د وحدت ټول امکانات له منځه ولاړ سي». ثرنګه چې د چین حکومت هیڅکله هم د تش په نامه پارلمان ثخه اجازه اخیستلو ته اړتیا نه لري، خو بیا هم دا عمل و تایوان ته یو قوي خبرداری وو. همدارنګه، د چین لیډرانو «مهم ګامونه» او «د سوله ییزې لارې د وحدت د امکاناتو له منځه تلل» تعریف نه کړل او خبره یې په آینده کې د مانور له پاره مبهمه پرېښووله.

د وینا او یا د عمل له لارې کمیونیکېشن:

په ډیپلوماسۍ کې د کمیونیکېشن له پاره د خبرو [وینا] او یا د عمل ثخه کار اخیستل کېږي. تقریري او تحریري کمیونیکېشن، که په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستقیم ډول او یا هم د عامه څرګندوني له لاري مقابل لوري ته ورسول سي، ډېره ښه ډیپلوماټیکه ستراتیژي کېدای سي. واشنګټن ډېر ځله پیکینګ ته ډاډ ورکړی دئ چي د امریکې متحده ایالات د تایوان استقلال نه خوښوي او د تایوان د استقلال د یو اړخیز اعلان ملاتړ به ونه کړي. دې ډول کمیونیکېشن د چین ډېره را لږ کړه چي په نتیجه کي یې د تایوان د استقلال غوښتونکي حکومت په وړاندي د چین عکس العمل هم لږ کړ.

د عمل له لاري مقابل لوري ته اشاره کول هم خپل ځای لري. کله چي د امریکې پخوانۍ خارجه وزیري، رایس، په کال ۲۰۰۵ کي جنوبي کوریا ته رسمي سفر وکړ، په عمل کي یې شمالي کوریا ته ور وفهمول چي د امریکې متحده ایالات به د شمالي کوریا په مقابل کي د جنوبي کوریا کلک ملاتړ وکړي. مګر ځیني وختونه د دې ډول فزیکي اشارو سره ستونزي هم رامینځته کېږي، او د خبري تر بیر ته اخیستلو د عمل څخه تر شا کېدل ډېر مشکل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم فصل

بین الدولتي سازمانونه
Intergovernmental Organizations

که څه هم چي د دولت مؤسسه له ډېر وخت راهیسي په بین المللي سیستم کي عمده رول لوبوي، مګر بین الدولتي سازمانونه Intergovernmental Organizations (IGO) هم په بین المللي سیستم کي په یو بل شکل سره عمده رول لوبوي. هیوادونه د دې ډول بین المللي سازمانو غړي وي. په دې توګه، بین الدولتي سازمان (IGO) پر شخصي او انفرادي غړیتوب ولاړ غیر دولتی سازمان nongovernmental organization (NGO) سره تفاوت لري.

بین الدولتي سازمانوته یوه لنډه کتنه:

د بین الدولتي سازمانو تر منځ بیخي زیات تفاوت وجود لري. ځیني یې، لکه د ملګرو ملتو مؤسسه، ډېر غړي لري. ځیني بیا، لکه د افریقا د ستر جهیل د هیوادو اقتصادي ټولنه، یوازي درې غړي لري. د بین الدولتي سازمانو د طبقه بندۍ یو بل شکل د وظیفې پر اساس دئ. د ملګرو ملتو او اروپایي اتحادیې په شان څو هدفي multipurpose بین الدولتي سازمانونه پراخ او بېلابېل وظایف سر ته رسوي، او د عربو د وجهي صندوق Arab Monetary Fund په شان اختصاصي بین الدولتي سازمانونه بیا ډېر محدود وظایف سر ته رسوي. سربیره پر دې، د جهاني بانک په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوال بین الدولتي سازمانونه او د افریقایي اتحادیې African Union په شان سیمه ایز بین الدولتي سازمانونه وجود لري.

د بین الدولتي سازمانو مثالونه په تاریخ کي هم موندلای سو. داسي ویل کېدای سي، چي د بین الدولتي سازمان د یو ابتدایي شکل اساس په ۴۷۸ قبل المیلاد کي ایښوول سوی دئ، چي په هغه کي د یونان ښار دولتونو City States د فارس Persia د تهدید په مقابل کي د دیلاین لیګ [تړون] Delian League منځته راووړ. که څه هم چي دا لیګ یو ابتدایي اتحاد وو، مګر د بین الدولتي سازمان دوه مشخصات یې په ځان کي درلودل. لومړی دا چي دایمي شکل یې درلود. دوهم دا چي، دې لیګ د نماینده ګانو یوه شورا درلوده چي غړي یې د ښاري –دولتو له خوا ټاکل کېدل.

د بین الدولتي سازمانو وده اوانکشاف:

د بین الدولتي سازمانو د منځته راتلو تیوري چي هر څه وي، بین الدولتي سازمانونه په اصل کي د اوسني عصر یوه پدیده ګڼله کېږي. د ۱۸۰۰ میلادي کلونو په دوران کي په شمېر لږ بین الدولتي سازمانونه چي د مشخصو مافوق ملتي چارو سره یې سروکار وو، په نړۍ کي موجود وه. د رآین د بیړۍ چلولو مرکزي کمیسیون Central Commission for the Navigation of the Rhine چي په کال ۱۸۱۵ کي منځته راغی، تر ټولو پخوانی او تر اوسه هم پاته بین الدولتي سازمان دئ. د تلګراف بین المللي اتحادیه (چي اوس یې نوم د ټیلي کمیونیکیشن بین المللي اتحادیه دئ) په کال ۱۸۶۵ کي تأسیس سوه او تر اوسه هم وجود لري تر ټولو پخوانی بین الدولتي سازمان دئ چي نړیوال غړي لري. سره له دې هم، د ۱۸۰۰ کلونو په ټول دوران کي یوازي شپږ بین الدولتي سازمانونه منځته راغلل.

د ۱۹۰۰ کلونو په لومړیو برخو کي د بین الدولتي سازمانو مینځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتلل په تدريجي توګه پيل سول. د پېړۍ په پيل کي د هاګ سيستم Hague System تشکيل سو، چي د وسله والو نښتو د مخنيوی له پاره لومړنی بين الدولتي سازمان وو. د هاګ د سيستم نوم ځکه ورکړه سو، چي د ۱۸۹۹ او هم د ۱۹۰۷ دوه کنفرانسونه يې د هالنډ د هاګ په ښار کي جوړ سول. د دې سيستم اهداف دا وه چي وسلې محدودي کړي، د بين المللي مناقشو د منځګړيتوب لپاره کړنلار او طرزالعمل مينځته راوړي، او د وسله والو نښتو مخه ونيسي. دوهم کنفرانس نور هم جامع وو، چي د اروپا، شمالي امريکا، او لاتيني امريکا ۴۴ هيوادو ګډون پکښي کړی وو. د سازماني پلوه يې يوه محدوده عمومي اسامبله او هم يو قضايي سيستم درلود. د هاګ دريم کنفرانس د کال ۱۹۱۵ لپاره په پلان کي نيول سوی وو، مګر د لومړۍ عمومي جګړې (۱۹۱۸-۱۹۱۴) له امله سر ته ونه رسېدی.

تر جنګ وروسته، د ورسايليس Versailles د سولي کنفرانس (۱۹۱۹)، د نوي نړيوال نظم د راوستلو لپاره، د نورو شيانو په اړخ کي، د ملتونو ټولني League of Nations د تأسيس په لټه کي سو. د ملتونو ټولني [جامعه ملل يې هم بولي]، د هاګ د سيستم په پرتله، يو ډېر پرمختللي سازماني ساختار درلود. که څه هم په اصل کي يو سوله ساتونکی سازمان وو، د ملتونو ټولني د اجتماعي او اقتصادي همکاريو ځيني عناصر يې هم په ځان کي درلودل. له بده مرغه سوله بيا بريالۍ نه سوه، او د ملتونو ټولنه League of Nations د دوهمي عمومي جګړې د اور په لمبو کي مړه سوه.

سره له دې هم، د هاګ د سيستم او د ملتونو ټولني تر شا اساسي مفکوره مړه نه سوه. د دوهمي عمومي جګړې په پای کي تر ۵۰ زيات هيوادونه سره کښېنستل او په ۱۹۴۵ کال کي يې د ملګري ملتونو United Nations اساس کښېښود. د ملتونو د ټولني په شان، د ملګري ملتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساسي هدف هم د سولي ساتنه وه، مګر پر دې سربېره د بشري ټولني د اجتماعي او اقتصادي بهبود چاري هم ور په غاړه سوې. د دې تعهد د سر ته رسولو لپاره، د ملګري ملتو سازمان اوس په پراخه توګه د نړۍ د زيات شمېر مسايلو سره سروکار لري. د ملګري ملتونو د جوړېدو په شاوخوا کلونو کي د بين الدولتي سازمانو په شمېر او نوعيت کي چټک پرمختګ راغی. په تېره بيا د ۱۹۶۰ او ۱۹۷۰ کلونو په دوران کي، چي ډېري مستعمرې آزادي سوې، زيات نوي بين الدولتي سازمانونه منځته راغلل. په آسيا، افريقا او نورو سيمو کي آزاد سوي هيوادونو لاسونه سره ورکړل او د خپل اجتماعي او اقتصادي پرمختګ لپاره يې سيمه ييز بين الدولتي سازمانونه منځته راوړل. په کال ۱۹۸۴ کي د بين الدولتي سازمانو شمېر ۳۶۵ ته رسېدی. په راوروسته کلونو کي يې په شمېر کي لږوالی راغی چي په کال ۲۰۰۵ کي يې شمېر ۲۴۶ ته راټيټ سو. زياتره هغه بين الدولتي سازمانونه له منځه ولاړل چي سيمه ييز وه او يا يې د نورو بين الدولتي سازمانو کارونه تکرارول.

د بين الدولتي سازمانو د انکشاف عوامل:

سمدستي محرکه قوه چي به يې هر څه وي، ټول بين الدولتي سازمانونه ځکه منځته راغلي دي چي دولتونو د ادرک کړه چي د بين الدولتي سازمان له لاري «دوی کولای سي هغه څه لاسته راوړي چي په يوازي سر يې لاسته نه سي راوړلای». د انکشاف لپاره يې د لاندي عواملو يادونه کولای سو.

۱. د بين المللي تماس زياتوالی:

د کميونيکېشن او حمل و نقل په تکنالوجي کي د انقلاب له برکته د نړۍ د دولتونو تر منځ تماسونه ډېر زيات سوي دي. د دې له پاره چي دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول تماسونه دوامداره او په یو تنظیم کښې ایستل سي د بین الدولتي سازمان په شان یو ساختار ته اړتیا ستله.

۲. په نړۍ کي یو پر بل باندي د تکیه کولو زیاتوب:

بین المللي وجهي صندوق International Monetary Fund (IMF) او جهاني بانک هغه دوه بین الدولتي سازمانونه دي، چي د بین المللي اقتصادي موضوعاتو سره سروکار لري مګر د انفرادي هیوادو سره اړه نه لري.

۳. د مافوق ملتي transnational **پرابلمونو پراخېدل:**

د ځینو مسایلو حل چي زیات شمېر هیوادونه متأثره کوي، د یوه واحد دولت تر وس وتلی وي. له دې ډول مسایلو څخه یو هم مافوق ملتي جرایم دي چي د بین المللي جرایمو پولیسي سازمان International Criminal Police Organization (Interpol) سروکار ورسره لري.

۴. واړه (کوچني) دولتونه هڅه کوي د مشترک عمل له لاري قوت لاس ته راوړي ځرنګه چي نظامي او اقتصادي قدرت په یو څو هیوادو کي متمرکز دئ، نو واړه او نسبتاً کمزوري هیوادونه هڅه کوي چي د همکارۍ له لاري خپل تأثیر وښندي. د مثال په توګه ۱۱۶ لږ پرمختللو هیوادو د بېطرفو هیوادو نهضت Nonaligned Movement او د ۷۷ ګروپ (G-۷۷) منځنه راوړ څو په اقتصادي برخه کي یو له بله سره همکاري وکړي. د دوی یوه ستراتیژي دا ده، چي د «مشترکو مذاکراتو» له لاري پر پرمختللي هیوادو باندي فشار واچوي څو دوی لږ پرمختللو هیوادو ته خپلي انکشافي مرستي زیاتي کړي، د لږ پرمختللو هیوادو د صادراتو په مقابل کي ممانعتونه لیري کړي، او هم د لږ پرمختللو هیوادو په ګټه نور ګامونه واخلي. دا فکتور په ۱۹٦۰ او ۱۹۷۰ کلونو کي د بین الدولتي سازمانو د شمېر د زیاتوالي لوی علت دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بين الدولتي سازمانو رول:

د بين الدولتي سازمانو د شمېر له زياتېدو سره موږ بايد ځانونه پوه کړو، چې دا سازمانونه څه کوي او موږ څه غواړو چې دوی يې سرته ورسوي. په عمده توګه بين الدولتي سازمانونه درې عمده رولونه لوبوي: د متقابل عمل د ميدان په توګه رول، د متقابلو همکاريو د منځته راوړلو رول، او د ماورای ملتي سازمان رول. اوس يې هر يو جلاجلا تشريح کېږي.

د متقابل عمل ميدان [زمينه]:

د بين الدولتي سازمانو يو رول دا دئ، چې غړو دولتو ته دا زمينه برابروي چې د خپلو ځانګړو ملي ګټو لپاره کار وکړي. په دې هکله څوک په ښکاره بيان نه کوي، مګر د ملګروملتو او هم د نورو بين الدولتي سازمانو په دننه کي د خپلو منافعو لپاره د هيوادو او يا د هيوادو د يوې ډلي سياسي مبارزه له ورايه ښکاره ده. په ۲۰۰۵ کال کي د امريکې د متحده اياﻻتو د سنا د خارجي روابطو د کميسيون مشر دا خبره په ډاګ پېيلې وکړه، چې د ملګرو ملتو په سازمان کي د امريکې د متحده اياﻻتو د نوي سفير «عمده سياسي رسالت بايد دا وي چې د امريکې د متحده اياﻻتو د ملي امنيت او خارجي پاليسيو لپاره بين المللي ملاتړ تر ﻻسه کړي». دا به وکتل سي چې په راتلونکي کلونو کي به د جمهور رئيس اوباما اداره، چې د امريکې د سفير مقام يې د کابينې و درجې ته رالوړ کړ، د ملګرو ملتو او د امريکې د متحده اياﻻتو تر منځ روابط څرنګه پر مخ بيايي.

ښکاره خبره ده، چې نور هيوادونه هم د خپلو ملي ګټو د ساتني لپاره د دې ډول عملي سياست realpolitik څخه په کار اخيستلو سره د امريکې د متحده اياﻻتو د پاليسيو سره مخالفت کوﻻی سي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۳ کال کي کله چي د امريکې متحده اياﻻتو د عراق د حملې په هکله د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرو ملتو د ملاتړ تر لاسه کولو لپاره د امنيت په شورا کي مانورې کولې، فرانسه او روسيه (چي دواړه د امنيت په شورا کي د ويټو حق لري) او همدارنګه جرمني د مخالفينو په سر کي ولاړ وه. پر عراق باندي د حملې په هکله د دوی پر نظرياتو سربېره، دې هيوادو غوښتل چي له يوې خوا خپل سياسي استقلال ښکاره کړي او له بلي خوا يې غوښتل چي د متعرضي او مغروري امريکې متحده ايالاتو ته تناو ورواچوي [مخه يې ونيسي]. دا خبره د فرانسې د پخواني جمهور رئيس جاک شيراک Jacques Chirac په وينا کي ښکاره ده، «فرانسه ځان د امريکايانو يو ملګری بولي، مګر حتمي نه ده چي يو له چاپلوسانو څخه به يې هم وي. کله چي موږ بايد يو څه ووايو، موږ يې وايو». همدارنګه، د روسيې يو تحليلګر يادونه کوي چي د ده د هيواد ليډران «نه غواړي ملګري ملتونه کم ارزښته کړل سی، مګر دا هم نه غواړي د امريکې د متحده ايالاتو پر هژموني [تفوق] ولاړ نړيوال نظم رامنځته سي».

د بين الدولتي سازمانو څخه د متقابل عمل د ميدان په حيث کار اخيستل ځيني ګټې هم لري. يوه ګټه يې دا ده چي حتی که يو کار د يوه هيواد د ملي ګټو لپاره په عملي سياست real politik باندي پيل سي، بيا هم څرنګه چي پروسه د بين الدولتي سازمان په دننه کي سرته رسېږي، همکاري او مصالحه ورسره ملګرې کېږي. بله ګټه يې دا ده چي ځيني وخت که يو بين الدولتي سازمان يو عمل تصويب کړي نو بيا د نورو هيوادو لپاره له سياسي پلوه د هغه عمل تأئيدول او يا د هغه په هکله عملي ګام اخيستل اسانه وي. د مثال په توګه، په ۱۹۹۱ کال کي د عراق په مقابل کي د نظامي عمل په وړاندي د ډېرو هيوادو توافق ځکه موجود وو، چي د ملګرو ملتونو ملاتړ ورسره ملګری وو. همدارنګه، د ملګرو ملتونو د ملاتړ له امله، (د ۲۰۰۳ کال د حملې پر خلاف) د ځينو اسلامي هيوادو لپاره هم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي پلوه اسانه وه، چې د عراق په حمله کي، چي د عيسوي قواوو (د امريکې متحده ايالات، برتانيه او فرانسه) له خوا سر ته رسېدل، برخه واخلي.

د همکارۍ مرکز:

د بين الدولتي سازمانو بل رول دا دئ چي د دولتو او نورو بين المللي اکټرانو تر منځ همکارۍ منځته راوړي. کوفي عنان، د ملګرو ملتو پخواني سرمنشي، دې ټکي ته ښه اشاره کړې ده چي د ملګري ملتو «غړي هيوادونه د ډېرو نوو او بې سارو تهديدونو او چلينجونو سره مخامخ دي. دا تهديدونه او چلينجونه تر سرحداتو اوښتي دي او د هيڅ يوه هيواد په وس پوره نه ده چي په يوازي سر معامله ورسره وکړي». همدا دليل دئ چي هيوادونه د امنيت، محيط، اقتصاد او نورو مسايلو په برخه کي يو له بله همکاري سره کوي. د ملکي هوانوردۍ بين المللي سازمان او د هغه په شان نور بين الدولتي سازمانونه د مشخصو اړتياوو له مخي منځته راغلي دي او د خپلو عملياتو په جريان کي يې د لازياتو همکاريو لپاره زمينه برابره کړې ده.

ماورای ملتي سازمان:

ځيني خلک په دې عقيده دي چي نړۍ د يو بين المللي حکومت د مينځته راتلو خوا ته په حرکت کي ده. يو محقق ليکي، "د اوسنۍ بين المللي صحنې پرله پسې چلتوب پخپله د يو مناسب او مؤثر نړيوال حکومتي سيستم مينځته راتلل ايجابوي". د دې نظريې د خيالي تصور له مخي، بين الدولتي سازمان د ماورای ملتي سازمان supranational organization رول لوبوي چي د غړو هيوادو د حاکميت sovereignty د بې اغېزې کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانوني واک ولري.

ځیني بین الدولتي سازمانونه اوس هم په خاصو حالاتو کي یوه اندازه ماورای ملتي صبغه ځکه لري چي ډېر دولتونه په عمل کي د بین الدولتي سازمانو واک ته غاړه ایږدي. د مثال په توګه، که نړیوال تجارتي سازمان World Trade Organization(WTO) فیصله وکړي چي د کوم هیواد کومه پالیسي د دې سازمان د اساسی تړون، یعنی د ګمرکي تعرفاتو او تجارت له عمومي موافقتنامې General Agreement on Tariffs and Trade سره، تناقض لري، نو هیوادونه په عمومي صورت د هغه فیصلې ته غاړه ایږدي. تر ټولو زیات ماورای ملتي واک، په سیمه ییزه سطحه کي، په اروپایي اتحادیه European Union کي پروت دئ. اروپایي اتحادیه نه یوازي د یوه مکمل حکومت ځیني ساختارونه په ځان کي لري، بلکي پالیسي ګاني جوړوي، محکمې لري، او مالیات راټولوي. که څه هم چي اوس لا محدود شکل لري، اروپایي اتحادیه داسي وظایف سر ته رسوي لکه د اروپا یو حکومت چي وي.

جهاني بین الدولتي سازمانونه

ملګري ملتونه

د بین الدولتي سازمانو د فعالیتونو په لړ کي د ملګرو ملتونو United Nations فعالیتونه ډېر څرګند او د اهمیت وړ دي. له دې امله، موږ په دې برخه کي د بین الدولتي سازمان په حیث د ملګرو ملتو یوه عمومي مطالعه کوو. موږ په ملګرو ملتونو کي د غړیتوب او رایی ورکولو مسایل، اجرائیه لیډرشیپ، اداري او مالي چاري او هم د ملکي ملتو فعالیتونه ګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړيتوب اورايه ورکول:

په اصل کي، هر بين الدولتي سازمان يو بين المللي سازمان دئ چي دوه يا زيات هيوادونه يې غړيتوب لري. ځکه نو د يو بين الدولتي سازمان په فعاليت باندي د پوهېدلو لپاره د هغه د غړيتوب په ساختار او د رايي ورکولو په پروسه باندي ځان پوهول په کار دي. د مثال په توګه، په دې خبره ځان پوهول ډېر ګران دي، چي ولي د ملګرو ملتو پنځه غړي هيوادونه د امنيت په شورا کي د ويټو حق لري او نور ۱۸۷ هيوادونه دا حق نه لري.

د غړيتوب عمومي مسايل:

د تيورۍ له مخي، په ملګرو ملتونو او هم په زياتو نورو بين الدولتي سازمانو کي د غړيتب دروازه و هر هغه دولت ته خلاصه ده چي د نوموړي بين الدولتي سازمان په جغرافيايي ساحه کي پروت وي او هم د هغه اصول او اعمال ومني. مګر په واقعيت کي، ځيني وخت سياست هم پر اضافه کېږي. نن ورځ، د واتيکان ماسېوا، د ملګرو ملتو غړيتوب جهاني شکل اخيستي دئ، مګر خبره هر وخت داسي نه وه.

د نوي غړو د شموليت معيار ځيني وختونه د سياسي جنجالونو موضوع ګرځېدلې ده. د مثال په توګه، يو جنجال هغه وخت پېښ سو، چي په ۱۹۹۸ کال کي د ملګرو ملتو عمومي اسامبلې په زيات اکثريت سره فلسطينيانو ته يو ډول غير رسمي غړيتوب ورکړ. دوی د رايي حق نه لري، مګر کولای سي د ملګرو ملتو په مباحثو کي برخه واخلي او د نورو دولتو په شان د ملګرو ملتو ځيني وظايف سر ته ورسوي.

د جانشين [وارث] دولت موضوع هم سياسي جنجال ګرځېدای سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چي ملګرو ملتو روسیه د پخواني شوروي اتحاد د جانشین په توګه په رسمیت وپېژندله، د دې معنی دا وه، چي د ملګرو ملتو د امنیت په شورا کي د پخواني شوروي اتحاد دایمي چوکۍ او د ویټو حق هم روسیې ته په میراث ورسېدی. په مقابل کي بیا، په ۱۹۹۲ کال کي ملګرو ملتونو د بلګراد حکومت، چي د سربیانو تر تسلط لاندي وو، د پخوانۍ یوګوسلاویې د جانشین په توګه په رسمیت ونه پېژندی. د ملګرو ملتو عمومي اسامبلې د یوګوسلاویې څخه وغوښتل چي د غړیتوب لپاره له سره درخواست وکړي، چي په ۲۰۰۰ کال کی یې درخواست ومنل سو.

د بین الدولتي سازمان په ساختار کي دننه د غړیتوب مسایل:

د بین الدولتي سازمان د تصمیم نیولو په پروسه کي دا حتمي نه ده، چي د ټولو دولتو نمایندګان باید برخه پکښي واخلي. د ملګرو ملتو او همدارنګه نورو بین الدولتي سازمانو په مرکز کي عموماً د ټولو غړو دولتو د نماینده ګانو څخه جوړه یوه بشپړه تنه [بدنه] وجود لري. د ملګرو ملتو عمومي اسامبله د ملګرو ملتو بشپړه تنه تشکیلوي. په بین الدولتي سازمانو کي دا ډول اسامبلې ګاني [چي د ټولو غړو دولتو د نماینده ګانو څخه متشکلي وي] عموماً د سازمان په دننه کي د ډېر قدرت لرونکي وي. په بین الدولتي سازمانو کي د محدودو دولتو د نماینده ګانو څخه جوړي شوراګاني councils هم وجود لري. د تیورۍ له مخي، د دې ډول کوچنیو ګروپونو مؤثریت تر لویو اسامبلو زیات وي. د مثال په توګه، د ملګرو ملتو اقتصادي او اجتماعي شورا Economic and Social Council د۵۴ غړو هیوادو له نماینده ګانو څخه جوړه ده، چي د عمومي اسامبلې له خوا د درو کلونو له پاره د یو پلان له مخي ټاکل کېږي. د ملګرو ملتو د امنیت شورا Security Council پنځه دایمي غړي لري. (دا پنځه غړي چین، فرانسه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

روسیه، برتانیه او د امریکې متحده ایالات دي). دا پنځه هیوادونه د دوهمې عمومي جګړې په پای کي عمده فاتح قدرتونه ول او داسې فکر کېدی چي دوی به په نړۍ کي د سولي د ساتلو په برخه کي خاص رول ولوبوي. د دې نظریې پر اساس چي د غړو د شمېر محدود ساتل مؤثریت زیاتوي، د امنیت شورا د غړو شمېر ۱۵ ټاکل سوی دئ، چي ۱۰ غړي یې غیر دایمي دي او د عمومي اسامبلې له خوا د دوو کالو له پاره ټاکل کېږي. دا چي د امنیت شورا د پنځو قدرتمندو دایمي غړو پر رول زیات تأکید کېږي، باید داسې تعبیر نه سي چي ګواکي نور غیر دایمي ۱۰ چوکۍ لږ اهمیت لري. سره له دې چي د پنځو دایمي غړو په پرتله دوهمه درجه اهمیت لري، د دې چوکیو د په لاس راوړلو لپاره ډېر تلاښونه کېږي. د دې غیر دایمي غړو سره د دوی د همکارۍ د په لاس راوړلو لپاره د امریکې د متحده ایالاتو، او ښایي د نورو قدرتمندو هیوادو له خواهم، زیاتي اقتصادي مرستي کېږي.

د امنیت شورا د غړیتوب پر سر مناقشه:

د امنیت شورا د پنځو غړو دایمي والی او د ویټو حق درلودل د ملګرو ملتو یوه جنجالي موضوع ده. د نارضایتۍ لپاره څو سرچینې وجود لري. یو انتقاد د ډیموکراسۍ نسته والي دئ. د زمبیا جمهور رئیس استدلال کوي چي د امنیت شورا نور نه سي کولای د نړۍ د نورو هیوادو په هکله، چي د امنیت شورا غړي کېدای نه سي، تصمیم ونیسي. بل انتقاد دا دئ چي د امنیت په شورا کي جغرافیوي او ډیموګرافیک [نفوس] توازن وجود نه لري. اروپا او شمالي امریکا د امنیت شورا د پنځو څخه څلور دایمي چوکۍ په اختیار کي لري او دا څلور دایمي غړي هیوادونه په عمده توګه سپین اروپایي عیسویان دي. بل انتقاد بیا دا هم دئ، چي دایمي غړي د قدرت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعیتونو درست انعکاس نه کوي. لکه په ملګروملتو کې د جرمني هیئت چې وايي، "د امنیت شورا اوسنی حالت د نن ورځې د نړۍ انعکاس ځکه نه سي کولای چې په نړۍ کې د ۱۹۴۵ کال راهیسې بېساري تغیرات راغلي دي". د دې لید په حساب، جرمني، هندوستان، جاپان او ځني نور قدرتمند هیوادونه د خپلو ځانو لپاره د دایمي چوکیو غوښتنه کوي.

په دې وروستیو کلونو کې د امنیت شورا د پراخوالي په هکله یو شمېر وړاندیزونه منځته راغلي دي. ځینی غواړي چې د دایمي غړو شمېر زیات سي، مګر تر نن ورځې پوري په دې هکله کومه موافقه منځته نه ده راغلې. د دایمي غړو د ویټو د حق د له منځه وړلو وړاندیزونه هم سوي دي. ډېر هیوادونه د ملګروملتو د ریفورم طرفدار دي، مګر د ملګروملتو په منشور او د امنیت شورا په ترکیب کی تغیر راوستل دوه مهم ممانعتونه په مخ کې لري. لومړی، په منشور کې تغیر راوستل د امنیت شورا د دوه پر درې غړو منظوري لازموي. د امنیت شورا پنځه دایمي غړي نه غواړي د نوی دایمي غړو په زیاتولو سره خپل نفوذ کمزوری کړي، او د ویټو د حق د له منځه تلو ته خو بیا بېخي زړه نه ښه کوي. د پنځو دایمي غړو تر مینځ خاصو رقابتونو هم خپل تأثیر ښندلی دئ. د مثال په توګه، چین نه غواړي دوه قدرتمند اسیایی رقیبان يې، لکه جاپان او هندوستان، دایمي چوکۍ لاسته راوړي. د چین بل شکایت دا دئ چې جاپان د دوهم عمومي جنګ په وخت کې د خپل تعرض او ظلمونو په هکله پوره بخښنه نه ده غوښتې. دوهم، په منشور کې تغیر راوستل د عمومي اسامبلې دوه پر دریمه رایي ایجابوي. دا کار هم د ۱۹۲ هیوادو تر مینځ د بېلابېلو حساسیتونو له امله ډېر ګران کار دئ. د مثال په توګه، د هندوستان د دایمي چوکۍ په هکله پاکستان ډېر حساسیت ښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیډرشیپ:

د یوه سازمان لپاره بې له یو اداري واحد څخه فعالیت کول ډېر ګران کار دئ، ځکه نو تقریباً ټول بین الدولتي سازمانونه یو اجرائیه رئیس chief executive officerلري. د ملګرو ملتو اداري ساختمان دارالانشاء Secretariat بلل کېږي او عمومي منشي یې اجرائیه رئیس دئ. د ملګرو ملتو عمومي منشي او همدارنګه د ډېرو بین الدولتي سازمانو مشران یوازي اداره کوونکي نه دي؛ دوی په عین وخت کي ډېر مهم سیاسي شخصیتونه هم دي.

د ملګرو ملتو د عمومي منشی ټاکل:

په رسمي اوظاهري توګه د امنیت شورا یو یا څو کاندیدان د عمومي منشي د چوکۍ لپاره معرفي کوي او عمومي اسامبله له هغو څخه یو کاندید د پنځو کلونو لپاره انتخابوي. مګر په واقعیت کي دومره ډیموکراسي هم نه ده. په عمل کي د امنیت شورا یوازي یو کاندید و عمومي اسامبلې ته وړاندي کوي. سربېره پر دې، د دایمي غړو څخه هر یو یې یو کاندید ویټو کولای سي. په ۲۰۰۶ کال کي د ملګرو ملتو د عمومي منشی بان کي مون Ban Ki-moon انتخاب نسبتاً لږ جنجالي ښکارېدی، مګر بیا هم د ټرلو دروازو شا ته د ډېرو سیاسي مانورو څخه کار واخیستل سو. په لومړي سر کي اووه کاندیدان نومول سوي ول او هر کاندید د خپل هیواد له خوارااوړاندي سوی وو. شپږ کاندیدان د اسیایي هیوادو څخه رامخته سوي ول (افغانستان، هندوستان، اردن، جنوبي کوریا، سیریلانکا، او تایلینډ). اووم کاندید د لاتویا څخه وو، چي په دې مسابقه کي یوازنۍ ښځه وه، او د ګټلو واقعي چانس یې ځکه نه درلود، چي د عمومي منشی چوکۍ، په غیر رسمی ډول، په منطقوي حساب نوبتي شکل لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو اوسنی عمومي منشي:

بان کي مون Ban Ki-moon د ۲۰۰۷ کال د جنوري د میاشتي په لومړۍ ورځ د ملګرو ملتو د اتم عمومي منشي په توګه خپله وظیفه اشغال کړه. د انتخابېدلو پر وخت ۶۲ کلن بان کي مون د جنوبي کوریا د خارجه چارو او تجارت وزیر وو. ده په واشنګټن کي د جنوبي کوریا په سفارت کي ماموریت کړئ او په ۱۹۸۵ کال کي يې د امریکې د هارورډ پوهنتون Harvard University څخه د عامه اداري public administration په برخه کي د ماستړۍ ډیپلومه تر لاسه کړه.

بان کي مون، تر ده مخکي دوو عمومي منشیانو په شان، ځکه وټاکل سو چي د یوه نرم او آرام ډیپلومات په توګه يې شهرت درلود. له ده څخه دا توقع نه کېدله چي په نړیوال سیاست کي د ملګرو ملتو د مستقل رول په پر مخ بېولو کي قاطعیت وښيي. مګر، نه بوتروس غالي او نه هم کوفي عنان دې توقعاتو ته غاړه کښېښووله. دا معلومه نه ده چي بان کي مون به په آینده کي څه وکړي. دی خپله د ځان په هکله وايي: "زه به ښايي ظاهراً نرم ښکارم، مګر د لزوم په صورت کي داخلي قوت راسره ملګرى دئ".

د امریکې متحده ایالات له بان کي مون څخه په خاصه توګه دوې غوښتني لري. یوه يې دا ده چي دی په ملګرو ملتونو کي اداري اصلاحات راولي، چي بان کي مون دا ژمنه کړې ده. دوهمه غوښتنه يې دا ده چي بان کي مون د بوتروس غالي او عنان په پرتله د امریکې د متحده ایلاتو د غوښتنو زیات خیال وساتي. دا به وکتل سی چي بان کي مون به په راتلونکي کي د امریکې څومره خیال ساتي. مګر که د بان کي مون د کار پیل ته وکتل سي، ښايي امریکا یو ځل بیا مایوسه سي. د کار تر پیل دوې هفتې وروسته بان کی مون د امریکې له جمهور رئیس او نورو لوړ رتبه مامورینو سره د خبرو لپاره واشنګټن ته سفر وکړ. واشنګټن غوښتل بان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي مون دې ته تشويق کړي چي په عراق کي د ملګرو ملتو د لا نوري زياتي برخي اخيستني سره موافقه وکړي، څو د بوش د ادارې اوبږ يو څه سپکي سي. د کوفي عنان په شان، بان کي مون هم دا غوښتنه په دې دليل رد کړه چي د امريکې متحده ايالات نه سي کولای د ملګرو ملتو د اصولو په خلاف په عراق کي مرداری جوړ کړي او بيا يې د ملګرو ملتو څخه د پاکولو توقع وکړي. د خپل سلف په شان، بان کي مون هم د امريکې د متحده ايالاتو څخه وغوښتل چي د ملګرو ملتو په وړاندي خپل مالي تعهدات پر ځای کړي. د واشنګټن پر ناخوښۍ دا خبره هم ورزياته سوله کله چي بان کي مون د امريکې څخه وغوښتل چي د کيوبا په ګوانتانامو کي د امريکې بحري اډې، چيري چي د ۲۰۰۱ کال راهيسي په اصطلاح تروريستان پکښي بنديان دي، وتړي.

اداري او مالي چاري:

هيڅ يو سازمان بې له منظمو تشکيلاتو او بودجوي منابعو بريالی کېدای نه سي. د ملګرو ملتو او همدارنګه نورو بين الدولتي سازمانو لپاره هم د خپلو وظايفو د سر ته رسولو لپاره اداري او مالي چاري ډېری مهمي دي.

اداره:

عمومي منشي د دارالانشاء نور مهم مامورين ټاکي. مګر، د دارالانشاء د مامورينو په ټاکلو کي بايد عمومي منشي د لويو قدرتونو د غوښتنو خيال وساتي، او همدارنګه بايد د دارالانشاء د غړو جغرافيوي ترکيب ته پاملرنه وکړي [يعني د دارالانشار مامورين بايد د بېلابېلو سيمو او هيوادو څخه وټاکل سی] وخت ناوخته د دې موضوع په هکله بحثونه راپورته سوي دي، خو په دې اوس کلونو کي په نيويارک کي د ملګرو ملتو په مرکزي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرارګاه او هم د جينيوا، نايروبي او ويانا په سيمه ييزو دفترو کي د مامورينو د زياتوالي او مؤثريت په هکله زيات انتقادونه رامنځته سوي دي. په يوه حساب، د ملګرو ملتو سازمان هم د نورو بين الدولتي سازمانو په شان، سره پړسېدلی دئ، بېکاره او بې مسئوليته بيوروکراسي ځني جوړه سوې ده.

اداري ريفورم:

د ملګرو ملتو انتقادکوونکي، په تېره بيا په متحده اياﻻتو کي، هر وخت دا تور لګوي چي د ملګرو ملتو سازمان ډېر مصرف لري، ډېر زيات خلګ يې استخدام کړي دي، او د چارو اداره يې ډېره کمزورې ده. په جواب کي بيا د ملګرو ملتو مدافعين وايي چي دا تورونه د متوازني ارزيابۍ پر ځای د ملګرو ملتو سره د دښمنۍ انعکاس دئ. مګر حتی د ملګرو ملتو مدافعين هم پر دې توافق سره لري چی سازمان و اصلاح او ريفورم ته اړتيا لري. د عمومي منشي په توګه تر ټاکل کېدلو وروسته کوفی عنان د ملګرو ملتو عمومی اسامبلې ته راپور وړاندي کړ، چي: "د تېري نيمي پېړۍ په جريان کي د ملګرو ملتو ځينی برخي سره متلاشي، ځينی يې تکراري، او ځيني نوري يې بيا شخي [انعطاف ناپذيره] سوي دي". په دې وروستيو وختونو کي، زيات اداري اصلاحات منځته راغلي دي. د ملګرو ملتو په عادي بودجه کي معتدل زياتوالی راغلی دئ، او سره له دې چي د ملګرو ملتو سوله ساتونکي عمليات زيات سوي دي د مامورينو شمير يې ثابت پاته سوی دئ. سره له دې هم، د امريکې متحده اياﻻت او هم ځينی نور حکومتونه د ملګرو ملتو د اداري مؤثريت په هکله ناخوښي ښکاره کړې ده.

مالي چاري:

ټول بين الدولتي سازمانونه د خپلو عملياتو د سر ته رسولو لپاره مالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

منابعو ته اړتیا لري. حکومتونه هم مالي منابعو ته اړتیا لري، مګر دوی په قانوني توګه د مالیاتو د وضع کولو او راټولولو واک لري. په مقابل کې، بین الدولتي سازمانونه د خپلو غړو د مالي ملاتړ د لاسته راوړلو لپاره ډېر لږ واک لري.

د ملګري ملتو د بودجې سیستم یو څه پرله پیچلی دئ. په سازماني لحاظ ملګري ملتونه دوه ډوله بودجه لري. یوه عادي بودجه ده چې د ملګرو ملتو مرکز، د هغه بېلابېل اورګانونه او عمده اداري واحدونه په بر کې نیسي. بله د سولي ساتني بودجه ده چې د امنیت شورا د عملیاتو مصارف په بر کې نیسي. د ملګرو ملتو سازمان د خاصو ایجنسیو او همدارنګه د خپلی خوښي [رضاکارنه] بودجه هم لري. په دې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتو بودجه ۲۰ بلیونو ډالرو ته رسېږي.

د خپلو عادي او هم د سوله ساتني عملیاتو لپاره د ملګرو ملتو سازمان تقریباً په کلي توګه د غړو هیوادو پر حق العضویت تکیه لري. د ملګرو ملتو د منشور په امضا کولو او د ملګرو ملتو په سازمان کې د غړیتوب په لاسته راوړلو سره، غړي هیوادونه قانوني تعهد کوي چې حق العضویت تادیه کړي. که د کوم غړي هیواد حق العضویت تر یوه کال زیات وځنډېږي نو ښایي په عمومي اسامبله کې یې د رایي ورکولو حق تعلیق سي. د حق العضویت مقدار، د غړو هیوادو د ملي شتمنۍ پر اساس، د یوه پرله پیچلي فورمول له مخي د عمومي اسامبلې له خوا ټاکل کېږي. په نتیجه کې، نهه هیوادونه، هر یو جلا جلا، د ملګرو ملتو د بودجې ٪۲ یا زیات حق العضویت تادیه کوي. دا نهه هیوادونه او د هغوی برخه د ملګرو ملتو په عادي بودجه کې په لاندي ډول دي: د امریکې متحده ایالات (٪۲۲)، جاپان (٪۱۹,۵)، جرمني (٪۸,۷)، برتانیه (٪٦,۱)، فرانسه (٪٦)، ایټالیه (٪۴,۹)، کاناډا (٪۲,۸)، هسپانیه (٪۲,۵) او چین (٪۲,۱). له بلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا، اته څلوېښت هيوادونه حداقل حق العضويت (۰,۰۰۱٪) ورکوي. د ملګرو ملتو د خاصو ايجنسي ګانو د حق العضويت اندازه هم د عادي بودجې په شان ټاکل کېږي. د خاصو مسؤليتونو (او همدارنګه د ويټو د حق په شان خاصو امتيازاتو) له امله، د سوله ساتني د عملياتو په بودجه کی د امنيت شورا د غړو هيوادو ونډه زياته ده (د امريکې د متحده ايالاتو ونډه ۲۵٪ ده).

ځرنګه چي ځيني هيوادونه خپل حق العضويت نه تاديه کوي، يا يې پر خپل وخت نه تاديه کوي، په ۲۰۰۶ کال کي غړي هيوادونه د عادي او سوله ساتني د بودجې په برخه کي ۳,۳ بليونه ډالره پوروړي ول. په نتيجه کي د ملګرو ملتو مالي حالت هر وخت، په تېره بيا هغه وخت چي بشري او اجتماعي خدماتو ته يې ډېره اړتيا وي، بې ثباته او نامطمئنه وي.

د ملګرو ملتو او نورو بين الدولتي سازمانو فعاليتونه:

د هر بين الدولتي سازمان مهم اړخونه دا دي چي کوم کارونه کوي، څومره زموږ د توقعاتو سره مطابقت کوي، او چاري په څومره ښه والي سر ته رسوي. په لاندي پاڼو کي به موږ د بين الدولتي سازمانو، په تيره بيا د ملګرو ملتو، فعاليتونه تر څيړني لاندي ونيسو.

د سولي او امنيت د پر مخ بېولو فعاليتونه:

د ملګرو ملتو منشور په لومړي سر کي حکم کوي چي د ملګرو ملتو سازمان به "راتلونکو نسلونو ته د جګړې له مصيبت څخه، چي بشريت ته يې ډېر غمونه ورپه برخه کړل، نجات ورکوي". ملګري ملتونه هڅه کوي پر څو لارو دا هدف سر ته ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشدد violence په مقابل کي د معيارونو منځته راوړل

هغه هيوادونه چي د ملګرو ملتو منشور امضا کوي، دا پرنسيپ مني چي "بې له مشترکو منافعو څخه [يعني بېله هغو حالاتو څخه چي مشترک منافع يې ايجابوي] بايد د نظامي قوې څخه کار وانه خلي" دوی همدارنګه موافقه کوي چي "پخپلو بين المللي روابطو کي به د قوې د تهديد يا استعمال څخه ډډه کوي". د منشور د دې مفکورې په تأييد، ملګرو ملتو (او هم نورو بين الدولتي سازمانو) په ۱۹۹۰ کال کي د عراق له خوا د کويټ يرغل، د ګاونډيانو پر ضد د سربيانو تعرض، او نور ورته اعمال وغندل. که څه هم چي دې ډول غندنو د تشدد مخه ونه سواى نيولاى، مګر بيا هم د مسؤليت بار پر هغو هيوادو ولوېدی چي لومړی يې عمل وکړ. کله چي، د مثال په توګه، په ۱۹۸۹ کال کي د امريکې متحده ايالاتو په پاناما کي د جنرال مانويل نوری ایګا Manuel Noriega رژيم له پښو وغورځاوه، ملګرو ملتو او همدارنګه د امريکايي دولتو سازمان Organization of States American د واشنګټن دا عمل وغانده. پنځه کاله وروسته، کله چي د امريکې متحده ايالاتو د هايتي Haiti رژيم راوغورځاوه، واشنګټن ډېره هڅه وکړه چي د ملګرو ملتو ملاتړ تر لاسه کړي. ښکاره خبره ده، لکه چي په ۲۰۰۳ کال کي د امريکې له خوا د عراق يرغل وښوول چي د معيارونو منځته راوړل د هيوادو د تعرض مخنيوی نه سي کولای. سربيره پر دې هم، دا چي د امريکې او برتانيې ډيپلوماتانو د عراق په هکله د ملګرو ملتو د تصويب د په لاس راوړلو لپاره هڅي کولې، دا خبره تاييدوي چي يو معيار وجود لري.

ډيپلوماټيکي مداخله:

د بين الدولتي سازمانو بل رول دا دئ چي هيوادونه دې ته تشويق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي چي خپلي شخړي د سوله ییزي لاري حل کړي. بین الدولتي سازمانونه د متضادو اړخونو لپاره د خبرو اترو بېطرفانه زمینه برابروي، د مخالفو اړخونو تر مینځ روغه جوړه کوي، او حتی د عدالت د بین المللي محکمې International Court of Justice په شان محاکمو کي د متخاصمو ډلو تر مینځ تصمیم نیسي.

د وسلو کنټرول:

د وسلو کنټرول او بې وسلې کولو د پروګرام پر مخ بېول د بین الدولتي سازمان یوه بله وظیفه ګڼل کېږي. د اټومي انرژۍ بین المللي ایجنسي the International Atomic Agency د زروي وسلو د انتشار د مخنیولو لپاره یوه خاصه ایجنسي ده.

تعزیرات:

تعزیرات یوه بله قوي وسیله ده، چي پر هغو هیوادو وضع کېږي چي پر خپلو ګاونډیانو حمله وکړي او یا له بین المللي قوانینو څخه سرغړونه وکړي. تعزیرات جنجالي شیان دي او زیات وخت کار نه ورکوي، مګر ځیني وختونه مؤثر واقع کېږي او د بین المللي ټولني د نظریاتو د مهم سمبول په توګه وظیفه اجرا کوي.

سوله ساتنه:

سوله ساتنه peace keeping د ملګرو ملتو او ځینو نورو بین الدولتي سازمانو ډېره پیژندل سوې دنده ده. د سوله ساتني په هکله به په بل فصل کي وږغېږو، خو دلته د ځینو ابتدایي حقایقو بیانول مناسب ښکاري. په ۲۰۰۸ کال کي ملګرو ملتونو د سوله ساتني ۶۳ عملیات سر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسولي دي، چي په هغو کي يې د اکثرو غړو هيوادو د نظامی او پوليسي پرسونل څخه کار اخيستی دئ. د دې عملياتو څخه ځيني يې د سپکو وسله والو مبصرينو عمليات، او ځيني يې بيا وسله وال نظامي عمليات په بر کي نيسي. بين المللي قواوي هيڅکله هم دومره فعالي نه وې. تر ساړه جنګ راوروسته د ملګرو ملتو د سوله ساتني عمليات ډېر زيات سوي دي. د ۲۰۰۸ کال د ډسمبر په مياشت کي، د نړۍ په بېلابېلو برخو کي، د ملګرو ملتو ۱۶ سوله ساتونکي قواوي موجودي وې چي د ۱۱۹ هيوادو ۸۹۰۰۰ عسکرو برخه پکښي درلوده. له ښه مرغه، د ملګرو ملتو سوله ساتونکي قواوو په نسبي توګه لږ تلفات ليدلي دي، خو بيا هم ۲۵۰۰ کسه د نړيوالو په خدمت کي مړه سوي دي.

اجتماعي، اقتصادي، محيطي او نور فعاليتونه:

د سولي د ساتلو او اعاده کولو پر فعاليتونو سربيره، بين الدولتي سازمانونه په يو لړ نورو فعاليتونو کي هم برخه لري. په لومړيو کلونو کي، د ملګرو ملتو زيات تأکيد پر امنيت باندي وو، چي تر اوسه هم دوام لري. اوس ځيني اجتماعي، اقتصادي، محيطي او نور غير نظامي امنيتي موضوعات پر زيات سوي دي. د۱۹۶۰ کال راهيسي د لږ پرمختللو هيوادو محيط او همدرانګه بشري او سياسي حقوقو ته توجه زياته کړې ده. د ملګرو ملتو پخواني سرمنشي کوفي عنان وايي: "سوله ساتونکي عمليات ډېره زياته توجه جلبوي، مګر د ملګرو ملتو د بودجې او پرسونل ډېره غټه برخه و داسي کار ته وقف ده چي لږ پام ورته کېږي ... د کارونو په منځ ته راوړلو او د ژوند د سطحي په لوړولو کي د هيوادو سره مرسته؛ د لوږي، جنګ، او طبيعي آفاتو قربانيانو ته مرستي رسول؛ د مهاجرينو سره مرستي؛ د سواد پر مخ بيول؛ او د امراضو پر ضد مبارزه د دې ډول عملياتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ځو نمونې دي".

دا به ناممکنه وي چې د ټولو هغو وظایفو لیست چې ملګري ملتونه او نور بین الدولتي سازمانونه یې سرته رسوي دلته تشریح سي. دومره ویلای سو، چې دا وظایف د هغو موضوعاتو ډېره برخه په بر کي نیسي چې انسانان د حکومت په سطحه کي ورسره مخامخ کېږي. په راتلونکي فصلونو کي به پر دې کارونو روښا واچول سي، خو دلته به هم یو ځو پروګرامونه او د ملګرو ملتو او نورو بین الدولتي سازمانو بریالیتوبونه بیان سي.

د اقتصادي پرمختګ تشویق یو مهم رول دئ چې ملګري ملتونه یې د ملګرو ملتو پرمختیایي پروګرام United Nations Development Program (UNDP)، جهاني بانک، او یو زیات شمېر نورو نړیوالو او سیمه ییزو بین الدولتي سازمانونو سره یو ځای د لږ پرمختللو هیوادو د اقتصادي پرمختګ لپاره سر ته رسوي. یوازي د ملګرو ملتو پرمختیایي پروګرام (UNDP) یو بلیون ډالره کالنی بودجه لري.

د بشري حقوقو دفاع د بین الدولتي سازمان د رول سره نژدې ارتباط لري. په ۱۹۴۸ کال کي د بشري حقوقو د جهاني اعلامیې Universal Declaration of Human Rights سره سم، ملګرو ملتونو په فعاله توګه د سیاسي، مدني، اقتصادي، اجتماعي، او کلتوري حقوقو د دفاع موافقت نامې منځته راوړې او مخ په وړاندي یې بېولي دي. د ملګرو ملتو د بشري حقوقو کمیسیون The UN Commission on Human Rights د خپل تحقیقاتي قدرت څخه په کار اخیستلو سره د بشري حقوقو سرغړوني افشا کړي او پر سر غړوونکو باندي یې فشارونه وارد کړي دي. د کار بین المللي سازمان International Labour Organization (ILO) د تقریباً ۲۵۰ ملیونو هغو کوچنیانو د خلاصون لپاره هلي ځلي کوي چې په ښوونځي کي د درس ویلو پر ځای کار کولو ته مجبور کړه سوي دي او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د کوچنیانو سره جنسي وحشت ته، چي د نړۍ په ځینو برخو کي لوی بیزنیس ګرځېدلی دئ، خاتمه ورکړي.

د بشري هستۍ د کیفیت لوړول هم د ملګرو ملتو او بین الدولتي سازمانو مهم رول دئ چي ډېر اړخونه لري. د مهاجرو [ریفیوجي] لپاره د ملګرو ملتو عالي کمیشنر له لاري د جګړې، کاختۍ او نورو خطرونو له امله تر ۳۰ ملیونو زیاتو مهاجرو سره مرسته سوې ده. بېلابېلو بین الدولتي سازمانو خپله انرژي روغتیا، تغذیې او سواد ته وقف کړې ده. د مثال په توګه، د غذا او کرهنې سازمان The Food and Agriculture Organization داسي یو پروګرام رامنځته کړی دئ چي د هغه له مخي د نوي جنیتیکي تخنیکونو له لاري قوي اهلي حیوانات منځته راوړل کېږي چي په خاصه توګه به د لږ پرمخ تللو هیوادونو لپاره ګټور وي.

منطقوي بین الدولتي سازمانونه

اروپایي اتحادیه

European Union

تر دوهمي عمومي جګړې مخکي کوم مهم منطقوي بین الدولتي سازمان وجود نه درلود. اوس منطقوي بین الدولتي سازمانونه دومره زیات دي چي د ټولو بین الدولتي سازمانو په سلو کي ۷۰ تشکیلوي. ډېر زیات یې، لکه د عربو د همکارۍ شورا Arab Cooperation Council، اختصاصي شکل لري چي د منطقوي بین الدولتي سازمانو زیاته برخه په بر کي نیسي. نور منطقوي بین الدولتي سازمانونه بیا عام شکل لري چي د ډېرو مسایلو سره سروکار لري. افریقایي اتحادیه African Union (AU) او د امریکایي دولتونوسازمان Organization of American States (OAS) یې مثالونه دي.

یوه بله مهمه خبره د منطقوي بین الدولتي سازمانو په هکله دا ده چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو یې د اختصاصي شکل څخه و عام شکل ته انتقال موندلی دئ. په ۱۹۶۷ کال کي د جنوب ختیځي آسیا د ملتونو انجمن The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) د منطقوي اقتصادي همکارۍ د پراختیا په منظور منځته راغی. مګر په دې وروستیو کلونو کي دې انجمن زیات سیاسي رنګ اخیستی دئ، چي په خاصه توګه، ښایي په منطقه کي د چین په مقابل کي د توازن ساتلو یوه وسیله وګرځي. د لوېدیځي افریقا د دولتونو اقتصادي ټولنه The Economic Community of West African States (ECOWAS) هم په دې اوس کلونو کي خپل رول پسي پراخ کړی دئ. دا سازمان چي په ۱۹۷۵ کال کي د اقتصادي راکړي ورکړي په برخه کي د اسانتیاوو د منځته راوړلو په هدف جوړ سو، اوس یې د یوه پارلمان او د بشري حقوقو د محکمې شکل اخیستی دئ. د لوېدیځي افریقا د دولتونو اقتصادي ټولني همدارنګه د منطقوي امنیت مسؤلیتونه هم پر غاړه اخیستي دي او د عاج ساحل Ivory Coast، لایبیریا Liberia، اوسیریا لیون Sierra Leone په داخلي جنګونو کي یې مداخلې کړي دي. د منطقوي بین الدولتي سازمانو تر ټولو ډېر مهم مثال اروپایي اتحادیه ده چي ۲۷ هیوادونه یې غړیتوب لري. دې اتحادیې پر پوره اقتصادي اتحاد سربېره، تر زیاتي اندازې سیاسي همکاري هم لاسته راوستلې ده.

د اروپایي اتحادیې ریښې او تکامل:

د اروپایي اتحادیې پیدایښت له هغه وخته راپیلېږي چي په ۱۹۵۲ کال کي بلجیم، فرانسې، ایټالیې، (غربي) جرمني، لکسمبورګ، او هالنډ د ډبرو د سکرو، اوسپني او فولادو د تولیداتو یو مشترک بازار د اروپا د ډبرو د سکرو او فولادو د کمیونیټۍ European Coal and Steel

(c) ketabton.com: The Digital Library

(Community (ECSC په نوم منځته راووړ. د کمیونیټۍ بریالیتوبونو شپږ هیوادونه دې ته وهڅول چې و نورو برخو ته هم د تجارتي اسانتیاوو د برابرولو لپاره د اروپا اقتصادي کمیونیټي European Economic (Community (EEC تأسیس کړي.

د لا زیاتو او دوامدارو اقتصادي بریالیتوبونو له امله دې شپږو هیوادونو، په ۱۹۶۷ کال کې، د اروپایي کمیونیټۍ European (Communities (EC یو پرمختللی سازمان تأسیس کړ. وروسته په ۱۹۹۳ کال کې، د اروپایي اتحادیې (European Union (EU نوم ورته غوره سو، څو دا نوم وکولای سي پر موجوده پرمختللي اتحاد سربېره د یو واحد اقتصادي یونیټ په توګه د اروپایي اتحادیې د منځته راتلو له هدف سره تطابق وکړي.

تر ټولو مهمه پېښه په ۲۰۰۲ کال کې د اروپایي اتحادیې د زیاتو هیوادو له خوا د یوې واحدي سیکې، یورو، منځته راوړل دي. څرنګه چې د اروپایي اتحادیې د غړو هیوادو تر منځ مالي راکړه ورکړه په ډېره چټکي سره مخ پر زیاتېدو وه، نو د اسعارو تبادلې چندان مفهوم نه درلودی. ځکه نو د ۱۹۹۰ کال په لومړیو کلونو کې، اروپایي اتحادیې د یوې مشترکې سیکې [پیسې] currency د منځته راوړلو سره موافقه وکړه. کله چې نوې سیکه د په کار اچولو لپاره آماده سوه، یوازې هغو هیوادونو چې ښه مالي کنټرول او منیجمنټ (لکه محدود پولي بحران او د بودجې کسر) یې درلود، یورو د خپلې نوې سیکې په توګه په کار اچولای سوای. په ۲۰۰۲ کال کې، په هغو هیوادو کې چې یورو یې د خپلې سیکې په توګه منلې وه، دوران ته ولوېدله او د هغوی عنعنوي سیکه د قانوني سیکې په توګه له منځه ولاړه. په ۲۰۰۸ کال کې، د اروپایي اتحادیې ۱۵ هیوادو د یورو څخه کار اخیستی، او یو لږ شمېر هیوادونو چې د اروپایي اتحادیې غړي نه وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه موناکو، هم یورو د خپلي سیکې په توګه ومنله. د اروپايي اتحادیې ځیني پخواني غړي هیوادونه، لکه برتانیه، ډنمارک او سویډن، تر اوسه هم د خپلو خاصو دلایلو له امله له یورو څخه کار نه اخلي.

د یورو منځته راوړل هم د اقتصادي پلوه او هم د سیاسي لحاظه مهم ګام وو. په اقتصادي لحاظ، یورو د اروپايي اتحادیې غړي هیوادونه نور هم سره نژدې کړل. ملي سیکه، چي د یو مستقل اقتصاد نښانه ده، له منځه ولاړه. د یوې مشترکي سیکې پر اقتصادي اهمیت سربیره، د جرمني د مارک، د فرانسې د فرانک، او د ایټالیې د لیرې تعویض په یورو باندي ډېر مهم سیاسي سیمبولیزم هم ښیي.

لس نوي هیوداونه په ۲۰۰۴ کال کي د اروپايي اتحادیې غړي سول او دوه نور په ۲۰۰۷ کال کي پر زیات سول. اوس د اروپايي اتحادیې غړي ۲۷ ته رسېږي. درو نورو هیوادو هم د غړیتوب درخواستي ورکړې ده. د اروپايي اتحادیې هدف دا دئ چي بالاخره د سیمي ټول هیوادونه په ځان راکښیباسي. تقریباً دېرش کاله کېږي چي اروپايي اتحاد و اقتصاد ته متوجه دئ. د کلونو په تېرېدلو سره، د اروپايي کمیونیټې European Community (EC) غړي هیوادونه د اقتصادي یووالي پر خوا په حرکت کي ول. ګمرکي تعرفې پر هغو مالونو چي په غړو هیوادو کي تولیدېدل ټول له منځه یووړل سوې، د خارجي هیوادو په مقابل کي مشترکه خارجي تعرفه منځته راغله، او د نورو هیوادو سره تجارتي مذاکرات د اروپايي کمیونیټۍ له لاري سر ته رسېږي.

داسي وخت رارسېږي چي نور نو اقتصادي یووالی integration بې له سیاسي یووالي دوام نه سي موندلای. علت یې دا دئ چي د مستقلو دولتونو تر مینځ اقتصادي یووالی، چي داخلي او خارجي سیاسي پالیسي ګاني یې ځیني وختونه سره په تضاد کي وي، ممکن نه دئ. پر دې سربېره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چي خلګ په اقتصادي لحاظ سره متحد سي، نو بيا د سياسي وحدت فکر هم ور ته پيدا کيږي.

دا وخت په ۱۹۹۰ کلونو کي راورسېدی او د اروپايي کميونيټي غړي هيوادونه په ۱۹۹۳ کال کي د اروپايي اتحاديې پر معاهده موافقې ته سره ورسېدل. دې معاهدې، چي د ماستريخت د معاهدې Maastricht Treaty په نامه هم يادېږي، د اروپايي اتحاديې د سياسي بشپړتوب تهداب کښېښود. په دې لار کي د لومړي ګام په توګه، اروپايي تابعيت پراختيا ومونده. اوس خلګ کولای سي د اروپايي اتحاديې او هم پخپل ملي پاسپورټ سفر وکړي. د اروپايي اتحاديې د هر هيواد تبعه که د اروپايي اتحاديې په کوم بل هيواد کي اوسېږي، کولای سي چي اروپايي پارلمان ته رايه ورکړي او يا هم کولای سي د هغه هيواد په محلي انتخاباتو کي رايه ورکړي کوم چي پکښې اوسېږي.

اروپايي اتحاديې همدارنګه د دولت سمبولونه هم ټاکلي دي. ځانته بيرغ لري او اروپايي سرود European Anthem [د ملي سرود په شان] يې هم ځانته غوره کړی دئ. د اروپايي هيوادو د ژبني تنوع له امله، په اروپايي سرود کي الفاظ نه دي کارول سوي. اروپايي اتحاديې د نوي اروپايي اساسي قانون د منځته راوړلو له پاره هم رايه ورکړې ده.

د اروپايي اتحاديې اداري طرز:

د اروپايي اتحاديې سازماني جوړښت پرله پيچلی دئ، مګر موږ به يې په يوه لنډه کتنه کي د حکومتي سازمان سره په مقايسه کي تشريح کړو. د يو بين الدولتي سازمان په توګه، د اروپايي اتحاديې اداري طرز او جوړښت د يوه حکومت په شان نه دئ، مګر ويلای سو، چي پر همدې خوا ور روان دئ او د حکومت ځيني سازماني مشخصات په ځان کي لري. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحلیل او څېړني لپاره موږ کولای سو اروپایي اتحادیې اداره پر سیاسي رهبري، بیوروکراسي، نظارت، قانون ګذاري او قضایی برخو ووېشو.

سیاسي رهبري:

سیاسي تصمیم نیول د اروپایي اتحادیې په شورا Council of the European Union کي، چي پخوا د وزیرانو شورا بلل کېدله، متمرکز دئ. د دې شورا په غونډو کي د غړو هیوادو وزیران (لکه د مالیې وزیران) برخه اخلي. د اروپایي اتحادیې شورا پخپل واک، او یا هم د اروپایي پارلمان سره په ګډه، د اروپایي اتحادیې د مهمو پالیسیو په هکله تصمیم نیسي. د شورا عمومي منشي په بین المللي چارو کي د شورا په نماینده ګي خبري کوي او همدارنګه نوري مهمي چاري سر ته رسوي. اروپایي شورا د غړو هیوادو د صدراعظمانو او نورو دولتي مشرانو په ګډون په کال کي دوه ځلي غونډې کوي.

د شورا اکثره غونډې د بلجیم په پایتخت بروکسل کي، چي د اروپایي اتحادیې عمده اداري ارکان پکښي میشت دي، جوړېږي. د تصمیم نیولو لپاره د رایي ورکولو درې ډوله پلانونه وجود لري. د ورځني چارو په هکله تصمیم نیول د رایو په اکثریت سره سر ته رسېږي. بل د صلاحیت لرونکي اکثریت پلان دئ چي د اکثرو تصامیمو لپاره کار ځنی اخیستل کېږي. د دې پلان له مخي، ۳۴۵ رایي وجود لري. څلور هیوادونه (فرانسه، جرمني، برتانیه، او ایټالیه) هر یو ۲۹ رایي لري. د نورو ۲۳ غړو هیوادو د رایو شمېر یو له بله توپیر لري؛ د مثال په توګه، اسپانیا او پولنډ ۲۷ رایي او مالټا بیا ۳ رایي لري. د رایي ورکولو پروسه پرله پیچلې ده، مګر د صلاحیت لرونکي اکثریت معني دا ده چي درې معیارونه پوره کړي: (الف) اکثریت (۱۴) هیوادونه، (ب) ۲۵۵ یا تر هغه زیاتي رایي، (ج) د هغو هیوادو رایي چي د اروپایي اتحادیې د نفوس د لږ تر لږه په سلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي ۶۲ نمايندګي وکړي. دريم د اتفاق آراء پلان دئ چي د مالياتي، دفاعي، او خارجي چارو په هکله د تصميم نيولو پر وخت کار ځني اخيستل کېږي. د دې ډول رايي ګيرۍ د سيسټم ګټه دا ده چي د پاليسيو په هکله د اروپايي اتحاديې د غړو زيات توافق پکښي موجود وي او د يوه يا څو هيوادو مخالفت د پاليسيو مخه نه سي نيولای.

اداري چاري:

د اروپايي اتحاديې اداره bureaucracy د اروپايي کميسيون European Commission تر واک لاندي سازمان سوې ده، چي د شورا او پارلمان له خوا وضع سوې پاليسۍ عملي کوي، او هم شورا او پارلمان ته د قوانينو وړانديز کوي. اروپايي کميسيون ۲۷ کميشنران لري چي د هر غړي هيواد څخه يو کميشنر ورته ټاکل سوی وي. د دوی د خدمت دوره پنځه کاله ده او د اروپايي اتحاديې د کابينې په توګه عمل کوي. يو له کميشنرانو څخه د اروپايي اتحاديې د شورا له خوا د کميسيون د رئيس په توګه ټاکل کېږي. دا عاليرتبه مامور د اروپايي اتحاديې د اداري مشر په توګه د اروپايي اتحاديې د اداري چارو مسؤليت پر غاړه لري. د اروپايي اتحاديې اداري مرکزي دفتر په بروکسل کي دئ. د پاته ۲۶ کميشنرانو څخه هر يو يې د يوه وزارت نظارت او سرپرستي پر غاړه لري.

د اروپايي اتحاديې اداري کارمندان نن ورځ ۲۵۰۰۰ تنو ته رسېږي چي د۱۹۷۰ کال راهيسي څلور چنده سوي دي. د اروپايي اتحاديې د ۲۰۰۷ کال بودجه ۱۲۶٫۵ بليونه يورو وه، د ۲۰۰۹ کال پيشنهادي بودجه يې ۱۳۴٫۴ بليونه يورو ټاکل سوې ده. د دې بودجې په سلو کي ۷۰ د غړو هيوادو له خوا ورته ورکول کېږي، او په سلو کي ۳۰ پاته برخه يې د اروپايي اتحاديې د ګمرکي عوايدو او [د اروپايي اتحاديې] يو خاص ډول مالياتو څخه تمويلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نظارت سازمانونه:

اروپايي اتحاديه د نظارت او مراقبت دوه ساختارونه structures لري. يو يې اروپايي شکايت اورېدونکی European Ombudsman دئ چي د اروپايي پارلمان له خوا ټاکل کېږي. د اروپايي اتحاديې هغه اوسيدونکي او سازمانونه چي فکر کوي د اروپايي اتحاديې د چارواکو له خوا غير عادلانه چلند ورسره سوی دئ، د شکايت اورېدونکي له دفتر څخه د تحقيقاتو غوښتنه کولای سي. که د شکايت اورېدونکي دفتر په دې باور سي چي بې عدالتي سر ته رسيدلې ده، نو کولای سي د اروپايي اتحاديې اړوندو ايجنسيو ته د حقوقي جبران سپارښتنه وکړي.

د نظارت بله مؤسسه د پلټني او څارني محکمه Court of Auditor ده چي د اروپايي اتحاديې هر غړی هيواد يو نماينده پکښي لري. دا محکمه د اروپايي اتحاديې د بودجې او په قانوني او سالمه توګه د هغه د مصرف او مديريت management څارنه کوي. دا محکمه مستقل اصلاحي واک نه لري، مګر کولای سي شورا او پارلمان ته سپارښتونه وړاندي کړي.

مقننه قوه:

اروپايي پارلمان European Parliament (EP) د اروپايي اتحاديې د مقننه قوې په توګه عمل کوي چي د فرانسې په سټراسبرګ کي سره راغونډېږي. دا پارلمان ۷۸۵ غړي لري چي د اروپايي اتحاديې د ۲۷ غړو هيوادو له خوا د نفوس د تناسب پر اساس د پنځو کلونو لپاره انتخابېږي. د جرمني هيواد چي تر ټولو يې نفوس ډېر دئ، ۹۹ چوکۍ لري، او د مالټا هيواد چي تر ټولو يې نفوس لږ دئ، ۵ چوکۍ لري. ډېر وخت د بين الدولتي سازمانو د اسامبلې غړي د حکومتونو له خوا ټاکل کېږي، مګر د اروپايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارلمان غړي د هر هيواد د خلكو له خوا د رايي وركولو له لاري انتخابيږي.

قضائيه قوه:

د عدالت محكمه The Court of Justice د اروپايي اتحاديې عمده قضائيه څانګه تشكيلوي. دا محكمه چي د ۲۷ قاضيانو- د هر غړي هيواد څخه يو قاضي – څخه جوړه ده په لكسمبورګ كي غونډي كوي. د غړو دولتو او يا د اروپايي اتحاديې د نورو مؤسساتو دعوې تر غور لاندي نيسي. ډېر لږ پيښيږي چي د محكمې ټول قاضيان پر يوه دعوه باندي سره غونډ سي. تقريباً په سلو كي ۹۰ دعوې د ۳ يا ۵ قاضيانو په جرګه كي تر غور لاندي نيول كيږي. په دې كار سره محكمه كولای سي ډېري دعوې ګاني (۴۰۰ څخه تر ۵۰۰ پوري) تر غور لاندي ونيسي.

د اروپايي اتحاديې د معاهداتو مجموعه، د رسمي اساسي قانون پر ځای، د اروپايي اتحاديې د اساسي قانون په توګه پيژندل سوې ده. محكمه كولای سي د اروپايي اتحاديې او د غړو هيوادو هغه قوانين او مقررات چي د اروپايي اتحاديې د اساسی معاهداتو سره په ټكر كي وي، لغوه كړي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۶ كال كي محكمې د اروپايي اتحاديې او د امريكې د متحده ايالاتو تر مينځ هغه قرارداد چي د ۲۰۰۱ كال د سپټمبر تر يوولسمي وروسته امضاء سوی وو، لغوه كړ. د هغه قرارداد له مخي اروپايي اتحاديې بايد د امريكې متحده ايالاتو مامورينو ته د هغو هوايي مسافرينو شخصی معلومات وركړي وای چي د اروپايي اتحاديې د هوايي ډګرونو څخه د امريكې پر لوری خوځيدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم فصل

بین المللي قانون اوبشري حقوق

International Law and Human Rights

په دې فصل کې په نړیوال سیاست کې د بین المللي قانون او عدالت په هکله بحث کېږي. همدارنګه بشري حقوق او له بین المللي حقوقي سیستم سره د هغوی روابط تر څېړنې لاندې نیول کېږي. دا به ساده ګي وي که موږ پر دې حقیقت سترګې پټې کړو چې په نړیوال سیاست کې ډېر وخت پر شخصي ګټو ټینګار کېږي. مګر دا خبره په داخلي سیستمونو کې [یعنی د یو مملکت په داخل کې] هم صدق کوي. د نړیوال او داخلي سیستمونو تر منځ توپیر په دې کې دئ چې په داخلي سیستمونو کې پر هغو کسانو چې په شخصي ګټو پسې ګرزي زیات [قانوني] ممانعتونه وضع سوي وي.

حقوقي سیستم د یوه هیواد په دننه کې د شخصي ګټو په مقابل کې یو ممانعت دئ. ښکاره خبره ده چې په هر داخلي سیستم کې زورور افراد او ګروپونه امتیازات لري. له قوانینو څخه سرغړوني کېږي او متهم کسان، په تېره بیا هغه کسان چې د یوه چالاکه مدافع وکیل attorney د استخدامولو توان ورسره وي، ځیني وختونه کولای سي د قانون له منګولو وتښتي. مګر بیا هم د امریکې په متحده ایالاتو کې، د اساسي قانون د څورلسمي ضمیمې پر اساس، د خلګو په وړاندي ښکاره تبعیض نه سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدای. د مثال په توګه، غریب متهم ته د محکمې له خوا مدافع وکیل په وړیا توګه ټاکل کېږي.

که په داخلي سیستم [یعني د یوه هیواد په دننه] کي داسي حقوقی او قضایي سیستم منځته راتلای سي چي د قدرت سیاست power politics په کنټرولېدای سي، نو په تیوریکي لحاظ دا هم ممکنه ده چي په بین المللي سیستم کي هم د شخصي ګټو د مخنیوي له پاره حقوقي سیستمونه منځته راوړل سي.

د بین المللي قانون او عدالت اساسات

Fundamentals of International Law and Justice

ټول حقوقي سیستمونو، داخلي دي که بین المللي، د یوه ابتدایي حالت څخه ئې و موډرن او پرپېچلي حالت ته تکامل کړی دئ. ځکه نو هر حقوقي سیستم په یو تکاملي سیر کي، د ابتدایي څخه بیا تر موډرن پوري، مطالعه کولای سو. دې ته باید پام وسي چي موډرن [عصري] د تکمیل معنی نه لري؛ راتلونکو نسلونو ته ښایي زموږ اوسنی حقوقي سیستم بدوي ښکاره سي. د ابتدایي مګر تکاملي حقوقي سیستم مفهوم مهم دئ ځکه چي زموږ سره د بین المللي قانون په پوهه کي مرسته کولای سي.

اوسنی بین المللي حقوقي سیستم د تکامل په ابتدایي مرحله کي قرار لري. لومړی دا چي، اوسنی بین المللي حقوقي سیستم، د نورو پرمختللو سیستمو په مقایسه، د قانون جوړولو (مقننه) یوه رسمي پروسه نه لري. د سیاسي لوبغاړو [اکټرانو] سلوک او رفتار پر بین المللي عنعناتو او یا هم د دوی تر منځ پر توافقاتو ولاړ وي. دوهم، له قانون څخه د سرغړوني په صورت کي د قضاوت او یا مجازات له پاره ډېر لږ او یا هیڅ مستقر

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن مقام وجود نه لري. بدوي ټولني، داخلي دي که بین المللي، پولیس او محکمې نه لري. دوی د شخړو او مناقشاتو د حل له پاره کله د خبرو اترو، کله بیا د تشدد او ځینی وخت د میانځګړتوب څخه کار اخلي. مګر بیا هم، بین المللي قانون که څه هم په ابتدایي حالت کي دئ، په واقعیت کي وجود لري. همدارنګه، بین المللي ټولنه او قوانین ئې هم ښایي په راتلونکي کي و یوې لوړي مرحلې ته تکامل وکړي.

د بین المللي قانون انکشاف:

د بین المللي قانون سرچینه له هغه وخته راپیل سوې ده چي دولتونو د خپلو چارو د تنظیم له پاره اړتیا پیدا کړه. د بین المللي قانون په منځته راتلو کي یو شمېر تیوریسنانو مهم رول لوبولی دئ. تر ټولومشهور یې د هالنډ هوګو ګروتیوس Hugo Grotius (۱۵۸۳ ـ ۱۶۴۵ع) دئ چي د جنګ او سولي د قانون په باب(On the Law of War and Peace) اثر ئې ولیکی او د بین المللي قانون لومړنی محقق بلل کېږي. ګروتیوس او نورو پوهانو د بین المللي قانون او د دولتونو تر منځ په روابطو کي د هغه د رول په هکله نظریات پسي پراخ کړل. د بین المللي ټولني د اړتیاوو او توقعاتو د پرله پېچلي کېدو او د دولتونو تر منځ د فعل او انفعال په زیاتېدو سره بین المللي قانون هم په تدریجي توګه تکامل وموند.

بین المللي قانون په عمل کي:

هغه کسان چي له بین المللي قانون څخه ناراضه دي دا خبره کوي چي بین المللي قانون یوازي په تیوري کي وجود لري نه په عمل کي. د خپلي ادعا د ثبوت له پاره دوی جنګونه، د بشري حقوقو څخه سرغړوني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قانونۍ او نورو مثالونو ته اشاره کوي. مګر د دوی په استدلال کې دا خبره ورکه ده چې بین المللي قانون، سره له دې چې ځیني خلاوي لري، بیا هم په ډېرو ساحو کې مؤثر موجودیت لري. داسي ډېر شواهد سته چې دولتونه «بین المللي قانون ته د قانون په سترګه ګوري. تر ټولو مهمه دا ده چې په اکثریت حالاتو کې دولتونه بین المللي قانون ته غاړه ایږدي». پر دې سربېره، که یو قانون هر وخت نه مراعاتېږي معنی ئې دا نه ده چې وجود هم نه لري. د مثال په توګه، د امریکې په متحده ایالاتو او هم په ډېرو نورو هیوادو کې ډېر زیات جرایم وجود لري، مګر د دې معنی دا نه ده چې دا هیوادونه ګواکي یاغي او بې قانونه دي.

بین المللي قانون او سیاست:

بین المللي قانون په کښته سیاست low politics کې ډېر مؤثریت لري. کښته سیاست یوه اصطلاح ده چې د تجارت، ډیپلوماټیک مناسباتو او مذاکراتو له پاره استعمالېږي. بین المللي قانون د ملي امنیت په شان مسایلو، یعني لوړ سیاست high-politics، کې لږ مؤثریت لري. کله چې د حیاتي منافعو خبره منځته راسي، دولتونه اوس هم بین المللي قانون د ځان په ګټه کږوي او یا بالکل سترګې پر پټوي. سربېره پر دې هم، بین المللي معیارونه د دولتونو پر ستراتیژیکو سیاسي تصامیمو اثر لري. بین المللي قانون او نړیوال ارزښتونه، د مثال په توګه، د هغو دولتو پر ضد دي چې، بې له د ځان ځخه د دفاع په صورت کې، په جګړه لاس پوري کوي. د عراق له خوا پر کویټ باندي د یرغل په شان سرغړوني او تخلفات اوس هم پېښېږي، مګر د سخت نړیوال عکس العمل سره مخامخ کېږي، او حتی پر ضد ئې د نظامي قوې ځخه هم کار اخیستل کېږی. اوس حتی د امریکې د متحده ایالاتو په شان قدرتمن هیوادونه هم په ۲۰۰۱ کال کې د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ۲۰۰۳ کال کې د عراق په شان حالاتو کې د ملګرو ملتو د تصویب لاسته راوړلو هڅې کوي. په داسې حال کې چې ډېر لږ وخت مخکې به دوی په خپل سر هر څه چې ئې غوښتلای کړي وای. دا یو واقعیت دئ چې د امریکې متحده ایالاتو او برتانیې بالاخره، بې له د ملګرو ملتو له ملاتړ څخه، په کال ۲۰۰۳ پر عراق یرغل وکړ، مګر د دې معنی بیا هم دا نه ده چې د یو اړخیزه یرغل پر ضد معیارونه وجود نه لري. په بین المللي سویه د عراق د یرغل پراخ محکومیت په خپله دا ښیي چې بین المللي معیارونه وجود لري.

بین المللي حقوقي سیستم

The International Legal System

بین المللي قانون، د هر بل حقوقي سیستم په شان، پر څلورو مهمو اساساتو ولاړ دئ: د قانون فلسفي ریښې، قانون څرنګه منځته راځي، په کوم وخت کې او ولې د قانون اطاعت کېږي او د حقوقي جنجالو د حل په هکله تصمیم څرنګه نیول کېږي.

د قانون فلسفي ریښې:

قانون له کومه ځایه راځي؟ په دې هکله درې عمده نظریات وجود لري. لومړی نظر دا دئ چې د قانون منبع تر بشري ټولني خارج د ایډیالوجي یا الهیاتو theology څخه سرچینه اخیستې ده.

د مثال په توګه، د بین المللي حقوقو د تیورۍ زیاته برخه عیسوي تعلیماتو ته رسېږي؛ سینټ اګوستین Saint Augustine او سینت توماس اکویناس Saint Thomas Aquinas چې عیسوي روحانیون دي د جنګ د قانون په هکله لیکنې کړي دي. همدارنګه، په اسلامي، بودایي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو ديني قوانينو او تحقيقاتو کي هم د بين المللي عدالت عناصر وجود لري.

دوهم نظر، چي د قانون طبيعي مکتب naturalist school of law ته منسوب دئ، هم د قانون پر خارجي منبع ولاړ دئ. د دې نظريي له مخي انسانان، په طبيعي توګه، ټاکلي حقوق او مکلفيتونه لري. انګرېزي فيلسوف جان لاک John Lock په خپل اثر، د حکومت دوه قراردادونه (۱۶۹۰)، کي استدلال کوي چي د (طبيعت يو قانون) وجود لري چي: "د هغه پر اساس ټول خلګ په طبيعي حالت کي مساوي او آزاد دي، هيڅ څوک بايد د بل چا ژوند، صحت، آزادۍ او ملکيت ته تاوان ونه رسوي". څرنګه چي هيوادونه د افرادو مجموعه ده، او نړيواله ټولنه بيا د دولتونو او افرادو مجموعه ده، د طبيعت د قانون حقوق او مکلفيتونه په جهاني سطحه کي په کار لوېږي او په دې توګه د بين المللي قانون اساس تشکيلوي.

دريم نظر بيا د قانون ريښې د ټولني په عُرف او رواج کي لټوي. دې ته د قانون دمثبتيت مکتب positivist school of law وايي. د دې مکتب په عقيده قانون د ټولني او د ټولني د ادارې په هکله د خلګو د غوښتنو انعکاس دئ. ځکه نو، د مثبتيت د اصولو له مخي، قانون بايد د ټولني د معيارونو د تدوين [يعني په رسمياتو او قانوني شکل د معيارونو تنظيم او تصويبول] محصول وي.

دا درې سره مکتبونه خپل ځانته مخالفين او موافقين لري. هغه کسان چي د قانون د خارجي منابعو نظريه ردوي په دې عقيده دي چي پر الهياتواو ايډيالوجي باندي ولاړ معيارونه ډيموکراټيک نه دي، ځکه چي قانون د ديني علماوو له خوا جوړېږي او تفسير ئې هم د ديني علماوو له خوا سر ته رسېږي. همدارنګه، پر ايډيالوجي باندي ولاړ قانون بيا د کمونست

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوند د مامورينو په شان تنګ نظرو کسانو له خوا جوړېږي او تفسيرېږي. د طبيعي قانون انتقادکوونکي بيا دا تور لګوي چي د طبيعي قانون نظريه له يوې خوا مبهمه ده او له بلي خوا پر فردي حقوقو ډېر ټينګار کوي. د مثال په توګه، جان لاک په دې عقيده وو چي ملکيت د خلګوطبيعي حق دئ. که دا رشتيا وي چي د يوه شخص ملکيت د طبيعيت د قانون له مخي محفوظ دئ، نو بيا که حکومت د يوه شخص ملکيت [بې له د شخص له موافقې څخه] د وضع سويو مالياتو په عوض کي ځني واخلي، [يعني که يو څوک د دولت ماليه تاديه نه کړي او دولت ئې په عوض کي ملکيت ځني واخلي] ايا دا کار د هغه شخص پر بشري حقوقو تېری دئ؟ انتقاديون د مثبتيت نظريه غير اخلاقي بولي او په کلکه ئې ځکه ردوی چي د ټولني او يا د ټولني د حاکمه طبقې غيراخلاقي سلوک ته مشروعيت وربخښي. دا انتقاديون وايي، د مثال په توګه، غلامي يو وخت عامه او منل سوې پديده وه، مګر هيڅکله اخلاقي يا قانوني پديده نه وه.

بين المللي قانون څرنګه جوړېږي؟

په يوه هيواد کي داخلي قوانين عموماً د اساسي قانون مطابق د مقننه هيئت له خوا وضع کېږي. تقنيني فرمانونه او مقررات بيا د حکومت د هغو ادارو له خوامنځته راځي چي قانوني واک ورکړه سوی وي. په اوسني عصر کي، د داخلي قانون جوړولو د پروسې په مقايسه، د بين المللي قانون جوړولو پروسه ډېر وخت مرکزيت نه لري. د عدالت د بين المللي محکمې د اساسنامې له مخي د بين المللي قانون له پاره The Statute of the International Court of Justice ځيني منابع وجود لري چي عمده ئې: بين المللي معاهدات، بين المللي عُرف، او د قانون عمومي پرنسيپونه دي. د بين المللي قانون ځينی پوهان بيا يوه بله منبع هم پر زياتوي چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلې تصويبونه او اعلامیې دي.

د قانون منابع:

بين المللي معاهدات د بين المللي قانون تر ټولو مهمه منبع تشکیلوي. د معاهداتو عمده ښېګڼه دا ده چې په هغوی کې قانون تدوین سوی وي، يعني په ليکلې بڼه منځته راغلی وي. ټول معاهدات پر هغو هیوادو چې معاهده ئې امضا کړې او تصویب کړې وي لازم الاجراء دي. سربېره پر دې، داسي استدلال کېدای سي چې ځيني معاهدات پر هغو دولتو چې معاهده ئې امضا کړې هم نه وي د تطبیق وړ دي. کله چې زيات شمېر هیوادونه پر یوه پرنسيب موافقې ته سره ورسېږي، پراخ مشروعیت پر بناء کېږي. د قتل عام د جرايمو د مخنيوي او مجازات پيمان (۱۹۴۸)، The Convention on the Prevention and Punishment of the crime of Genocide، د مثال په توګه، د ۱۴۰ هیوادو له خوا تصویب سوی دئ. څکه نو، داسي استدلال کېدای سي چې قتل عام تر بين المللي قانون لاندي راځي او دا معيار پر ټولو دولتو، چې د معاهدې غړی وي کنه، لازم الاجراء دئ. له دې امله دئ چې اوس خلک، حتی که ئې دولتونو د قتل عام پر ضد معاهده تصویب کړې هم نه وي، د قتل عام په جرم محاکمې ته راکش سوي، محکوم سوي اومجازات سوي دي.

بين المللي عُرف د بين المللي قانون دوهمه درجه ډېره مهمه منبع تشکیلوي. يو ډېر پخوانی عرفي قانون د بحري اوبو د قلمرو قانون دئ چې د یوه هیواد د ساحل څخه تر درې میله پوري غزېږي او دا هغه فاصله ده چې د توپ ګولۍ وررسېږي. که د وچې څخه د توپ ویشتل سوې ګولۍ تر تاسی ونه رسېږي، نو تاسي په بين المللي اوبو کې قرار لرئ. په بحر کې د بېړي چلولو مقررات او د ډيپلوماټيکو مناسباتو مقررات له عرف څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رازېږېدلي دي. ځيني وخت، دوامداره عرف په معاهداتو کي تدوينېږي.

د بين المللي قانون دريمه منبع د قانون عمومي پرنسيبپونه دي. د لرغوني روم د (خلګو قانون) د دې پرنسيپونو اساس تشکيلوي او د عدالت بين المللي محکمې دا پرنسيپونه د «د متمدنو ملتونو له خوا د قانون عمومي منل سوي پرنسيپونه» بللي دي. تر هر څه مخکي، دا پرنسيپونه له بشري حقوقو څخه د سرغړونی له پاره په کار لوېږي. د دې پرنسيپونو له مخي د لايبيريا پخوانی جمهور رئيس چارلز ټېلر Charles Taylor په هالنډ کي د بين المللي محکمې له خوا په کال ۲۰۰۸ کي محاکمې ته راکش سو. پر ده باندي د جنسي غلامۍ او نورو جنسي تېريو تورونه لګول سوي دي. د بين المللي بشري قانون څخه بله سرغړونه دا وه چي تر ۱۵ کالو کښته عمر کوچنيان ئې په نظامي قواوو کي جلبول.

د قانون اطاعت کول:

و قانون ته غاړه ايښوول په هر ډول حقوقي سيسټم کي – که بين المللي سيسټم وي که داخلي، ساده وي که پرله پېچلی – پر رضا کارانه [خپلي خوښي] اطاعت او اجبار coercion ولاړ دئ. رضاکارانه اطاعت هغه وخت منځته راځي چي تر واک لاندي خلګ ځکه قانون ته غاړه ايږدي چي د هغه مشروعيت مني؛ يعني خلګ قوانينو ته غاړه ځکه ايږدي چي هغه سياسي چارواکي مني چي قوانين ئې جوړ کړي دي اويا/هم د هغو قوانينو سره موافق دي. اجبار د تهديد، بندي کولو، اقتصادي تعزيراتو او نورو جزاګانو له لاري اطاعت ته د خلګو د مجبورولو پروسه ده.

رضاکارانه اطاعت عموماً ډېر مهم دئ، مګر ټولني يو له بله ډېر توپير لري. امريکايان د قانون رضاکارانه اطاعت ته ميلان لري؛ په ميانمر (برما) کي بيا د قانون اطاعت کول د نظاميانو له خوا د قوې په زور تر سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي.

د بین المللي قانون اطاعت زیاتره رضاکارانه دئ. عملي مشروعیت د بین المللي اطاعت کیلي تشکیلوي. هیوادونه ځکه بین المللي قانون ته غاړه ایږدي چي د نورو هیوادو له خوا د قانون اطاعت کول د دوی په ګټه دئ. تعرض، د بشري حقوقو څخه سرغړونه، او نور داسي اعمال اوس هم سر ته رسېږي، مګر دا ډول اعمال له ډېرو پراخو اعتراضونو سره مخامخ کېږي. لکه د امریکې د متحده ایالاتو په مشري د عراق یرغل له ډېرو بین المللي اعتراضونوسره مخامخ سو. د امریکې د متحده ایالاتو په شان یو زورور هیواد کولای سي پر بین المللي مخالفت باندي څه موده سترګي پټي کړي، مګر په وروسته کي به د خپل عمل قیمت تادیه کړي. د بوش اداره د عراق تر یرغل وروسته په دې ونه توانېدله چي د عراق د اشغال او بیا ودانولو په برخه کي د نورو هیوادو مالي او نظامي مرستي راجلبي کړي.

د قانون اجرا [عملي] کول:

په ټولو حقوقي سیستمونو کي، د قانون اجرا کول د خپلمنځي همکارۍ او یا هم د مرکزي واک له لاري تر سره کېږي. په ابتدایي ټولنو کي د قوانینو او معیارونو عملي کول په خپل منځ کي یو له بله سره د همکارۍ څخه راپیل کېږي، وروسته په تدریج سره د قانون د عملي کولو مرکزي سیستم ته تکامل کوي. د باثباتو هیوادو په شان پرمختللي حقوقي سیستمونه، د دې له پاره چي خلګ د قانون اطاعت ته مجبور کړي، د قانون د عملي کولو پر رسمي سازمانونو (لکه پولیس) او تعزیراتو (لکه جریمه او بندي خانه) باندي تکیه کوي.

د ابتدایي ټولنو په شان، نړیواله کمیونیټي هم د قانون د عملي کولو له پاره پر خپلمنځي همکارۍ تکیه کوي، او تر اوسه هم په بین المللي سویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قانون د عملي کولو سازمانونو انکشاف نه دئ موندلی. مګر سره له دې هم، د يو مرکزي سيستم پر خوا د قانون عملي کولو حرکت ليدل کېږي. د مثال په توګه، تر دوهمي عمومي جګړې وروسته جنګي مجرمين په سزا ورسېدل. په دې نژدې وختونو کي د بوسنيا او نورو ځايو جنګي مجرمين محاکمې ته راکش سول. ډيپلوماټيک او اقتصادي تعزيرات هم مخ پر زياتېدو دي چي ځيني وخت اغېزمن هم دي. په ۱۹۹۱کال کي د ملګروملتو له خوا د عراق په مقابل کي د نظامي عمل تصويب او په ۱۹۹۹ کال کي د ناټو مداخله په کوسوو کي، دا ښيي چي د بين المللي قانون عملي کول د يو مرکزي سيستم پر لور ګامونه اخلي.

د قانون په اړوند قضاوت کول [فتوا ورکول]:

په اوسنۍ نړۍ کي يو شمير بين المللي محکمې وجود لري. د دې محکمو پيدايښت د بين المللي حکميت دايمي محکمې Permanent Court of International Arbitration ته رسېږي چي اساس ئې د دې پېړۍ په پيل کي د هاګ د کنفرانس له خوا ايښودل سوی دئ. په کال ۱۹۲۲ کي د بين المللي حکميت دايمي محکمه د ملتونو د اتحاديې League of Nations د يوې برخي په توګه رامنځته سوه. په کال ۱۹۴۶ کي اوسنۍ د عدالت بين المللي محکمه International Court of Justice، چي د ملګرو ملتو سره تړاو لري، جوړه سوه. د عدالت بين المللي محکمې د بين المللي حکميت د دايمي محکمې څخه تکامل راکړی دئ. د عدالت بين المللي محکمه، چي ځيني وخت نړيواله محکمه هم بلل کېږي، د هالنډ د هاګ په ښار کي موقعيت لري، او ۱۵ قاضيان لري. دا قاضيان د ملګروملتو له خوا د يوه پرله پېچلي سيستم له مخي د ۹ کلنو دورو له پاره انتخابېږي. د ملګروملتو د امنيت شورا پنځه دايمي غړي هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ئې یو قاضي د عدالت په بین المللي محکمه کې لري، او نور قاضیان ئې داسي انتخابېږی چې سیمه ییز انډول پکښې وساتل سي.

د عدالت پر بین المللي محکمې سربېره، یو شمېر نوري سیمه ئیزي محکمې هم وجود لري: د اروپا د عدالت محکمه او د بشري حقوقو اروپایي محکمه، د بشري حقوقو بین الامریکائې محکمه [دلته مطلب د امریکا د لویي وچې هیوادونه دي] او د مرکزي امریکا د عدالت محکمه [دلته هم مطلب د امریکا د لویي وچې هیوادونه دي]. یو له دې محاکمو څخه هم د داخلي محاکمو په اندازه قدرت نه لري، مګر د عدالت د بین المللي محکمې په شان د دې سیمه ییزو محاکمو اعتبار مخ پر زیاتېدو دئ.

د بین المللي محاکمو صلاحیت:

له تیوریکي پلوه، د عدالت د بین المللي محکمې واک او صلاحیت ټولي بین المللي حقوقي منازعې په بر کي نیسي. حقوقي دعوې پر دوو لارو د عدالت بین المللي محکمې ته وړاندي کېږي. یوه دا چې دولتونه د نورو دولتو سره خپلي حقوقي منازعې و محکمې ته د قضاوت له پاره وړاندي کوي. بله داچې، د ملګروملتو یو اورګان یا یوه ایجنسي د کومي حقوقي مسألې په هکله د عدالت د بین المللي محکمې مشوره وغواړي.

د کال ۱۹۴۶ څخه بیا تر کال ۲۰۰۵ پوري، د عدالت بین المللي محکمې ته په اوسط ډول په یوه کال کي دوې دعوې وړاندي سوي دي. که څه هم چې په دې وروستیو کلونو کي دا شمېر یو څه زیات سوی دئ، مګر بیا هم د عدالت د بین المللي محکمې د پراخ صلاحیت په تناسب، دا شمېره ډېره لږ ده. د عدالت بین المللي محکمې ته د دومره لږ شمېر قضیو د وړاندي کولو یو فکتور دا دئ چې دولتونه باید په خپله خوښه قضیې [دعوې] د عدالت بین المللي محکمې ته وړاندي کړي، او دا ومني چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغي محکمې قضاوت او تصميم ته به ئې غاړه ايږدي.

د بين المللي قانون اوعدالت کارول

Applying International Law and Justice

د قانون او عدالت ملاتړ په مجرد او انتزاعي توګه اسانه دئ، مګر په عمل کي ئې په کار اچول ډېر ګران کار دئ. موږ به د بين المللي قانون او د عدالت معيارونه د دولت او همدارنګه د افرادو په سطح کي تر څېړني لاندي ونيسو.

د بين المللي قانون په اړوند زياتره پخوانۍ ليکني د جګړې د قانون په باب سوي دي. دا موضوع اوس هم د حقوق پوهانوله پاره عمده اهميت لري، مګر د دولت او دولت تر منځ د جګړې پر موضوعاتو سربېره، اوس بين المللي قانون هڅه کوي چي د انقلاب او داخلي جګړې او هم ټروريزم موضوعات په تنظيم راکښېباسي.

د عادلانه جنګ تيوري:

د (عادلانه جنګ) تيوري دوې برخي لري: د جنګ علت او د جنګ پرمخ بېول. غربي عنعنه پر دې ولاړه ده چي د جنګ علت هغه وخت عادلانه دئ چي بې له جنګه بله لار پاته نه وي، او له ځان څخه د دفاع په خاطر وي. همدارنګه، (عادلانه جنګ) د تناسب او تبعيض معيارونه هم په بر کي نيسي. د تناسب معنی دا ده چي د قوې اندازه بايد د تهديد سره متناسبه وي. د تبعيض معنی بيا دا ده چي غيرمحارب [هغه کسان چي په جنګ کي داخل نه وي] بايد د قوې د استعمال هدف ونه ګرزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګ عادلانه علت:

د جنګ د عادلانه علت مفهوم اوس یوازي یوه تیوري نه ده. تر دوهمي عمومي جګړې وروسته، د نورنبرګ او ټوکیو د جنګي جرایمو محاکمو [tribunals] د جرمني او جاپان لیډران د تعرضي جنګ مسئول وبلل. په دې نژدې وختونو کي، د ملګروملتو محاکمو[tribunals] هغو کسانو ته چي په بالکان او رواندا کي په جنګي جرایمو محکوم وه، جزا ورکړه. همدارنګه، هغه معاهده چي د جرایمو بین المللي محکمه International Criminal Court ئې تأسیس کړه و همدې محکمې ته د (تعرض د جرم) په هکله صلاحیت ورکړی دئ. د تعرض جرم، د تعریف له مخي، هغه جنګي اعمالو ته ویل کېږي چي د ملګروملتو د منشور سره سر نه خوري. منشور پر دې ټینګار کوي چي د قوې تر استعمال مخکي باید د سوله ییز حل له پاره ټولي هڅي په کار ولوېږي. د دې له پاره چي عادلانه وي، د جنګ څخه باید د وروستۍ چارې په توګه کار واخیستل سي، د مشروع قدرت له خوا اعلان سي، باید د ځان څخه د دفاع په خاطر وي، عدالت منځته راوړي، او د سولي د منځته راوړلو له پاره وي.

څرنګه چي، د تیورۍ په مقایسه، په عمل کي د صحیح او غلط سره بېلول ګران کار دئ، نو ښه به دا وي چي په ۲۰۰۳ کال کي د امریکا د متحده ایالاتو له خوا د عراق یرغل د مثال په توګه وڅېړو څو د جنګ د عادلانه علت د مفهوم په پرله پېچلتوب پوه سو.

ایا جنګ وروستۍ چاره وه؟ د امریکا جمهور رئیس جورج ډبیلو بوش په دې عقیده وو چي بې له جنګه بله لار پاته نه وه. ده د امریکا خلګو ته وویل: "تر یوې لسیزي زیات، د امریکا متحده ایالاتو او نورو هیوادو په حوصله مندۍ او عزتمندۍ سره هڅي وکړې چي د عراق رژیم بې له جګړې بې وسلې کړي ... د جګړې څخه د مخنیوي له پاره د ټولو لارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چارو څخه کار واخيستل سو". د فرانسې جمهور رئيس جاک شيراک بيا د بوش سره په مخالفت کي خبرنګارانو ته وويل چي د ده په عقيده د عراق «بې وسلې کول» د سولي له لاري کېدلای سوای. "جنګ هر وخت بدترين حل دئ او هر وخت ناکامه لار ده. د جنګ د مخنيوي له پاره بايد له هر څه څخه کار واخيستل سي".

ايا جنګ له ځان څخه د دفاع په خاطر وو؟ بوش استدلال کاوه چي د امريکا متحده ايالات تر تهديدلاندي وو. د ده په عقيده، د دې امکان موجود وو چي ښايي عراق به د عامه تباهۍ وسلې تروريستانو ته ورکړي او يا ښايي په خپله ئې استعمال کړي. جمهور رئيس اعلام کړه چي: "خطر ښکاره دئ. د يوه مستقل هيواد په توګه د امريکا متحده ايالات چي د خپل ملي امنيت د تضمين له پاره د قوې څخه کار واخلي. او خطر به مخکي له دې چي د عمل له پاره ډېر ناوخته سي له منځه يووړل سي". مګر د شپېتو عيسوي سازمانومشرانو په يوه خپره سوې اعلاميه کي د دې کار سره خپل مخالفت اعلان کړ. د دوی استدلال دا وو چي د عادلانه جنګ د تيورۍ له مخي "د پيش بيني کېدونکي خطر په وړاندي د ځان دفاع په اخلاقي لحاظ پر حق ده، مګر د جنګ د مخنيوي له پاره جنګ کول په اخلاقي لحاظ منع دئ". د عراق په هکله، د دې ګروپ مشر وويل چي:

"زه د عراق له خوا د امريکا متحده ايالاتو ته قريب الوقوع خطر او تهديد نه وينم، ... له دې امله د عراق په مقابل کي نظامي عمل نامناسب دئ".

د جنګ عادلانه سلوک:

د هاګ کنفرانس (۱۸۹۹- ۱۹۰۷ع) او هم د جينيوا پيمان د ممنوعه وسلو، د جنګ د بنديانو سره سلوک او داسي نورو مسايلو په هکله يو لړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقررات وضع کړي دي. په نورو معاهداتو کي بیا د بیالوجیکي او کیمیاوي وسلو لرل او کارول منع سوي دي. په دې نژدې وختو کي د جرایمو بین المللي محکمې د جنګي جرایمو یو پراخ لیست منځته راوړي دئ.

مګر سربېره پر دې هم، د جنګ د عادلانه سلوک په هکله ابهامات وجود لري. د جنګي بندیانوسره رفتار د دې ابهام یو ښه مثال وړاندي کوي. د عراق د ابوغریب په بندي خانه او د عراق په نورو سیمو کي له جنګي بندیانو سره د امریکا اردو او هم د سي آی اې د کارکوونکو چلند، د عادلانه جنګ د معیارونو څخه ښکاره تېری وو. مګر په دې هکله چي پر طالبانو او القاعده باندي هم د جینوا کانوینشن مواد تطبیقېدای سي کنه، ابهام وجود لري. د طالبانو او القاعده جنګیالي چي امریکایانو په افغانستان او عراق کي ونیول، په کیوبا کي د ګوانتانامو بې په بحري اډه کې بندیان کړل. د امریکا متحده ایالاتو بالاخره دا موضع ګیري وکړه چي د طالبانو پر بندیانو د جینیوا د کانوینشن مواد تطبیقېږي، مګر د القاعدې غړي جنګېدونکي دښمنان دي. دوی د یوه ملت په نظامی سازمان پوري اړه نه لري، ځکه نو جنګي بندیان نه دي.

پر افرادو باندي د بین المللي قانون او عدالت اجرا کول:

بین المللي قانون اوس د انفرادي افرادو د اعمالو سره هم سروکار لري. کولای سو دا نوی انکشاف پر درو موضوعاتو سره ووېشو: تر دوهمي عمومي جګړې وروسته محکمې [tribunals]، اوسنۍ بین المللي محکمې [tribunals] او د جرایمو بین المللي محکمه.

تر دوهمي عمومي جګړې وروسته محکمې:

د لومړي ځل له پاره تر دوهمي عمومي جګړي وروسته انفرادي افراد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر بين المللي قانون لاندي محاکمه سول. د نورنبرګ او ټوکيو په بين المللي محکمو کي د جرمني او جاپان نظامي او ملکي ليډران د تعرضي جنګ، جنګي جرايمو او بشري جناياتو په جرم محاکمه سول. دوولس جرمنيان او اووه جاپانيان په اعدام محکوم سول او همدارنګه ډېر جرمنيان او جاپانيان بنديان کړل سول. درې مهم قضايي اساسات رامنځته سول:

- ليډران د هغو جنګي جناياتو مسؤل دي چي د دوی په امر سر ته رسېدلي دي.
- ليډران د هغو جنګي جناياتو مسؤل دي کوم چي د دوی تر لاس لاندي کسان ئې سر ته رسوي. مګر که ليډرانو د هغو جناياتو د مخنيوي هڅه کړې وي او يا ئې جنايت کوونکو ته جزا ورکړې وي، نو بيا د دوی مسئوليت نه ګڼل کېږي.
- د اوامرو اطاعت کول د جناياتو د سر ته رسولو له پاره معتبره دفاع نه ده. [يعني يو څوک په دې له مسئوليته نه خلاصېږي چي ووايي ما ته امر سوی وو].

اوسنۍ بين المللي محکمې:

تر ۵۰ کاله غيابت وروسته، په ۱۹۹۰ کلونو کي بين المللي محکمې بيرته راژوندۍ سوې. د۱۹۹۰ کلونو په دوران کي په بوسنيا Bosnia او رواندا Rwanda کي د بېساري بېرحميو سر ته رسېدل د دې محکمو د منځته راتلو اړتيا رامنځته کړه. په دواړو ځايونو کي، پر خلګو تجاوزونه وسول، زخمي او ووژل سول؛ په بوسنيا کي مسلمانان د دې وحشتونو عمده قربانيان وه او سربيانو د۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو تر منځ ډېر مسلمانان بې عزته او وژل. په رواندا کي په ۱۹۹۴ کال کي، هوتويان Hutus متعرض قاتلين او توتسيان Tutsis د قتل عامونو قربانيان وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بوسنیا او روآندا کې دې وحشتونو د نړۍ وجدان سره ولړزاوه او د دې لړزوونکي واقعیت په نتیجه کې، په کال ۱۹۹۴کې، یوه محکمه د بوسنیا او بله دروآندا له پاره تأسیس سوه څو هغه کسان چې دا ډول وحشیانه ظلمونه ئې کړي دي محاکمې ته راکش کړي. د بوسنیا له پاره محکمه [د بالکان محکمه] د هالنډ د هاګ په ښار کې او د روآندا له پاره محکمه د تانزانیا هیواد د اروشا په ښار کې موقعیت لري. په کال ۱۹۹۹ کی د بالکان د محکمې واک پراخ سو څو د کوسوو جنګي جنایات هم په بر کي ونیسی.

د هاګ محکمې تر اوسه ۱۶۰ کسان د جنګي جنایاتو په جرم تورن کړي دي، چې په سلو کې ۹۵ ئې بندیان سوي دي. د هغو کسانو څخه چې د ۲۰۰۵ کال تر نیمایي پوري ئې محاکمه تکمیل سوې ده، په سل کې ۹۰ ئې محکوم سوي دي [یعني مجرم ثابت سوي دي] او تر ۴۰ کالو پوري قید پر راوتلی دئ؛ دا کسان د اروپا نورو هیوادو ته لیږدول سوي دي څو خپل د بندي توب دوره پوره کړي. تر ټولو مهمه محاکمه د سلوبدان ملاسویچ Slobodan Milosevic وه، ځکه چې هغه د پخوانۍ یوګوسلاویا جمهور رئیس وو. مګر ملاسویچ په کال ۲۰۰۶ کې د زړه د ناروغی له امله مړ سو او محاکمه ئې تکمیله نه سوه.

د روآندا محکمه د توکیو د جنګي مجرمینو تر محکمې، چې د دوهمي عمومي جګړې په پای کي تشکیل سوه، راوروسته لومړنۍ محکمه ده چې د یو حکومت مشر ته ئې جزا ورکړه. په کال ۱۹۹۸ کې د روآندا پخواني صدراعظم، جین کامبانا، پر قتل عام اعتراف وکړ او د محکمې له خوا په عمري بند محکوم سو. تر ۲۰۰۷ کال پوري، دې محکمې د۳۶ کسانو محاکمه تکمیل کړه چې بې له ۵ کسانو نور ټول ئې په جزا محکوم سول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بین المللي جنايي محکمه:

په کال ۱۹۹۸ کي د ملګروملتونو له خوا د بین المللي جنايي محکمې د منځته راوړلو له پاره يو نړيوال کنفرانس داير سو. د کنفرانس په جريان کي ډېرو هيوادو غوښتل چي يوه داسي محکمه منځته راسي چي پراخ او مستقل قضايي قدرت ولري. د امريکا د متحده ايالاتو په شمول، يو لږ شمېر هيوادونو يوه کمزورې بین المللي جنايي محکمه (ICC) غوښتل. د قوي بین المللي جنايي محکمې سره د امريکا د متحده ايالاتو د مخالفت دليل دا وو چي ښايي د امريکا د متحده ايالاتو ليډران او نظامی پرسونل به د سياسي تحريکاتو له امله د محاکمې هدف وګرزي. د امريکا د متحده ايالاتو دې موقف سخت انتقادونه راوپارول. د مثال په توګه، يوه ایټالوي ډيپلوماټ خپل نظر داسي څرګند کړ: "زه باور نه سم کولای چي يو ستر ډيموکراټيک هيواد پر دې خبره ټينګار کوي چي د دوی عسکر دې نه محاکمه کيږي".

د امريکا د متحده ايالاتو ځينی غوښتني ومنل سوې، مګر بيا هم د حاضرو ۱۴۸ هيوادو له ډلي څخه په سلو کي ۸۰ هيوادونو د يوې نسبتاً قوي محکمې د منځته راوړلو په طرفداري رايي ورکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم فصل

د امنیت لټول

Pursuing Security

انسانان هر وخت د امنیت په لټه کي دي، مګر امنیت په اساني سره لاس ته نه راځي. ښايي يو علت ئې دا وي چي موږ انسانان د امنیت د لاس ته راوړلو په برخه کي پر غلطه لار روان يو. د امنیت عنعنوي لار پر دې تأکيد کوي چي د ملي دفاع او د يرغل د مخنیوي له پاره بايد ډېري وسلې ذخيره سي. د مثال په توګه، د ۱۹۴۸ څخه بيا تر ۲۰۰۷ ع کال پوري د نړۍ هیوادونو تقریباً ۴۳ تریلیونه ډالره په خپلو ملي نظامي عملياتو او ملګروملتونو تقريباً ۴۹ بلیونه ډالره په سوله ساتونکو عملياتو لګولي دي. یعني د سوله ساتونکو عملياتو په مقايسه ۸۷۸ واره زياتي پيسې د ملي امنیت په عملياتو مصرف سوي دي. ښائې د ملګرو ملتونو د لومړني سرمنشي خبره رشتيا وي چي ويلي ئې دي: "جګړې ځکه پېښېږي چي خلک د سولي پر ځای د شخړو له پاره تیاری نیسي".

جنګ د بشريت له ابتدا څخه وجود درلود. د يوې ډېټا (احصائيې) له مخي، په تېره زرمه کي تقريباً ۱۰۰۰ جنګونه پېښ سوي دي. ډېټا همدارنګه ښيې چي د تېري زرمي له پيل څخه د هیوادونو تر منځ جګړې زياتي سوي دي چي په سلو کي ۳۰ ئې د ۱۸۰۰ کال راهيسي پېښې سوي دي. همدارنګه، ډېټا ښيي چي د ۱۰۰۰ میلادي کال راهسي يو سل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځوس مليونه انسانان په جګړو کي مړه سوي دي چي په سلو کي ۷۵ ئې په شلمه پېړۍ کي مړه سوي دي. موږ نه يوازي ډېر زيات عسکر وژلي دي، بلکي ډېر زيات شمېر ملکي کسان مو هم وژلي دي. (د لومړۍ عمومي جګړې په دوران کي ۸,۴ مليونه عسکر او ۱,۴ مليونه ملکي کسان وژل سوي دي.) ناوړه خبرونه به لا ښايي په مخ کي وي. د امريکې جمهور رئيس جان کينيډي په کال ۱۹۶۱ کي د راتلونکي زروي جګړې په هکله اخطار ورکړ چي: "بشريت بايد جنګ ته خاتمه ورکړي، کنه نو جنګ به بشريت ته خاتمه ورکړي".

د جنګ علتونه:

ولي بايد جنګ وسي؟ دا هغه پوښتنه ده چي د پېړيو راهيسي محققين ورسره مخامخ دي. فيلسوفانو د نړۍ ليډرانو او د اجتماعي علومو پوهانو د جنګ د علت په باب بېلابېلي تيورۍ رامنځته کړي دي، مګر ډېر داسي ښکاري چي د انسانانو د جنګ کولو له پاره يو واحد علت وجود نه لري. کېداى سي چي د جنګ د علتونو په باب بحث پر درو کټه ګوريو ووېشو:

۱. د سيستم په سطحه کي تحليل
۲. د دولت په سطحه کي تحليل
۳. د فرد په سطحه کي تحليل

د سيستم په سطحه کي د جنګ علتونه:

د جنګ علتونه ښايي يو لړ داسي فکتورونه وي چي د نړيوال سياسي سيستم په ختہ کي اخښل سوي دي. د سيستم په سطحه کي د تشريح له پاره له درو فکتورونو سره تماس نيسو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د قدرت وېش (توزیع) The Distribution of Power :

ځیني تحلیل کوونکي په دې عقیده دي چي د بین المللي سیستم ثبات د قطبونو په شمېر (یعني دا چي څومره شمېر لوی قدرتونه موجود دي)، د دوی په نسبتي قوت او هم د قطبونو د قدرت په ثبات پوري اړه لري. شخړه ښایي هغه وخت منځته راسي چي، د مثال په توګه، سیستم د قدرت د انتقال او تحول سره مخامخ سي، یعني چي ځیني قدرتونه له صعود او ځیني له نزول سره مخامخ سي. تر یو حده، د مثال په توګه ویلای سو، چي لومړۍ عمومي جګړه ځکه پیل سوه چي استرو- هنګري امپراتورۍ Austro-Hungarian Empire، چي یو وخت ډېره قدرتمنده وه، غوښتل د خپل مخ پر ځوړه مقام ساتنه وکړي.

۲. د سیستم انارشیستي طبیعیت:

په یوه حساب، جنګونه ځکه پېښېږي چي د مخنیوۍ له پاره ئې کوم مرکزي قدرت وجود نه لري. د داخلي ټولنو پر خلاف، په بین المللي سیستم کي د قوانینو د جوړولو، عملي کولو او فتوی صادرولو منظمه او مؤثره پروسه وجود نه لري. د مثال په توګه، کله چي عراق د امریکې غوښتني ونه منلې، په بین المللي سیستم کي داسي محکمې وجود نه درلود چي عراق او یا امریکا محکمې ته احضار subpoena کړي. په پایله کي ئې جنګ رامنځته سو. دا ډول سیستم چي په هغه کي هر څوک د خپل ځان د ساتني په فکر کي وي، نا امنیتي منځته راوړي. له دې امله، هیوادونه ځکه وسلې لاس ته راوړي چي نور هیوادونه هم دا کار کوي.

۳. د سیستم په سطحه کي اقتصادي فکتورونه:

تولیدات او د طبیعي موادو استعمال هغه اقتصادي فکټورونه دي چي شخړي او جګړې منځته راوړي. د مثال په توګه، کله چي عراق په کال ۱۹۹۰ کي پر کویټ باندي په حملې کولو سره د پټرولي تولیداتو مهمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

منابعو ته خطر او سعودي عربستان ته تهدید پیښ کړ، د امریکې په مشرۍ هغو هیوادونو چې پر پټرولو باندې متکي وه د سعودي عربستان د دفاع او د کویت (او د تېلو) د آزادولو له پاره په بېړه ورودانګل. د ثروتمندو او غریبو هیوادو تر منځ خلا هم د سیستم په سطحه کې یو فکتور ګڼل کېدای سي. ځیني تحلیل کوونکي په دې عقیده دي چې د ټروریزم ریښې ځکه په جنوب یعني غریبو هیوادو کې دي چې د ثروت دا ډول خلا وجود لري.

د دولت په سطحه کې د جنګ علتونه:

جنګ کېدای سي چې د ځینو دولتونو په ختګه کې اخښلي وي. ځیني وختونه دولتونه د داخلي جریاناتو او شرایطو له امله په جنګونو لاس پوري کوي. داسي کېدای سي چې یو لړزانده حکومت، د دې له پاره چې پر قدرت پاته سي یو خارجي بحران منځ ته راوړي. په داسي حالت کې د خلګو توجه د داخل څخه و خارج ته اوړي او خلګ د لړزانده حکومت پر شاوخوا راټولېږي. پوهان دې عمل ته د داخلي بحران خارجي کول وایي. داسي شواهد وجود لري، چې د مثال په توګه، انقلابي رژیمونه د دې له پاره چې خپل قدرت ټینګ کړي، د نورو هیوادو سره شخړي منځته راوړي. ډېر کسان په دې باور دي چې د ارجنتاین نظامي رژیم په کال ۱۹۸۲ کې د فاکلیند پر جزایرو باندي د حملې تصمیم ځکه ونیوی چې غوښتل ئې د ارجنتاین د خلګو توجه د داخلي اقتصادي مشکلاتو څخه واړوي.

په فردي سطحه کې د جنګ علتونه:

کېدای سي چې د جنګ علتونه د انفرادي لیډرانو په کرکټر پوري اړه ولري او د لیډرانو شخصي خصوصیات د جنګ په رامنځته کولو کې رول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوبوي. يو ليډر ښايي د داسي پر سوناليټۍ (شخصيت) خاوند وي چي له احتياط څخه د کار اخيستلو پر ځای د احتمالي خطر د ناوړو عواقبو risk منلو ته تياروي او يا هم له روحياتي پلوه د قدرت د لاسته راوړلو تنده ورسره زياته وي. د پرسوناليټي زيات تحليل کوونکي په دې باور دي چي صدام حسين د زيات قدرت او زيات تسلط په لټه کي وو. د دې ډول کرکټر په لرلو سره د ده له پاره مشکله وه چي د ملګرو ملتو د زروي وسلو د مبصرينو سره همکاري وکړي. انفرادي تجربې او احساسات هم عمده رول لرلای سي. دا احمقانه پوښتنه نه ده چي مثلاً پر جمهور رئيس بوش باندي به په کال ۱۹۹۳ کي د عراق له خوا په کويټ کي د ده د پلار (مشر بوش) د وژلو هڅي څومره اثر درلودلی وي.

د جنګ علتونه چي به هر څه وي، دا مهمه خبره بايد په پام کي ولرو چي جنګ به د يوې سياسي وسيلې په توګه دوام ځکه ولري چي دا وسيله کار ورکوي. هيوادونه، چي بل هيواد تهديد کړي او يا حمله پر وکړي، ځني وختونه خپل هدف لاسته راوړي. لوی قدرتونه، که دوی په خپله جنګ پيل کړي او يا پر دوی حمله وسي، زياتره وخت جنګ د دوی په ګټه ختميږي.

ټروريزم:

کله چي په کال ۱۹۹۹ کي په يوه سروې کي د امريکې له خلګو څخه وپوښتل سوه چي د دوی په نظر د امريکې د خارجي پاليسۍ مهمه موضوع به څه وي، يوازي په سلو کي ۱۲ ټروريزم ته ګوته ونيول. څلور کاله وروسته، يعني د سپتمبر د يوولسمي تر پېښي وروسته، په سلو کي ۷۵ امريکايانو ټروريزم د امريکې له پاره تر ټولو خطرناکه تهديد وباله.

د ټروريزم په هکله د څېړني يو لوی مشکل دا دئ چي په پراخه توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منل سوی تعریف ئې وجود نه لري. دا یوازې د ټروریزم د معنی مشکل نه دئ. مشکل دا دئ چې په پراخه توګه د منل سوې تعریف نه موجودیت له ټروریزم سره د مبارزې په لار کې د بین المللي قرادادونو منځته راوړل او هم نوري بین المللي هڅې متأثري کړي دي. په خاصه توګه، ملګروملتونو د زیاتو کلونو راهیسې وخت ناوخت هڅه کړې ده چې د ټروریزم له پاره یو جامع بین المللي قراداد رامنځته کړي، مګر د ټروریزم پر تعریف باندې یو عمومي توافق وجود نه لري. د مثال په توګه، لږ پرمختللي هیوادونه غواړي د اشغال پر ضد او د آزادۍ له پاره مبارزه ټروریزم ونه بلل سي. په ملګروملتونو کې یوه ډیپلومات، وروسته له ډېرو مباحثو څخه، داخبره وکړه چې: "ساده حقیقت دا دئ چې ټروریزم و بېلو اولسونو ته بېلې معناوې لري. سره له دې چې ټوله نړۍ د بین المللي ټروریزم سره اخته ده، بیا هم د ټروریزم په هکله پر یو شمېر موضوعاتو توافق وجود نه لري".

سره له دې چې د ټروریزم د تعریف په هکله توافق وجود نه لري، موږ په دې کتاب کې د ټروریزم لغت په لاندې تعریف سره کارولی دئ.

۱. ټروریزم تشدد violence دئ
۲. د انفرادي اشخاصو، غیر دولتي سازمانو او مخفي دولتي ایجنټانو له خواسر ته رسېږي.
۳. په خاصه توګه ئې هدف ملکي خلګ وي.
۴. د حملې له پاره د مخفي میتودونو څخه کار اخلي، لکه په موټر کې بم ایښوول او یا الوتکه اختطاف کول.
۵. هڅه کوي چې پر سیاست اثر وښندي.

د دې تعریف له مخې، ټروریزم د ملکي خلګو او ملکي تأسیساتو په نښه کولو سره یوې ډلې خلګو ته تاوان په دې موخه رسوي چې په بله ډله کې بېره ایجاد کړي. د تروریستانو هدف یوازې د خلګو وژل، زخمي کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نور مادي تخریب نه دئ. بلکي اصلي موخه ئې دا ده چي په هغو کسانو کي بېره او مایوسي ایجاد کړي چي د دوی ټروریستي عمل ویني او یا د هغه په باب [د میډیا له لاري] خبرېږي. که څه هم چي تاکتیکونه ئې سره ورته دي، د داخلي ټروریزم او بین المللي تروریزم تر منځ توپیر موجود دي. داخلي ټروریزم د داخلي خلګو له خوا د داخلي اهدافو له پاره د داخلي خلګو په نښه کول دي. بین المللی ټروریزم بیا د خارجي هدف، که په خارج کي وي او که په داخل کي وي، په نښه کول دي. په کال ۱۹۹۵ کي د امریکې د اوکلاهما د ښار پر فدرالي بلډینګ باندي د تیموتي مک وې Timothy McVeigh حمله، چي په هغه کي ۱۶۰ کسان مړه او ۸۰۰ کسان زخمي سول، داخلي ټروریزم وو. د سپټمبر د یوولسمي حمله بیا د بین المللي ټروریزم یو مثال دئ.

د ټروریزم د پورتني تعریف له مخي موږ دا استدلال، چي ګواکي د ټروریزم له لاري د شریفانه اهدافو لاسته راوړل جواز لري، ردوو. د دې ادعا یو مثال په عراق کي د القاعده د عملیاتو مشر، ابومصاب زرقاوي وو، چي په وروسته کي د امریکې په هوائي حمله کي ووژل سو. ده ادعا کول چي: "د ټولو کفارو وژل په هر هغه وسلو چي موږ ئې په لاس کي لرو... جایز دي. حتی که بې وسلې کفار او بې وسه قربانیان، لکه ښځي او کوچنیان، ټول یو ځای ورسره مړه سي".

ځیني کسانو ته به دا پوښتنه پیدا سي چي ولي، د مثال په توګه، که یو ملکي مخالف په یو لوی مارکېټ کي د موټري بم په چاودلو سره زیات شمېر اولسي خلک ووژني تروریست بلل کېږي، او که چیري بیا د یو نظامي پیلوټ د بمبارۍ په نتیجه کي اولسي خلک مړه سي تروریست نه بلل کېږي؟ د دې سوال یو جواب دا دئ چي نیت [اراده] intention ډېر مهم دئ. د تروریستانو نیت او اراده د غیرمحاربو خلګو وژل دي. که څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم چي ځيني استثنأت وجود لري، نظامي پرسونل پر نظامي اهدافو حمله کوي. غیر محارب کسان به ښايي په سهوه کي مړه او يا زخميان سي، مګر غير محاربين د حملې هدف نه وي.

د دې طرز تفکر معنی دانه ده چي دا ډول نظامي عمليات د منلو وړ دي. دا ډول عمليات د جنګي جرايمو په ډله کي راځي چي عاملين ئې بايد ملي او بين المللي محاکمو ته راکش کړل سي. دې خبري ته هم بايد پام وسي چي ټولي هغه حملې چي د امريکې د متحده ايالاتو له خوا د ټروريزم په توګه طبقه بندي سوي دي، د ټروريزم د پورته ذکر سوي تعريف له مخي د ټروريزم په کټه ګوري کي نه راځي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۰ کال کي په عدن کي د امريکې پر تخريبي بېړۍ USS Cole باندي حمله د واشنګټن له خوا د ټروريزم په توګه اعلام او وغندل سوه. مګر بيا هم، سره له دې چي دا يو ځانمرګی عمل وو، چي د منفجره موادو ډکي وړوکي کښتۍ په وسيله سر ته ورسېدی او ۱۷ کسه د کښتۍ کارګران پکښي مړه سول، زموږ د ټروريزم د تعريف له مخي ټروريزم ځکه نه سي بلل کېدای چي هدف ئې يوه نظامي بېړۍ وه. [يعني د دې ټروريستي عمل هدف اولسي خلګ نه وو، بلکي هدف ئې لويه امريکايي جنګي بېړۍ وه چي عدن ته د تېلو د اخيستلو له پاره راغلې وه].

د ټروريزم سرچيني:

دلته موږ د سياسي ټروريزم د دوو سرچينو سره سروکار لرو. يو ئې دولتي ټروريزم او بل بيا د ترانسنېشنل ګروپونو څخه جوړ ټروريزم دئ. موږ به دلته وګورو چي دا دواړه يو له بله سره نژدې اړيکي لري.

دولتي ټروريزم هغه دئ چي د مخفي دولتي عاملينو له خوا په مستقيمه توګه سر ته رسېږي او يا د هغو کسانو له خوا سر ته رسېږي چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوه دولت تشويق او مالي ملاتړ ورسره وي. د امريکې د متحده اياﻻتو د خارجه چارو وزارت پرله پسې پر کيوبا، ايران، سوډان او سورئې باندي د دولتي ټروريزم تور لګوي. عراق او شمالي کوريا ئې له دې ليست څخه وايستل او ليبيا هم په هغه هيواد کي د ريفورم له امله د ليست څخه ووتله. هر يو له دې هيوادو څخه د ټروريزم تورونه په کلکه ردوي، او د امريکې د متحده اياﻻتو ځيني تورونه د ټروريزم له هغه تعريف سره چي موږ ئې دلته کاروو، سر نه خوري. د دولتي ټروريزم تورونه د امريکې پر متحده اياﻻتو باندي هم لګول سوي دي. د سعودي عربستان د علماوو يو ۱۲۶ کسيز ګروپ په يوه مشترکه اعلاميه کي ليکي: "موږ د امريکې متحده اياﻻت او د هغه اوسنی حکومت، د اسرائيلو په شمول، د بين المللي ټروريزم اوله درجه مسئولين بولو".

ترانسنېشنل تروريستي ګروپونه، چي د بين المللي غيردولتي سازمانو څخه جوړ دي، د شمېر له مخي ډېر زيات سوي دي او ترانسنېشنل تروريستي اعمال سر ته رسوي. د امريکې د متحده اياﻻتو خارجه وزارت، د القاعدې په شمول، ۴۰ دا ډول سازمانونه مشخص کړي دي.

د القاعدې سازمان يقيناً چي د دې ډول سازمانو په ډله کي تر ټولو مشهورسازمان دئ، چي عمليات ئې د ترانسنېشنل ټروريزم په هکله موږ ته يو نظر راکوي. د امريکايي منابعو په قول، د القاعده سازمان په ۱۹۸۰ کلونو کي د اسامه بن لادن له خوا، چي په يوې بډايي سعودي کورنۍ کي زېږېدلي دئ، د هغو عربو سره د مرستي له پاره تأسيس سو چي په افغانستان کي د شوروي اتحاد پر ضد جنګېدل. کله چي شورويان په کال ۱۹۸۹ کي له افغانستان څخه وايستل سول، د بن لادن توجه د امريکې خوا ته واوښتله. بن لادن د سعودي عربستان دوو مقدسو ښارو، يعني مکې [معظمې] او مدينې [منورې]، ته نژدې د امريکايي قواوو موجويت او هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امريکا له خوا د اسرائيلو ملاتړ ډېر سخت په قهر کړی وو. ده په کال ۱۹۹۸ کي د (يهودو او صليبيانو پر ضد جهاد) تر عنوان لاندي يوه فتوی صادره کړه چي په هغه کي اعلان سوي دي چي: "د امريکايانو او د هغوی د متحدينو د ملکي او نظامي کسانو وژل د هر مسلمان، په هر ځای او هره وسيله چي ممکنه وي، وظيفه ده". په راوروسته کي، د امريکايي مقاماتو په قول، بن لادن او د ده پيروانو يو لړ تروريستي حملې پلان او عملي کړې چي تر ټولو ويجاړوونکې ئې د سپټمبر د يوولسمي حمله وه.

د ټروريزم علتونه:

که څه هم چي د ۲۰۰۱ کال د سپټمبر د يوولسمي حملو ټروريزم په بين المللي اجندا کي رامخته کړ، مګر ټروريزم له ډېر پخوا څخه وجود درلود. د ټروريزم په علتونو باندي پوهېدل د ټروريزم سره د مبارزې مهم اړخ تشکيلوي.

د سيسټم په سطحه کي تحليل system-level analysis ښايي دا استدلال رامنځته کړي چي سياسي خشونت violence تر يوه حده د ثروت د غير مساويانه توزيع محصول دئ. دا شی له ډېر پخوا څخه موجود وو، مګر ګلوبلايزېشن د ثروت خلا ته ډېره ښکاره توجه واړوله. کله چي په کال ۲۰۰۲ کي د نړۍ ليډران په مکسيکو کي د ګلوبلايزېشن او اقتصادي پرمختګ په اړه د بحث له پاره راټول سوي وه، ډېرو وينا کوونکو د غربت او خشونت د ارتباط په هکله خبري وکړي. د ملګرو ملتو د عمومي اسامبلې مشر غربت د (خشونت او نااميدۍ مورينه) وبلله.

د دولت په سطحه کي تحليل د سپټمبر د يوولسمي د حملې په هکله ښايي استدلال وکړي چي د ټروريزم علت تر يوه حده د اسرائيلو او فلسطينيانو تر منځ ويني تويونه او له اسرائيلو څخه د امريکې طرفداري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. نور ممکنه فکتورونه په منځني ختيځ، په تېره بيا په عراق کي، د امريکې د متحده ايالاتو د نظامي قواوو موجوديت او د امريکايانو له خوا په سعودي عربستان او نورو ځايونو کي د ديکتاتوري رژيمونو حمايه بلل کېداى سي.

په عملي سطحه کي ويلاى سو چي ټروريزم ځکه منځته راځي چي مؤثريت لرلاى سي. لکه يو کارپوه چي وايي: "ټروريزم د ټروريست د تاکتيکي اهدافو د لاس ته راوړلو له پاره د يوې ارزاني، کم خطره او مؤثري وسيلې په توګه ثابت سوى دئ". د دې ډول استدلال له مخي، ټروريزم د يو څو لېونيو متعصبينو نامعقول عمل نه دئ. بلکي، ټروريستي عمل د هغو کسانو له خوا سر ته رسېږي چي د خپلو مخالفينو د له منځه وړلو له پاره دا کار ضروري، مشروع او مؤثر بولي. د دوى پلويان استدلال کوي چي دا عمل ضروري ځکه دئ چي ښايي د يو مسلح دولت په مقابل کي د مقابلې يوازنۍ لار وي.

د تروريستي عملياتو له پاره د اوسني عصر شرايط هم برابر دي. لومړى دا چي، اوسنۍ تکنالوجۍ د تروريستانو د وسلو قدرت زيات کړى دئ. منفجره مواد تر پخوا زيات مرګياني سوي دي، د لويو الوتکو څخه د ميزايل په توګه کار اخيستل کېداى سي، او د دې خطر زيات سوى دئ چي ټروريستان داسي موادو او وسايلو ته لاره ومومي چي بيالوجيکي، کيمياوي او راډيولوجيکي حملې سر ته په ورسوي. دوهم دا چي، مخ پرزياتېدونکي ښاري کېدلو دا زمينه برابره کړې ده چي خلګ يو له بله نژدې سره واوسي او د ټروريستي حملو له پاره اسانه هدف وګرزي. په تېره بيا په لويو او لوړ پوړو تعميراتو او د سپورت په سټډيمونو کي د زياتو خلګو راټولېدل د تروريستانو کار اسانه کوي. دريم دا چي، عصري کميونيکېشن هم د ټروريزم مؤثريت ځکه زيات کړى دئ چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټرويستانو هدف د خلګو وژل او زخمي کول نه دئ. بلکي د ټروريزم هدف دا دئ چي خپلو غوښتني او داعيې له پاره توجه راجلب کړي، او يا داسي تشويش خلق کړي چي پر حکومتونو باندي دومره فشار وارد کړي څو د تروريستانو سره مذاکرې ته حاضر سي. که چيري ميډيا د ټروريستي اعمالو خبرونه خپاره نه کړي، نو د دوی د حملو مؤثريت به په نژدې قربانيانو کي محدود پاته سي چي ښايي د تروريستانو اهداف سرته ونه رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم فصل

د ملي اقتصاد رقابت

National Economic Competition

د تېرو فصلونو د لوستلو څخه به ښايي، تر ډېره حده، دې نتيجې ته رسېدلي ياست چې اقتصاد سياست او سياست اقتصاد دئ. په دې او راتلونکي فصل کي بين المللي سياسي اقتصاد او هم دا چې اقتصاد او سياست څرنګه يو په بل کي سره اخښلي دي، څېړل کېږي.

د موضوع تر څېړلو مخکي، دا خبره ډېره مهمه ده چې تاسي په هغو اقتصادي اصطلاحاتو او مفاهيمو، چې تاسي په وروسته کي ورسره مخامخ کېږي، ځانونه ښه پوه کړئ او تفاوتونه ئې وپېژنی. ناخالص ملي توليد Gross National Product (GNP)، چې ناخالص ملي عايد Gross National Income (GNI) هم بلل کېږي، د يوه هيواد د اتباعو او بزنسونو د ټولو داخلي او بين المللي اقتصادي فعاليتونو مجموعي ارزښت دئ. ناخالص داخلي توليد Gross Domestic Product (GDP) د يوه هيواد په دننه کي د ټولو داخلي او خارجي افرادو او کمپنيو د اقتصادي فعاليتونو مجموعي ارزښت دئ. ځيني منابع په خپل راپور کي د GNP او GDP اومه اعداد کاروي؛ ځيني نور منابع بيا دا دوې اندازه ګيرۍ د خريد د قوې د تساوي [مساوي والي] purchasing power parity (PPP) سره عياروي او دGNP/PPP او GDP/PPP [يعني GNP تقسيم پرPPP اوGDP تقسيم پرPPP] څخه کار اخلي. دغه پروسه GNP اوGDP د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غذايي موادو او نورو خريداريو د قيمت د تفاوت د په نظر کي نيولو سره د امريکايي ډالر له نسبي ارزښت سره عياروي. د مثال په توګه، په کال ۲۰۰۵ کي د مکسيکو د نفر پر سر ناخالص ملي توليد per capita GNP (۷۳۲۰ ډالره) وو. مګر د ژوند د اړتياوو د ارزانوالي له امله ئې GNP/PPP ۱۰۰۳۰ډالره، يعني ترGNP په سل کي ۳۷ زيات وو. په مقابل کي بيا د جاپان د نفر پر سر ۳۸۹۸۰GNP ډالره او د ژوند د اړتياوو د ګرانوالي له امله يي GNP/PPP په سل کی ۱۹ لږ (۳۱۴۱۰ ډالره) وو.

د بين المللي سياسي اقتصاد تيوري ګاني:

ډېر پوليټيکل ساينټسټان په دې باور دي چي اقتصادي شرايط په نړيوال سياست کي تعينوونکی عامل دئ. هغه بېلابېلي تيوريګاني چي پوهانو د سياست او اقتصاد تر منځ د فعل او انفعال د تشريح کولو له پاره وړاندي کړي دي پر اقتصادي نېشنليزم، اقتصادي انټرنېشنليزم او اقتصادي ساختار باندي وېشل کېدای سي.

اقتصادي نېشنليزم:

اقتصادي نېشنليزم د عملي سياست realpolitik پر دې عقيده ولاړ دئ چي دولت بايد خپل اقتصادي قدرت د ملي ګټو د پر مخ بېولو له پاره په کار واچوي. اقتصادي نېشنليستان په دې باور دي چي د اقتصاد د تقويه کولو لپاره بايد د دولت د قدرت څخه کار واخيستل سي. جرمنی اقتصادپوه جورج ليست George List په خپل مهم او اغېزمن اثر کي، چي د سياسي اقتصاد ملي سيسټم National System of Political Economy (۱۸۴۱) نومېږي، استدلال کوي چي د افرادو سعادت او نېکمرغي د هغوی له ملت او د هغه په سياسي څرګندوی يعني ملي –دولت

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره تړاو لري. له دې امله، ليست د داخلي صنايعو د انکشاف او ساتني له پاره د حکومت د قوي عمل پلوي کوله. ده د آزاد تجارت ايډيا رد کړه او په عوض کې ئې د داخلي صنايعو پر حفاظت او نورو داسي تجارتي پاليسيو عقيده درلوده چې د داخلي اقتصاد له پاره ګټوري وي. ليست همدارنګه د حکومت له خوا و صنايعو ته د مرستي [سبسيدي] ورکولو طرفدار وو او غوښتل ئې چې حکومت په حمل او نقل transportation، تعليم او نورو زېربنايي سکتورونو کې، چې د اقتصاد په پرمختګ کې مرسته کوي، سرمايه ګذاري وکړي. د اقتصادي نېشنليستانو له نظره، سياسي اهداف بايد اقتصادي پاليسي اداره کړي ځکه چې منظور او هدف د دولت د قدرت زياتېدل دي.

دې هدف ته د رسېدلو لپاره، اقتصادي نېشنليستان د يو لړ سياسي ستراتيژي ګانو څخه کار اخلي، چې د کمزورو هيوادو استثمارول يوه له دغو ستراتيژي ګانوڅخه شمېرل کېږي. کلونياليزم، يا امپرياليزم، د نورو هيوادو او خلګو د مستقيم کنټرول له لاري خپلي ملي اقتصادي ګټې لاسته راوړي. د همدې محرکه قوې له مخې، اروپايانو د نورو هيوادو يرغل ته ملا وتړله او ستري استعماري امپراتورۍ ئې جوړي کړې. کلاسيک کلونياليزم تر ډېره حده له منځه تللی دئ، مګر کتونکي په دې باور دي چې نيوکلونياليزم (نوی امپرياليزم، غير مستقيم کنټرول) اوس هم دوام لري؛ له اقتصادي پلوه پر مخ تللي شمالي هيوادونه له اقتصادي پلوه لږ پر مخ تللي جنوبي هيوادونه استثماروي. اقتصادي ملاتړ protectionism يوه بله وسيله ده چې د اقتصادي نېشنليستانو خوښه ده؛ ګمرکي تعرفې، د صادراتي مالونو توليدونکو ته د مالياتي امتيازاتو د ورکولو له لاري د داخلي صنايعو ملاتړ د دې ډول وسايلو مثالونه دي. اقتصادي نېشنليستان پر آزاد تجارت او اقتصادي ګلوباليزېشن ځکه بدګومانه دي چې د يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد څخه اقتصادي برلاسي اخلي او استقلال ئې کمزوری کوي.

اقتصادي انټرنېشنلیزم:

اقتصادي انټرنېشنلیزم، چي اقتصادي لیبرالیزم هم ورته ویل کېږي، د بین المللي سیاسي اقتصاد یو بل تیوریکي روش دئ. د اقتصادي لیبرالیزم نور اړوند اصطلاحات سرمایه داري capitalism، لیسې فیر laissez-faire او آزاد تجارت free trade دي. اقتصادي انټرنېشنلیستان لیبرالیستان دي. دوی په دې عقیده دي چي بین المللي اقتصادي روابط باید پر همکاري ولاړ وي، ځکه چي په بین المللي اقتصاد کي د نېکمرغۍ او بریالیتوب امکانات د ټولو له پاره وجود لري. د دې لپاره چي نېکمرغي پراخه سي، اقتصادي انټرنېشنلیستان د آزاد تجارت پلوي کوي او په دې عقیده دي چي اقتصادي مناسبات باید له سیاسي بندیزونو څخه خلاص وي. ځکه نو اقتصادي انټرنېشنلیستان (د اقتصادي نېشنلیسټانو بر خلاف) د هر هغه څه پر ضد دي چي د آزاد تجارت، آزادي سرمایه ګذارۍ او د پیسو د آزادي راکړه ورکړي مخه نیسي؛ ګمرکي تعرفات، د داخلي صنایعو سره مرسته [سبسیدي]، او د تعزیراتو وضع کول ئې څو مثالونه دي.

د اقتصادي لیبرالیزم منشاء د سرمایه دارۍ capitalism په ریښو کي پرته ده. د کاپیټالیستي تیوري یو ډېر پخوانی پلوي، آدم سمیت Adam Smith، په کال ۱۷۷۶ کي، د ملتونوثروت Wealth of Nations The په نوم مهم اثر کي لیکي: "خلک د نېکمرغۍ په پلټنه کي خپلي انفرادي ګټې په نظر کي نیسي" او دې عمل [په خپلو انفرادي ګټو پسي تلل] د «رقابت یو نامریي» لاس منځته راوړی دئ چي په نتیجه کي ئې ډېر اغېزمن اقتصاد [کاپیټالیزم] خلق کړی دئ. له دې امله، آدم سمیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تجارت کي د هر ډول سياسي مداخلې مخالف وو. ده استدلال کاوه چي که «که يو خارجي هيواد يو مال تر هغه څه چي موږ ئې توليدوو ارزانه تهيه کولای سي، ښه دا ده چي موږ هغه مال رانيسو...».

د هغه سوچه کاپيټاليزم طرفداران چي آدم سميت ئې دفاع کوله، اوس ډېر لږ دي. پر ځای ئې، زياتره اوسني اقتصادي ليبرالان د يوداسي مرکب اقتصاد غوښتونکي دي چي په هغه کي د دولت له لاري د انحصاراتو د جوړېدلو مخه نيول کېږي او د ظالمانه رقابت د اغېزې د کمولو لپاره ګامونه اخيستل کېږي. په بين المللي سطحه کي، ليبرالان په کاپيټاليزم کي د ريفورم طرفدار دي او په کپيټاليزم افراطي تغير نه غواړي.

اقتصادي جوړښت:

د اقتصادي جوړښت پلويان په دې باور دي چي اقتصادي جوړښت پاليسي ګاني ټاکي. د دوی په عقيده، دا چي نړيوال سياست څرنګه څرخي د نړۍ په اقتصادي جوړښت structure پوري اړه لري. د اقتصادي جوړښت د تيورۍ له مخي، نړۍ پر لرونکو او نه لرونکو هيوادونو باندي وېشل سوې ده. [haves and have nots]. لرونکي هيوادونه هڅه کوي نه لرونکي هيوادونه کمزوري او غريب وساتي څو په اسانی سره ئې استثمار کړای سي. د ثروت او قدرت د نامتوازن وېش د له منځه وړلو لپاره، د اقتصادي جوړښت پلويان په اقتصادي سيسټم کي د عميق او افراطي بياجوړوني restructuring غوښته کوي. د اقتصادي جوړښت د نظرئې يو لړ فرعي تيوري ګاني په لاندي ډول دي:

مارکسستي تيوري په دې لړۍ کي تر ټولو مخکي ده. دا تيوري د کارل مارکس او فريدريک اينګلز پر نظرياتو ولاړه ده. دوی په کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸۴۸ کي په خپله مشهور اعلامیه، کمونیست مانیفست Communist Manifesto، کي دا تشریح کړه چي د ثروت د توزیع پر سر د ملکیت لرونکي بورژوازي او غریبي پرولتاریا تر منځ مبارزه د سیاست جوهر تشکیلوي. د شوروي د کمونیست ګوند لومړي مشر، ولادیمیر ایلیچ لنین، د مارکسیزم څخه په بین المللي سیاست کي کار واخیست. د امپریالیزم د کپیټالیزم د لوړترینی مرحلې په توګه(۱۹۱۶)، مشهور اثر کي لنین استدلال کاوه چي بورژوازي لیډرانو خپل پرولتاري کارګران داسي غولولي دي چي د امپریالیزم له لاري د نورو پرولتاري خلکو د استثمار ملاتړ وکړي. له دې امله نو طبقاتي مبارزه د بورژوازي او پرولتاري هیوادو او خلکو تر منځ بین المللي طبقاتي مبارزه هم په بر کي نیسي.

د وابستګۍ dependency تیوري، د مارکسیزم په شان، پر دې ولاړه ده چي په لړ پرمختللو هیوادو کي وروسته پاته والی او فقر د پرمختلو هیوادو له خوا د دوی د استثمار نتیجه ده. سره له دې هم، د وابستګۍ تیوري پر ملي هڅو تکیه کوي او د مارکسیزم په خلاف، په دې باور نه ده چي که د نړۍ پرولتاریا د بورژوازي له یوغه آزاده سي نو ټول به سره متحد سي. د وابستګۍ د تیورۍ پلویان په دې باور دي چي پرمختللي هیوادونه وروسته پاته هیوادونه ځکه استثماروي چي پرمختللي هیوادونه ارزانه اولیه تولیداتو (لکه تېل) ته اړتیا لري، د خپلو پخوتو لیداتو له پاره پراخو بازارونو او د کار ارزانه قوې ته اړتیا لري. ځرنګه چي دا ډول اقتصادي جوړښت پرمختللي هیوادونه نور هم بډای او وروسته پاته هیوادونه غریب ساتي، د وابستګۍ د تیوري پلویان استدلال کوي چي پرمختللي هیوادونه داسي پالیسي ګاني رامنځته کوي چي وروسته پاته هیوادونه وابسته dependent وساتي. پر پرمختللو هیوادو باندي د وروسته پاتو هیوادو وابستګي پر څو لارو ساتل کېږي. یوه لار ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ده چي بډاى هيوادو ته د بين المللي وجهي صندوق IMF په شان په بين الدولتي سازمانو کي د ډيرو رايو حق ورکول کيږي، چي په دې توګه پرمختللي هيواونه کولاى سي د نړۍ اقتصاد په خپله ګټه وڅرخوي. بله لار ئې بيا دا ده چي پرمختللي هيوادونه د وروسته پاتو هيوادو نخبه ګانو elite ته د فساد او شخصي ثروت د راغونډولو زمينه برابروي، چي دوى بيا په مقابل کي خپل هيوادونه د پرمختللوهيوادو په ګټه اداره کوي. د نخبه ګانو د سرغړوني په صورت کي، د نظامي قوې له لاري هغوي له پښو غورځوي او پر ځاى ئې پرمختللي هيوادو ته وفاداره کسان پر قدرت کښېنوي.

د نړيوال سيستم تيوري World systems theory د اوسني نړيوال اقتصادي عدم مساوات څرک د لوېديځ په سياسي او اقتصادي تسلط، په تېره بيا د ۱۷۰۰ کلونو په نيمايي کي د لوېديځ له خوا پيل سوي صنعتي انقلاب، کي پلټي. د دې تيورۍ پلويان په دې عقيده دي چي د کپيټاليستي سيستم تکامل د پرمختللو او لږ پرمختللو هيوادو تر منځ پراخ اقتصادي، اجتماعي او سياسي نانډولي رامنځته کړې ده. دوى د لوېديځ په مسلط کپيټاليستي اقتصادي نظام کي د جدي تغيراتو پلوي کوي. خو د مارکسيزم برخلاف، د نړيوال سيستم د تيورۍ پلويان د کپيټاليستي نظام له منځه تلل نه غواړي. د دوى په عقيده، داسي جدي ريفورمونه بايد رامنځته سي چي استثماري کپيټاليزم د همکارۍ په داسی کپيټاليزم تبديل سي چي په هغه کي د ټولو خلکو لپاره د حداقل اجتماعي او اقتصادي هوسايني شرايط برابر سي.

تيوريکي اساس چي به ئې هر څه وي، اقتصادي افراطيون استدلال کوي، چي د دوهمي عمومي جګړې راهيسي د فارس د خليج په سيمه کي د امريکې د متحده اياﻻتو رول په نيوامپرياليزم کي خلاصه کيږي. د اقتصادي جوړښت د عقيدې د پلويانو په عقيده، د امريکې متحده اياﻻت

(c) ketabton.com: The Digital Library

هڅه کوي چې د سعودي عربستان او کويټ په شان تېل لرونکو هيوادونو تر حد زيات ثروتمند او غيرډيموکراټيک رهبران وساتي؛ لکه په کال ۱۹۹۱ کي چې د کويټ هيواد مرستي ته ورودانګل. د دې په بدل کي، د سعودي عربستان پاچا او د کويټ امير د تېلو بيه کښته ساتي، چي دا کار د امريکې متحده ايالاتو او همدارنګه د تيلو د نورو واردوونکو هيوادو اقتصاد ته ګټه رسوي. په کال ۱۹۹۰ کي د يو بېلر (چي ۴۲ ګېلنه کېږي) اومو تېلو بيه ۲۰ ډالره وه چي د فارس د خليج تر جګړې وروسته تر ۱۹۹۹ کلونو پوري د يوه ګېلن بيه ۱۷ ډالرو ته راکښته سوه چي د امريکې او نورو تېل واردوونکو هيوادو ته ئې ډېره اقتصادي ګټه ورسوله. کله چي د ۲۰۰۰ کال څخه د تېلو بيه مخ پر لوړېدو سوه، د اقتصادي افراط د تيوري پلويان شکمن دي چي په ۲۰۰۳ کال پر عراق باندی د امريکې د متحده ايالاتو د حملې، لږ تر لږه يو علت، د تېلو د بيي راکښته کول وو.

نړيوال اقتصاد: ګلوبلايزېشن او متقابل تړاو:

تر سياسي سرحداتو په ها خوا د اقتصادي راکړي ورکړي تاريخ ډېر لرغونی دئ. د تجارت تاريخچه تر ميلاد ۳۰۰۰ کاله پخوا ته رسېږي، او لرغون پوهانو archaeologists داسي شواهد موندلي دي چي د تجارت سابقه تر ميلاد د۸۰۰۰–۹۰۰۰ کلونو ته رسوي. له هماغه وخت راهيسي، د اقتصاد علم د بين المللي روابطو ډېر مهم اړخ تشکيلوي. د نړيوال تجارت پراختيا او په نتيجه کي ئې د بين المللي اقتصاد او داخلي اقتصاد تر منځ زياتېدونکي روابط په بين المللي روابطو کي د اقتصاد د علم د اهميت ښکارندوی دئ. موږ به دلته پر تجارت، بين المللي سرمايه ګذاري او پولي تبادلې باندي وږغېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت:

د مالونو او خدماتو جریان د ټولو دولتو لپاره حیاتي اهمیت لري. د مالونو تجارت زیات وخت د وارداتو او صادراتو سره تړلی وی. تجارتي مالونه محسوس اقلام دي چي پر دوو عمده کټه ګوریو وېشل کېږي: اولیه مالونه (اومه مواد) او تولید سوي مالونه (پاخه مواد). د خدماتو تجارت، چي چندان شهرت نه لری هم ډېر مهم دئ. خدمات هغه شیان په بر کي نیسي چي تاسي ئې د بل چا لپاره کوئ. کله چي د امریکې د متحده ایالاتو د بیمې کمپنیاني تر امریکې دباندي د ملکیتونو او خلګو د بیمه کولو له لاري پیسې ګټي، او یا کله چي امریکایي فلمونه په خارجي هیوادونو کي د حق الامتیاز پیسې لاسته راوړي، دا کار خدماتي صادرات بلل کېږي. دې خبري ته هم باید پام وسي چي خدماتي صادرات حتمي نه ده چي په خارجي هیوادو کي سر ته ورسېږي؛ امریکایي کالجونه او پوهنتونونه، د مثال په توګه، د دې هیواد د صادراتي خدماتو یو غټ قلم تشکیلوي. په کال ۲۰۰۶ کي، ۵۹۱۰۵۰ خارجي محصلینو په امریکا کي په تحصیل بوخت وه چي ۱۴ بلیونه ډالره ئې پر تدریسي فیس، د اوسېدني د ځای پر کرایه، کتابونو، او په تحصیل پوری نور اړونده شیانو مصرف کړي دي.

د تجارت پراختیا:

د مالونو او هم د خدماتو تجارت ورځ په ورځ پراختیا مومي. په ۱۹۰۰ کي د امریکې د متحده ایالاتو په اقتصاد کي د تجارت ونډه څه زیات ۲ بلیونه ډالره وه، مګر په ۲۰۰۷ کال کي ئې څه زیات ۳ ټریلیونه ډالرو ته پراختیا ومونده. په نورو صنعتي هیوادو کي هم تجارت په مشابه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخ سوی دئ. حتی که پولي تورم inflation هم په نظر کي ونیسو، نړیوال تجارت بېساري پراختیا موندلې ده. تجارت په خاصه توګه تر دوهمي عمومي جګړې راوروسته، چي په ګمرکي تعرفاتو کي زیات کموالی رامنځته سو، ډېره پراختیا وموندله.

د تجارت د پراختیا عوامل (فکتورونه):

د عرضې او تقاضا یو شمېر فکتورونو د تجارت زیاتوالی تسریع کړی دئ. د تولیدي تکنالوجۍ انکشاف د مالونو د عرضې د زیاتوالي یو فکتور دئ. صنعتي انقلاب، چي په ۱۸ پېړۍ کي په اروپا کي پیل سو، د پراخ تولید له پاره زمینه برابره کړه. د تولید د سرعت د زیاتېدلو سره، تولیدونکي مجبور وه چي د خپلو تولیداتو لپاره نوي او تر ملي سرحدونو په هاخوا بازارونه ولټوي. دې کار، په خپل وار سره، د نوو منابعو اړتیا رامنځته کړه څو د تولیدي فابریکو له پاره اومه مواد برابر سي. د اروپایي صنعتي هیوادو له خواد اومو موادو د واردولو تجارت په نونسمه پېړۍ کي اوج ته ورسېدی.

د آزاد تجارت فلسفې هم د تجارت د پراختیا سره مرسته وکړه. د۱۹۳۰ کلونو د اقتصادي رکود او د ۱۹۴۰کلونو په اوایلو کی د دوهمي عمومي جګړې په دوران کي د ادم سمیت د آزاد تجارت د نظریاتو ملاتړ ډېر رواج سو. داسي فکر کېدی چي د دې ټولو بدمرغیو یو علت لوړ ګمرکي تعرفات وه چي تجارت ئې محدود کړی او ملتونه ئې سره وېشلي وه. د داسي حالت د تکرار څخه د مخنیوي له پاره، د امریکې متحده ایالات په بین المللي تجارت کي د موانعو د له منځه وړلو رهبري پر غاړه واخیستله. په امریکا کي پر وارداتو ګمرکي محصول چي په کال ۱۹۳۴ کي په اوسط ډول په سلو کي ۶۰ وو، اوس په سلو کي ۴ ته راکښته سوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ. په نورو پرمختللو هیوادو کي هم ګمرکي تعرفات راټیټ سوي دي، مګر په لږ پرمختللو هیوادو کي ګمرکي تعرفات لوړي خوا ته میلان لري. د نړیوالو ګمرکي تعرفاتو اوسط اوس په سلو کي ۱۵ ته رسیږي.

بین المللي سرمایه ګذاري:

د بین المللي سرمایه ګذارۍ پراختیا هم د هیوادونو په متقابل تړاو interdependence کي زیات رول لوبولی دئ. د مثال په توګه، په کال ۲۰۰۷ کي د امریکایانو مستقیمه سرمایه ګذاري په دباندنیو هیوادو کي ۲,۸ تریلیونه ډالره وه، چي نه یوازي د انفرادي امریکایانو بلکي د ټولي امریکا اقتصاد ئې د نوري نړۍ په اقتصاد پوري تړلی دئ. له بلي خوا، د امریکې په متحده ایالاتو کي د خارجیانو مستقیمه سرمایه ګذاري هم څه د پاسه ۲ تریلیونو ډالرو ته رسېدلې وه چي د امریکې او نوري نړۍ د تړاو مهم فکتور تشکیلوي.

کله چي امریکایان په برتانیه او یا نایجریا کي سرمایه ګذاري وکړي، او یا کله چي کاناډایان د امریکې په متحده ایالاتو کي سرمایه ګذاري وکړي، نو یو لړ مالي تړاوونه رامنځته کیږي. دوه ډوله خارجي سرمایه ګذاري وجود لري: یوه مستقیمه خارجي سرمایه ګذاري ده چي په خارجي شرکتو کي د یوې برخي رانیول او یا هم په خارجي هیواد کي د جایداد رانیول په بر کي نیسي. بل ډول ئې بیا خارجي سهامي سرمایه ګذاري ده [یعني چي یو څوک د یوه خارجي هیواد په سهامي شرکتوتو کي اسهام رانیسي]. انفرادي امریکایانو او امریکایي شرکتونو په کال ۲۰۰۵ کي ۲,۱ تریلیونه مستقیمه سرمایه ګذاري او۴ تریلیونه سهامي سرمایه ګذاري په خارجي هیوادونو کي کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بین المللي سرمایه ګذاري او څو ملتی شرکتونه:

څو ملتي شرکتونه په نړۍ کي د مستقیمي خارجي سرمایه ګذارۍ لویه برخه تشکیلوي. څو ملتي شرکتونه هغه بزنسونه دي چي په څو هیوادونو کي فعالیت کوي. دا فعالیتونه د تجارتي مالونو خرڅلاو، د معدنیاتو او طبیعي منابعو استخراج، تولیدي فابریکې، بانکي خدمات او داسی نور په بر کي نیسي. د څو ملتي شرکتو تاریخ د ۱۶۰۲ کال و هالینډۍ شرق الهند کمپنۍ ته رسیږي، مګر تر دوهمي عمومي جګړې وروسته ئې په شمېر او پراخوالي کي زیات او چټک پرمختګ منځته راغی. اوس په نړۍ کی تر ۶۰۰۰۰ زیات څو ملتي شرکتونه وجود لري. یوازی د لومړني مقام ۵۰۰ شرکتونو مجموعي ناخالص شرکتي تولید gross corporate product په کال ۲۰۰۵ کي ۱۸,۹ تریلیونه ډالره وو. اکسان موبیل ExxonMobil د نړۍ تر ټولو لوی شرکت وو چي په کال ۲۰۰۵ کي ئې ۳۷۷ بلیونه ډالره عاید درلودی. د دې شرکت ناخالص شرکتي تولید په نړۍ کي د ډېرو هیوادو تر ناخالص ملي تولید gross national product زیات دئ.

پولي روابط:

د تجارت او سرمایه ګذارۍ جهاني کېدل دا معنی لري چي پولي روابط په بین المللي او هم په داخلي اقتصاد کي ډېر عمده فکتور تشکیلوي. د یوه کال په جریان کي په نړۍ کي ۷۰۰ تریلیونه ډالره په دوران کي وي. د دې پولي دوران ډېره برخه د هیوادونو تر منځ د اسعارو تبادله په بر کي نیسي، چي د تبادلې د نرخ exchange rate زیاتېدونکي اهمیت ښیي. د تبادلې نرخ د یوه هیواد په وړاندي د بل هیواد د اسعارو ارزښت دئ – د مثال په توګه، یو امریکایي ډالر څو جاپاني ینه او یا څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یورو ارزښت لري. د تبادلې نرخ ډېر مهم ځکه دئ چې د تجارت او سرمایه ګذارئ پر جریان ډېر اثر لري.

کمزورې او قوي پیسه (currency) د ښه او بد سره مساوي نه ده، ځکه چې د تبادلې نرخ د دوه څوکي توري په شان دئ. د مثال په توګه، قوي ډالر د امریکایانو لپاره دا ګټه لري چې ډېر خارجي اسعار په رانیولای سي، او کمزوری ډالر بیا دا تاوان لري چې لږ خارجي اسعار په رانیولای سی. د امریکا لپاره د قوي او کمزوري ډالر ګټې او تاوانونه په لاندي ډول دي:

د امریکایانو له پاره د قوي ډالر ګټې:

- د خارجي مالونواو خدماتو ټیټه بیه.
- د خارجي مالونو او خدماتو ټیټه بیه د پولي بحران inflation مخنیوی کوي.
- خارجي هیوادونو ته سفر کول ارزانه وي.
- خارجي اسهام ارزانه وي.

د امریکایانو له پاره د قوي ډالر تاوانونه:

- د امریکې صادرات خارجي بازارونو ته ګران وي.
- امریکائې شرکتونه مجبورېږي چې د ارزان بیو وارداتو سره رقابت وکړي.
- د خارجیانو له پاره په امریکا کي تحصیل او امریکې ته مسافرت ګران وي.
- امریکایي اسهام په خارج کي ګران وي چې امریکې ته د سرمائې جریان محدودېږي.

د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر ګټې:

- د امریکایي شرکتونو لپاره اسانه ده چې خپل مالونه او خدمات په خارج کي خرڅ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د خارجیانو له پاره امریکې ته سیاحت کول ارزانه وي.
- خارجي سرمایه ګذارانو لپاره په امریکا کي سرمایه ګذاري کول په زړه پوري وي.

د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر تاوانونه:

- د خارجي مالونو او خدماتو بیه لوړه وي.
- و خارجي هیوادونو ته مسافرت او سیاحت ګران وي.
- په خارج کي سرمایه ګذاري کول ګرانه وي.

د پیسو د ګلوبلایزېشن سره متناسب د مالي خدماتو ګلوبلایزېشن، لکه د بانکدارۍ سیسټم هم په موازي توګه منځته راغی. په دې وروستیو لسیزو کي، بانکونو د محلي څخه ملي او څو ملتي موسساتو ته انکشاف کړی دئ چي په زیاتو هیوادو کي په فعالیت بوخت دي. د دې بانکونو د پور ورکولو – او یا پور نه ورکولو- قدرت دوی ته ډېر زیات برلاسی ورکړی دئ. په کال ۲۰۰۶ کی تر ټولو لویو لسو څو ملتي multinational بانکونو ۱۵ تریلیونه ډالره سرمایه په کنټرول کي درلوده چي په نړیوال اقتصاد کي ئې دوی ته بېساری قدرت ځکه ور په برخه کړی وو چي پر پورونو، سرمایه ګذاریو او نورو مالي معاملاتو باندي ئې زیات اثر درلودی. د مثال په توګه، په کال ۲۰۰۶ کال کي څو ملتي بانکونو د ۲۵,۶ تریلیونو ډالرو په اندازه خارجي پورونه، خارجي اسعار او نوري خارجي دارایۍ په واک کي درلودې. امریکایي بانکونو په یوازی سر ۵,۸ تریلیونه ډالره دا ډول دارایي درلوده.

د پولي روابطو بل اړخ د پیسو لپاره بین المللي تنظیم دئ. د شلمي پېړي په دوران کي د تجارت او نورو بین المللي اقتصادي روابطو د زیاتېدو سره دا ضرورت منځته راغی چي د اسعارو پراخه او بین المللي تبادله په یو تنظیم راکښې ایستل سي. تر ټولو عاجل مشکل دا وو، او تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسه هم دئ، چې د اسعارو د ارزښت ثبات څرنګه منځته راوړل سي. د دې لپاره چې د اقتصادي فعالیتونو په لار کې خنډ پېښ نه سي، د اسعارو د تبادلوي ارزښت د ثبات له پاره نړیوال او سیمه ییز کوښښونه سوي دي. په نړیواله سطحه کې، د پولي ثبات له پاره د هڅي کولو عمده مسئولیت د بین المللي وجهي صندوقInternational Monetary Fund (IMF) پر غاړه دئ. په سیمه ییزه سطحه کې، تر ټولو پرمختللي هڅي اروپایي اتحادیې European Union د اروپایي مرکزي بانک European Central Bank له لاري سر ته رسولي دي، چې اوس مشترکه پیسه، یورو هم لري.

عملي اقتصادي نېشنلیزم

Applied Economic Nationalism

اقتصادي نېشنلیزم یوازي یوه تیوري نه ده. اقتصادي نېشنلیزم د نړۍ د مستقلو دولتونو د اقتصادي او سیاسي پالیسي ګانو په ټاکلو کې ډېر قوي رول لوبوي. اقتصادي نېشنلستان په دې عقیده دي چې د یوه دولت سیاسي، نظامي او اقتصادي قدرتونه یو له بله نه بېلېدونکي دي. دوی په بین المللي سیاسي اقتصاد کې پر درو لارو د مداخلې پیروي کوي. لومړی، د سیاسي اهدافو د لاسته راوړلو لپاره د یو هیواد د اقتصادي قدرت په کار اچول دي. دوهم، د یوه هیواد په بین المللي اقتصادي پالیسي کې داسي مهارتونه و کارول سي چې په نتیجه کې ئې ملي اقتصاد تقویه سي. دریم، د هیواد نظامي قدرت او نور غیر نظامي منابع د اقتصادي اهدافو د په لاس راوړلو له پاره په کار واچول سي. په دې فصل کې به پر دوهمه او دریمه لار وږغېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتصادي اهدافو د لاسته راوړلو له پاره د اقتصادي وسايلو څخه کار اخيستل:

ګلوبلايزېشن د ټولو هيوادونو اقتصاد يو له بله سره نښلوي، او داسي استدلال کېږي چي د هر يوه هيواد د برياليتوب چانس هغه وخت زياتېږي چي ټول هيوادونه سالم اقتصاد ولري. مګر خبره دا ده چي ټول هيوادونه اقتصادي پاليسي ګاني اوس هم تر هر څه مخکي د خپل ځان د ښېګمرغۍ په ګټه پر مخ بيايي، او د نړۍ ښېګمرغي و دوی ته دوهمه درجه اهميت لري. د خپلو ځاني ګټو د لاسته راوړلو لپاره ټول دولتونه تر يوې اندازې د داخلي توليداتو د حمائې protectionism د پاليسۍ څخه کار اخلي. د خپل ځان په ګټه په تجارت، سرمايه ګذارۍ او نورو اقتصادي مبادلاتو کي لاس وهنه هغه وسايل دي چي کار ځني اخستل کېږي. هيوادونه د وارداتو او خارجي سرمايه ګذارۍ د محدودولو لپاره بېلابېل ممانعتونه منځته راوړي. ګمرکي تعرفات (تعرفې)، غيرګمرکي تعرفات، د پولي مهارتو څخه کار اخيستل او په سرمايه ګذاريو کي محدوديتونه د دې ممانعتونو ځيني مثالونه دي.

د ګمرکي تعرفاتو ممانعتونه:

د داخلي توليداتو د حمائې ډېر شناخته شکل دا دئ چي پر تجارت او سرمايه ګذاري باندي محدوديتونه ولګول سي. ګمرکي تعرفات يعني هيواد ته د خارجي مالونو پر وارداتو باندي ماليات وضع کول ډېر عموميت لري. ګمرکي تعرفات اوس د پخوا په شان زيات نه دي خو په پر مختللو هيوادو کي ګمرکي تعرفات د مخ پر انکشافو هيوادو په تناسب لږ وي. د مثال په توګه، د امريکې په متحده اياﻻتو کي ګمرکي تعرفات په اوسط ډول ۴٪ دي، په داسی حال کي چي ګمرکي تعرفات په چين کي ۱۰٪ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برازيل کي ۳۱٪ او په هندوستان کي ۵۰٪ دي.

غیر ګمرکي ممانعتونه:

د غير ګمرکي ممانعتونو یو شکل سهمیه quota ده چي د وارداتو شمېر په محدودېږي. اروپايي اتحادئې د چین د نساجي مالونو لپاره سهمیه ټاکلې وه چي تر ۲۰۰۸ کال پوري ئې د اروپايي اتحادیې د وارداتو کلنۍ وده په سلو کي ۱۰ محدوده کړې وه. د امریکې متحده ایالاتو د بورې پر وارداتو باندي سهمیه لګولې ده.

پولي ممانعتونه:

د داخلي محصولاتو د تقويې او حفاظت بل شکل د پیسو د تبادلې په نرخ کي د لاس وهني له لاري د صادراتو تقویه او د وارداتو محدودیت دئ. دا کار په داسي توګه سر ته رسېږي چي خپله پیسه د نورو پیسو په مقابل کې په مصنوعي توګه کښته ساتل کېږي. د امریکې متحده ایالات دا تور لګوي (او چین ئې نه مني) چي چین دیوانyuan ارزښت د امریکې د ډالر په مقابل کي په مصنوعي توګه کښته ساتلی دئ. د ۲۰۰۵ کال تر نیمایي پوري چین وکولای سوای د یوه ډالر ارزښت ۸,۳ یوانه وساتي، مګر د تر ۲۰۰۸ کال پوري د ډالر ارښت نور هم (د یوه ډالر په مقابل کي ۶,۸یوانه) راکښته سو. د اسعارو د تبادلې په ارزښت کي د دا ډول لاس وهني یوه نتیجه دا ده چي د امریکې متحده ایالات د چین څخه زیات محصولات وارد کړي او د چین په مقابل کي د امریکې د متحده ایالاتو تجارتي کسر زیات سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرمایه ګذارۍ ممانعتونه:

ډېر هیوادونه غواړي چې بین المللي سرمایه ګذاري راجلب کړي ځکه چې دا کار و ملي اقتصاد ته خارجي سرمایه راوړي. سربېره پر دې هم هیوادونه د خارجیانو له خوا د خپل اقتصاد د کنټرول څخه په تشویش کې وي. د سرمایه ګذارۍ ممانعت ډېر عام شکل دا دئ چې د خارجیانو له خو د داخلي شرکتونو ملکیت محدود کړي. ټول هیوادونه دا ډول محدودیتونه لري. د مثال په توګه، په اروپایي اتحادیه، کاناډا او د امریکې په متحده ایالتو کې خارجیان نه سي کولای د هوایي چلند شرکتونه کنټرول کړي.

د ملټپالي اقتصادي پالیسۍ راتلونکې:

جهاني اقتصاد په تېره نیمه پېړۍ کې په عمده توګه دوه مشخصات درلودلي دي. لومړۍ مشخصه ئې پر نورو اقتصادي سیسټمونو، په تېره بیا مارکسیزم او شوشیالیزم، باندي د کاپیټالزم یعني سرمایه دارۍ د اقتصادي سیسټم مکمل بریالیتوب وو. حتی د هغو څلورو هیوادو څخه چې په رسمي توګه کمونستي پاته دي دوو هیوادو (چین او ویټنام) تر ډېره حده کاپیټالیزم ته مخ کړی دئ، یوازي کیوبا او شمالي کوریا تر اوسه هم د مارکسستي موډل پېروي کوي.

بله مشخصه ئې د اقتصاد زیاتېدونکې متقابله وابستګي interdependence ده چې پر آزاد تجارت، آزادي سرمایه ګذاري او نورو مالي فعالیتونو باندي ولاړه ده. احصائیې ښیي چې په مالونو، خدماتو، سرمایه ګذاریو او اسعارو پوري اړوند حرکتونه او فعالیتونه ډېر زیات سوي او تر ملي سرحداتو وراوښتي دي. پر دې سربېره، لکه چې په راتلونکي فصل کي به ئې ولولو، بین المللي سیسټم اروپایي اتحادیه EU،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بین المللي وجهي صندوق IMF، جهاني بانک او زیات شمېر نور نړیوال او سیمه ییز سازمانونه رامنځته کړي دي چې د بین المللي اقتصادي تبادلې په برخه کې ئې زیاتې اسانتیاوي منځته راوړي دی.

پر دې ټولو شواهدو سربېره، دا به درسته نه وي چې موږ داسې نتیجه ګیري وکړو چې ګواکې نړۍ په حتمي توګه د اقتصادي توحید integration او همکارۍ پر لار روانه ده او اقتصادي نېشنلیزم له منځه تلونکی دئ. اقتصادي نېشنلیزم بې له شکه کمزوری سوی دئ، مګر تر اوسه هم د بین المللي سیاسي اقتصاد د مسلط روش په توګه پاته دئ. د اقتصادي نېشنلیزم د ټینګار او پایدارۍ تر ټولو مهم علت دا دئ چې اوس هم په بین المللي سیسټم کې مستقل دولتونه مسلط رول لري او نېشنلیزم اوس هم د سیاسي هویت په توګه په ډېر قوت سره پاته دئ. یو مثال ئې دا دئ چې په کال ۲۰۰۵ کې فرانسې او هم هالنډ د اروپايي اتحادیې نوی اساسي قانون رد کړ. دا کار په خپله د بین المللي وحدت او همکارۍ سره د ملت پالو مخالفت ښیي. د داخلي صنایعو د حمایې احساسات یوازې په اروپا کې نه بلکې د امریکې په متحده ایالاتو کې هم په قوت سره پاته دي.

په غیرمستقیم ډول، د ګلوبالیزېشن په هکله د بدګومانیو منځته راتلو هم د اقتصادي نېشنلیزم په تقویه کې رول لوبولی دئ. په پرمختللو او بډایو هیوادو کې خلګ په دې فکر دي چې د دوی نېکمرغي او رفاه ځکه تر تهدید لاندې ده چې تولیدي کارونه د دوی له هیواد څخه و هغو هیوادو ته لېږدول کېږي چې هلته د کار قوه ارزانه ده [یعني خلګ په لږو پیسو کار کوي]. او له بلې خوا، له وروسته پاته هیوادو څخه راغلي ارزان بیه مهاجرین د دوی کارونه ځني اخلي. لږ پرمختللي او غریب هیوادونه بیا ګلوبالیزېشن یوه داسې پروسه ګڼي چې په هغه کې پرمختللي او بډای هیوادونه نور هم بډای سوی اولږ پرمختللي او غریب هیوادونه نور هم پسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غریب سوی دي. یو تحلیلګر د نن ورځې د ګلوبالیزېشن په هکله وایي:
"موږ د دې آیډیا سره عادت نیولی دئ چې ګلوبالیزیشن په خامخا بریالی
کېږي، مګر نور زه په دې خبره باور نه لرم".

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم فصل

بین المللي اقتصاد

International Economics

د اقتصادي نیشنلیزم ارزښتونه د دولتونو پر بین المللي اقتصادي پالیسۍ باندي مسلط دي، مګر اعتراضونه ئې هم په وړاندي موجود دي. اقتصادي ملتپالونکي economic internationalists په دې عقیده دي چي که هیوادونه په اقتصادي لحاظ همکاري سره وکړي جهاني اقتصاد به ډېر ښه سي. په دې فصل کي به د پراخي بین المللي همکارۍ لاره تر څېړني لاندي ونیول سی.

د اقتصادي همکارۍ سرچینه:

د جهاني متقابل تړاو interdependence د منځه راتلو مفکوره، چي پر آزاد اقتصاد او همکارۍ باندي تکیه ولري، د څو سوو کلونو راهیسي وجود درلود. مګر حرکت ئې ډېر پڅ وو او په پراخه توګه بین المللي اقتصادي روابطو تر ۱۹۳۰ او۱۹۴۰ کلونو پوري لا شکل نه وو نیولي. دوو نړیوالو جګړو او د ۱۹۳۰ کلونو د ستر بحران Great Depression په وخت کي د اقتصادي بېنظمیو منځته راتلو د نړۍ مشران دې ته وهڅول چي د هغه وخت د پالیسیو په هکله دوباره فکر [تجدید نظر] وکړي. دوی پر دې نظر سره موافق وه چي بې بندوباره اقتصادي نېشنلیزم د نړۍ د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاجعو [دوې نړیوالې جګړې او ستر اقتصادي بحران] په منځته راتللو کې رول ولوباوه. په آینده کې د دې ډول مصیبت د مخنیوي له پاره، د امریکا متحده ایالاتو نور پرمختللي هیوادونه د محور [د دوهمې عمومي جګړې په وخت کې د المان، ایټالیې او جاپان اتحاد محور بلل کېدی] پر ضد اتحاد او په وروسته کې ئې د لوېدیځې نړۍ هیوادونه د کمونیزم پر ضد اتحاد ته وهڅول. د دې کار څخه ئې هدف دا وو چې په نړۍ کې د یوه نوي اقتصادي نظم تهداب کښېږدي. د ۱۹۴۳ څخه بیا تر ۱۹۴۸ کلونو پوري، د اقتصادي ثبات او د هیوادونو تر منځ د تجارت او سرمائې د آزاد جریان په منظور، پر مختللو هیوادونو (EDC) یو شمېر جهاني او سیمه ییز بین الحکومتي سازمانونه منځته راوړل. د دې بین الحکومتي سازمانونو په ډله کې نړیوال بانک، بین المللي وجهي صندوق (IMF) او د نړۍ د تجارت سازمان World Trade Organization ئې عمده دي. د ملګرو ملتو مؤسسه، چې اوس یو شمېر اقتصادي ایجنسي ګاني لري، هم په همدې وخت کې منځته راغله.

تر دوهمي عمومي جګړې وروسته سمدستي د لومړي ځل له پاره د خارجي مرستو عمده پروګرامونه پیل سول. د امریکا متحده ایالاتو د اروپا د اعاده کولو پروګرام European Recovery Program (چې د مارشال د پلان په نوم شهرت لري) پیل کړ. د دې پروګرام له مخې، د ۱۹۴۸او ۱۹۵۱ کلونو تر منځ، د امریکا متحده ایالاتو د لوېدیځې اروپا هیوادونو ته ۱۳ بلیونه ډالره (چې په اوسني وخت کې د ۱۰۰ بلیونه ډالرو سره برابر دي) ورکړل. یقین دئ چې په امریکا کې د اروپا د ستونزمن حالت سره یوه اندازه بشردوستانه اندېښنه موجوده وه، مګر د امریکا د متحده ایالاتو اصلي انګېزه سیاسي ځاني ګټه (چې لوېدیځه اروپا د کمونیزم په مقابل کې تقویه کړي) او همدارنګه اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاني ګڼه وه (چي خپل عمده تجارتي شريکان بيرته راژوندي کړي چي دوی د امريکا د متحده ايالاتو د صادراتي مالونو د رانيولو توان پيداکړي.)

تجارتي همکاري او پرمختيا: د نړيوال تجارت سازمان:

په داسي حال کي چي ملګري ملتونه په پراخ ډول د جهاني اقتصادي مسايلو سره سروکار لري، يو شمېر بين الحکومتي سازمانونه بيا د اقتصادي راکړه ورکړي د مشخصو اړخونو سره سروکار لري. په دې لړ کي يو مهم سازمان د نړيوال تجارت سازمان World Trade Organization (WTO) دئ. دا سازمان په کال ۱۹۴۷ کي تأسيس سو چي تر کال ۱۹۹۵ پوری د تعرفاتو او تجارت عمومي معاهدې General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) په نوم يادېدی. په لومړي سر کي ئې د غړو شمېر ۲۳ هيوادو ته رسېدی چي اوس ئې ۱۵۳ هيوادونه غړيتوب لري.

د نړيوال تجارت د سازمان (WTO) وظيفه دا ده چي د غړو هيوادو تر منځ تجارتي مناقشې د تعرفاتو او تجارت د عمومي معاهدې له مخي حل کړي. د WTO د سازمان مرکزي دفتر د سويتزرلينډ د جينيوا په ښار کي موقعيت لري. هيوادونه کولای سي دې سازمان ته د GATT څخه د سرغړوني په تړاو يو د بل په مقابل کي شکايت وړاندي کړي. د نړيوال تجارت سازمان (WTO) د قاضيانو د شکايتونو د اورېدلو يو درې کسيز هيأت لري چي پر شکاياتو باندي غور کوي. که هيأت سرغړونه پيدا کړي نو بيا د نړيوال تجارت د سازمان (WTO) کولای سي هغه هيواد ته چي تاوان ورته رسېدلی وی اجازه ورکړي چي پر هغه هيواد چي تاوان ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښ کړی وی، تعزیرات وضع کړي. د نړیوال تجارت په سازمان WTO کي هر هیواد یوه رایه لري، او پر یوه هیواد باندي د تعزیراتو وضع کول د غړو هیوادو دوه پر درې برخي رایو ته اړتیا لري. هر غړی هیواد، د شپږ میاشتي مخکني خبر ورکولو وروسته، کولای سي د سازمان غړیتوب پرېږدي. که چېري کوم هیواد دا کار وکړي نو به له زیاتو اقتصادي ستونزو سره څکه مخامخ سی چي تجارتي مالونه به ئې د کښته ګمرکي محصولاتو او نورو هغو امتیازاتو څخه چي د نړیوال تجارت سازمان ئې غړي هیوادو ته وړاندي کوي بې برخي پاته سي.

بین المللي وجهي صندوق:

د تجارت او نورو بین المللي مالي راکړه ورکړي د زیاتېدو سره دا ضرورت راپیدا سو چي د ډالر، یورو، ین، پونډ او نورو اسعارو د تبادلوي جریان د ثبات له پاره بین المللي همکاري رامنځته سي. د دې اړتیا د پوره کولو له پاره یو شمېر سازمانونه، چي بین المللي وجهي صندوق ئې یو له مهمو سازمانو څخه دئ، منځته راغلل.

د بین المللي وجهي صندوق (IMF) پیدایښت او وده په ۱۹۴۰ کلونو کي راپیل سوه. د امریکا متحده ایالاتو د پولي ثبات او د اسعاري تبادلې له پاره د اسانتیاوو د منځته راتلو اهمیت تشخیص کړ، او د دوهمي عمومي جګړې د متحدینو په ګډون ئې په کال ۱۹۴۴ کي د امریکا د متحده ایالتو د نیوهامپشایر په ایالت کي یو کنفرانس دایر کړ. د دې کنفرانس هیأتونو بین المللي وجهي صندوق (IMF) منځته راووړ. په دې توګه، د نړیوال تجارت د سازمان (WTO) پشان، بین المللي وجهي صندوق (IMF) د امریکا د متحده ایالاتو په مشري، د لوېدیځو هیوادو له خوا په بین المللي اقتصاد کي د آزادۍ liberalization د منځته راوړلو په هدف جوړ سو. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بین المللي وجهي صندوق (IMF) په کال ۱۹۴۷ کي په کار پیل وکړ چي ۴۴ هیوادونو ئې غړیتوب درلود. په کال ۲۰۰۸ کي ئې د غړو هیوادو شمېر ۱۸۵ ته ورسېدی. عمومي اداري مرکز ئې د امریکا د متحده ایالاتو په پایتخت واشنګټن ډي سي کي موقعیت لري. په لومړي سر کي د بین المللي وجهي صندوق (IMF) د داسي یو سیستم پېروي کول چي په هغه کي د خارجي اسعارو تبادله د ډالر په مقابل کي په یو ثابت نرخ، چي د سرو زرو د نرخ سره تړلی وو، سر ته رسېدل. مګر په ۱۹۷۰ کلونو کي یو نوی سیستم رامنځته سو چي په هغه کي د خارجي اسعارو نرخ خپل سر ته پرېښوول سو. په دې سیستم کي عرضه او تقاضا د خارجي اسعارو د نرخ د ټاکلو عمده مشخصات وګرزېدل.

بین المللي وجهي صندوق (IMF) د خپلو مصارفو له پاره د هغو اسعارو د ذخیرې څخه چي د اقتصادي پلوه پرمختللو هیوادونو د بین المللي وجهي صندوق (IMF) په اختیار کي ورکړي دي استفاده کوي (همدا اوس دا ذخیره اسعار ۳۴۱ بلیونه ډالرو ته رسېږي). بین المللي وجهي صندوق (IMF) دا پیسې نورو هیوادو ته په پور ورکوي او له هغو څخه سود اخلي.

د نړیوال بانک ګروپ:

نن ورځ تر ټولو مهمه پرمختیایي ایجنسي، چي لږ پرمختللو هیوادونو ته پرمختیائې پورونه او مرستي ورکوي، د نړیوال بانک ګروپ دئ چي یوازي د نړیوال بانک په نوم شهرت لري. د «ګروپ» کلمه ځکه ورسره اضافه سوې ده چي نړیوال بانک د یو شمېر مشخصو ایجنسیو څخه جوړ دئ.

د بین المللي وجهي صندوق (IMF) په شان، نړیوال بانک هم تر دوهمي عمومي جګړې وروسته د امریکا د متحده ایالاتو او د هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحدینو د اقتصادي رونق له پاره منځته راغی. مګر، د IMF په شان، د نړیوال بانک په اولویتونو کي هم تغیرات راغلل. اوس د نړیوال بانک بېلابېلي ایجنسۍ د لږ پرمختللو هیواد سره پرمختیایي اقتصادي مرستي کوي. تقریباً ټول هیوادونه د نړیوال بانک د ګروپ د هري ایجنسۍ غړیتوب لري.

د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک:

د بیا رغوني او پراختیا بین المللي بانک (IBRD) په کال ۱۹۴۶ کي تأسیس سوی دئ او د پور ورکولو پالیسۍ ئې عادي تجارتي بانکونو ته ورته دي. د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک د هغو پروژو د مالي ارزښت تحلیل او څېړنه سر ته رسوي کوم چي بانک ئې تمویلوي او هم یو څه سود باندي اچوي. په کال ۲۰۰۸ کي د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک په ۳۴ هیوادو کي د ۹۹ پروژو له پاره د ۱۳٫۵ بلیونه ډالرو په اندازه نوي پورونه ورکړي دي. تر ۲۰۰۸ کال پوري د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک په مجموعي توګه ۱۳۰ هیوادونو ته ۴۴۶ بلیونه ډالره پور ورکړی دئ. د دې بانک شتمني پر هغه ۱۱۰ بلیونه ډالره ولاړه ده چي غړو هیوادو ورکړي دي، او هم هغه سود او ګټه چي بانک ئې پر هغو پیسواخلي چي په پور ئې هیوادو ته ورکوي د دې بانک دارایي تشکیلوي. چین، برازیل، مکسیکو، هندوستان او ترکیه هغه هیوادونه دي چي د بیا رغوني او پرمختیا د بین المللي بانک څخه ئې زیات پور اخیستی دئ.

د بین المللي پراختیا ټولنه:

د بین المللي پراختیا ټولنه (IDA) په کال ۱۹۶۰ کي منځته راغلې ده او ډېرو غریبو هیوادو ته بې له ګټې پور ورکوي؛ څو دا ډېر غریب هیوادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکولای سي خپلو خلکو ته اولیه بشري خدمات (لکه تعلیم، روغتیایي خدمات او پاکي د څښلو اوبه) برابر کړي. همدارنګه د دې ډول پورونو هدف دا دئ چي غریب هیوادونه وکولای سي په اقتصادي تولید کي انکشاف راولي او خلکو ته کار پیدا کړي. د بین المللي پراختیا د ټولني ټول پورونه ګټه (سود) نه لري او تر لسو کالو پوري د پور بیرته ادا کول هم نه غواړي. لس کاله وروسته د ۱۵ څخه تر ۳۰ کالو پوري د پور د بیرته ادا کولو پروګرام ورته جوړیږي. په ۲۰۰۸ کال کي، د بین المللي پراختیا ټولني په ۷۲ هیوادو کي د ۱۹۹ پروژو له پاره د ۱۱,۲ بلیونه ډالرو په اندازه پورونه ورکړي دي. د شمیر څخه هم ښکاري چي د پورونو اندازه وړه ده. د منځته راتلو له وخته بیا تر اوسه پوري د بین المللي پراختیا ټولني ۱۹۳ بلیونه ډالره کریډیټ او بلاعوضه مرستي grants کړي دي چي نیمي ئې افریقا ته ورکول سوي دي. د بین المللي پراختیا د ټولني یوه اندازه پیسې د بیا رغوني او پرمختیا د بین المللي بانک څخه ورکول کیږي، مګر زیاته برخه پیسې ئې د غړو هیوادو د مرستو څخه لاسته راځي.

بین المللي مالي ټولنه:

بین المللي مالي ټولنه (IFC) په کال ۱۹۵۶ کي منځته راغلې ده چي په لږ پرمختللو هیوادو کي شرکتونو ته پور ورکوي او همدارنګه په پرمختیایي پروژو کي د شخصي سرمایه ګزاریو تضمین کوي. دا ټولنه د IDA او IBRD په خلاف، چي د ولسي پروژو د تمویل له پاره حکومتونو ته پور ورکوي، انفرادي شرکتونو ته پور ورکوي. په کال ۲۰۰۸ کي، بین المللي مالي ټولني په ۸۵ هیوادو کي د ۳۷۲ شخصي سرمایه ګذاریو له پاره ۱۱,۴ بلیونه ډالره پورونه ورکړي دي.

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library